166

ఉదాత్తసాహిత్యము

కొండూరు వీరరాఘవాచార్యులు

ఉదాత్తగుణశోభితమైన సాహిత్యమును శారద చంద్రుని ఆలోకముతోఁ బోల్పవచ్చును. [illegible] కాలపు మద్దినము లనుగమించి షోడశకళాప్రపూర్ణుఁడై వెలుఁగు చందమామ నిద్దంపుఁబండువెన్నెలలలో అమృతకిరణములు సోనఁగురు లాడుచుండును. కారుఁజీఁకట్ల సోరలి కన్నులు మూసుకొనిన లోక మీ దివ్యలోకములో ఆనందానందచంద్రసమును ఆత్మతృప్తిగాఁ జూచిలాడును. అట్లే యనల్పగుణగుంఫిత మగు సాహిత్యాంగణమున విహారసక్తి సలుపఁ దివురు రసికలోకమును స్వీయహృదయము వికాసభాసుర మగుటయు, మెలమెల్ల నందలి రసామృతమును సప్తుకబంటిగాఁ గ్రోల్చి “పరనిర్వృతి” నంది “రసో వై సః” “స ఏవాహమస్మి” అని ఆత్మానందపరవశుల మయూరనాట్యము చేయును. సహృదయునికిఁ దోలుదోల నిడెంచు సాహిత్యప్రయోజనము నిదియ. ఉపదేశాదు లనంతర భావులు. సాహితి ఉదాత్తము కానిచోఁ దన ముఖ్యాతిముఖ్యప్రయోజనమును భువకజగత్తునకుఁ బ్రసాదింపజాలదు. కారుమబ్బులు విలయతాండవ మొనర్చునప్పుడు కళానిధి యానందప్రదుఁడు కానట్లు, అధమగుణముల నుండి విడివడని సాహిత్యమును నిరుపయోగము.

సమున్నత భావములు, అద్భుతకల్పనలు, నిత్యనూత్న చిత్రణము, అపూర్వార్థఘటనము మున్నగు గుణములు ఉత్తమ సాహిత్యదర్పణమునందు మన మనఃఫలకములమీఁదికిఁ బర్వుచుండును. ప్రకృతిమాతకు ఉదాత్తసాహితీక్షేత్రము క్రీడారామము. అందే యామెఁ గాంచినను ఆమెపవిత్రపాదన్యాసములు ప్రస్ఫుటము లగుచుండును. విమర్శనదృక్కులగు పాఠకు లా యడుగుజాడల స్వర్గవీథులనైన మెట్టి కృతార్థులు కాఁగలరు. ఇందులకుఁ గాళిదాసుని శాకుంతలమే ఉదాహార్యము. స్వర్గ మర్త్య లోకములను రెంటిని కవి యిందు మనశ్చక్షువునకే కాదు [illegible] భావనాశక్తిసంపన్నుఁడగుచోఁ జర్మచక్షువునకుఁగూడ సజీవచిత్రరూపమున గోచరింపఁజేయును. సంస్కృత సాహిత్యమున నీతనిస్థానము విశిష్టము. ఉదాత్తసాహితీస్వరూపము నెఱుంగుట కీతని కావ్యములు ముఖ్యపఠనీయములు. వివిధములగు మానసికావస్థలను చిత్రించుటలోను, అస్థైర్య పాత్రల ఘనజఘన్యగుణముల నిరూపించుటలోను నీతఁడు సిద్ధహస్తుఁడు.

ఆర్షకవులు రామాదుల భావావస్థలను దివ్యదృష్టితో దర్శించి వాఙ్మయమును నిర్మించిరఁట. లౌకికకవులు వారివారి భావపరిణతులను ఊహించికాని, లేక తమకుఁ దోఁచినవిధమునఁగాని చిత్రింతురఁట. ఇది యాలంకారికు లన్నమాట. కాని ప్రతిమహాకవియు ఋషియై యుండునని నాతలఁపు. “నానృషిః కురుతే కావ్యమ్” అన్న అభియుక్తోక్తి ఆపాతరమణీయము కాదు; ఆలోచనామధురము విస్పష్టసత్యము. కవి ఋషిత్వమునకును, ఋషిఋషిత్వమునకును కొన్నింట భేదముండినను ఉండవచ్చునుగాని, భావనాపథమున నొక్కటియే. ఋషి (లేదా యోగియనుఁడు) ఏకాగ్రచిత్తముతో ధ్యేయమును భావించును. అతని భావనాదృష్టి సూక్ష్మాతిసూక్ష్మవిషయములనుగూడ దర్శించునంతటి తైక్ష్ణ్యము గలది. బాహ్యేంద్రియమార్గముల నరికట్టి అంతఃపథమున స్వేచ్ఛావిహారము సేయఁగలిగి యుండుటయే ఋషిఋషిత్వము. కవిగూడ కథానిర్మాణమునఁ గానిండు, పాత్రసృష్టిలోఁ గానిండు ఇట్టి యేకాగ్రభావన కలిగియున్ననే కాని కృతార్థుఁడు కాఁజాలఁడు. త్రికాలములయందలి వ్యవహారములను అతఁడు భావనావీథిని దేశకాలపాత్రముల కనుగుణముగఁ జిత్రించుకొనవలయును. ఈ విశదమైన యంతర్దృష్టితోఁ గవి వారివారి భావావస్థలను, మనఃపరిణతు

"నా మార్గదర్శి! నా వైద్యుడు!! నా స్నేహితుడు!!!"

అమృతాంజనము

"బాధలనే రాక్షసులను సంహరించుటకై ఉద్భవించిన అవతారము"

"సురలు నుతింపఁగాఁ ద్రిపురసుందరులన్ వరియింప బుద్ధరూ
పరయఁగ దాల్చి తీవు త్రిపురాసురకోటి దహించునప్పు డా
హరునకుఁ దోడుగా వరశరాసన బాణము లోగ్రసాధనో
త్కర మొనరించి తీవెకద దాశరథీ కరుణాపయోనిధీ."

"వృద్ధమునీంద్రవేషమును వేసుక దండకమండలంబుచే
బుద్ధయు గాన: బూని పువ్వుబోణుల మెల్లనఁ జేరి వారి స
ద్బుద్ధులు సాగఁబుచ్చిన ప్రబుద్ధుడు యోగిజనౌఘమానసో
ద్బుద్ధుఁడు రంగశాయి మనపాలఁగలండు విచారమేటికిన్."

"కరిపూ రుద్ధరణోర్ధ్వలాంగల విభగ్నక్ష్మాభరాదత్తు ది
క్కాదిపాదప్రహారస్ఫుటతటిత భోగవ్యాపృతగ్రీవ సూ
కరపీఠీకృతపృష్ఠతాహిత మహాగాఢాదికూర్మాధిరా
ట్పరిక్షప్రశయాంబుగాహనహరిబ్రహ్మా స్త్వమస్మా మనః."

గొంతునొప్పి అనునది
అంటువ్యాధులు వచ్చుటకు
సూచన.

ఫార్మమింటు

అపాయకరమైన అంటు
వ్యాధులనుండి రక్షించును.

ఇన్ఫ్లూయంజా, విష జ్వరము, గవదకాయనొప్పి మొదలైనవాటి ని సంభవింపజేయు చిన్న చిన్న క్రిములను ఫార్మమింటు సంహరించును.

గొంతునొప్పి ఆరంభించిన వెంటనే ఫార్మమింటు బిళ్ల నొకటిని సేవింపుడు. ఫార్మమింటు మీ గొంతునొప్పిని పోగొట్టుటయే కాకుండా అంటువ్యాధులను దరి చేరనీయదు.

నేడే
ఒకసీసాను కొనుడు

FORMAMINT

కెమిస్టు లందరివద్దను
స్టోరు లన్నిటియందును దొరకును.
క్రిమిసంహారిణియగు గొంతునొప్పిబిళ్ల.

డ్వార్కిన్ హార్మోనియములు

ప్రపంచమునం దన్నిటిలో శ్రేష్ఠమైనవని
ఖ్యాతి గాంచుచున్నవి.

డ్వార్కిన్ హార్మోనియములను ఎవ్వరు వినియుం డరు! అది ఒకటి గలిగియుండిన ఎందుకు గర్వపడరు! సరసమైన ధరలో క్రొత్తమాదిరీలుగలవు.

కేటలాగుకు వ్రాయుడు.
ఉత్తరములు ఇంగ్లీషులో వ్రాయవలెను.

DWARKIN & SON,
Original Inventors of the Hand
Harmonium and the oldest
Music Firm in India.
8, Dalhousie Square, CALCUTTA.

ఏగ్ మిక్శ్చర్

ఏగ్ ఇంఫ్లూయం
జా, వివిధములైన మ
లేరియాజ్వర నివా
రిణి. వాటిని వెంటనే
నిర్వృత్తి చేయును.
మలేరియా మరల రా
కుండ కాపాడును.
ప్రయత్నించి చూ
డుడు.

వెల 14 అణాలు.

కార్లిక్ బ్రదర్స

గిర్గామ్
బొంబాయి
4

ఇండో బామ్

అద్భుత నివారిణి.
తలనొప్పులకు,
లుబు, వక్షస్థలమందు
నొప్పులకు, వాతనొ
ప్పులకు, పంటివ్యాధు
లకమూల్యమైనది.
ధర సీసా 1-కి 0-8-0
డజన్ 5-0-0

మద్రాసు ఏజెంట్లు:—
దాదా అండు కో.,
చైనాబజారు, మద్రాసు.

విషయానుక్రమణిక

చిత్రములు

త్రివర్ణచిత్రములు:—బాల్యచాపల్యము; జీవేశ్వరైక్యానుసంధానము; దీపావళి

ఏకవర్ణములు:—కృష్ణరాజసాగరచిత్రములు ౬; మైసూరు రాజావారి ఊరేగింపు; తెలుగునాటి విపరీతపు వరదలు ౪; ఉమా పరితాపము; శివుడు; డాక్టరు అవనీంద్రనాథ ఠాకూరుగారు; కీ. శే. ఆంధ్రరత్న దుగ్గిరాల గోపాలకృష్ణయ్యగారు; కీ. శే. యస్. ఆర్. దాసుగారు; పటేలుగారి కుటుంబము; ఆకస్మికఛాయాచిత్రములు ౫; దసరాచిత్రములు ౪; ఇతరచిత్రములును.

దానిని మీకొరకే వినియోగింపుడు

మా మహిళా పోషకులకు

మీరు నిలువచేయగలిగిన స్త్రీధనము—

మీ తండ్రి—సోదరుడు—భర్త—పుత్రుడు—

వీరిలో నెవరివద్ద మీ రుంచినను సరే, దానిని మీకొరకే వినియోగింపుడు.

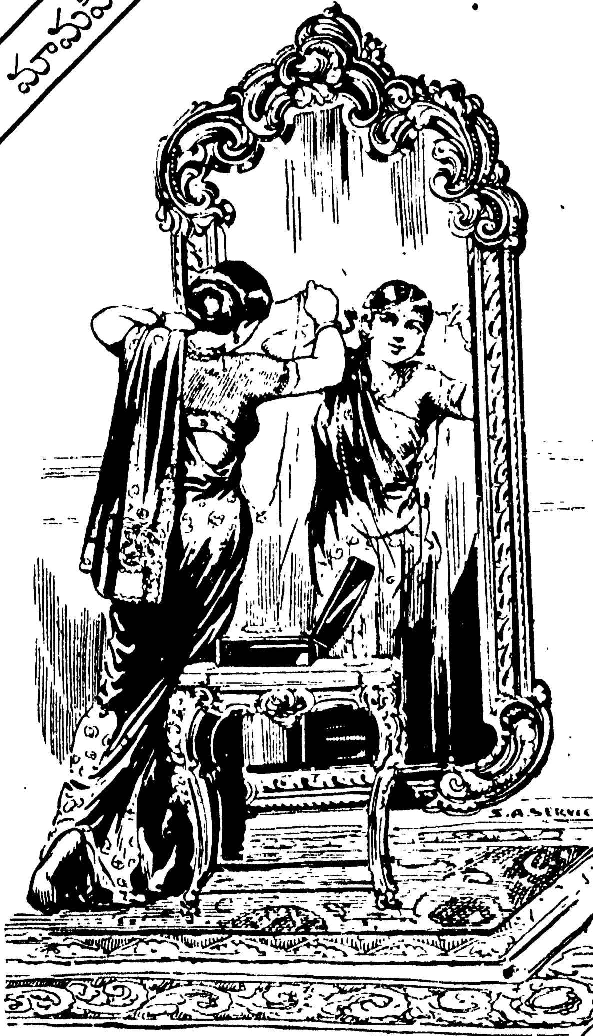
ఆ ధనముతో నగలుకొని వానిని మీరు ధరింపుడు.

పురుషు లెల్లప్పుడును........ ఈసంగతి మీకు బాగుగా తెలిసియే యున్నది. కావున మీకు హక్కుగల స్త్రీధనము బాంకిలోను సమ్మకములేని నాటాలక్రిందను నిలుపబడి యుండగూడదు.

ఆధనము యెల్లప్పుడును మీకంటి యెదుటనే మీ వంటిమీదనే యుండి వెలుగునట్లు, దానితో మీ కొరకు సొగసైన నగలను కొనుడు.

మేము తయారుచేయించిన నగల విలువ యెన్నటికిని తగ్గిపోదు. నగలను అందముగా చేయించుటయే ప్రత్యేకాభిమతము. ఈవిషయమున మేమే అగ్రగణ్యుల మనిగూడ సవినయముగ తెలుపుచున్నాము.

మీరు మొదట మావద్ద కొనునట్టి అలంకారము మీకు మిక్కిలి సంతృప్తికరముగా నుండుటకే మేము ప్రయత్నించెదము. అటు పిమ్మట మీ రెల్లప్పుడును మావద్దనే కొనుచుందురు. మీ మిత్రులకును గూడ సిఫార్సు చేయుచుందురు.

ఉమ్మిడి రామయ్యశెట్టి గురుస్వామిశెట్టి కంపెని,

బంగారు వెండి నగలను తయారుచేయువారు,

25, చీనాబజారు రోడ్డు — చెన్నపురి. — 62, గోవిందప్పనాయక వీధి

మలేరియావల్లగలిగిన నిస్సత్తువను సేనటోజన్‌వల్ల పోగొట్టుడు

ముఖ్యముగా మలేరియా జ్వరపీడితులైనవారు నిస్సత్తువను పోగొట్టుకొనుటకు సేనటోజనే రామబాణమని, డాక్టరు హెచ్. డబ్ల్యూ. యస్. అను ప్రసిద్ధమైన బంగాళీవైద్యుడు వ్రాయుచున్నాడు.

క్వైనైను మలేరియాజ్వరమును పోగొట్టును. తదుపరి గలుగు బలహీనతను పోగొట్టి దారుఢ్యమును చేకూర్పజాలదు.

అట్టివేళలందు శరీరమునకు శక్తిని చేకూర్పగల మంచి ఆహారము నివ్వవలెను. అదియే సేనటోజన్. సేనటోజన్ అతిస్వల్పకాలములో రక్తములో చేరికగలిగి, రక్తమును శుభ్రపరచి, శరీరమునకు దారుఢ్యమును చేకూర్పగలది.

నేటినుండి సేనటోజను సేవించుటకు ప్రారంభింపుడు.

SANATOGEN

మంచి టానిక్ ఆహారము

స్టోరులన్నిటియందును, అంగళ్లన్నిటియందును దొరకును. తయారగునప్పుడుగాని, ప్యాకుచేయునప్పుడుగాని చేతితో అంటబడదు. అందరకు నుచితముగా పంపబడును.

ఆంగ్లభాషా పరిచయము లేనివారలకు బహుసులభముగ నేర్చుకొనుటకు తెలుగుఅర్థములతో నుండు

ఆనంద ఆంగ్లభాషాబోధిని

అను గ్రంథము మిక్కిలి సహాకారిగ నుండును. ఇది 700 పేజీలు చక్కని కాలికో బైండు, భారతకథలు, ఆకథలకుసంబంధించిన 16 ఆఫ్ టోనుపటములు గలిగియున్నది. దీనియందు ప్రతిపదమునకు తెలుగుఉచ్చారణ, ఇంగ్లీషుపదములు, అర్థముచేర్చి నేర్చుకొనువారలకు బహు

సులభముగ తెలియుటకు ముద్రించితిమి. ఇంగ్లీషుపాఠశాలలో 10 సం॥లు వేలకొలది రూ॥లు ఖర్చుచేసి సంపాదించినజ్ఞానమును యింటియందుండియే సంపాదింపవచ్చును. ఉపాధ్యాయుల వెదకపనిలేదు. గ్రామోద్యోగులు, కరణములు, దొరలతో సంబంధముగల బట్లర్లు, వంటవారలు మరియితర సిబ్బందులు వీరలకును, ఆంగ్లభాషాపరిచయము లేని వారలకును, మా ఆనంద ఆంగ్లభాషాబోధిని చాల ఉపకారిగ నుండును. ప్రతి కుటుంబమునకును ఇది ముఖ్యావశ్యకము.

పుస్తకముల వెల రు. 2-0-0.

ఒకపుస్తకమే కొనువారికి పోస్టుఖర్చులు అ. 8 యగును. 8 ప్రతుల నొక్కసారికొనిన పోస్టుఖర్చులు మేమేభరించెదము

ఆనందబోధిని ఆఫీసు,

పోస్టుబాక్సు నెం. 167, మద్రాసు

బాల్యము

చిత్రకారుడు: కంది శివరామమూర్తిగారు, చెన్నపురి.

చెన్నపట్టణము, నవంబరు ౧౮-౨౮

సంపుటము ౫ విభవ సంవత్సరము కార్తికమాసము సంఖ్య ౧౧

సుధాకరా!

వేమల సత్యనారాయణ శాస్త్రి (సాహితీసమితి)

ఓయి సుధాకరా! నిలువు మొక్కనిమేషము ; నీ మహోదయ
చ్ఛాయలు సోకి నాయెడద సాగరమట్టుల పొంగుచున్న ; దే
దో యనుభూతజీవితసుఖోర్ము లపూర్వవిముగ్ధనాట్యముం
జేయుచు పాడుచున్నవి వినిర్మల మోహనరాగ గీతికల్.

నా కిపు డీప్రపంచ మొకనందనమట్టుల నీ యనంతలో
కైకపవిత్రకాంతి సుధలందున విచ్చిన మోహసోయగం
బై కనుపట్టె మానవుల యాశలతో విధికేళి నిరంతరా
నీకము సాగు ఈకటికి నేల మనోజ్ఞత యింతవిల్చునే!

ఈయది మోదమో యెడద నేర్చెడు ఖేదమొ యతలంతలై
పోయెడు మోహమో తొలగిపోవని స్వప్నమొ చెప్పలేని దే
దో యనుభూతి దివ్యపవనోర్మిపరిమళ మల్లు ముగ్ధనిం
జేయుచునుండె నన్నిపుదు నీతెలికాంతుల కౌగిలింతలన్.

నీవొక యప్సరఃప్రణయినీ కబరీచ్యుత పారిజాత మా
లావిసరంబవో మరి క్ష్మాతలమంట సుధాతుషారవ
ర్షావిమలావగుంఠనము జార్చుచు బోవు శరద్విభావరీ
దేవి లలాటికామణివొ, దీపికవో, సురలోకలక్ష్మికిన్.

అలసట జెందినావొ యుదయాస్తమయమ్ములె జీవసమ్ముగా
తెలచెడు మర్త్యపాళి కమృతప్రభలన్ వెదజల్లి; యింత సొం
పులొలుకు వెన్నెలం గనులు మూయనిపేదలకై కృపారసం
బొలసెడు నీసుధామురళి నూదుదువో భువనాలుసోలగన్.

ఓయమృతాశ్రుమూర్తి, యెటకో పరువెత్తెదు వాయులీనమై
పోయెడు రాగరేఖవలె; మోయగరాని ప్రవాసదుఃఖమో,
తీయని ప్రేమవేదనయొ, తీరనికోరికయో, యెదో యెదం
గోయునొ యేమొ రాల్చెద వనూనహిమాశ్రుకణాల నావలెన్.

విరిసినపూలవెన్నెలల వెల్లువ చక్కదనాల హంసవై
యరిగెదు నిన్ను జూచు నిశలందున నాకగు బాష్పశాంతి నీ
వెరుగుదు; దుఃఖతాపముల క్రుంగు పాడుప్రపంచమం దెరుం
గరు కరుణైకముగ్ధుల యగాధహృదంతర బాష్పమాధురిన్.

చిరవిరహైకవాసనల జిమ్ముసుఖస్మృతులేవొ పై పయిం
బొరలుచు దుఃఖపుంగసటు వోవనియాశల మేలుకొల్ప సుం
దరతరచంద్రికా పులకితమ్మగు నింతటి కమ్మనైన రా
తిరి తెలవారిపోవక యిదేగతి నాకయి నిల్వరాదొకో!

ప్రేమపిపాసచే అమృతవీథుల జేరిన సుందరాంగనా
స్తోమ సితావగుంఠనతతుల్ సుమి యా తెలిమబ్బుదొంతరల్;
నీమృదు శయ్యలై సుధలు నిండిననీస్మితరోచిరూర్మికా
కోమల ఫేనరాసులయి కూర్చెదు నాయెద కింత వేదనన్.

ఆమృదుచంద్రికా యవనికావృత నీలనభోనిశాంత శో
భామయసీమలం దమృతవాటుల స్వప్నపథాల ఒక్క యీ
యామినిమాత్రమే తిరుగులాడెద నే చిరుమబ్బువోలె నీ
తో మనసార; ఒక్కపరి తోడ్కొనిపోవగరాదటో సఖా!

నందిమల్లయ్య - ఘంటసింగయ్య

టేకుమళ్ల అచ్యుతరావుగారు, యమ్. ఏ., యల్. టి.

(వెనుకటి సంచిక తరువాయి)

ఉదాహరణము: ౧—

ధర్మవ్యాధోపాఖ్యానము

శ్లో. తస్య కాలేన మహతా చారిత్రేణాన ధీమతః;
బభూవార్జున కానామ కన్యాచ వరవర్ణినీ.
తస్యా యౌవనకాలేతు చింతయామాస ధర్మవిత్;
కస్యేయం దీయతే కన్యా కోవా యోగ్యశ్చవై
పుమాన్.

ఇతి చింతయత స్తస్య మతంగస్య సుతం ప్రతి;
ధర్మవ్యాధస్య సువ్యక్తం ప్రసన్నాఖ్యం ప్రతిబ్రువన్.
(సంస్కృత వరాహపురాణము)

గీ. వ్యాధభర్తకు మఱికొన్ని వర్షములకుఁ
బుట్టె నర్జునకీనామపుత్రి మెఱుఁగుఁ
దీఁగె కైవడి రతిరాజు తియ్యవింటి
చేగపోలిక వెన్నెలసోగపగిది.

క. ఈచందంబున జననం
బై చాంద్రమసకళభంగి ననుదిన వృద్ధి
శ్రీచాతురి గల చెంచుల
రాచూలికి యౌవనంబు రాఁ గడఁగుటయున్.

సీ. నాభికావాలమండలమున మొలచిన
తాపింఛవల్లీమతల్లి యనఁగఁ
దనుమనోభవపుష్ప ధనురంతరంబునఁ
గట్టిన బంగారుకట్టు లనఁగ
సౌందర్యకేళి కాసారంబులోపల
మొనసిన నెత్తమ్మి మొగడ లనఁగ
సనంధయనీహారకరునిపైఁ
గవిసిన గాఢాంధకార మనఁగ
నాఁడు నాఁటికి నారు గానంగఁ బడిరొ
వళులు దోఁచెఁ గుచంబులు వచ్చెఁ గురులు
ప్రాలె నంతట నాభిల్లవంశ పల్ల
భాత్మసంభవ సంపూర్ణయౌవనమున.

గీ. హరిణ కరిహరిచమరంబు లక్షికుంభ
మధ్యవాలాకృతులు దెచ్చి మనుపుకొలఁదు
భిల్లపతియింట గిరువులు పెట్టె ననఁగ
దృక్కుచవలగ్న చికురచారిమల నొప్పు.

గీ. పట్టెఁ జేసి కుచంబులపై ధరించి
కందుకక్రీడ గావించు ఘర్మవారి
గరఁగి డిగజాఱ నవగైరికద్రవంబు
గిరులఁ బ్రవహించు ధాతునిర్ఝరము లనఁగ.

గీ. చన్నుగుబ్బలపోరాటఁ జక్కపెట్టఁ
బోయి మధ్యస్థభావంబు పొంద లేని
కతన లజ్జించె ననఁగ మొగాలు నల్లఁ
బారు గురువింద పూసలపేరు వైచు.

క. క్రిక్కిఱిసినబింకపుఁజను
జక్కవకవ నొక్క లనఁగ సకియలు దనకున్
మక్కువ నీ నొక్కొక మరి
పెక్కులు మెడఁ దాల్చు మంచిపించెపుదండల్.

గీ. గ్రహణభయమున రవిసుధాకరులు హీను
లై చికురబంధరాహుగ్రహంబు కడకు
శరణు వేఁడంగ వచ్చినచాడ్పు దోఁపఁ
బెట్టు సిందూరమునఁ జుక్కబొట్టు నొసల.

వ. ఇవ్విధంబున నారూఢయౌవనవిజృంభణమున దృక్కు
రంభంబైన నిజతనూజ నర్జునకిం జూచి దూరీకృత

విరోధుండు ధర్మవ్యాధుండు దీనికిం దగినవరుం డెవ్వండు గలుగునో యని చింతించుచు మతంగముని కుమారుండు ప్రసన్నుం డనువాఁడు సకలవిద్యాప్రసన్నుం డని విని వానికి వివాహంబు సేయునీహ నక్షీణపుణ్యాలక్షణగేహ నవ్వరారోహఁ గొంచు దుష్కృతంబులకుం గొంచు చెంచులు వెంటరా నిరాయాసంబునం జని లవంగ నారంగ పూగ పున్నాగ వకుళ కురువక శ్రీఫల రసాల ప్రముఖ సాలవికాసమాన సూనవాసనాసనాథ గంధపవమాన నిరస్త సమస్త పాంథశ్రమంబగు నాశ్రమంబు దఱిసి మున్నట సరోవరతీరంబున బహుశిష్యగణంబులతోడ నాహ్నికక్రియాకలాపంబులుదీర్చి వేదాంతశాస్త్రవ్యాఖ్యానగోష్ఠి నున్న మతంగునిఁ గనుంగొని యిట్లనియె.

మ. అనఘస్వాంత మతంగసంయమివరే
ణ్యా నాతనూజాత న
ర్జున కీ కన్యకఁ దెచ్చినాఁడ రమణీ
చూడామణిన్ మీ ప్రస
న్నునకున్ జేయుదమా వివాహ మిఁక నెం
దుం జూచినం గల్గ రా
యన దక్కన్ మునిరాజనందనులు క
న్యాదానయోగ్యుల్ నరుల్.

చ. అనవుడు నట్ల కాక తగు
నాటవికాన్వయసార్వభౌమ నీ
తనయ మదీయ పుత్రునకు
ధర్మకళత్రముగా నటంచు నా
తనిఁ దనపర్ణశాలకు
మతంగమహామునిపుంగవుండు తో
డ్కొని చని చూపెఁ దండ్రికొడు
కున్ మితభాషణు వంశభూషణున్.

(తెలుగు వరాహపురాణము, ద్వితీయాశ్వాసము)

ఉదాహరణము: ౨—

శ్లో. అస్త్యేకం భారతే వర్షే వనం దండక సంజ్ఞితమ్;
తత్ర తీవ్రం తపో ఘోరం గౌతమో నమహై ద్విజః.
చకార తస్య బ్రహ్మాతు పరితోషం గతః ప్రభుః;
ఉవాచ తం మునిం బ్రహ్మా వరం బ్రూహి తపోధన!
ఏవ ముక్తస్తు తాతేన బ్రహ్మణా లోకకర్తృణా;
ఉవాచ సస్యపంక్తిం మే ధాన్యానాం దేహిసంగతా.
ఏవ ముక్తో దదౌ తస్య తమే వార్థం పితామహః;
లబ్ధ్వాతు తం వరం విప్రః శతశృంగే మహాశ్రమః.
చకార త స్యోమసిచ పాకాంతే శాలయో ద్విజైః;
లూయంతి తేన మునినా మధ్యాహ్నే పచ్యతే తథా.
సర్వాతిథ్య మసౌ విప్రః బ్రాహ్మణేభ్యో దదాత్యలమ్;
కస్యచి త్త్వథ కాలస్య మహతీ ద్వాదశాబ్దికా.
అనావృష్టి ర్ద్విజవర హ్యభవ ల్లోమహర్షిణీ;
తాం దృష్ట్వా మునయః సర్వే అనావృష్టిం వనేచరాః.
క్షుధయా పీడ్యమానాశ్చ ప్రయయు ర్గౌతమం తదా;
అథ తా నాగతాన్ దృష్ట్వా గౌతమః శిరసా నతః.
ఉవాచ స్థీయతాం మహ్యాం గృహే మునివరాత్మజాః;
ఏవ ముక్తా స్తు తే తేన తస్థు ర్వివిధభోజనమ్
భుంజమానా అనావృష్టి ర్యావ త్సా నివృతా ఽభవత్;
నివృత్తాయాంచ తేతస్యా మనావృష్ట్యాంతు తేద్విజాః;
తీర్థయాత్రానిమిత్తాంతు ప్రయాతు మనసో ఽభవన్.

(సంస్కృత వరాహపురాణము.)

మున్ను భారతవర్షమున దండకావని
వాటి గౌతమఋషివర్యుఁ డబ్జ
సంభవుఁ గూర్చి నిష్ఠాపరత్వంబున
బహుకాల ముగ్రతపంబు సలిపి
ప్రత్యక్షమైనతద్బ్రహ్మచే విత్తిన
సస్యంబు లన్నియు జాములోన
పరిపాకమును బొంద వరముఁ గైకొని వచ్చి
శృంగగిరిఁ బర్ణశాలఁ గట్టు
కొని సమర్పించుఁ గోటులకొలఁది మీఱి
వచ్చు నతిథుల కెల్ల నవ్వారి గాఁగ
మద్రసాన్నంబు వరలబ్ధసస్యవృద్ధి
కలిమి నంతట నొకకొంతకాలమునకు.

క. రోమశుతో నిజమహిమో
న్మేషము చూపంగ వలసి మానంబునకున్

బూషాత్మజాంశు వచ్చిన
దోషంబునఁ జేసి కఱవు దొడఁగె రాఁ గన్. [మము

లయవిభాతి. విసరెఁ జెనుగాడుపులు మసలె జలదాగ
పసిమిచెడె సస్యములు కసవు దినలేమిం
బసరములు వట్టె నదు లిసుకలునుఁ జిప్పలును
మిసమిస మనన్ విగతరసగరిమ నింకెన్
వసుమతి పడన్ దివిసె గుసుమఫలపత్రముల
పస దఱిగె భూరుహము లుసు రుడిగెఁ బ్రాణి
ప్రసరములు నొండొకటి మెసఁగఁ దొడఁగెన్ గఱవు
గసిముసఁగె విశ్వమున పస లయవిభాతిన్.

సీ. మిగుల భీకరవృత్తి మిన్ను ముట్టినధూమ
కేతువె బిరుదు టెక్కెంబు గాఁగ
నోరంత ప్రొద్దును హోరని విసరుచుఁ
గెరలు కరువలి నకీబు గాఁగ
చెట్టుచేమలు గారుచిచ్చునఁ గమరిన
నున్ననిగిరులె యేనుఁగులు గాఁగ
నిప్పులు గ్రక్కుచు నెప్పుడుఁ గాయు
నిబ్బరపుటెండలె ప్రతాపంబు గాఁగ
అనశనప్రాప్తి మృతమనుష్యప్రతాన
మాంసభక్షణదృప్తగోమాయుకాక
ఘూకబహుజంతువులు బంట్లగుంపు గాఁగ
రాజసంబున దుర్భిక్షరాజు మెఱసె.

క. భూకాంత నీరుపట్టుకుఁ
గాక వదన మిలుకరింపఁ గాన్పించిన పం
క్లో కాకన వెలిపుచ్చులు
లోకములోఁ గాచె నిట్లు లోఁబడె జనముల్.

ఉ. అప్పుడు దేవదారు విపి
నాంతరసీమ వసించుసంయముల్
విప్పగు భూమి నన్నము ఫ
లింపక చెట్టులు నెండిపోయె వా
తప్పినఁ బోవుఁ బ్రాణములు
తప్పదు రం డని మున్ను గౌతముం
జెప్పఁగ విన్నవా రగుటఁ
జేరిరి తచ్ఛతశృంగ శైలమున్.

క. ఈగతి వచ్చిన మునులకు
నాగౌతముఁ డెదురు నడచి సాష్టాంగముగాఁ
జాగిలి మ్రొక్కుచు నేఁడు గ
దా గణనకు నెక్కె మత్ప్రియాసం బనుచున్.

సీ. సంతసించుచు నిజాశ్రమమున విడియించు
కొని వారి కెల్లను దినదినము న
హల్య ప్రాణేశుఁ డహల్య శాల్యన్నంబు
వలసిన వారికి వలసినంత
ఘృతసూపఫలదధిక్షీర యుక్తంబుగాఁ
దలఁచినప్పుడె పెట్టెఁ దారు నిత్య
మును భుజాభోజనంబులు చేసి చట్టుల
కరణి నందఱు మెచ్చి మురియ బలిసి
నెమ్మది సుఖింప నెవలెఁ బండ్రెండువత్స
రములు కఱవునం దీఱె వర్షములు గురిసెఁ
జల్లఁబడె నేల సకలసస్యములుఁ బండెఁ
బుడమి ధాన్యంబు పోఁకకుఁ బుట్టెఁ డమ్మ.

క. అప్పుడు తపసులు తమలోఁ
జెప్పగమా తీరె నేమిటికి నిఁక నిచటన్
గుప్పలు వడి నిలువఁగ రం
డెప్పటి తావులకె పోద మిందఱ మనుచున్.
(తెలుగు వరాహపురాణము, దశమాశ్వాసము)

కవనశిల్పము, శైలి

కవిసార్వభౌముఁడగు శ్రీనాథుని తరువాతికవులను గుఱించి వెనుకటి రెండధ్యాయములలోను గొంత వ్రాయవలసివచ్చినది. దగ్గుబల్లి దుగ్గకవియు, పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరభద్రకవియు శ్రీనాథున కతిసమీపకాలములో వెనుబడిని వచ్చినవారు. వారికి సన్నిహితసమకాలికులే యీజంటకవులు. కావున వీరును శ్రీనాథుని తేజస్సారము గొంత గ్రహించియుందురని తలంచుట యసంభవము కాదు.

దుగ్గన కృతి నొందిన చెందలూరి గంగయామాత్యునికి వీరును దమ ప్రబోధచంద్రోదయమును గృతియిచ్చిరి. పినవీరభద్రుని కృతి స్వీకరించిన సాళువ నరసింగరాయల క్రిందనున్న దండనాథునకు వీరును తమ వరాహపురాణము

సంకేతము చేసిరి. కావున నీజంటకవులు దుగ్గనకును, పినవీరనకును అత్యంత సమీపస్థులుగ నుండి పరస్పరసన్నికర్ష సాహచర్యమున మెలఁగుచుండిరని యూహించుట యాథార్థ్యమునకుఁ జాలఁ జేరువయని చెప్పవచ్చును. కాఁబట్టి వీరికవిత పైనఁ జెప్పిన కవుల కవిత్వసంపత్తితో పరిచూచుట సారస్వత జిజ్ఞాసువుల కెంతయుఁ బ్రీతికరముగా నుండును.

వీరి కవితాశిల్పము శ్రీనాథాదులవలెనే కేవలము మాతృకానుసారి గాకుండ స్వకపోలకల్పనాభూయిష్ఠమై యొప్పుచున్నది. మూలమందలి కథారేఖాకృతిని దీసికొని దానిని మాంసమస్తిష్కమసృణ మగు సజీవ స్వరూపముగ సృజింపఁగల నిసర్గశక్తి మహాకవులయం దున్నట్లు వీరియందును గానంబడు. మూలగ్రంథమందలి విషయములను సంక్షేపించుటకంటె విస్తరించుటయే వీరి శిల్పమందలి ప్రధానాంశమని తోఁచుచున్నది. శ్రీనాథుఁడు మూలగ్రంథములను సర్వవిధములఁ బెంచుచు వ్రాసెను. కాని యాతని శబ్దభూయిష్ఠ మగు శైలివలెనే వర్ణనావిస్తృత మగు శిల్పమును గ్రంథసంక్షేపమునకంటె గ్రంథవిపులీకరణమందే నిదర్శనముగా నున్నది.

ఈకవుల శైలి యట్లు గాక, గ్రంథపరిమాణము పెరుఁగుచున్నను, శైలియందుమాత్రము పదనియమము చాలవఱకుఁ బాటింపఁబడినది. భావములను గొలఁదిమాటలతో విస్పష్టము చేయుటయే కాని శబ్దాడంబరములగు నతిదీర్ఘ సమాసములతో ఘటించుట వీరిమార్గము కాదు. కథావిషయములను సందర్భానుసారముగఁ దదుచితకల్పనలతోఁ బోషించి మెఱుఁగుపెట్టి వృద్ధిపఱచుటయే తఱచు గోచరించును. అట్లు పెంచుటలో వీరికి విసువు కానరాదు. వీరికల్పనలు, వర్ణనలు నైసర్గికములుగను, సర్వజనానుభవ సిద్ధముగను, మనోహరముగను గాన్పించుచున్నవి. పినవీరనకల్పనలు స్వాభావికముగ నుండవనియు, పూర్వగ్రంథములనుండి సామాన్యముగ నెత్తి వ్రాయఁబడినవనియు నిదివఱలోఁ జెప్పితిని. వీరివి యట్టివి కావు. అనంతామాత్యునివలెనే వీరును నిసర్గప్రకృతిని విలకించి స్వానుభవవిశేషములతో బ్రదర్శించిరి. జక్కనకవి వర్ణనలు నిర్జీవప్రతిమలవలె శృంగారభూషితములై విరాజిల్లుచున్నవి కాని వానియందు వీరు చేయఁగల చైతన్యారోపముగాని, ప్రకృతిసిద్ధభూషణములుగాని కానరావు. దుగ్గనకవి పరిమితశక్తి గలవాఁడై తగుమాత్రముగ రసపోషణ చేసినను, తాను జూపినశిల్పము నిర్దుష్టమై, నిర్వక్రమై, నిర్మలమై యున్నది. ఈకవుల ప్రతిభ దుగ్గనదానికంటె చాల హెచ్చు. కావున నించుమించు సమకాలికులగు కవులలో వీ రనేకవిధముల మిన్నలని చెప్ప సాహసించుచున్నాను. వీరి భాషాంతరీకరణపద్ధతిని నిరూపించుటకుఁ గాను నేను జూపిన రెండు దృష్టాంతములలోను వీరి కవితాశిల్పసంబంధమైన పైయంశములను గ్రహింపఱచుటకు వలసిన నిదర్శనములు చాలఁ గలవు. కావున గ్రంథవిస్తరభీతిచే మఱికొన్ని భాగములను మూలమునుండి యుద్ధరించి యిటఁ బొందుపఱుప మానినాఁడను.

వీరిశైలి ధారాళమై, రసావహమై యున్నది. పినవీరనయందలి యుద్దండ మగు నైసర్గికధారాపాతముగాని, యనంతామాత్యుని కించిత్కుంఠిత శబ్దానుసంధానముగాని వీరి కవనశైలియందుఁ గానఁబడదు. ధారాశుద్ధి సహజమై, సమగతి కలదియై విరాజిల్లుచున్నయది. వీరిశైలియు దుగ్గనకవివరుని శైలివలెనే మృదులమై, సుకుమారమై, ప్రతిపద్య రసస్ఫురితమై హృదయంగమముగా నుండును. జక్కనకవియందు ముఖ్యముగాఁ గవిసమయసిద్ధములగు భావములును, వర్ణనలును, శబ్దసమత్కృతులును సుప్రతిష్ఠలుగా నుండును. వీరియం దట్లు గాక ప్రకృతిద్యోతకములగు వర్ణనలును, భావములును, రసవికారములును కవియొక్క హృదయకుహరము నుండి నిర్వక్రగతిని వెలువడి, పాఠకహృదయములఁ బ్రవేశించి రసావేశము నుద్భవింపజేయును.

తమకవిత్వ శయ్యావిషయమున నీకవు లిట్లు వ్రాసికొనిరి: "వచనరచనాచాతుర్యంబున నల్పాక్షరంబుల నధికార్థంబు గుదియించి పద్యపూరణంబులకు నాదికారణంబులైన సంస్కృతాంధ్రభాషలం గల జల్లులు విసర్జించి రసపోషణ ప్రధానశబ్దము లుపార్జించి" వీరు గద్య

పద్యరచనాక్రమమునకుఁ గడంగిరి. వీరి గ్రంథములు పరిశీలింపఁగా నీరచనాపద్ధతులు యథావిధిగా వీరిచే నిర్వర్తింపఁబడిన వని మనకు విశదమగును.

ప్రాచీనకవిగ్రామణు లగు తిక్కన, కొమ్మన, మంచన మున్నగువారివలెఁ జిన్నచిన్న పదములను, ముఖ్యముగా నాంధ్రపదములను, జేర్చి, సుస్వనము వీనులకు విందొనరించునట్లు మేళవించి, సరసకవితానిసర్గగానమాధుర్యమున డెందంబున నానందంబు నెలకొల్పుదురు. వారి భాషాప్రయోగమున జాతి వార్తాచమత్కృతి తఱచు గానవచ్చెడు. వీరి కవిత్వమందు భావనాసమృద్ధియు, భావనాప్రకాశమును, ప్రాచీనకవి ప్రయోగసంపత్తియు, నిండైన గౌరవమును సమకూర్పఁబడియున్నవి. ఏస్థలమందును వ్యర్థపదములు గానఁబడవు. నీరసభావములు చాల నరుదు. నాచనసోముఁడు, పోతన మొదలగు వారివలె వర్ణనములయందు దృశ్యములను దృగ్గోచరమగునట్లు వర్ణించెడు ప్రయత్నము చేయుదురు కాని యాప్రయత్నము సర్వత్ర సఫలము కాలేదు. చిత్రవర్ణనముకంటె భావసౌష్ఠవమే యెక్కువగ గోచరించుచుండును.

సీ. అర్చన దాన హోమాదులు ఫలకంబు
లింద్రియనిగ్రహం బినుపచీల
యఖిలభూతదయాపరాయణత్వము లిపి
కాఁడు వైరాగ్యంబు గాలిచీర
ధైర్యంబు శుద్ధసత్త్వగుణంబు ప్రోగులు
మంచివారలతోడిమైత్రి సరకు
శీలంబు నడిపించుమాలిమి సంచలిం
పని మానసం బది బరువు గాఁగఁ
జేసిన మురారిచరణరాజీవభక్తి
గౌరవం బను పేరోడ గలిగెనేని
ఘోరభవసాగరము దాఁటి చేరవచ్చు
మోక్ష మనుదీవి మానవాగ్ర్యతిలక.
(వరాహపురాణము, ఆశ్వాసము ౫)

వీరు రచించిన రెండుగ్రంథములలోను ప్రబోధచంద్రోదయమే యెక్కువ గణనీయమైన దని నే నభిప్రాయపడుచున్నాను. దీని శయ్యాపాకరీతులు లేఁబ్రాయపు రచనను బొడసూపుచున్నవి. అయినను రసపుష్టిచే నిగనిగలాడు ద్రాక్షాఫలమంజరులవలె కోమలమై, మృదులమై, సర్వవిధముల మనోహరమై యున్నది. అందలిపద్యరచన యెంత రమణీయముగా నున్నదో గద్యరచనయు నంతసరళముగాను, మనోజ్ఞముగాను నున్నది. వీరిగద్యము పింగళి సూరనార్యుని గద్యమువలె దీర్ఘసంస్కృతసమాసములు లేక, చిన్నచిన్న శబ్దములతోఁ గూర్పఁబడి, యనుప్రాసమాత్రశబ్దాలంకారశోభితమై, ముత్యంపుసరులవలె విరాజిల్లుచున్నది. దిక్ప్రదర్శనముగా నొండు నిదర్శనము మాత్రము చూపెదను.

"అప్పుడు క్షపణకుఁడు భిక్షుకునిం గాపాలికుని వీక్షించి యాతనిం బగణితమార్గంబున నెఱింగితి మన మిందఱము మహామోహుని పంపుఁబడి సత్త్వాత్మసంభవయగు సాత్త్విక శ్రద్ధం జెరపట్టుకొని పోవం జనుదెంచినారము. వచ్చి యిచ్చట నెచ్చరిక దప్పి విచ్చలవిడి నుండుట కాదు గావునఁ గార్యంబు విచారింపవలయు ననినఁ గాపాలికుండు దిగంబరా, యవ్వారాశిం బరామర్శింపుము. ... ... (ప్రబోధచం. ఆ. ౩.)

ఈగద్యసారళ్యము వరాహపురాణమున నెక్కువగాఁ గాన్పింపదు. ప్రబోధచంద్రోదయము లేఁబ్రాయమున రచింపఁబడినదని కాఁబోలు, వరాహపురాణమున గద్యపద్యరచనాబంధము కొంత క్లిష్టతరమై సమాసబంధురమై సంఘటింపఁబడినది. మఱియు నీకావ్యమున శబ్దచమత్కృతులుమాత్రము గనుపఱచెడు పద్యవైచిత్ర్యములు కథాసరణియందే నిబద్ధములై, పఠనసారస్యమున కంతరాయము గలిగించుచున్నవి.* ఈవిషయమున మాత్ర మీకవివరులు తత్కాలసంప్రదాయముల నను

* రాజసభలయం దుండు పండితకవులు పరస్పరము కావ్యకృతుల నెట్లు పరిశీలించి మెఱుఁగు పెట్టుదురో యావిషయము నీకవులు తమ ప్రబోధచంద్రోదయమున నిట్లు తెలుపుచు చేసిరి:—

క. సారిసారి నొప్ప సలాకల, నోరసినకుందనపు బూదెయును బోలె సభన్
సరసుల సంఘర్షణమున, వరకవికావ్యంబు మిగుల వన్నెకు నెక్కున్.

సరించి, పాండిత్యప్రకర్షము ద్యోతపరుప నుద్దేశించినట్లు గాన్పించుచున్నది. అట్లు కానియెడల రసజ్ఞులగు నీకవిశేఖరులు కథాసందర్భమున నేకాక్షరకందములు, ద్వ్యక్షరకందములు నున్నగునవి వ్రాయవలసిన హేతువు కాన్పింపదు. మహిషాసురుఁడు వైష్ణవీమహాశక్తిని జూచి మోహించి విరహాతురుఁడై యావాలుఁగంటి కటాక్షవీక్షణము లపేక్షించి మాయాకోవిదుఁడగు విద్యుత్ప్రభుం డను వానిని దౌత్యమునఁ బంప నాసందేశహరుఁ డామెసౌందర్యాతిశయంబుల వర్ణించుచు నిట్లు స్తుతించెను:

ద్వ్యక్షరకందము

క. కాకలికాకల కలకల
కోకిల కుల లీల కలుల కులుకుల కలుకే
కైకోకు కేలికోలఁకుల
కోకాలీకేలి కులికి కొంకకు కలికీ.

(వరాహ. ఆ. ౧౧)

ఈశృంగారస్తవ మెంత రసోత్సేకముఁ బుట్టింపఁ గలుగునో వేఱె చెప్పనలయునా? ఇట్టి రసవిచ్ఛేదసందర్భము లింకను గొన్నితావుల కేతకీకంటకములవలె రసామోదమునకు భంగకరములుగా నున్నవి.

ఈకవు లిద్దఱిలో నెవంకవిత్వ మెట్టిదో నిర్ణయించుట కాధారములు లేవు కాని వీరిలో రెండవవాఁడగు ఘంట సింగయ్య మలయమారుతకవి యను పౌరుషాభిధానము గలవాఁడై, కవితావిషయముల నెక్కుడు గౌరవమున కాస్పద మయ్యెనని యూహింపఁదగును. అట్లయిన నంది మల్లయ్య యను మొదటివాఁడు కవిత్వవిషయములోఁ గణనీయుఁడై యుండును. నెనుకఁ బినవీర నగుణించి వ్రాయుటలో "కుకవి మల్లకమణ కులిశహస్త పల్లవుఁడ" నని యాకవి యహంకృతిని నాత్మస్తుతి చేసికొనె నని, యాతనిచే నోటుపడు పొందిన మల్లన కుకవి యెవ్వరై యుండునోయని నేను ప్రశ్నించితిని. ఆప్రశ్నమునకు సమాధాన మీనందిమల్లయ్య యగునేమోయని నాకు గొప్ప సందేహము కలుగుచున్నది. ఏలనఁగాఁ, బినవీరన సాళువ నరసింగరాయలయొద్ద నుండుటయు నందిమల్లయ్య యతని దండనాయకుఁడైన తుళువ నరసరాయలయొద్ద నుండుటయుఁ జూడ, వీరికి తఱచుగా సారస్వతసమరములు గలుగుచుండెనేమో యని తోఁచెడిని. ఆసమరములలోఁ బినవీరన వజ్రపాణియై ఘంటసింగయ్యను దాఁకలేక, మెత్తనివానిని మొత్తుటయే మహాపౌరుష లక్షణమని తన బెట్టిదంపు గట్టితనము నంతయు నీమల్లనమీఁదఁ బ్రయోగించియుండును!

పినవీరభద్రుఁ డెంత గర్వించినను నీ మహాకవు లిద్దఱు వాణీవిశారదులు, పదవాక్యప్రమాణజ్ఞులు, సరసకవితానిష్ణాతులు, నిర్దుష్ట ప్రవర్తనాదర్శప్రబోధకులు, గావున వీరి గ్రంథము లాంధ్రసోదరులు సాదరముగఁ బఠింప వేఁడుచున్నాను.

అజవిలాపము

శ్రీ త్రిపురాన వేంకటసూర్యప్రసాదరావు దొరగారు

తరువోజ

ప్రేమైకపాత్రమౌ ప్రియురాలిఁ బాసి
పెంటిఁ బాసిన గువ్వపిట్ట చందమున
వేమాఱును ననంత విరహార్తి నొంటి
విలపించు విరహి పెన్విలపనంబులను
సామోదమధుర భావామృతాసార
మనుపదమ్ము వెలార్చునట్టి సత్కవుల
కోమలామలసూక్తి కుసుమమంజరుల
గుణవిశేషమ్మును గొనియాడఁ దరమె.

మంజరి

సరయూతరంగిణీ జలజషండముల
కమ్మఁ బుప్పొడి దుమారమ్ముఁ జిమ్ముచును
దరఁగయుయ్యాల లెక్కి తగ నూఁగి యూఁగి
తెలిముత్తియపుఁ దుంపురులఁ దొప్పఁదోఁగి
యల్లనల్లనవీచు పిల్లగాలులకు
నుల్లమ్ము రంజిల్ల నొకనాఁడు వేడ్కఁ
దనప్రాణపదమైన తరుణితోఁ గూడి
నందనవని శచీనాథుండు వోలె
విరితోఁటలోఁ బ్రీతి విహరించుచుండె
నిజరూప విజితకాయజుఁడైన యజుఁడు.

దక్షిణార్ణోరాశి తటమందు నలరు
గోకర్ణమున నున్న శ్రీకంఠుఁ గొలువ
నింగిరంగగు వీణెఁ గెంగేలఁ బూని
యవ్వేళ నాత్రోవ నరుగుచు నుండె
గానవిశారదుండైన నారదుఁడు.

వేలుపుజడదారి వీణియకొనను
వ్రేలు వేలుపుమ్రాని విరిదండ నొడిసి
కరువలి వేగమై హరియించె నప్డు
దలరుఁ దావులకునై యాసించినట్లు.

మందారతరుపుష్పమాల వెన్కొనెడు
తేంట్లతోఁ గూడు నాదేవర్షి వీణె
గనుపట్టె గాలి చేసిన తిరస్కృతికిఁ
గాటుక కన్నీరు గార్చుచున్నట్లు.

అట్లు గాలిం దూలి యవనిపైఁ బడెడు
నవ్వేల్పు విరిదండ యతిభూమి యైన
పరిమళమకరంద భరముచే నచటి
తరులతార్తవరమం బరిహసించుచును
దైవంబు గుఱిచూచి తగవైచినట్టు
లాతోఁట విహరించు నజుపట్టమహిషి
యిందుమతీదేవి యుఱిగబ్బిగుబ్బ
పాలిండ్ల మొనలందుఁ బడియె నబ్రముగ.

పడినంత భయదసర్పముఁ బోలె దానిఁ
దిలకించి కరము విహ్వలయౌచు నామె
స్వర్భాను హృతచంద్ర చంద్రిక వోలె
నిలను రూపఱి కూలె నిఁక నేమి చెప్ప.

ఆకస్మికముగ నిట్లతివ డాఁ గూలి
తనపతిం గూడఁ దోడన కూలఁ జేసెఁ
దొఱఁగెడు తైలబిందువుతోడఁ గూడఁ
బుడమి దీపజ్వాల వడిమొదుం గాదె.

అట పార్శ్వవర్తి జనార్తరావములఁ
గలగుండు వడి సరిగాఁ గుందునట్లు
కమలాకరమ్మునం గలవిహంగములు
గోలుగోలునను గగ్గోలుగా నఱచె.

ఉపచారములను దెల్పొందె నయ్యుజుఁడు
పడఁతి లేవక మున్ను పడినట్ల యుండె
నాయువు మిగు లున్నయప్పుడే కాదె
ప్రాణికిని జికిత్స ఫల మీయఁజాలు.

విగతతంత్రీకమౌ వీణియవోలెఁ
జైతన్యరహిత యౌ నా తీవఁబోఁడి
నతివత్సలుండైన యౌ ఱేఁడు దిగిచి
యిమ్ముగాఁ బరిచి తాంకమ్మునం జేర్చె.

కరణహానిం జేసి కడు గాజువాఱి
యున్న యన్నాతి న ట్లొడిఁ జేర్చి యజుఁడు
సూపట్టె వఱువాత సోం పేది యున్న
మృగలేఖఁ దాల్చు రాత్రీశుండువోలె.

అపు డట సహజధైర్యముఁగూడ వీడి
బాష్పగద్గదముగాఁ బతి విలపించెః
గ్రాఁగిన నిను మైనఁ గడు మెత్తఁ బాఱు
దేహధారులమాట దెలుపఁగా నేల.

మేఘమ్ములా లేవు మెఱుపులా లేవు
ఉల్లమ్ము నులికించు నుఱుములా లేవు
కడు బెట్టిదములైన గాడ్పులా లేవు
విమలప్రశాంతమౌ వినువీథినుండి
సడియుఁ జప్పుడు లేక చల్లఁగా జాఱి
పడియె నీ కడిఁదిపూఁబిడు గి దెక్కడిదో.

అకట పువ్వులును దేహము సోఁకినంత
నుసుఱులం బాపఁగా నోపునే నింకఁ
గడతేర్చుపనికి సంకల్పించుకొన్న
దైవంబునకును సాధన మేది గాదు.

అదిగాక కాలుండు మృదులవస్తువును
మృదువస్తువునన మాయింపఁగాఁ గడఁగు
నెఱ మంచువాన రూపఱు తమ్మితీవ
మొదటి నిదర్శనం బిదియ రెండవది.

ఇప్పువ్వు సరి జీవ మెడలించునేని
నెడఁదఁ జేర్పఁగ నన్ను మడియింప దేల?
అవుర! యొక్కెడ విషం బమృతంబ యగును
అమృత మొక్కెడ విషం బగు నీశ్వరేచ్ఛ.

కాక నాదగు నభాగ్యతఁ జేసి నేఁడు
పిడుగుగాఁ జేసె నివ్విరిదండ నజుఁడు
చెట్టుఁ గూల్పక దానిఁ జుట్టుకొన్నట్టి
తీవియం బడఁ గూల్చె నీ వింత పిడుగు.

ఎందుండి యరుదెంచితే పూలసరమ
నా ప్రాణపదమును నాశమ్ము సేయ
దివ్యభావస్ఫూర్తిఁ దేజరిల్లుచును
గ్రూరరాక్షసవృత్తిఁ గొంటి వేమిటికి.

భువనమోహనమైన పొలుపమ్ము గలిగి
మకరందరస పరీమళ పరంపరల
హృదయ రంజన సేయు నిట్టి నీవేడ
నతిఘోరమగు ప్రాణిహననం బిదేడ.

ననలకుం గడుఁ గూర్చు నా ప్రాణదయిత
యెలమిమై వాని నౌ దలఁ దాల్చుచుండు
నట్టి పూఁబోఁడిని గిట్టించినావు
రమణి నీ కే మపరాధంబు సేసె.

నీతావుల హసించు నిట్టూరుపులను
నీ తేనెతీపుల నిరసించు నుడుల
నీచాయఁ దెగడుచుండెడు లేనగవుల
నీకోమలత మీఱు నెమ్మేని తీరు

నారసి లోలోన నీరసం బూని
నాతిపైఁ బగఁ బూనినావు గాఁబోలు

నట్లు గాకున్నఁ దత్ప్రాణాలతోడ
నవి యన్నియు హరింతువా దాయవగుచు.

హా జీవితేశ్వరీ, హా ప్రాణపదమ,
యిదియేమి ననుఁబాసి యెం దేఁగినావు
నినువీడి నిముసమైనను మనఁజాల
నని యెఱింగియు నింత యదయ వైతేల?

చిరునవ్వు గెమ్మోవిచివురునం దొలఁక
సరస నాతోడ ముచ్చటలాడుచుండి
మఱి చూడఁ జూడంగ మాయమైపోతి
వైంద్రజాలికుఁ డయ్యె నవుర కాలుఁడు.

పలుమాఱు దేవి తప్పులఁ జేసియున్న
నన్ను నొండనఁబోక మన్నించినావు
నేరమేలేని యీ నీ ప్రియుతోడ
నిపుడు మాటాడ విదేటికో చెపుమ.

శఠుఁడ నేఁ గపటవత్సలుఁడనం చీవు
దలపోసినా వింత తథ్యంబు సూవె
కాకున్న నన్ను నీ వొక్క యిందుండి
తిరిగి రానను పూన్కి దివికి నేఁగుదువె.

తోడుతోఁ బ్రియురాలితోఁ గూడఁ జనియు
నానాతి విడిమళ్లి తాను రానేల
తనతప్పువలని వేదన సైఁచుఁ గాక
యతి శోచ్యమైన నా హతజీవితమ్ము.

అతను కేళి జనించినట్టి క్రొంజెమట
బొట్టులుగ నీమొగంబున నివే కలవు
మదిరాక్షి· క్షణములో మఱి నీవు లేవు
ప్రాణికోటుల యస్థిరతఁ గాల్ప నొక్కొ.

ఎదనైన నప్రియం బేఁజేసి యెఱుఁగఁ
బడఁతి నన్నిట్లుల విడిచి పోయితివె

మహిభర్త ననుమాట మాత్రమే కాని
నిక్కువం బగు ప్రేమ నీయంద కలదు.

అళికాంతిఁ దఱిమి లే యలరులం దుఱిమి
నెఱి గల్గి వఱలు నీ నీలంపుఁ గురుల
గాలి గదల్చుచుఁ గరభోరు మరల
బ్రదుకు దీవని నాకు బ్రమ గొల్పుచుండె.

కాన నామదిలోనఁ గలవిషాదంబుఁ
బ్రతిబోధమున వేగఁ బాపవే దయిత
నిశి మంచుమలఁగవిసి నెఱయు చీకటిని
స్వరుచిచేఁ బాపు నోషధివల్లివోలె.

చలితాలకములతోఁ బలుకొండులేని
యీ నీదు నెమ్మొగం బెద నిర్దహించు
రొదలేక లోని తుమ్మెద పిండుమొదల
నిశివేళ ముకుళించు నెత్తమ్మివోలె.

రేచానమగుడఁ దారేతేనిఁ బొందు
మరల జక్కవపెంటి మగనిఁ దాఁ బొందు
నవి దాననే వియోగావధి నోర్చి
మఱి నీవు రావయో మఱుఁగదే మనసు.

నును లేఁ జిగుళ్లపాన్పునను జేర్చినను
గందు నీ సుకుమార సుందరాంగమ్ము
ఎటు లోర్చుఁ జెప్పుమా యిపుడు రంభోరు
యతి కర్కశచితా సమారోహణమ్ము.

అతిరహస్యమయాన పాయిని యనుఁగుఁ
జెలియ యీ రతనాల మొలనూలు నీకు
నడలేమి నిదియు సద్దడఁగి నీతోడ
నార్తిమై మరణించి నట్లున్నదకట!

కోయిల లందును దీయఁ బల్కులను
రాయంచలందును రమణీయగతుల

హరిణులందును జంచలాలోకనముల
ననిలలోల లతావళిని విలాసముల
స్వర్లోకజిగమిషా సంసక్తవయ్యు
నాకునై యిటనిల్చినా వింత నిజము
నినుఁ బాసి విరహార్తి మునుఁగు నామెదకు
నివి మేలిడఁగఁ జాలునే యక్కటకట!

ఫలినిని సహకార ఫలశాఖినొకటఁ
గలపి రెంటిని జంటగాఁ జేసినావు
అవ్వాని పెండ్లి సేయకయ యిప్పగిదిఁ
బాసిపోవుట నీకుఁ బాడిగా దబల!

అతివ నీచేత దోహదమంది కలయఁ
బూచు నీ కంకేళి పూగోలల్ నీదు
కురులకుం దొడవుగాఁ గూర్పకే నెట్టు
లకటా, నివాపమాల్యముఁ జేయనేర్తు.

కనకనూపురము గల్లనఁగ నీ యిడిన
పరదుర్లభంబైన చరణ సత్క్రియను
దలఁచినట్టులు సుమాశ్రులు రాలనీయ
శోకమ్ము నీకునై శోకించుఁ గంటె.

నేఁ దోడుగా నీదు నిట్టూర్పు నెనయు
పొగడపూవుల నూలు సగము గూర్చితివి
మిగులు నద్దానిఁ బూర్తిగఁ గూర్పకుండ
నిదురఁ జెందితి వయో యిది యేమి చెపుమ.

జలజాక్షి, సమదుఃఖ సౌఖ్య లీ చెలులు
విడియ క్రౌన్నెంబోలె వెలయు నీ కొడుకు
నీ పాదదాసుండ నే నిట్టు లయ్యు
నింతయుఁ విడిపోవు టెంత నిష్ఠురము.

ధృతి యస్తమయమందె రతి మాయమయ్యె
గేయమ్ము విరసమై హేయమై పోయె
సకలర్తువులు నిరుత్సవములై తోఁచె
భూషాప్రయోజనంబును గతంబయ్యె
నకట, పా న్పతిశూన్య మయ్యె నా కిపుడు.

గృహిణివై వహియింతు గృహభారమెల్లఁ
బ్రగడవై వచియింతు పరమహితమ్ము
నతిరహస్సఖివై హృదానంద మిడుదు
లలితకోమల సత్కలావిధులందుఁ
బ్రియశిష్యురాలవై ప్రియము గూరుతువు
కటకటా, యిట్టి నిన్ గనికరం బేది
హరియించి కొంపోయినట్టి యమ్మృత్యు
చెలియ, నా దేది ప్రముచ్చింలేదో చెపుమ.

మదిరాక్షి, యత్యంత మధురమైనట్టి
నాదు పుక్కిటిమధు వాదట నాని
దివి నెట్లువలఁ ద్రావెదవు నీవు బాష్ప
కలుషితంబైన నా తిల జలాంజలిని.

నెఱవైభవంబున్న నీలేమి సౌఖ్య
మింతతో సరి సుమీ యీ యజునకును
అన్యవిషయదూరుఁ డగు నాకు సర్వ
విషయముల్ నీతోడివేకదా దయిత!

అని యిట్టు లతికరుణాలాపములను
గులకాంతకై కడున్ విలపించు చజుఁడు
పూఁదేనె కన్నీటి బొట్టు లుట్టించి
చెట్టులచేఁ గూడ బిట్టేడిపించె.

భారతిలో తరచు చక్కనిముచ్చటగు పద్యములు వ్రాయువారు, న్యాయవాదివృత్తియం దున్నవారు, నా కాత్మీయమిత్రులు, ఒక రొకనాడు ప్రాసంగికముగ వెంకటాచలముగారి కథామంజరి "కన్నీటికాలవ" అనుదానినిగూర్చి ప్రశంసించుచు నన్నుగూడ దాని నొకసారిచూడుమని చెప్పిరి. కాని, నేడు లెక్కకు మిక్కిలిగా వెలువడుచున్నకథలు, కావ్యములు వంటిదే యిదియు నని లోదలంచి "కన్నీటికాల్వ" కై నే నెన్నట ప్రయత్నము చేయలేదు. కాని తలవని తలంపుగ సుమా రొక సంవత్సరముక్రిందట, అది నాకళ్ల బడుట తటస్థించినది. అంత నామిత్రులు దీనింగూర్చి చేసిన ప్రశంస జ్ఞాపకమురా, కుతూహలాయత్త చిత్తుండనై ససంభ్రమముతో పుస్తకము తీసి చదువ మొదలిడితిని. ఒక గంటలో ముగింపగల్గుదు ననుకొంటిని; కాని అట్లయినది కాదు; అట్లా చదివి పారవేసేది అయిందికాదు. చాలసేపు పట్టినది; ఏకబిగిని కాకపోయినను, చదివిందే మరల చదువవలసివచ్చేది; కొన్నిపట్ల మధ్యమధ్య ఆగిపోయేది చదవడము; ఆలోచనలోపడేది మనస్సు. అంతట నామిత్రులుచేసిన ప్రశంస అర్థమయినదని యనిపించింది.

'కన్నీటికాలవ'లో 4 కథ లున్నట్లు జ్ఞాపకము. మొదటిది శశిరేఖ; చివరిది నాయుడుపిల్ల. ఆకథలన్నియు ప్రేమకథలే; అనగా ప్రేమతత్త్వమునుగురించి వినిపించే కథలు. మొదటివి మూడున్ను నవీనభావసంచలన వాతావరణమున తేలియాడునవి: చిరకాలమునుండి యవిచ్ఛిన్నముగ వచ్చుచున్న నీతి నియమములకు విరుద్ధమై, వ్యక్తిస్వాతంత్ర్యపరమైన స్వైరవిహారధీరలగు యువతులభావములచే, చేష్టలచే నడచునవి. వారిసంయోగములు, వియోగములు, జీవితచర్యలు హృదయమును స్పృశించునవి గాకున్నను చాలకుతూహలమును గలుగజేయునవి. అట్టినూత్నభూములందు స్వేచ్ఛాజీవనమును, స్వేచ్ఛానురాగమును ననుభవించుటకై అతిసాహసముగ బయల్వెడలినది శశిరేఖ. ఆమె దొకవిలాసము; అదొక జీవితము; అదొక యాదర్శము. ఇతరుల కది నచ్చకపోవచ్చును; పోనిండు. కాని గ్రంథకర్తగారి కావ్య ప్రతిభ యంతయు కన్నీటికాల్వయంతయు 'నాయుడుపిల్ల' యం దసమానముగ ప్రభవించినది. కన్నీటికాల్వ 'నాయుడుపిల్ల'యందు సార్థకమగుచున్నది. అందుకు వీరిభాష, శైలి యెంతయు...నొనగూర్చుచున్నవి. శైలి ధారాళమై జీవకళలతో స్ఫురించుచు ప్రవహించుచుండును. భాష యన్నచో అచ్చమగు ఉచ్చమైన వాడుకభాష; హృదయమునుంచి పుట్టుకొస్తుంది. నాయుడుపిల్ల చెపుతూ ఉంటే బ్రాహ్మణపిల్లమాటలులాగే వుంటవి. చెపుతుంది, చెపుతుంది కన్నీరుకారేటట్టు; మహాచక్కగా చెపుతుంది నాయుడుపిల్ల.

ఆవిధముగ మనోహరముగ చిత్రింపబడిన 'నాయుడుపిల్ల' నామనంబునఁ దద్దయుఁ బెద్దకాలంబు నిలిచిపోయినది. తర్వాత చాలకాలమునకు ఆనామిత్రుని మగల నేను రైలులో కలిసికొనుట కలిగెను. 'కన్నీటికాలవ'నుగూర్చి చాలప్రసంగించితిమి. ఎవ రెట్లనుకొనేది చెప్పుకొన్నాము. వెంకటచలముగారి మిత్రులు కొందరు శశిరేఖమీద కనపర్చిన చప్పరింపులు పెదవికదల్పడాలు 'నాస్సెన్సు! ఫ్రీలవ్వట...' మొదలుగాగల మాటలు నేనక్కడ కన్నది విన్నది చెప్పితిని. మే మంత తేలికగా త్రోసివేయలేదు. 'నాయుడుపిల్ల'మీదమాత్రము మా యిద్దరిమనస్సులు పడ్డాయి ఒకేవిధముగ. అది గ్రంథకర్తగారికి లభించిన వాస్తవికమయిన ప్రత్యక్షానుభవమో, పరోక్షానుభవమో అయియుంటుంది. అందుచేతనే అట్లు వ్రాయగల్గిరి అని యనుకొంటిమి. 'కన్నీటికాలవ'మీద—ముఖ్యముగా నాయుడుపిల్లమీద—నొకవ్యాసము వ్రాయాలని కుతూహలముగా ఉండేది నాకు కొన్నాళ్లు; కాని యితరవ్యాసంగములమధ్య పడి మునిగియుండుటచే, నే నాతలంపే మఱచియుంటిని. ఆగస్టునెల భారతిలో శశి

రేఖమీద వ్యాసము చూసేసరికి మళ్లీ ఆతలంపు పొడచూపి యినుమడించింది. ఇది ప్రస్తావన; శశిరేఖమీద గల్గు నభిప్రాయముల కుపకరించునని యిచ్చట చేసితిని.

శశిరేఖనుగూర్చిన సర్వసామాన్యమయిన యభిప్రాయము, అది దుర్నీతిబోధకమని, నీతిబాహ్యమని అందుచే శశిరేఖ చాలామంది కసహ్యముగా నుంటుంది. అది యెట్లో శ్రీ లక్ష్మీనరసింహారావు. (బి. యె., బి. యల్) గారిచే (ఆగస్టు) భారతిలో విమర్శింపబడినది. దానికి పీఠిక వ్రాసినవారు ఆగ్రంథము నీతిబాహ్యము కాదంటారు. విమర్శకులయితే అందు సాహిత్యమునకును, సంఘమునకును జెందిన సమస్యలు గట్టిగా ఆలోచించుట కున్నవి; కాని యిది యవినీతిబోధకముగ నున్నదని విమర్శించి, "యీగ్రంథము నీతిబాహ్యమవునో కాదో చదువరులే యూహించుకొందురుగాక" యని హెచ్చరించిరి. విమర్శకులు శ్రీ శాస్త్రిగారు—పీఠిక వ్రాసినవారు—ఇచ్చిన యభిప్రాయము లెంతేని విలువ గలవందురు గాని, అవి సమంజసములుగావని, ఒప్పుకోబడవని యంటారు. ఈకష్ట మెందుకు గల్గుచున్నదంటే, అసలుకథకంటే పీఠిక పాఠకుల మనస్సు నెక్కువగా కలవరపెట్టుచున్నది. పీఠికయందలి యంశములను చదువరులకు చక్కగ బోధపడునట్లు విపులముగా చరిత్రక్రమేణ నైతికసంస్థలను, వానిపరిణామావస్థలను శాస్త్రిగారు చర్చించినచో గ్రంథమునందలి నీతి మత్తతనుగురించిగాని, శశిరేఖచరిత్రవిషయమైగాని కన్నే దురభిప్రాయములు పుట్టుట కవకాశ ముండేదికాదు. విమర్శకులకు శ్రమ తగ్గేది. అందలి యభిప్రాయములతో చదువరు లేకీభవిస్తారా, శశిరేఖను మార్షిస్తారా అనేది వేరేసంగతి. అటుగాక నవీనభావములతో సంక్షుభితమగుచున్న అపారపారావారమైన సాంఘికనీతిని చిన్న పీఠికలో తరింప జూచిరి. బహుదుర్ఘటమైన కార్యమిది చదువరులు ఆధునిక సాంఘిక తత్త్వవేత్తల వ్రాతలతో చాలా పరిచయము కల్గియుంటేనేతప్ప తదితరులకు శాస్త్రిగారు ఢంకామీద దెబ్బకొట్టినట్లు వచించిన యభిప్రాయములు దురవగాహముగనుండి పైగ దుర్నీతిబోధకముగ గన్పట్టుటయందు వింతలేదు. అటుగాక ఆబాధంతా లేకుండా శశిరేఖపాత్రకు సంబంధించినంతవరకుగలనీతిని పీఠికలో చర్చించి వదిలేస్తే చాలా బాగుండేది.

నీతివిషయమై శాస్త్రిగారిదృష్టిపథము వేరు. అది ప్రాతవాసనలు లేని కేవలము క్రొత్తపుంత; ఉపప్లావికమయినది. నలుగురితో నారాయణా అనేది కాదు. ఇక మనవిమర్శకుల దృష్టి లోకములో పాతది; 'గతానుగతికో లోక'మను నార్యోక్తి ననుసరించునది; బాధలేనిది; లాబద్ధమైనది. ధర్మశాస్త్రప్రకారము, సాంప్రదాయానుసరణి ననుసరించి పోతుంది. శాస్త్రిగారు వీటికన్నిటికి స్వస్తి చెప్పివేసినారు. శాస్త్రిగారిమతమునకు చెందినవారు ప్రస్తుత నైతికసంస్థలను మూలముకంట, పునాదులలోనుంచి పెకల్చివైచి, క్రొత్తపునాదులమీద చక్కనిసంస్థలను కట్టనెంచెడివారు. మనవిమర్శకులవంటివారు repairs చేయుచుంటారు; లోపములుంటే దిద్దుచుంటారు; వన్నెలు, చిన్నెలు, మెరుగులు పెట్టుచుంటారు ఇట్టిసంస్కారములవలన కార్యము కాదని భావిస్తారు శాస్త్రిగారి మతమువారు. వీరిమతము, వారిమతము బాగాపరిశీలిస్తే యిట్లుగా తోస్తుంది యీరెండుమతములకు గల మూలభేదము. అందుచే ఈరెండుమతములవారికి సమరమేకాని సామరస్యము పొసగదు. మరి యింతకు ఎవరినిగురించి యీసమరము జరుగుచున్నదో వారు చాలకాలమునుండి తెంపులేని బంధములలో చిక్కువడియుండుటయే దీనికంతకు కారణము. వారిగొంతుకలు నొక్కివేయబడియుండుటచే, మన గొంతుకలు లేచుచున్నవి. అటుగాక, "శారీరకమానసికవిషయములలో మీకుగలస్వేచ్ఛ, స్వాతంత్ర్యము, మాకేల యుండగూడదు. మేము మీసొమ్ములము గాము. మేమునూ మీవలె మనుష్యమాత్రులమే. మీతత్త్వములకు సరిపడునది మాతత్త్వములకు సరిపడుతుంది; వికటించదు. మీవంటిరోగములే మాకును; అందుకు మీకొకవిధమయినచికిత్సను, మాకింకొకటేనా?" అని లేచి గట్టిగ ప్రతిఘటింపగల్గితే, యిట్టి మన విమర్శనములతో, నీతిబోధతో పనిలేకుండాపోతుంది. అప్పుడు మనము నియమించే నీతిధర్మాలు, వదివే ధర్మపన్నాలు తెలుస్తాయి. వారు యుద్ధరంగములోనికి దిగనంతసేపు మనకోటలలో మనము సురక్షితముగ నుండి

నీతులు చెపుతాము. అట్లాకాదు; స్త్రీలకుకూడ సర్వస్వాతంత్ర్యములు పురుషులకువలె కలగజేసేటట్టయితే, లోకానికి మనకు శుభము చేకూరదు; శాంతి యుండదు, అంటే అది కేవలము స్వార్థపరమును న్యాయేతరము నని అనిపించుకుంటుంది. అందుచే ధర్మశాస్త్రములను, లాకోట్టులను అవతలపెట్టి హృదయమును విశాలముచేసికొని, స్వార్థపరతను దిగనాడి పరికించితే ఇప్పుడు మనకు దుర్నీతిబోధకములుగను, నీతిబాహ్యములుగను కన్పట్టేవి అట్లా కన్పట్టవు. అప్పుడు వెంకటాచలంగారి 'శశిరేఖ', విమర్శకులు తలంచునట్లు నీతిబాహ్యముగ గన్పట్టదు.

దేశకాలపరిస్థితులనుబట్టి నీతులు మారుచుండునని శాస్త్రిగారంటే విమర్శకులు "అట్లనుకోవడం కేవలంపొరబాటు. ముఖ్యనీతులు ఎల్లప్పుడూ ఒక్కటే. బైబిలులో చెప్పిన 'పదియాజ్ఞల' కెప్పుడైనా చలనముంటుందా?" అని ప్రశ్నించారు. దేశకాలపరిస్థితులనుబట్టి యెన్నినైతిక సంస్థలు మారలేదు మారుటలేదు! వీరు చరిత్ర చదువుకోలేదేమో! పూర్వము బానిసవ్యాపారము నేడున్నదా? పూర్వము దొంగతనానికి శిక్ష కాళ్లుచేతులు నరకడము. ఇప్పుడుందా? పూర్వము మనదేశములో స్వయంవరములుండేవి; స్వైరవిహారములుండేవి; తర్వాత సహగమనాలుండేవి. ఇప్పుడవి పల్లీకులలో ఉంటున్నాయా? సంస్థలు మారుతూవుంటే, నీతులు మారవాయేమి? నీతిలేనిసంస్థయేదైనా, యెన్నడైనా ఉంటుందా యేమిటి?

ఇంకా మరేమంటే వివాహసంస్థ ఒక్కొక్కజాతిలో ఒకొక్క విధముగా ఉంటోంది. అందుకు సంబంధించిన నీతులుకూడా వివిధములు. కొన్నిజాతులలో (నాగరికజాతులలోనే) క్రీస్తు పదియాజ్ఞలలో నొకటగు జారత్వము నేరముగాదు. కొన్ని దేశాలలో ఒక ఆడదానిని నలుగురు మగవాళ్లు సమిష్టిగ పంచుకొని కాపురము చేస్తారు. కొన్ని దేశాలలో ఆడవాళ్ళ నీతినియమాలేకాని మగవాళ్ల కేమి అధికారము లేదు. తురకలలో ఒక మగవాడు పదిమంది ఆడవాండ్రను పెండ్లిచేసికోవచ్చును. క్రైస్తవులలో మొదటిపెళ్లాము పోతేగాని రెండవదానిని కట్టుకోడానికి వీల్లేదు. మనలో మగవాళ్లకంతా ఉంది; ఆడదానికేమిలేదు వివాహస్వాతంత్ర్యము. ఇట్లా నీతికి బహుదేశాలలో బహుళగ్రహణముపట్టియుంటే ముఖ్యనీతియంటే యేమిటో, ఇది నీతిబాహ్యమంటే యేమిటో అర్థముకాదు. బైబిలులోని 10 శాసనములకు చలనముంటుందా అంటే, చెప్పడములో చలనము లేదుగాని చేయడములో చాలావుంది. ఆనీతి ధర్మమూ లే, లోకమునందంతట; కాని బహుదేశములందు బహువిధములుగ ఆచరణలో ఉంటున్నాయి. ఇట్లుంటుంటే, ముఖ్యనీతులంటే యేమిటో: వానికి చలనముంటుందా అంటే యేమిటో, మనవిమర్శకులకే అర్థమవాలిగాని, మరి యాలోచించువారి కెవరికి అర్థము కావు. నీతిశాస్త్ర మపారమయినది. ఏది నీతో, ఏది మంచో, నిర్ణయించుట బహు దుర్ఘటము, బ్రిట్రాండు రసెల్ వంటి పేరెన్నికగాంచిన మహాతత్త్వవేత్తలు, పిడుక్కీ బియ్యానికి ఒకేమంత్ర మన్నట్లు క్రీస్తుచెప్పిన బైబిలులోని 10 నీతిశాసనములను పరిహాసము చేస్తారు. మన విమర్శకులు లాయరుగారై యుండి నీతినిగురించి అంతతేలికగా సందర్భము విడిచిపెట్టి ప్రశ్నించడము చోద్యముగా నున్నది.

శ్రీశాస్త్రిగారు ప్రేమ చంచలము, శాశ్వతము కాదని చెప్పేది లోకానుభవముమీద చెప్పినది. వాస్తవికజీవితములోని నిజముసంగతి చెప్పినారు. ఆయన చెప్పినది సర్వజనసామాన్యమయినది; కావున నదియే సత్యసమ్మతము. విమర్శకు లందుపైన దాడినెడలిరి; కవులగీతములను వెంటబెట్టుకొని, కవుల ఆదర్శకభూములందుండి—అనగా స్వప్నభూములు—వాస్తవలోకమువైపు తిరిగిచూడకుండా వాదిస్తే విమర్శకులు గెలుస్తారు. వాస్తవమునకు వస్తే శాస్త్రిగారికే విజయము. ప్రేమ స్త్రీలదృక్కులవలెనే చంచలమయినది. కాబట్టి యేపెండ్లిముడి వేసినా, "లా"కు అప్పచెప్పడము తప్పినది కాదు ప్రేమకు. ప్రేమ శాశ్వతమయేటట్లయితే దానిజుట్టు 'లా'యొక్కచేతిలో పెట్టడ మెందుకు? బాగా ఆలోచించండి; లోకమువైపు తిరిగిచూడండి. మనలో మగవారు విద్యావంతులుకూడ పెళ్లాముపోయిన పెద్దదినము నాడే—యింకా ఆమెబూడిద చల్లారకముందే—పెళ్లిచేసుకొంటారే! మొదటిప్రేమ శాశ్వతమే అయ్యేట

ట్టయితే రెండవదెబ్బకాలు పెట్టగలదు ఆస్థానములో? అది కాదు; ప్రేమ శాశ్వతము చేసుకోవాలంటే అది మన చేతిలోనిపని కాదు. కట్టి పడవేయుదుమంటే, అట్లా పడిఉండేది కాదు. ఆదర్శమునకును వాస్తవమునకును స్వర్గమర్త్యములకు గలభేదము గలదు. మన మమరులము కాము, కావున అమృతమువంటిదని దలచే, ఆదర్శ ప్రేమ మన కీమర్త్యలోకమున, కావ్యములందు దక్క, వాస్తవమునం దనుభవించుటకు లభ్యము కాదు. విమర్శకులు తలంచే శాశ్వతప్రేమ బందిఖానాలో చిలుకపిట్ట లాగున దొరుకుతుంది. అదే ప్రేమ, అంటే అనుకో వచ్చును; కవులుమాత్రము అట్లాతలంచరు దానిని.

ప్రేమ చంచలస్వరూపము గలది. మొదటుండే ప్రేమ కొన్నాళ్లకు తగ్గిపోతుంది. కలియకపూర్వము కన బఱిచే ప్రేమ, కలిసిన తర్వాత ఉండదు. అందుచేతనే కాబోలు ప్రేమరసము చిలుకుకావ్యాలు పెళ్లి చేసి ఊరుకుంటాయి. "తుమ్మెదలాగున పువ్వుపువ్వుమీద వ్రాలెడు ప్రేమ, ప్రేమేనా? అప్పుడు దీనికి 'ప్రేమ' అనేగొప్పపేరు తగుతుందా?" అని విమర్శకులు కోప్పడతారు. అందుకు లోకవృత్తమును తెల్పుకథనే సాక్షి; మహాకవి కాళిదాసే సాక్షి; కాళిదాసుకథానాయకులది మీరు lust అంటారాఅనండి; ఏ పేరిడితేనేమి పెరుమాళ్ళకు? అసలు స్వరూపము ఒకటే. వీరు శశిరేఖది ప్రేమకాదు Fancy (=ఊహ) అంటారు; ఇంకాపోతే lust (=కామము) అంటారు. ఇంకాపోతే అది mere animal passion (=పశుధర్మము) అంటారు. ఏమిటో! కామశాస్త్రములో ఇవి అర్థములేనిపదాలు. ప్రేమకు ముందుగా దారిచూపేదే ఫ్యాన్సి; ఫ్యాన్సి లవ్వు అవుతుంది; love ఫ్యాన్సిగాను ఉంటుంది. అంతకూ మూలము ప్రేమధర్మమే; లవులో లస్టుంది; లస్టులో లవ్వుంది. Love కు, lust కు పరిహద్దు ఎక్కడా గీచేది? Lust లోకంటె love నందే, వీరనుకొనే animal passion ఎక్కువగా ఉంటుంది. Love దగ్గరగల కొన్ని దుర్గుణాలు lust కు లేవు; lust కు గల సుగుణాలు కొన్ని లవ్వుకు లేవు; love లో పశుధర్మము లేదంటే, పడుకోవడాలు ఎందుకు కల్గాలి? ఒక్క శశిరేఖయందే కాబోలు పశుధర్మముంటూ? ఒక్కణ్ణే కట్టుకొని చచ్చేవరకు పడి ఉండలేదనా? 'పశుధర్మము' ఎంత సుఖముగా తీరితే, అనగా సంతుష్టినొందితే అంత దృఢముగ పాతుకుంటుం దిలవ్వు. మనస్సులో అంతబాగా వికసిస్తుంది లవు అనే పువ్వు. అది లేనిచోట నీరసించి, వాడిపోతుంది. "పశుధర్మము" సంతుష్టిచేయడమంటే ప్రేమవృక్షమునకు దోహదము చేయడమన్నమాట. Law లోనలె loveలో వేరువేరు సెక్షనులు లేవు. అంతా ఒకటేగ్రంథము. మనకామవికారాలు, మోహాలు, పశుధర్మాలు అన్నిటిని వివాహము కప్పిపుచ్చుచున్నదిగాన బయల్పడడం లేదు.

ప్రేమతత్త్వము బ్రహ్మాండమువలె పెద్దదయినది; ఆకాశమువలె విశాలమయినది; సాగరమువలె అగాధమయినది. దానితత్త్వము హరిహరబ్రహ్మలకైనా తెలియదంటే మనమేమిచెప్పతాము. బ్రహ్మతత్త్వమయినా తెలుస్తుందిగాని, ప్రేమతత్త్వము తెలియదు దానిలోతంతా కనుక్కొన్న ఏమహాకవియు లేడు. దానితత్త్వము అనుభవమునకే తెలియదంటే తర్కిస్తే తెలుస్తుందా? ధర్మశాస్త్రులు, లాకోడ్డులు, కేసులాలు తిరగేస్తే దొరుకుతుందా? మరి కవులేమిటి అట్లావర్ణిస్తారంటే, వాస్తవికములో నిది చూపిస్తే, అంతరసవంతముగా ఉండదని. దానికి నైతిక సాంఘికప్రతిబంధాలు చాలాఅడ్డుపడతవి. అందుచే రసము పోతుందని, ఎంతసేపు భావసముద్రమునసే తేలుచు, "ఆత్మను, ఆత్మను కలిపి కుట్టేదారము"ని, ఇట్లు ఆనందించడానికి ఏవో భావగీతాలు పాడుతూవుంటారు. అదిపట్టుకొని మనము వేళ్లాడుతూ ఉంటాము. ఆదారాన్ని పట్టుకొని మనము గాలిపటాలులాగున ఎగురుతూ ఉంటాము. అంతే కవులు వర్ణించేదానితత్త్వము, ఆదర్శము ఆదర్శమే. వారు పాడేదంతా అద్దములోని ఆటవంటిదే.

కాబట్టి శశిరేఖను లోదృష్టితోను, ధర్మశాస్త్రుల ప్రకారము, సాంఘికనీతి ననుసరించి చూస్తే, శశిరేఖ నీతిరేఖకు వక్రగతి పట్టినట్లు కనపట్టకమానదు. అటుగాక మనజ్ఞానచక్షువునకు చిరకాలమునుండి పట్టినచత్వారమును పోగొట్టుకొని హృదయమును విశాలముచేసుకొని

చూచినట్లయితే మనశశిరేఖయు నొకచల్లని చంద్రకళలాగే కనబడుతుంది. శశిరేఖది యొక వ్యక్తిస్వాతంత్ర్యమును, మనోధర్మమును నిర్భయముగ వ్యక్తపరచు ఆదర్శకజీవితమే. సాంఘికమర్యాదలకు కట్టువడి ఆత్మవంచనమును, పరవంచనమును చేయుటకంటె, ఆత్మధర్మమును (Law of inner being) అనుసరించుట ధర్మయుక్తమైనది. కాదా; ఏమిసంభవించినను? నీతిదాయకమయినదికాదా? అట్లనుసరించుటవలన లోకహితమునకు గాని, పరార్థమునకుగాని హాని కలుగుతుందంటే, లోకముసహించి యూరకుంటుందాయేమి? గట్టిగా శాస్తి చేస్తుం దప్పుడు. కాదు, అసహ్యముగా పరిణమిల్లుతుందంటే మనయొద్ద సహనగుణము లోపించిందన్నమాట.

"ప్రస్తుతపు వివాహములలో అనేక దురాచారాలున్నాయన్నమాట నిజము. అటువంటివి పోగొట్టుటకు ప్రయత్నించాలిగాని కేవలము వివాహము అనేసంస్థ ఉండుటకు వీలులేదంటే మాత్రము సంఘము ఒప్పుకోదు" అని విమర్శకు లంటారు. మున్నొకప్పుడు ఒప్పుకోని సంస్థలను నేడు సంఘ మొప్పుకోవడంలేదా? అలాగే దాని కాలము వచ్చినపుడు దానిని ఒప్పుకోవలసివస్తుంది. రష్యాలో నేడు రాలేదా? మనము అనాగరికులని అనుకొనేజాతులలో ఏయిబ్బంది లేకుండా సుఖముగా కాలక్షేపము చేయడము లేదా Legal marriage లేకుండాసంస్థలు సంస్థలులాగనే ఉండనిచ్చి దురాచారాలు పోగొట్టాలంటే మురికిగుంటలలో మందులు చల్లుటవంటిదే. అందుచేతనే సంఘసంస్కరణాభిలాషుల ప్రయత్నములు వ్యర్థములై దురాచారాలు మూరానికి పోకుండావుంటున్నాయి. శస్త్రవైద్యమునకు కుదిరేరోగాలు మందులు వేస్తే కుదరవు. నాగరికులమనుకొనే మనయొక్క సాంఘికసంస్థలు, నైతికాదర్శనములు స్వార్థమూలములును, శుష్కదాంభికములును, వట్టి యాడంబరములై నిర్వీర్యముగ నున్నవి గాని త్యాగయుతములుగను సత్యసంబద్ధములుగను నున్నవని నేటి నాగరికుల నైతికవ్యవహారములను బాగా లోతుగా పరీక్షించేవా రెవరు తలంపరు.

వెంకటచలముగారు మున్నెవ్వరు నాంధ్రవాఙ్మయమునందు త్రొక్కని త్రోవలను నూత్నసమస్యలతో నిర్భయముగ చూపుచున్నారు. అజ్ఞానాంధకారముచే నావరింపబడి యున్న మన సాంఘిక నైతికవిషయముల మీదకు సెర్చిలైటును త్రిప్పినారు. వీరి 'కన్నీటికాలవ' లోని విషయముయొక్క విలువ యెంతేని అక్కడగలదు. అందు 'నాయుడుపిల్ల' ఒకటితప్పితే, తక్కినవి కన్నీటిని కాల్వగా చేయలేకున్నను, చదువుటకు మొదలిడితే కడమాచేవరకు పుస్తకము విడువలేనంత కుతూహలముగను, అంతభావోద్రేకముగను నుండును; చివరకు మనయభిప్రాయ మెట్లున్నను, ఒక్కొకపట్టున చదివిందే మరల చదువాలని యనిపించుతుంది. 'నాయుడుపిల్లను' గురించి వేరే చెప్పేదేమున్నది? అది వెంకటచలముగారి పుష్పవనములోని Night Queen అన నొప్పును దాని సౌరభమే వేరు.

ఆధునికాంధ్రవాఙ్మయమును భాగ్యవంతముగ చేయు కొలదిపాటి గ్రంథములలో వెంకటచలముగారి "కన్నీటికాలవ" నిరతిశయముగ నున్నదని నిస్సంశయముగ చెప్పవచ్చును.

ఏది శాశ్వతము?

[ఒక ఆధునికతర కవిబాలుడు]

౧

భూమ్యాకాశముల పెండ్లిదినమా,
నీ విలాసము లెంతో ఆనందజనకములు.
చల్లని గాలులతో, వెచ్చని యెండలతో
అందరికీ హాయి కల్పించుచున్నావు.

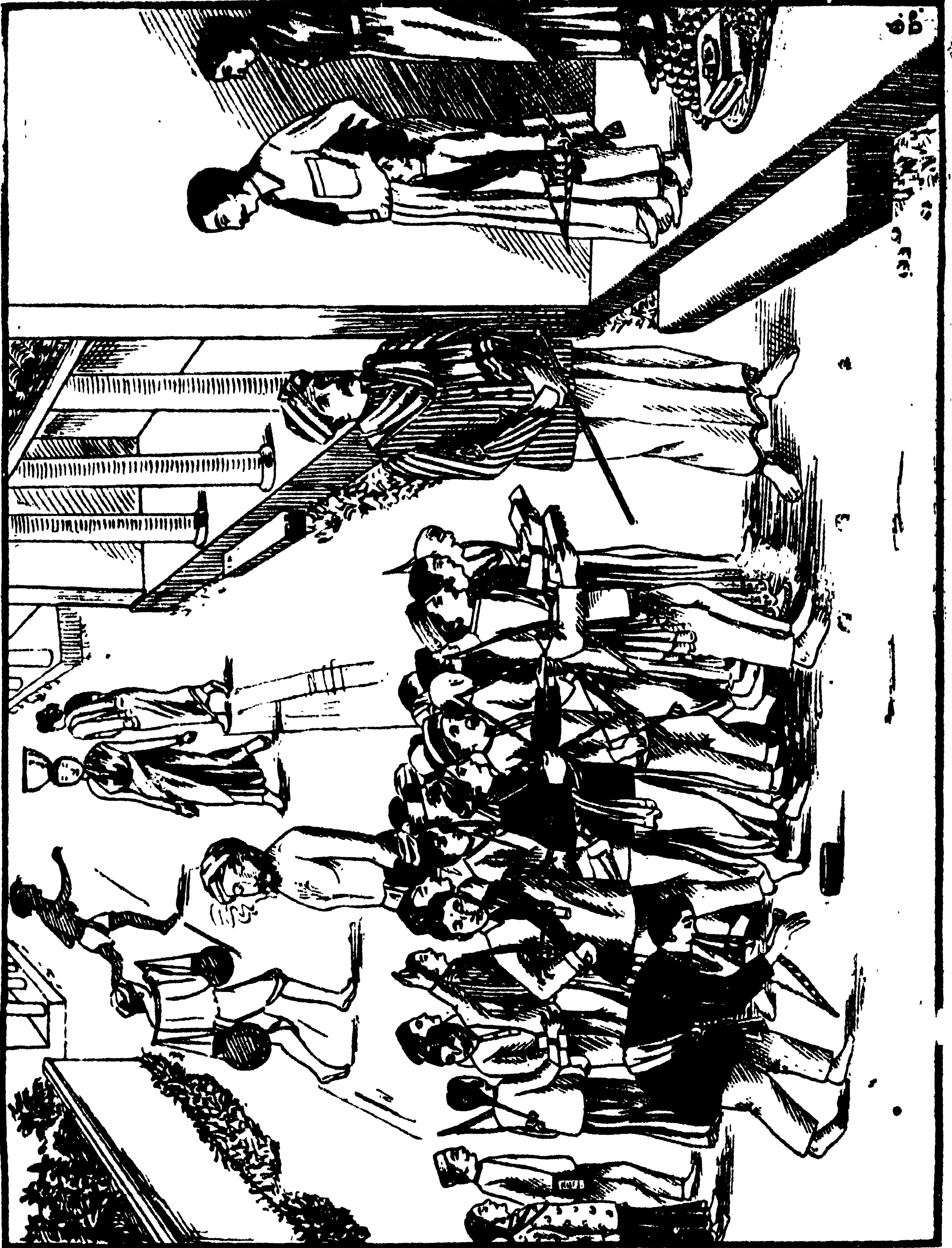
కాని నీకు రానున్న అంతమును గానలేక
పోవుచుంటివి చూడుము అదిగో ఆ
తూర్పు దిక్కున నీకు సహజవైరి యైన
రాత్రి ని న్నంతరించుటకు వచ్చుచున్నది
నీచావుకు దిక్కులు విలపిస్తూ వదలిన
కన్నీటిమంచుధారలవిగో ఆవరిస్తున్న వంతటను
ఆహా, సరిగదా నీ బ్రతుకు ఇంతటితో.

వసంతమా నీవెంతో సుఖప్రదాతవని
చల్లదనమని చలిగాకుండా, వెచ్చదనమని వేడి
[గాకుండా
ఇండ్లలోనూ గాక తోటల్లోనూ గాక
ఇక్కడా అక్కడా ఉంచేటి కాలమని
నీవు పొంగిపోతూ నడుస్తున్నావు
పచ్చని చామంతులతోడా ఎర్రమామిళ్ళతోడా
పూస్తున్న పనసలతో వికసిస్తున్న గులాబీలతో
ప్రపంచాన్ని స్వర్గసమంగా చేస్తున్నానని
అంత వడిగా పరుగెత్తు తున్నావు
కాని నీకూ తప్పింది కాదుకదా
ఈ నిర్దయ స్వరూపమైన అంతము.

చక్కని సంపెగ పువ్వా
నీ సొగసూ నీ సొంపూ నీ వాసనా
నీకూ మాకూ కూడా సంతోషకరములే
కాని సమీపిస్తున్న నీఅంతమును కానకున్నావు.
నీ మూడిక మెత్తందనమే నీ ముప్పుకు
కారణమని నీకు తెలియకున్నదా.
కొంచెము నీ శిరస్సు నిటు వంచిచూస్తే
నీ మొటలెట్లు పగుల నారంభించిందో
నీకే స్పష్టము కాగలదు గదా.

అయితే అన్నీ అట్లే పోతే నిలిచే దేది?
పోయేది వ్యక్తులు, మంచిగుణాలు నిలిచే ఉంటవి
దినమూ, సంపంగీ, వసంతమూ, పోవచ్చును
గాని తేజస్సుకూ, సువాసనకూ, శృంగారానికీ
చావంటూ ఎన్నడూ లేదు గదా
ప్రపంచ మంతా నశించి పోయినా
లోకకళ్యాణము సంపాదించే గుణాలకు
నాశము ఉండనేరదు గదా.

'దసరా' చిత్రములు

౧. దసరా గిలకలు

౨. దసరా పూజ

(వెనుకటి సంచికతరువాయి)

దృశ్యప్రబంధసామ్యము

సంస్కృత భారతమునకును, దిక్కన యనువాదమునకును ప్రాయికముగ శ్రవ్యదృశ్యకావ్యములకుఁ గలభేదము కానవచ్చును. మూలముం జదువునప్పుడు ఎచటనో జరిగిన కథ నెవరో చెప్పఁగా వినుచుండునట్లు మనకుఁ దోఁచును. తిక్కనకబ్బముం జదువుతఱి సందలి సంగతులెల్ల నొకకతవలెఁ గాక, మనకన్నుల యెదుటనే నడచునట్లు స్ఫురించును. చదువరులమనంబులు తెలియకుండఁగ దత్కవితావేశమగ్నములై, కల్పితమెల్ల వాస్తవమని భ్రమించి, నిజప్రత్యేకత విస్మరించి, కథాపురుషాదులతో తాదాత్మ్యముం బడయును. వేయేల, తిక్కన భారతము శ్రవ్యప్రబంధరూపముఁ దాల్చియున్నను, కార్లయిలు కవీశ్వరుని "పరాసువిప్లవము" (The French Revolution)వలెఁ జెలువుకమార్పులతో నొక మహోత్కృష్టనాటక మగునని మదీయాశయము. ఇట్లు తోఁచుటకుఁ, దిక్కన వశీకరించికొన్న మానవస్వభావ పరిజ్ఞానమును, ప్రకృత్యనుకరణశక్తియు, ఔచితీ నిర్వహణమును ముఖ్యకారణములు.

i. కవిబ్రహ్మ మానవ స్వభావజ్ఞతకు విరాటపర్వమునుండి నిదర్శనములు-

౧. కీచకుఁడు తొలుసారి [illegible] సైరంధ్రిని గాంచి, తత్సౌందర్యమున కచ్చె[illegible]ంది మోహపాశములఁ దగుల్కొనుట యిట్లు వర్ణితము:

చ. "అని యని యుగ్గడించు; ధృతి
　　యల్లల నాడినఁదల్లడించుఁ; జై
కొనుతలఁ పొరగించు; మదిఁ
　　గోర్కులు పేర్చిన నప్పళించు; నె
ట్టన తెగ నగ్గలించు; నప
　　టక్ జనులం బరికించు; బుద్ధి దూ
లిన వెస నెంతయుం గళవ
　　ళించు మనోజవికారమగ్నుఁ డై."

ఇయ్యది నాయికా ప్రథమదర్శనమున కాముకుని 'మనోజవికారమగ్న' చిత్తమున కెత్తిన 'ఛాయాపటము' వలె నున్నదిగదా!

౨. కీచకుని వలపుచూడ్కుల కగ్గమై విపద్దశ పాల్పడిన పాంచాలి యార్తమూర్తియై కీచకుని మోహమునకుఁ బ్రోది పెట్టినట్లు సరసముగఁ జమత్కరింపఁబడినది. ఎట్లన—

సీ. "తెలివక ననుఁ జూచె వీఁ డని యెదఁ గలు
　　షించిన నొండొండఁ జెమట వొడమ,
ననుచిత కృత్యంబు లాచరించు విధాత
　　బలిమికి నివ్వెఱపాటు దోఁప,
నిచ్చట దిక్కు లే రెవ్వరు నాకను
　　భయమున మేనఁ గంపంబు పుట్టఁ,
జేయంగ నేమియుపాయంబు లేమి, నా
　　ననమున వెల్లఁదనంబు గదుర,
నున్నపాంచాలిఁ గనుఁగొని యున్నరాగ
ముఁడు వివేకవిహీనుఁ డై, ముదితుఁ డగుచు,
మదన వికృతియ కాఁ దన మదిఁ దలంచి
రాగసాగరపూరనిర్మగ్నుఁ డయ్యె".

ఇటఁ జెమటయు, నివ్వెఱపాటును, మైకంపమును, మోము వెల్లఁదనమును గ్రమముగా నాగ్రహాశ్చర్య భీత్యసహాయతలచే జనించిన వయ్యు, సాత్త్వికభావోద్భవంబులు గూడ నగుటయే కీచకుని భ్రమ కాధారమయినది. ఇయ్యది "యేదస్వార్థమో కామికీ" అను సూత్రప్రాయమగు కాళిదాసోక్తికిఁ దెలివిడి కానోపు!

3. మోహపరవశుఁడగు కీచకుని వలపు తలఁపులు:

సీ. "లీల నాముందట నాలేమ వాలసినఁ,
జూడ్కికిఁ జొబ్బన చూఱ గాదె!
కను విచ్చి నన్ను నాతనుమధ్య చూచినఁ,
దనువున కమృతసేచనము గాదె!
చిఱునవ్వు వెరయ నచ్చెలువ నాతోడఁ బ
ల్కినఁ, జెవులకు రసాయనము గాదె!
చెలిమి నమ్మెలఁత నన్నలయింపఁ దివిరిన
నెడఁద కానందంబు నిక్క గాదె!
యానితంబిని మక్కువ ననఁగి పెనఁగి
యింపు సొంపిరివోవ నన్నేలికొనఁగఁ
దలఁచి పొందిన, నది జన్మఫలము గాదె!
యనుచు వలరాజుబారికి నగ్గమయ్యె."

తొలుత నాలేమ తన 'ముందటఁ బొలయుట,' పిమ్మట కను విచ్చి 'తన్నుఁ జూచుట', అంతఁ 'జిఱునవ్వు బెరయఁ దనతోఁ బల్కుట', అటుపై 'నెలమిఁ దన్నలయింపఁ దివురుట', ఆమీఁద 'మక్కువ ననఁగి పెనఁగి యింపు సొంపిరివోవఁ దన్నేలికొనుట' ఈక్రమమునఁ గీచకునికోర్కె యెగఁబ్రాఁకుట మానవప్రకృతి కెట్టి యనుకృతియో వేఱ వచింపనక్కఱలేదు.

౪. కీచకునింటికిఁ గల్లుఁ దేరఁబోవు సైరంధ్రి వర్ణనము:

సీ. "దైన్యంబుతలపోఁత దలకొన్నఁ జెలువ కా
ననమున వెల్లఁదనంబు గదిరె;
భయరసవేగంబు పైకొని మట్టినఁ
గాంతకుఁ దనులతఁ గంప మడరె;
వెగ డంత కంతకు మిగిలిన నింతికిఁ
బదముల నటఁ దొట్రుపాటు జరపెఁ;
దల్లడం బొందినఁ దన్వికి నవయవం
బుల నెల్ల ఘర్మంబుకళిక లెసఁగె"

ఇందు 'దైన్యము'చే 'నాననమున వెల్లఁదనము', 'భయము'చేఁ 'దనులతకంపము', 'వెగడు'చేఁ 'బదముల తొట్రుపాటు', 'తల్లడము'చే 'ఘర్మము'—ఇట్లు వివిధభావసమున్నత కాయికవికారము లెంత సూటిగ నిర్దేశింపఁ బడినవి!

౫. కీచక విరహోన్మాద చరమదశ యిట్లు వర్ణితము:

సీ. "పాడనూసిన కైన బడిఁ బట్ట సనకట్టి
పరికించి కానక బమ్మరించు
మెలఁగినయా కైనఁ బలికింపఁ దలఁచి ని
రూపించి లేమి నశ్రులు వహించుఁ
గదిసినయా కైనఁ గౌఁగిలింపఁ గడంగి
యారసి లేక నలఁత నొందు
నొడఁబడ్డయా కైన నడరి పైకొనఁ జూచి
చెన్నఁటి యగుట నిశ్చేష్టఁ బొరయు
లలితవివిధవిహారంబులకు లతాంగి
యొలసి సొలసిన యాకైన నెలమిఁ గలసి
శుభిమత క్రీడ సలుపంగ నప్పళించి
వెదకి రి[illegible] గని విహ్వలించు."

ఇప్పద్యము "మేఘసందేశ"మందలి "మామాకాశప్రణిహితభుజం" ఇత్యాద శ్లోకమును, షేక్స్పియర్ నాటకముల రోమియో, ఆంటొనీ మున్నగు వియోగార్తుల ఆత్మగతములను పఠితల తలఁపునకుఁ దేవచ్చును. కీచకుఁడు దురాత్ముఁడే యగును గాక, పైపద్దెమునఁ బ్రకటితమగు నతని వలరాచవేఁగుఱు నెడ జాలిగొనని పాషాణహృదయుఁ డుండునా?

౬. సైరంధ్రీసమాగమమునఁ కువ్విళులూరు కీచకుని వేగిరపాటును కవి యిట్లు వర్ణించినాఁడు:

క. "మాయారవి యేల క్రుంకఁ డొ
కో? యను; నిట్టేల తడసినే? యనుఁ; గ్రుంకం
బోయెడుఁ జూ యిప్పుడ యను;
దాయపజేచె నను మనోజతాపము పెర్మిన్.

ఆ. దివసము కాని యింక భువనంబునం దిట్టి
రాత్రి లేనియట్లు గాఁగఁ
జేసె నొక్కొ విధి! విశేషించి నాక కా
నేఁడు దివసము సాగి నిలిచె నొక్కొ!

తే. అనుచుఁ గ్రుంకింపరానిప్రొద్దగసి యరసి
శిశిరపర్యంకమున మేను సేర్చి సేర్చి
యెంతేఁ దలపోసి తలపోసి యసరి యసరి
మిగుల వంచరి యందురి పొగిలి పొగిలి."

"ప్రొద్దుఁ గ్రుంకించు"టకుఁ బ్రొద్దేమి యీతని చేతియాటబొమ్మా? ఇట్టిచిత్తవృత్తి నెఱింగియే కదా కాళిదాసు "కామార్తాహి ప్రకృతికృపణాశ్చేతనాచేతనేషు" అను నర్థాంతరన్యాసము రచించినాఁడు!

౭. ఉత్తరుఁడు కురుబలమును జయించి పసుల మరలించినాఁ డను గోపాలురవాక్యములు విని విరటుఁడు ఏమేమో యని గోపస్తోమముఁ బలుమాఱు నడిగెనఁట! సద్వార్తాశ్రవణము సంతోషావహ మగుటచే నాతఁడు దానిని బల్మాఱు వినఁ గోరుట మనుష్యస్వభావమున కత్యంత మనుగుణముగ నున్నది.

అన్నియు నొక్కయెత్తు, కీచక పాత్రనిర్వహణ మొక్కటి యొక్కయెత్తు. షేక్స్పియరు షైలకు, అయాగో మున్నగు నీచాతినీచస్వభావులఁ జిత్రించుటయందును, మిల్టను మహాకవి సేటనుపాత్రమును దిద్దుటయందును, ఆంధ్రకవితాపితామహుఁడు వరూధినీపాత్రమును రచించుటయందును, వ్యక్తమగు నేర్పు, ప్రతిభ మానవస్వభావజ్ఞానమును దిక్కనార్యుని యీకీచకసృష్టియందుఁ గన్పట్టుచున్నవి. మూలమునందుఁ గీచకుఁ డన దౌష్ట్యావతారము; కామోద్రేకమునఁ గేవల మృగప్రాయుఁడు. ఈతనియెడఁ బాఠకునకుఁ గినుకయు, రోఁతయుఁ దక్క వేఱుభావములు కలుగవు. మఱి తిక్కనార్యుని కీచకునియం దన్ననో, మానవస్వభావము చక్కఁగఁ బ్రతిబింబించుచున్నది. కీచకుఁడు కేవలదుష్టుఁ డయ్యు, నీచుఁ డయ్యుఁ, దిక్కనమానసము తాత్కాలికముగ నాతని యాత్మలోఁ బ్రవేశించినట్లు తోఁచును. తిక్కన కీచకుఁడు ఉత్తమ నాగరకుఁడు, సరసుఁడు; కాని, భావోద్రేక పూరితుఁ డై, వలరాచవారి యురుల లోఁ జిక్కువడి, తన నేర్పును, రసజ్ఞతయుఁ బెడత్రోవఁ బట్టుచుఁ గడపటికి సమూలనాశనముం గాంచును. ఇట్లు దోసముల దయ్యాము

ఇటఁ జెమటయు, నివ్వెఱపాటును, మై కంపమును, మోమువెల్లఁదనమును గ్రమము గా నాగ్రహాశ్చర్య భీత్యసహాయతలచే జనించిన వయ్యు, సాత్త్వికభావోద్భవంబులు గూడ నగుటయే కీచకుని భ్రమ కాధారమయినది. ఇయ్యది "యేదస్వార్థమో కామికీ" అను సూత్రప్రాయమగు కాళిదాసోక్తికిఁ దెలివిడి కానోపు!

3. మోహపరవశుఁడగు కీచకుని వలపు తలఁపులు:

సీ. "లీల నాముందట నాలేమ వొలసినఁ,
జూడ్కికిఁ జుబ్బన చూఱ గాదె!
కను విచ్చి నన్ను నాతనుమధ్య సూచినఁ,
దనువున కమృతసేచనము గాదె!
చిఱునవ్వు బెరయ నచ్చెలువ నాతోడఁ బ
ల్కినఁ, జెవులకు రసాయనము గాదె!
చెలిమి నమ్మెలఁత నన్నెలయింపఁ దివిరిన
నెడఁద కానందంబు నిక్క గాదె!
యానితంబిని మక్కువ నసఁగి పెనఁగి
యింపు సొంపిరివోవ నన్నేలికొనఁగఁ
దలఁచి పొందిన, నది జన్మఫలము గాదె!
యనుచు వలరాజుబారికి నగ్గమయ్యె."

తొలుత నాలేమ తన 'ముందటఁ బొలయుట,' పిమ్మట కను విచ్చి 'తన్నుఁ జూచుట', అంతఁ 'జిఱునవ్వు బెరయఁ దనతోఁ బల్కుట', అటుపై 'నెలమిఁ 'ద న్నెలయింపఁ దివురుట', ఆమీఁద 'మక్కువ నసఁగి పెనఁగి యింపు సొంపిరివోవఁ 'ద న్నేలికొనుట' ఈక్రమమునఁ గీచకునికోర్కె యెగఁబ్రాఁకుట మానవప్రకృతి కెట్టి యనుకృతియో వేఱ వచింపనక్కఱలేదు.

ర. కీచకునింటికిఁ గల్లుఁ దేరఁబోవు సైరంధ్రి వర్ణనము:

సీ. "దైన్యంబుతలపోఁత దలకొన్నఁ జెలువ కా
ననమున వెల్లఁదనంబు గదిరె;
భయరసవేగంబు పైకొని మట్టినఁ
గాంతకుఁ దనులతఁ గంప మడరె;
బెగ డంతి కంతకు మిగిలిన నింతికిఁ
బదముల నటఁ దొట్రుపాటు జరసెఁ;
దల్లడం బొందినఁ దన్వికి నపయానం
బాల నెల్ల ఘర్మంబుకళిక లెసఁగె"

ఇందు 'దైన్యము'చే 'నాననమున వెల్లఁదనము', 'భయము'చేఁ 'దనులతకంపము', 'బెగడు'చేఁ 'బదముల తొట్రుపాటు', 'తల్లడము' చే 'ఘర్మము'—ఇట్లు వివిధభావసమున్నత కాయికవికారము లెంత సూటిగ నిర్దేశింపఁ బడినవి!

౪. కీచక విరహోన్మాద చరమదశ యిట్లు వర్ణితము:

సీ. "పొడసూపిన సైరంధ్రి పడిఁ బట్టి సవరిట్టి
పరికించి కానక బహుస్మరించు
మెలఁగినయా సైరంధ్రిఁ బలికింపఁ దలఁచి ని
రూపించి లేమి నశ్రులు వహించుఁ
గదిసినయా సైరంధ్రిఁ గౌఁగిలింపఁ గడంగి
యారసి బొంకైన నలఁత నొందు
నోడఁబడ్డయా సైరంధ్రి నడరి పైకొనఁ జూచి
చెన్నఁటె యగుట నిశ్చేష్టఁ బొరయు
లలితవివిధవిహారంబులకు లతాంగి
యొలసి సొలసిన యా సైరంధ్రి నెలమిఁ గలసి
యభిమతక్రీడ సలుపంగ నప్పళించి
వెదకి రి[illegible] గని విహ్వలించు."

ఇప్పద్యము "మేఘసందేశ"మందలి "మామాకాశప్రణిహితభుజం" ఇత్యాది శ్లోకమును, షేక్స్పియర్ నాటకముల రోమియో, ఆంటొనీ మున్నగు వియోగార్తుల ఆత్మగతములను పఠితల తలఁపునకుఁ దేవచ్చును. కీచకుఁడు దురాత్ముఁడే యగును గాక, పైపద్దెమునఁ బ్రకటితమగు నతని వలరాచవేఁగులు నెడ జాలిగొనని పాషాణహృదయుఁ డుండునా?

౬. సైరంధ్రీసమాగమమునఁ కువ్విళులూరు కీచకుని వేగిరపాటును కవి యిట్లు వర్ణించినాఁడు:

క. "మాయురవి యేల గ్రుంకఁడొ
కో? యను; నిట్టేల తడసెనే? యనుఁ; గ్రుంకం
బోయెడుఁ జూ యిప్పుడ యను;
దాయపడిచె నను మనోజతాపము పేర్మిన్.

ఆ. దివసము కాని యింక భువనంబునం దట్టి
వట్టి రాత్రి లేనియట్లు గాఁగఁ
జేసె నొక్కొ విధి! విశేషించి నాక కా
నేఁడు దివసము సాగి నిలిచె నొక్కొ!

తే. అనుచుఁ గ్రుంకింపరానిప్రొద్దగసి యరసి
శిశిరపర్యంకమున మేను సేర్చి సేర్చి
యింతిఁ దలపోసి తలపోసి యవరి యవరి
మిగుల నంగరి యందురి సొగిలి సొగిలి."

"ప్రొద్దుఁ గ్రుంకించు"టకుఁ బ్రొద్దేమి యీతనిచేతియాటబొమ్మా? ఇట్టిచిత్తవృత్తి నెఱింగియే కదా కాళిదాసు "కామార్తాహి ప్రకృతికృపణాశ్చేతనాచేతనేషు" అను నర్థాంతరన్యాసము రచించినాఁడు!

౭. ఉత్తరుఁడు కురుబలమును జయించి పసుల మరలించినాఁడను గోపాలురవాక్యములు విని విరటుఁడు ఏమేమో యని గోపస్తోమముఁ బలుమాఱు నడిగెనఁట! సద్వార్తాశ్రవణము సంతోషావహ మగుటచే నాతఁడు దానిని బల్మాఱు వినఁ గోరుట మనుష్యస్వభావమున కత్యంత మనుగుణముగ నున్నది.

అన్నియు నొక్కయెత్తు, కీచకపాత్రనిర్వహణ మొక్కటి యొక్కయెత్తు. షేక్స్పియరు షైలకు, అయాగో మున్నగు నీచాతినీచస్వభావులఁ జిత్రించుటయందును, మిల్టను మహాకవి సేటనుపాత్రమును దీర్చుటయందును, ఆంధ్రకవితాపితామహుఁడు వరూథినీపాత్రమును రచించుటయందును, వ్యక్తమగు నేర్పు, ప్రతిభ మానవస్వభావజ్ఞానమును దిక్కనార్యుని యీకీచకసృష్టియందుఁ గన్పట్టుచున్నవి. మూలమునందుఁ గీచకుఁ డనదాష్ట్యావతారము; కామోద్రేకమునఁ గేవల మృగప్రాయుఁడు. ఈతనియెడఁ బాఠకునకుఁ గినుకయు, రోఁతయుఁ దక్క వేఱుభావములు కలుగవు. మఱి తిక్కనార్యుని కీచకునియం దన్ననో, మానవస్వభావము చక్కఁగఁ బ్రతిబింబించుచున్నది. కీచకుఁడు కేవలదుష్టుఁ డయ్యు, నీచుఁ డయ్యుఁ, దిక్కనమానసము తాత్కాలికముగ నాతని యాత్మలోఁ బ్రవేశించినట్లు తోఁచును. తిక్కన కీచకుఁడు ఉత్తమ నాగరకుఁడు, సరసుఁడు; కాని, భావోద్రేక పూరితుఁడై, వలరాచవారి యురుల లోఁ జిక్కువడి, తన నేర్పును, రసజ్ఞతయుఁ బెడత్రోవఁ బట్టుడుఁ గడపటికి సమూలనాశనముం గాంచును. ఇట్లు దోసముల దయ్యాము

(Monster of vice) ను శోచ్య పాత్రము (Tragic character) గ మార్చిన తిక్కన మానవప్రకృతి పాండితిని, 'హేమవిద్యం' బోని దాని, నెంతని కొనియాడ నగును!

ii. తిక్కనార్యుని ప్రకృత్యనుకరణ మహిమ-

తిక్కన కవనము మానవ స్వభావమున కెల్లో బహిఃప్రకృతికి నట్లె యెత్తిన నిలువు టద్దమో, ఛాయాపటమో యనఁదగును. కవి బ్రహ్మసృష్టి యగుటం గాఁబోలు, నయ్యది బ్రహ్మసృష్టికి నొరవడి యని కూడఁ జెప్ప నొప్పును. స్వరూప వర్ణనలచేతను, అలంతి యలంతి స్వభావోక్తులచేతను, వర్ణ్యమును జిత్తరువునం బోలె-కాదా-నాటకరంగమునం బలె, స్ఫుటముగఁ బ్రత్యక్షీకరించు నేర్పునందుఁ దిక్కనకు సాటి తిక్కనయె. ఇందుల కించుక యుపపత్తి:—

౧. సంభాషణలను రచించుచో, మూల మునంబలె "అర్జున ఉవాచ", "కర్ణ ఉవాచ" ఇత్యాదులతోఁ దనివి నొందక, తిక్కన తత్త దనుగుణ ముఖవైఖర్యాదస్వరూపవిక్రృతిని హా వభావ వికసనమును అతినిపుణముగ వర్ణిం చును. ప్రాయికముగ నీవర్ణనలు "ఛాత్రసాహ స్రప్రకారంబుగా నాటకములుఁ దన్నిగమంబు గలవు" వారు నట్టువుల యెఱుకకొఱకు నిజ రూపకములఁ నిమిడ్చిన సూచనలం బోలి యుండును. ఎట్లన—

వనవాసాంతమున బ్రాహ్మణులకు వీ డ్కోలు చెప్పి ధర్మజుఁడు "డగ్గుత్తిక వెట్టి దుఃఖపరవశుఁ" డగును. భీముఁ డర్జును నగ్గిం పఁగా ధర్మరాజు "తెలి వొందిన మొగంబుతో శిరఃకంపంబు" చేయును. సవ్యసాచి యుధిష్ఠి రుంగూర్చి ప్రస్తావింపఁ బోవుచు "సవితర్కం బును, సవిషాదంబును, సగౌరవంబునుగా నతని నుపలక్షించును." అట్లె ధర్మతనయుఁడు భీమునింగూర్చి నుడువఁ గడఁగుచు, "అనిలతన యు నిరీక్షించి తత్కాలజనితం బైన ఖేదంబు నం దొరఁగ నమకట్టు బాష్పజలంబులు నుగుడ నింకించుచు నిట్టూర్పు లడంచి ధైర్యంబవలం బించును." తాను సైరంధ్రివృత్తిఁ గైకొనుదు నను ద్రౌపదికి యుధిష్ఠిరుఁడు తన వెఱ్ఱితనము బయలువడునట్లు

క. "మనపంశంబును పృత్తం
బును బెంపును గావఁ జాలు పుణ్యవతివి దు
గ్గను లగుతులువలతలఁపులు
కనుఁగొని యేమిటికి మెలఁగఁగా వలయుఁజూమీ."

యని కేవల మనావశ్యక మగు నుపదేశ మొసంగఁగా, నందులకు యాజ్ఞసేని "అనాదర మందస్మిత సుందరవదనారవింద" యగును. విరటుఁడు తన్నుఁ బొగడఁగా వలలుఁడు "మోఱకుచందంబున మో మడ్డము గద ల్చును." పిలికి తన్ను మల్లునితో యుద్ధము నకుఁ బురికొల్పఁగా నతఁడు తొల్త "ధర్మతన యు కనుసన్నఁ గయికొనును." కీచకుఁడు తన్నుఁగూర్చి సుదేష్ణతో నాడుపలుకులు "వినియు వినమి భావించి యప్పాంచాలి నిర్వి

కార మై యూరకుండును." సుదేష్ణ నిజ పాదములకడఁ జాఁగి మ్రొక్కిన తనతమ్ముని "నల్ల నెత్తి దండడి దొరఁగఁ జనుదెంచు నశ్రుపూరము కనుఁగవలో మ్రింగికొనును." కీచకునిచేఁ బరిభవింపఁబడి పాంచాలి శయ్యపై మేను వైచి "యపాంగంబులఁ దొరఁగు కన్నీరు చెవులకొలఁకులు నిండఁ" జింతిల్లును. పాండవాయుధములఁ గని యుత్తరుఁడు తన మేనమామల "సస్నేహంబును, సగౌరవంబును, సవిషాదంబునుం గా" స్మరించును. అర్జునుఁడు కౌరవసైన్యముం గని, "యెలనవ్వొలయువదనమున గరువంపుఁ జెన్ను దలకొనఁగా" విరాటసుతునకు వేర్పఱిచి చూపును. కిరీటి కృపుని విరథుఁ గావించి, "లోచనముల నవ్వు మెఱయ నాలోకించి" తద్వక్షఃస్థలంబునఁ గ్రూరభల్లంబులు నాటును. తనయెత్తిపొడుపు మాటలచేఁ గనలు విరటుని ధర్మసుతుఁడు "దరహాసం బాసనమున ముసుఁగు నడఁగ" గేలిసేయును. పాండవులు తమ్మెఱిఁగింపఁగా విని విరటుఁడు "అద్భుతరసాక్రాంతం బగునంతరంగంబునఁ గలుగు సందేహావేశంబు వినయసంభ్రమముల నిగుడ కునికిం జేసి చిక్కువడును."

౨. కనుకట్టువిద్యచేతంబలె, వలీలమై మనకుఁ గథావస్తువు నెల్ల స్ఫురింపఁజేయఁగల స్వభావోక్తులకుఁ దిక్కనకవనము పుట్టినిల్లు. కీచకునిచే నవమానిత మై మరల నిలుసేరిన సైరంధ్రితో సుదేష్ణ యి ట్లనును:

సీ. "ధరణీపరాగంబు వొరసి ధూసరిత మై
చేడియ నీమేను చెన్ను దఱిఁగెఁ;
జిత్తంబు తలపోఁతచే వాడు పొదివినఁ
జెలువ నీసెమ్మోము చిన్నవోయెఁ;
బ్రస్వేదమునఁదోఁగి ఫాలంబుతో నంటి
యుగ్మలి నీకురు లొప్పు గందెఁ;
గన్నీరు వఱ్ఱోడి కాంతి యొంటయుఁ గొన్న
వెలఁది నీకనుఁగవ విన్న నయ్యె-"

ఇందుచే నప్పటి ద్రౌపదీస్వరూపము విస్ఫుటముగ దృగ్గోచర మగుచున్నదిగదా. పాంచాలీపాణిస్పర్శనంబున భీముఁడు మేల్కని, చీఁకటి యగుటచే గుఱుతింపఁ జాలక "ఇది యెవ్వరు?" అనవుడు "నేను" అని యమ్మానిని బదులు పల్కెను. ఈసంవాదము ఎచటనో ఎప్పుడో జరిగినవృత్తాంతమును మన గృహద్వారముకడకు మనయింటిలోనికే కొని వచ్చినదిగదా! నర్తనాగారమున కేఁగఁ బోవు భీముఁడు "తలచీర యాయితము సేసికొనె" నఁట. ఇట్లనుటచే నతని యాఁడువేసము ప్రత్యక్ష మగుచున్నది. నిజశంఖారావమున హయములు పుడమిపైఁ జాఁపకట్టువడఁగాఁ బార్థుఁడు వాని "వాగెలు వట్టి యెత్తి తత్తనువులు నూల్కొనఁ నివిరె"నఁట. ఈవర్ణనచే గుఱ్ఱముల బెదరు వాపుట విస్పష్ట మగుచున్నది.

దుర్యోధనుఁడు తనవారితో "శత్రులం గనుఁగొని యిట్టు లొండొరు మొగంబులు సూచుచు నున్నఁ బోవునే" యనుపల్కులు భయభ్రాంతమగు కౌరవసైన్యమును లోచనగోచరము గావించును.

ధర్మరాజు విరటునితో,

ఉ. "ఆహవకేళివేడుక బృ
హన్నలచిత్తమునం దెలర్చినన్
సాహసవృత్తి నుత్తరుని
సారథిఁగాఁ గొనిపోయి కౌరవ
వ్యూహము నోర్చి నీపసుల
నొక్కఁడు దక్కక యుండ సత్వరో
త్సాహతఁ దెచ్చెఁ గావలయుఁ
దప్పదు నాపలు కట్లు నూడునీ."

అని యంతట నిలువక, "యమ్మనుజేశ్వరు మొగముఁ జూచి" మఱియుఁ "బురములోనఁ జాటం బంపు బృహన్నలజయంబు భవ్యవిచారా" యని పల్కెను. "అమ్మనుజేశ్వరు మొగముఁ జూచి" యనుటచే విరాటరాజును, అతనియెదుట నాసీనుఁడై పలుకుములుకుల నొప్పించి యతని గెలిసేయు కంకభట్టును ప్రత్యక్షగోచరు లగుచున్నారు.

iii. తిక్కనార్యుని యౌచితీ నిర్వహణ ధౌరంధర్యము—

ఇతరకావ్యభేదములకన్న మిన్నగ దృశ్యప్రబంధము లౌచితీప్రధానములు. అన్యముల నగణ్యములు క్షంతవ్యములగు నౌచిత్యలోపములు రూపకములఁ గేవలరసభంజకము లగును. ఎందుగొనములు మెండయ్యు నౌచితి కొఱవడెనేని, నాటకము వన్నెఁ గాంచనేరదు. పాత్రోచితభాష, స్వభావోచిత వర్తనము, రసోచితశైలి, ప్రకరణోచిత సంవిధానము— ఇత్యాదులఁ జక్కఁగ నెఱిఁగి, తక్కక పాటించు నదే నాటకము. ఈయౌచిత్య పోషణమునఁ దిక్కనకృతి యుత్తమనాటకకల్ప మన నొప్పును. ఇందుల కుదాహరణములు పెక్కులు మూలానువాదముల సరిపోల్చుచోట సూచింపఁబడినవి. ఇట మఱికొన్నిటి నీయందగును.—

౧. విరటుఁడు తనగాదిలికూఁతు నుపలాలించుట:

సి. "తిగిచి కవుంగిలించి జగ
తీవిభుఁ డక్కుమారాయతాక్షి నె
మ్మొగము మొగంబునన్ గదియ
మోపుఁ గరాంగుళులన్ గపోల మిం
పుగఁ బుడుకున్ బొరింబొరి న
పూర్వవిలోకన నాదరించుఁ గ
వ్వపురుపూవుమాళి నుజ్జ్వలన
ఖాంకురచేష్ట యొనర్చు నర్మిలిన్".

ఇప్పద్యము నే, "జగతీవిభుఁ డక్కుమలాయతాక్షి" అనుటను "నరదేవ కులోత్తముఁ డక్కుమారు" అని మార్చి, తిక్కన "నిర్వచనోత్తర రామాయణము"న రామదేవుఁ డనుజునిఁ గారవించు పట్టున వాడినాఁడు. ఇట్లు తండ్రి కొమరిత నుపలాలించుటయు, అన్న తమ్ముని సంభావించుటయు నేకముఖముగ నొకేపద్దెమున నౌచితి కించుకేని వెలితి గాకుండ వర్ణించుట తిక్కనకుఁ దక్క నన్యులకు సాధ్యము గాదని సాహసించి నుడువవచ్చును.

౨. మూలమునఁ గీచకుఁడు సైరంధ్రిని స్వకీయధనకనక వస్తువాహన దాసీజన చిత్ర మాల్యాంబర వివిధభక్ష్య భోజ్యపేయాదుల యెడ నాసఁ గొల్పి కైవసము చేసికొనం జూచును. తిక్కన్న యన్ననో, కీచకుఁడనోట నతని

సంపదంగూర్చి యొక్క మాటయైనఁ బెట్టక, ద్రౌపదీ సౌందర్యగాంభీర్యాది గుణములను, కీచకమోహపారవశ్యమును యోగపద్యముగ సూచించువాక్యముల నిట్లు పలికించినాఁడు:

సీ. "సుదతి, నీమై చక్కఁ జూచుట కోడెదఁ,
    గనుఁబాటు వోఁ గయునో యని తలంచి;
మది నిగిర్చినమాట, మగువ, నీ పెంపునఁ
    గుదిసి, నా నాలుక తుదికి రాదు;
పడఁతి నీకరములు పట్టంగఁ దివిరి, శం
    కించి నడంకెడుఁ జేలు మూఁకు;
నెఱి నిట్టి దని, యింతి, నీ నెమ్మనం బెన్ని
    భంగుల నరసినఁ బట్టువడదు;
చెలువ, యింక నొక్కిఁంచుక సేపు నీ వ
నాదరంబున నెప్పటియట్ల యున్న,
మన్మథుఁడు సమయించిన మగువ నన్నుఁ
బడయ వచ్చునె యెన్నియుపాయములను."

ఇందుచేఁ దిక్కనార్యుని సౌకుమార్యౌచిత్యపరిజ్ఞానము తెల్లముగదా.

3. కీచకప్రలాపములకు బదులు వల్కునపుడు ద్రౌపది యతని "నోయన్న"యని సంబోధించుటయు, "ఆఁడుఁబుట్టువులతోడ నీవు ను బుట్టినాఁడ"వని మర్మము దూఱి నాడుటయు మహాపతివ్రత యగు నమ్మానిని కెంతయుచితముగ నున్నవి!

౪. దక్షిణగోగ్రహణసమయమున వలలుఁడు చూపిన పరాక్రమమును విరాటరాజిట్లు వినుతించును:

ఉ. "మంటయుఁబోని శాత్రవస
    మాజము నించుకయేని శంక లే
కంటఁగఁ దాఁకి, వెండి తెగ
    టార్చె మహోద్ధతశక్తిఁ జీకి
వంటలవానిచేసిన య
    వార్యపరాక్రమ మెందుఁజూచితిమా
గంటిమె వింటిమే! యితఁడ
    కాఁడె నెరప్ గెలిపించె నన్ననిన్."

వంటలవాని' పరాక్రమము వర్ణించు పట్టున, 'మంటయుఁబోని శాత్రవసమాజము నించుకయేని శంకలే కంటఁగఁ దాఁకి' న ట్లుపమించుట యెంతయుచితమో, సాభిప్రాయమో, రసజ్ఞు లూహించుకొనఁగలరు.

౫. భీష్ముఁడు సుయోధనునిదెస నరుగునర్జునున కడ్డపడుటకుఁ దనబలముం బురికొల్పుచు నిట్లు వచించును:

ఆ. "వాసవాత్మజుండు వసుధేశనందను
    ముట్టుకొనిన నొకటి పుట్టెనేని,
మనప్రయోజనంబు మఱియేమి, పసు లవి
    యేటి కొండుధనము లెల్ల నేల."

"ఒకటి పుట్టెనేని—" ఔచిత్యముంబట్టి విలువ గణింతుమేని, ని "య్యొకటి" యొకకోటి సేయదా?

౬. ఉత్తరునిఁ గొంచెపఱుచుచు బృహన్నలం బొగడు కంకభట్టును విరటుఁడు మందలించుట:

క. "నాకొడుకు పోటుమాటలు
    నీ కేటికిఁ? బొసఁగ నాడ నేరవు, మూర్ఖో
    ద్రేకమునఁ బలుకుచుండుట
    మాకు సహింపంగ రాదు మానుము, విప్రా."

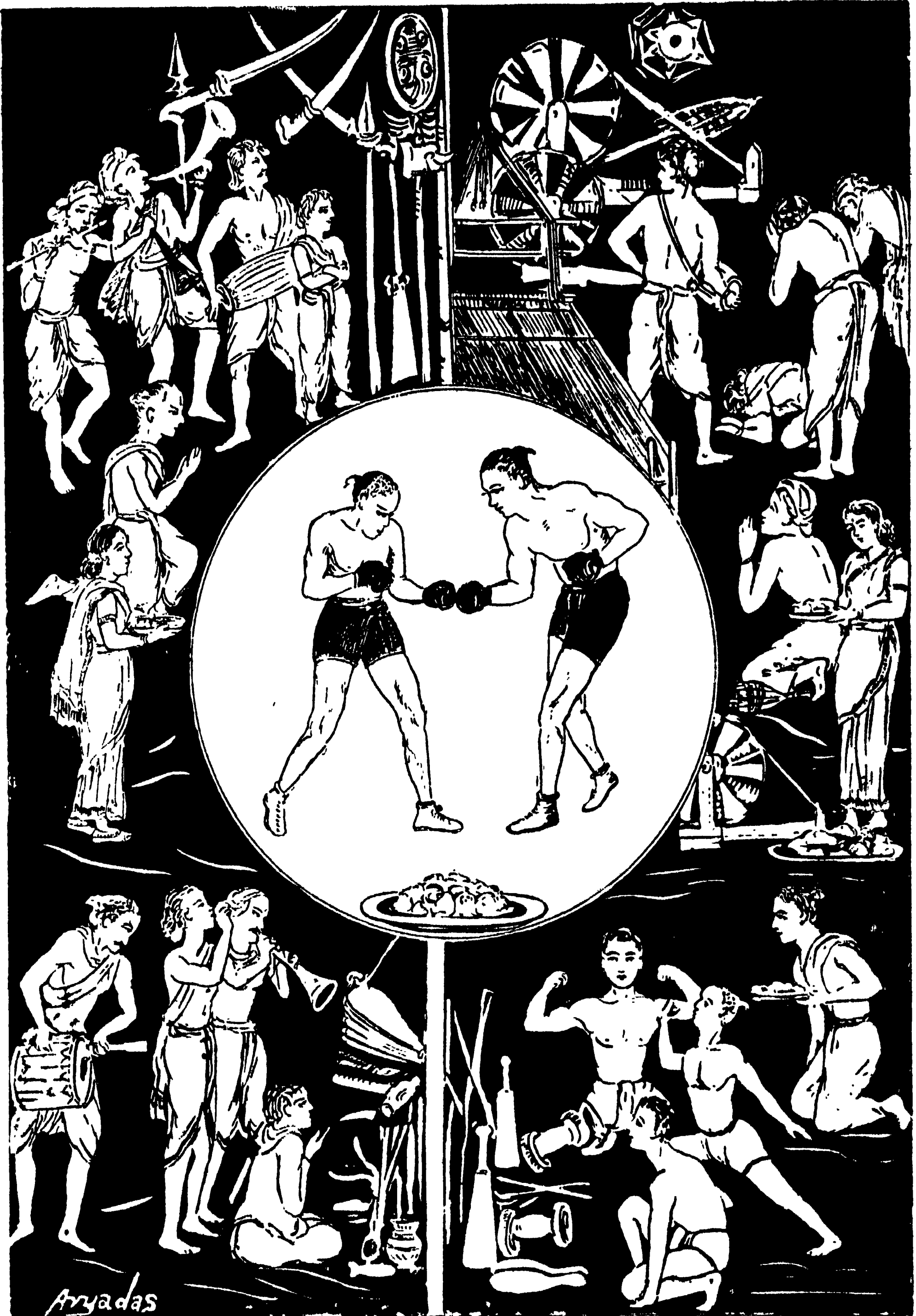
"నాకొడుకు" అని మొదలుపెట్టి, రోసము రేఁగుసరికి, "మాకు సహింపంగరా"దనుటయు

"బాపఁడా" యన్నట్లు "వ్రిపా" యని సంబో ధించుటయుఁ గోపోద్రిక్తమానసుండగు మత్స్య ేలున కెంత యొప్పియున్నవో వేఱ నుడువ నక్కఱలేదు. ఇచ్చటి "మా"కై, ఔచిత్యజ్ఞు లిక్కవిపత్తంసునకు "మ్మాకై"ని— లక్ష్మీహా సము- -నరింపఁదగును!

2. ఇతరస్థలములందుఁ కంటె శృంగారఘట్టముల ననౌచిత్యగంధము సోఁకనీయమి కష్టతరమని యనుభవజ్ఞులకు విదితము. కవులు—ముఖ్యముగ నాంధ్రకవులు—శృంగారరసలో లుపతచే ననౌచిత్యాశ్లీలతాది దోషముల నంతగఁ బరిగణింపమి యెల్లరకుఁ దెల్లమె. అనౌచిత్యముపొంతఁ బోవని ధ్వనిప్రధాన లలిత సాధుశృంగారకవనము తిక్కనయొక్కని సొత్తు. ఇందుల కొక్క మనోహరలక్ష్యము నొసంగి యీభాగమును విరమించెదను: ఉత్తరాభిమన్యు వివాహమహోత్సవ ఘట్టమున వధూవర ప్రథమాన్యోన్యావలోకన మిట్లు వర్ణితము:

సీ. "పరుచూడ్కి ముద్దియవదనంబుపైఁ బాఱి,
తివుటమై నునుఁగాంతితీపు గ్రోలఁ;
సుందరీరత్నంబు చూపు మనోరము
నడుగుల యొప్పుపై నల్ల నడరుఁ;
బతివిలోకనములు పడఁతుకమైదీవఁ
గలయంగఁ బలుమఱు మెలఁగుచుండు;
వాలేదికటాక్షములే విభునిపైఁ గ్రమమున
సెగసి, మోమునఁ జొఁకి, మగిడి వచ్చు;
నొండొరువుల లేఁజెమటల నూని వ్రేగు
పడినచాడ్పున ననయుభయంగుగలంపుఁ
దగిలి మఱపునఁ దడయు నిద్దఱ విశాల
నయనదీప్తులు, సెఱుకున బయలుపడఁగ."

ఇప్పద్యంపుఁ బద ప్రయోజన మరసిన నిందలి యౌచితీవిశేషము తేటపడఁగలదు. "ముద్దియ వదనంబుపై—" వదనమే అందమునకుఁ బ్రధానస్థాన మగుటచేత. "వదనంబుపైఁ బాఱి"—ఆత్రముచేఁ బాఱుట. "నునుఁగాంతి తీపుఁ గ్రోలు"—సౌందర్యతత్త్వజ్ఞులు తత్ప్రపంచమున సంగసౌష్ఠవాద గుణములకన్న దేహకాంతిని మిన్నఁగ నెన్నియున్నారు. కావుననే ఉత్తమ కవియగు తిక్కనకును "నునుఁగాంతి తీపుఁ గ్రోలుట" కడుంగడుప్రియము. "అడుగులయొప్పుపై నల్ల నడరు"- -ఉత్తర ముగ్ధ కావున సిగ్గుచేతను, వినయసచ్ఛీలాదిసుగుణసంపత్తిచేతను; "పలుమఱు"—ఒక్కసారితోఁ దనివి తీఱనందున. "కటాక్షములు"; వ్రీడాభరమున; కావుననే "మోమునఁ జొఁకి మగిడి వచ్చు." "లేఁజెమటలు—" సాత్త్వికోదయమున."మఱపునఁ దడయు"—ప్రేమపారవశ్యముచే "మఱపు."—ఇట్లు సారస్యమున నిప్పద్యము, కళాప్రపూర్ణ శ్రీవేంకటరాయశాస్త్రులవారు తిక్కనార్యుని మఱియొకపద్యముఁగూర్చి నుడివినరీతిని, గోదావరిఆవఁగాయం బోలి యున్నది. ఇట్టి పీపర్యమున నింకను వేనవేలు గలవు.

౩. జయునవ్రాజ

౪. శమీపూజ

కిళాంబి రాఘవాచార్యులుగారు

మహాకవి క్షేమేంద్రుఁడు కవికంఠాభరణమను నలంకారగ్రంథమును రచించె ననియు, దానికి 'కవికర్ణిక' యను నామాంతరము గలదనియు 'ఔచిత్యవిచారచర్చ' యనువ్యాసమునఁ దెలిపియుంటిని. శిష్యుల కుపదేశ మొసర్చుకొఱకును, విద్వాంసులకు విశేషాంశముల బోధించుకొఱకును నీగ్రంథమును రచించితి నని తెలుపుచుఁ, దన గ్రంథమునుగూర్చి కవి యిట్లు వ్రాసియున్నాఁడు:

సువిభక్తిసమన్వితం బుధ్యై
గ్గుణసంయుక్త మముక్తసౌష్ఠవైః;
రచితం పదకైః సువర్ణవ
త్కవి కంఠాభరణమ్ విచార్యతామ్.

మనకుఁ జిరపరిచితము లగు కావ్యప్రకాశికా, ప్రతాపరుద్రీయా ద్యాలంకారిక గ్రంథములవలెఁ గాక, యీగ్రంథ మొకనూతనమార్గము ననుసరించుచున్నది. నాయకనాయికాలక్షణములు గాని, కావ్యనాటకాదిలక్షణములు గాని యిందుఁ దెలుపఁ బడ లేదు.

కవికంఠాభరణము కవిత్వప్రాప్తి, కవిశిక్షణము, కవిత్వచమత్కారములు, గుణదోషవిభాగము, పరిచయప్రాప్తి యను నయిదు ప్రకరణములఁ గలిగి యున్నది. అందుఁ బ్రథమప్రకరణమునఁ గవిత్వప్రాప్తికి దివ్యమానుషప్రయత్నములు కారణము లని నిర్వచింపఁబడినవి. సరస్వతీపూజనాదికములు దైవికములు; గురుశిష్యసంబంధము మానుషము. కవి యీ ప్రకరణమును ముగింపుచు సంగ్రహముగ నీ శ్లోకమును రచించియున్నాఁడు:

ఇతి తతసుకృతానాం ప్రాక్తనానాం విపాకే
భవతి శుభమతీనాం మంత్రసిద్ధం కవిత్వమ్;
తదను పురుషయత్నై ర్ధీమతా మభ్యుదేతి
స్ఫురతి జడధియాం శ్రీశారదా సాధనేన.

ద్వితీయప్రకరణమునఁ గవులను ఛాయోపజీవి, పదకోపజీవి, పాదోపజీవి, సకలోపజీవి, భువనోపజీవి అని అయిదుజాతులుగ విభజించి, యనంతరము కవి యెట్టిశిక్షణము నందవలయునో తెలిపి యున్నాఁడు. (ప్రక. 2, శ్లో. 2-22). ఈ ప్రకరణమునందుఁ దెలుపఁబడిన నూఱు విషయములయందును శిక్షణము నందనిచోఁ, గవి కానేరఁ డని క్షేమేంద్రుని యభిప్రాయము. అందుననే ప్రాచీనకవులయొక్క సర్వతోముఖవిజ్ఞానము వెల్లడి యగుచున్నది.

తృతీయప్రకరణమునఁ జమత్కారనిరూపణ మొసర్పఁబడినది. చమత్కారమునకుఁ గవి యీక్రిందిశ్లోకము నుదాహరించియున్నాఁడు:

రక్త స్త్వం నవపల్లవై రహమపి
శ్లాఘ్యైః ప్రియాయా గుణైః
త్వా మాయాంతి శిలీముఖాః స్మరధను
ర్ముక్తాః సఖే మా మపి;
కాంతాపాదతలాహతి స్తవ ముదే
తద్వ న్మమా ప్యావయోః

సర్వం తుల్యా మశోక కేవల మహం
...సశోకః కృతః.

కాని యశోవర్మవిరచిత మగు నీశ్లోకము కాళిదాసవిరచిత మని పొరఁబాటునఁ దెలుపఁబడినది.

చమత్కారము పదివిధములు: (౧) అవిచార్యమాణరమణీయత, (౨) విచార్యమాణ రమణీయత, (3) సమస్తసూక్తవ్యాపి, (౪) సూక్తైకదేశదృశ్యము, (౫) శబ్దగతము, (౬) అర్థగతము, (౭) శబ్దార్థగతము, (౮) అలంకారగతము, (౯) రసగతము, (౧౦) ప్రఖ్యాతవృత్తిగతము. ఈదశవిధచమత్కారములకు క్షేమేంద్రమహాకవి తాను రచించిన శశివంశ పద్యకాదంబ ర్యాదిగ్రంథములనుండియే యుదాహరణముల నిచ్చియున్నాఁడు.

చతుర్థప్రకరణము గుణదోషవిభాగమని పేర్కొనఁబడియున్నది. కాని యీ ప్రకరణమునందు అప్రయుక్త, అపుష్టార్థ, నిరర్థ కాది దోషప్రశంస గాని, శ్లేష ప్రసాద మాధుర్యాది గుణప్రశంస గాని కానరాదు. క్షేమేంద్రమతానుసారము కావ్యగుణములును, కావ్యదోషములును శబ్దార్థరసముల వైమల్యకాలుష్యములచేఁ గలుగుచున్నవి. కావ్యములు సగుణ, నిర్గుణ, సదోష, నిర్దోష, సగుణదోషంబు లని అయిదువిధంబులు.

పంచమప్రకరణమునఁ గవికి తర్క వ్యాకరణ భరత చాణక్య వాత్స్యాయన భారత రామాయణ మోక్షోపా యాత్మజ్ఞాన ధాతువాద రత్నపరీక్షా వైద్యక జ్యోతిష ధనుర్వేద గజతురగపురుషలక్షణ ద్యూ తేంద్రజాలాదుల యందుఁ బరిచయము తప్పక యుండవలయు నని తెలుపఁబడినది. వివిధపరిచయముల కుదాహరణము లీయఁబడినవి.

ఈగ్రంథము నూతనమార్గము ననుసరించుచున్న దని యిదివఱలో తెలుపఁబడినది. కావ్యాలంకారలక్షణ నిర్వచనముకొఱకు వ్రాయఁబడి యుండలేదు. కవిత్వప్రాప్తి మొదలు శిక్షణాదికములు చర్చింపఁబడి యుండుటచే, కేవలము కవులకొఱకు రచింపఁబడినటులు దోఁచుచున్నది. కాని భాషాప్రపంచమున కుపయోగకరము లగువిషయము లిందుఁ జాలఁ గలవు.

౧. కవి తక్కిన యాలంకారికులవలెఁ గాక యుదాహరణములఁ జాలవఱకుఁ దన గ్రంథములనుండియే కైకొనియున్నాఁడు. క్షేమేంద్రుని గ్రంథములలో సంపూర్ణముగ మనకుఁ గొన్ని గ్రంథములు మాత్రమే లభించిన వని యిదివఱలోఁ దెలిపియుంటిని. ఔచిత్య విచార చర్చాది గ్రంథములయం దుదాహరించిన శ్లోకములవలన మనకు లభించని గ్రంథముల ఇతివృత్తము స్పష్టపడఁ గలదని నానమ్మకము.

౨. ఔచిత్యవిచారచర్చయం దుదాహరించిన కవులను గాక యింక నీక్రిందఁ దెలుపఁబడిన కవులశ్లోకములను క్షేమేంద్రుఁ డీగ్రంథమున నుదాహరించి యున్నాఁడు: భట్ట శ్రీ శివస్వామి, భట్టవాచస్పతి, దామోదరగుప్తుఁ

డు, విద్యానందుఁడు, భట్టము_క్తికలశుఁడు, ము క్తాకణుఁడు, చక్రపాలుఁడు, ఆర్యభట్టు, ఇంద్ర భానుఁడు. వీరి కాలమును గూర్చియు, రచించిన గ్రంథములను గూర్చియు విమర్శన మొనర్పవలసి యున్నది.

3. మఱియు ద్వితీయప్రకరణమున ఛాయోపజీవి మొదలగువారి కొసంగినయుదాహరణములవలన భట్టభల్లటుఁ డుత్పలరాజదేవునకును, ఆర్యభట్టు భట్టభానునకునుఁ బూర్వులనియుఁ దోఁచుచున్నది. ఇది విమర్శనీయము.

౪. ముక్తాకణుఁడు, చక్రపాలుఁడు సోదరులని ద్వితీయప్రకరణమునఁ గననగును. ఇంద్రభానుని దని యుదాహరించిన 'స్నాతుం వాంఛసి కిం ముధైవ...' యను శ్లోకమును క్షేమేంద్రుఁడు సువృత్తతిలకమున రిస్సువిరచితమని యుదాహరించి యుండుటచే, రిస్సు వను కవికి ఇంద్రభానుఁ డనునామాంతరము గల దని తోఁచును.

౫. క్షేమేంద్రునకు భట్టోదయసింహుఁడు, రాజపుత్ర లక్ష్మణాదిత్యుఁ డను నిరువురు శిష్యులు గల రనియు, నందు భట్టోదయసింహుఁడు భక్తిభవ, లలితాభిధానము లనుకావ్యముల రచించె ననియుఁ బంచమప్రకరణమువలనఁ దెలియుచున్నది.

౬. ఈ గ్రంథమునందు భర్తృహరివైరాగ్యశతకమున కాలమహిమాను వర్ణనమునఁ గానవచ్చు నీక్రిందిశ్లోకము చంద్రకుని దని యుదాహరింపఁబడినది:

యత్రానేకే క్వచిదపి గృహే
తత్ర తిష్ఠ త్యథైకో
యత్రా ప్యేక స్తదను బహవ
స్తత్ర నైకోఽపి చాంతే;
ఇత్థం నేయౌ రజనిదివసౌ
లోలయ న్ద్వావి వాక్షౌ
కాలః కాల్యాసహ బహుకులః
క్రీడతి ప్రాణిసారైః.

అందువలన భర్తృహరికిఁ జంద్రకుఁ డని యపరనామధేయము గలదా, లేక భర్తృహరిశతకత్రయము సంగ్రథితమై యుండునా యనుసంశయము కలుగుచున్నది. భర్తృహరి శతకమునఁ గానవచ్చు నొకశ్లోకమును జంద్రకుని దని కవి యుదాహరించినటు లౌచిత్యవిచారచర్చ యనువ్యాసమునఁ జూపియుంటిని.

౭. తాను రచించిన యాలంకారికగ్రంథములు మూఁటియందును దనగ్రంథములనుండి యనేకోదాహరణములఁ గైకొనుటవలనఁ గవికి స్వాభిమానము విశేషముగఁ గల దని యూహింప నగును.

౮. ఈ గ్రంథమును కాశ్మీరనృపతి యగు అనంతరాజుకాలమున రచించితి నని కవి యీ గ్రంథాంతశ్లోకమునఁ దెలిపియున్నాఁడు—

కాశ్మీరేషు పృథుప్రతాపసవితుః
కీర్త్యంశుతారాపతేః
ప్రాఘారాతివనానలస్య ధనద
స్యేంద్రస్య భూమండలే;
విశ్వాకారవతః పునః కలియుగే
విష్ణో ర్రి వోత్సాహినో
రాజ్యే శ్రీమదనంతరాజనృపతేః
కావ్యోదయోఽయం కృతః.

ఉదయభానుఁడు

కొంపెల్ల జనార్దనరావు గారు

సరసుల మానసాబ్జములు జల్లన, దిక్కులు తెప్ప లెత్తి యా
  దరమున మ్రొక్క, ‘విశ్వవిభు, తామసహారి, త్రిమూర్తిరూప’ యం
చెఱఁగెడు భక్తసంఘముల కిమ్ము ఘటించుచు పద్మలోక సం
భరణచణాంశుఁడై యుదయభానుఁడు తొంగుచుఁ దోఁచెఁ దూర్పునన్.

ప్రాఁతవిపంచి కూర్చికొని రాతిరి పాడు వియోగగీతికల్
సీతున వేరి రాలు హిమశీకరసంతతి జాలువాఱ, వే
దాతిశయార్థ మేమి కల దంచునొ యేఱుకొనంగ వచ్చె ని
ర్యాతతమఃప్రభాకరుఁ డహర్పతి పాటలకాంతి పర్వఁగన్.

నీడలు సాగలై నిగిడె; నిద్దుర నిద్దుర కేఁగె; బిట్టు కో
రాడెను తూర్పుటేన్గు లుదయాద్రిని జేగుఱుగుట్ట లెల్ల; మో
మోడెఁ దొగల్; పయోజముల కుబ్బులువాఱెను మోద మాత్మ
మ్రా పభిదర్శనం బొదవ; మంతనమాడెను భూమి స్వామితోన్.

నిట్టూర్పు

మద్దిపట్ల వేంకటరమణయ్య గారు

ఎడము లేక తగులు నీ సుత్తిదెబ్బల
  కెట్టు లోర్చె తనువు నెట్టువాఁడ?
మృదు సుమమొ కాని హృదయమ్ము పరమాత్మ
కాదు కమ్మటీని గట్టిదాయు—

కలరు కష్టసుఖా లోలిఁ గాంచుచుంట
బ్రదుకుఁ జదరంగమున బంట్లపగిది వారు;
దైవమా! యేమికర్మమో కేవలమ్ము
నల్లగడిసెకటును బోలినాఁడ నేను—

ఎంతకాల మిట్టు లెదురుగాలుల కోడ
నడిసముద్రమందు నడపుచుందు?
అకట! విసరదయ్యె ననుకూలముగ నొక్క
పిల్లగాలి యేని మెల్లగాను—

మొలకనగ వోస్వ కడకంటి తళుకుకొఱకుఁ
బెద్దయాసతోడను నేను వేచియుండఁ
జిమ్ముచున్నాఁడ వౌర! క్రోధమ్ముతోడఁ
గరముఁ గనకసలాడు నింగలము నీవ!

కఠినశిలలఁ జీల్చుకొనుచుఁ గాఱుటడవి
సన్నముగ బాఱుటయె, కాని యెన్నఁటికిని
లేదె మజ్జీవితాపగ కోదధ్యాబ్ధి!
స్వేచ్ఛమై వెల్లడిని బ్రవహించు కలిమి?

అడుగకుండ నిచ్చి యడియాసలను గొల్పి
తిరుగ లాగికొంటి వెరవుపోల్క;
అది నేమికతన నరయవైతివి స్వామి!
నా యపాత్రతయును నీ యశక్తి?

సీ. కామేశ్వరరావు గారు

(వెనుకటి సంచిక తరవాయి)

దృశ్యము ౨

[ప్రవేశము - నారదుఁడు]

నారదుఁడు

సకల లోకాధార సచ్చిదాకార
ప్రకటితాగమజాల పద్మావిలోల,
అగణిత గుణగ్రామ ఆత్మాభిరామ
నిగమశీర్షారామ నిత్యాప్తకామ.

చాల దినములకు మరల మర్త్యభువనమున శ్రీకాంతుని యపూర్వలీలాప్రదర్శనముఁ గాంచి ముగ్ధుండ నైతిని. ఆహా! దయామయుఁ డా శ్రీకృష్ణభగవానుని యుదారహృదయపరివర్తన మెవ్వఁడు గ్రహింపఁగలఁడు? నవ్వించునొక వేళ; తేలించు బాష్పస్రవంతిలో నింకొకవేళ. ఓ యదుకుల సార్వభౌమా, నీ యద్భుతమహిమ వాచామగోచరము; నీ శైశవక్రీడారంగస్థలం బాగోకులము, నీ యమృతప్రణయరసాస్వాదనమున సాయుజ్యపదవి సాధించిన యా గోపకామినులు, నీ మధురవేణుగీతముల మైమఱచిన యానందవాహిని, యా యమునాతరంగిణి, భక్త్యావేశమున నీ హృదయప్రవేశముఁ గావించినలోకమాత యా రుక్మిణీదేవి ధన్యులని భావించితిని. సర్వసామాన్యుఁడీ బ్రాహ్మణుఁ డింతమహిమాఢ్యుఁ డని నేఁ గల నైనఁ దలంపలేదు. ఎట్టిగుణాధిక్యమున నిన్నాతఁడు వశీభూతు నొనరించెనో పరీక్షించి చూచెదనుగాక! అదె, కుచేలుఁడు వచ్చుచున్నవాఁడు. ఇచ్చటనే పొంచియుండి యాతని వర్తనముఁ బరిశీలించెదను.

[నిష్క్రమించును]

[ప్రవేశము - కుచేలుఁడు]

కుచేలుఁడు

కృష్ణా, లోకనాయకా, నాహృదయతృష్ణ తీరినది. కన్నులార నిన్నుఁ జూచితిని. నాకింకేమికోరికలు గలవు? నిరంతరము నీ సాన్నిధ్యమే యభిలషింతును. భక్తచింతారత్నమా, మనోముగ్ధకరంబగు నీ మహోదార స్నేహభావమునకుఁ బ్రణామము!—హా, నీకారణమున నే ధన్యుండ నైతిని; నీభక్తిమాన్యం బయ్యె; మనజీవనము సార్థకమయ్యె. (ముందుఁ జూచి) ఓహో! ఎట్టి బీభత్సదృశ్యము!—ఓ యబలా, నీ వెవరు? ఈ దుర్గతికిఁ గారణ మేమి?

[కుష్ఠరోగపీడితుఁడగు భర్తను గంపలో నిడి శిరమునఁ దాల్చి సుశీల ప్రవేశించును]

సుశీల

బ్రాహ్మణోత్తమా, ప్రణామము. ఈగంపలోఁ గల రోగార్తుఁడు నా మనోనాథుఁడు. మేము చాల పేదవారము. వాడవాడల బిచ్చమెత్తి పొట్ట పోసుకొనుచుందుము.

కుష్ఠరోగి

అబ్బా! అబ్బా! ఈబాధ భరించలేనురా దేవుఁడా! మృత్యువు నన్నేల కటాక్షింపదు!

పాతాళము నా కేల చో టొసంగదు! పూర్వ జన్మమునఁ జేసిన ఘోరపాపము! అనుభవింపక తీరునా? అబ్బా! అబ్బా! నా కేమిదారి? ప్రాణ మేల పోదు?

సుశీల

(గంప క్రిందఁ బెట్టి, పైఁటతో వ్రణములనుండి స్రవించురక్తము నొత్తుచు) కృష్ణా, విపద్బంధూ, పాపభంజనా, మమ్ముఁ గరుణింపుము! నాథా, పుణ్యాంగన యొకతె యన్నప్రదానముఁ గావించినది. పట్టెఁడన్నముఁ దిని యీ చెట్టుక్రింద విశ్రమింపుఁడు.

కుష్ఠరోగి

అబ్బబ్బా! నానిలువెల్ల విషజ్వాలలు ప్రసరించి పోవుచున్నవి. నా కిం కేమిదారి! హా! పరమేశ్వరా!—

కుచేలుఁడు

సాధ్వీశిరోమణీ, నీ యునికివలననే చరాచర ప్రపంచము నిలిచియున్నది. నీస్వామి భయంకరరోగప్రపీడితుఁడు. ఆతని సర్వాంగము వ్రణప్రపూర్ణము. ఈ శిథిలబీభత్సకళేబరమును బూదండవోలె శిరమునఁ దాలిచి, వాడవాడల బిచ్చమెత్తి, దుర్భరజీవనయాత్ర నెఱపుచున్నావు. తల్లీ, నీవే పతివ్రతవు! నీ దుఃఖవిమోచనమున సర్వజగత్కల్యాణ మగును. (రత్నహారమును స్పృశించును.)

నారదుఁడు

(ఆవేగమునఁ బ్రవేశించి) ఓ బ్రాహ్మణోత్తమా, ఈపట్టి నీ కెవరు గఱపిరి? శ్రీకృష్ణదేవుఁడు దయాతిరేకమున నీ కర్పించిన రత్నహారప్రభావమును మఱచితివా? జగజ్జనని రుక్మిణీదేవి యీ యలంకారమూల్యమును వివరింపలేదా? త్రిభువనైశ్వర్యము, బ్రహ్మలోకము, దేవేంద్రపదవి, యమరత్వము, వేయేల, అనంతకోటిరయభీష్టము లీ రత్నహారమున నిమిడియున్నవి. దేని వాంఛింతువది నీహస్తగత మగును. అట్టి యమూల్య పదార్థతత్త్వమును విస్మరించి యిప్పుడే మొనరింప నూహించుచుంటివి?

కుచేలుఁడు

తపోధనా, నమస్కారము. ఏ మంటిరి? ఈ రత్నహారతత్త్వమును మఱచితి ననియా? త్రిభువనైశ్వర్యము, త్రిలోకాధిపత్యము, త్రికాలస్థాయిత్వము—భూతదయలేని హృదయమునకీ యొసలేని విభూతి యేల? ఈ రోగార్తుని యాతన నేఁ జూడఁ జాలను ఈ పతివ్రత దుఃఖము నే సహింపలేను. నన్ను నిరోధింపకుఁడు. (రత్నహారమును దీసి పట్టుకొని) ఓ కృష్ణా, ప్రాణసఖా, ఈ శీర్ణగాత్రుఁడు వజ్రగాత్రుఁ డగునుగాక!

కుష్ఠరోగి

(ఆరోగ్యలాభము వడసి, కుచేలునిపాదములపైఁ బడి) మహాత్మా, మీ యవ్యాజకారుణ్యమున నేఁ బునర్జీవితుఁడ నైతిని. నా హృదయపూర్వకప్రణామము స్వీకరింపుఁడు.

సుశీల

ఓ పుణ్యపురుషా, నీ యాశీర్వాదమున నేను చిరసౌభాగ్యవతి నైతిని. నాకృతజ్ఞత నే నెట్లు

నివేదింపఁ గలను. సిరియాలుబిడ్డ లపార శ్రీవిల సితు లగుదురుగాక!

[నిష్క్రమింతురు.]

నారదుఁడు

కుచేలా, ధన్యాత్ముఁడవు! శ్రీనివాసుని హృదయరాజ్యమున నీ వేటి కభిషిక్తుఁడ వైతివో గ్రహించితిని. మర్త్యలోకము నీవలనఁ బరమ పూజ్యం బయ్యె. మహాత్మా, నీపాదధూళిఁ బ్రసాదింపుము. నాశిరమునఁ దాల్చి ధన్యాత్ముఁడ నయ్యెద.

కుచేలుఁడు

ఋషీశ్వరా, మీ రిట్లనఁ దగునా? ఈ యవాచ్యములు నే వినఁజాలను. ఈకార్యమున నా యాధిక్యమేమి కలదు? శ్రీకృష్ణుని కృపాతిరేకమున నీరోగార్తుఁ డారోగ్యలాభము వడసెను.

నారదుఁడు

కుచేలా, నీస్వార్థరాహిత్యము, నీపరోపకార పరాయణత, నీ శ్రీకృష్ణభక్తి, యాచంద్ర తారార్కము మానవచరిత్రమున స్వర్ణాక్షర ములఁ విరాజిల్లుఁగాక!

సౌరాష్ట్రి (మోహాన) రాగము - ఆదితాళము

నందనందన గోపాల జయ నవనీతచోర గోపాల
కందర్పశతకోటిసుందర సుఖకరమందహాస శ్రీగోపాల
బృందావనగోబృందఘనానంద చంద్రానన శ్రీగోపాల
లీలామానుష బాలకవేష బలానుజవిగ్రహ గోపాల
మురళీధర మునిబృందవిచింతిత ముక్తజనాశ్రయ
[గోపాల.

[నిష్క్రమించును]

కుచేలుఁడు

చాల వేళ యైనది. వామాక్షి నాకై యెదురు చూచుచుండును. శీఘ్రగతిఁ బోయెదనుగాక.

[నిష్క్రమించును]

దృశ్యము 38

[సరోవరతీరము-కుండ చంకఁ బెట్టుకొని చింతాకులభావమున వామాక్షి ప్రవేశించును]

వామాక్షి

ఈ దగ్ధజీవనమున నిం కేమిప్రయోజన మున్నది? దారిద్ర్యదుఃఖము దుర్భరము. ఈ దుఃఖ యోగమున నాస్వామిని దూరభూముల కంపితిని. నట్టింట కరుదెంచిన దీనురాలికిఁ బట్టెఁడన్నముఁ బెట్టలేనైతిని. కడుపుతీపి చంపుకొని బిడ్డలగోడు సహించితిని. నిర్లజ్జజీవనమునకు నోచుకొనిన నా కింకేమి సుఖ మున్నది? ఓ సరోవరలక్ష్మి, నీగర్భక్రోడమున నా కాశ్రయ మిమ్ము. (కుండ గట్టుపైఁ బెట్టి, సరోవరసోపానములు దిగుచు,) ఆహా! హృదయేశ్వరుని పాద పద్మములు కడసారి చూచుభాగ్యము లేక పోయె! ఓకృష్ణా, దీనురాలను! నాతప్పు సైరింపుము. మఱియొక జన్మమున నావిభుని పాదదాసి నై జన్మించెదను గాక! సురక్షితముగా నాతని నిల్లుఁ జేర్పుము తండ్రీ!— నాథా, నా యవివేకమును మన్నింపుఁడు. తల్లి లేనిబిడ్డల నాదరింపుడు! (సోపానములు డిగ్గి) ఆహా! చావ నెంచిన వానికి సముద్రము మోఁకాలు బంటి యని పెద్దలు వచింతురు. ఆ యార్యోక్తి నాయందు సార్థకం బయ్యె.

ఇంతదనుక ప్రళయపయోదమువలె సజలమైన పుష్కరిణి, శుష్కీభూత మయ్యె నెట్లు? ఇదియును నా యభాగ్యమే. నా మనోభీష్ట మొక్కటియుఁ జేకూరదయ్యె; కడకు మరణింతమన్నను, నదియు ఘటింపదయ్యె. (చంద్రోదయమగుటఁ గాంచి) అయ్యో! ఆత్మహత్య కననుకూలముగా నంధకారము విరిసి యుండెను. ఈ వెన్నెలవెల్లువలో మునిఁగి ధరణి శోభారాణివలెఁ బ్రసన్నతవహించినది. ఇది చంద్రాతపమా; లేక నా కర్మదశయా?

[కావడితో బాలకవేషధారి శ్రీకృష్ణుఁడు ప్రవేశించును]

కృష్ణుఁడు

ఈచిట్టచీఁకటిలో—ఒంటరిగా—చెఱువుగట్టు మీఁద—చాల బాగున్నది! నీ వెవరింటి కోడల వమ్మా!

వామాక్షి

(స్వ.) నాయదృష్ట మిట్లున్నది. ఈ బాలుని దృష్టిలోఁ బడితిని; నా యీసాహస మీతఁడు జగద్విఖ్యాతము గావించును.

కృష్ణుఁడు

ఊరకుంటి వేల? బుగ్గమీఁద చేయి పెట్టుకొని మాటిమాటికి నీటివైపుఁ జూచుచుంటి వేటికి?

వామాక్షి

ఎట్టి యాశ్చర్య మిది?

కృష్ణుఁడు

ఏది?

వామాక్షి

మరేమియును లేదు, నాయనా; చిన్నవాఁడవు నీ కీగొడవ యేల?

కృష్ణుఁడు

చెప్పవమ్మా, నిన్నుఁ జూచిన మాయమ్మ జ్ఞాపకము వచ్చుచున్నది.

వామాక్షి

చావ నెంచినవానికి సముద్రము మోఁకాలు బంటి యని పెద్దలు పల్కుదురు. ఆమాటయే భావించుచుంటిని.

కృష్ణుఁడు

తల్లీ, ఇం దాశ్చర్య మే మున్నది? నిర్భాగ్యుల సంస్పర్శనమున మహాసముద్రములు కూడ నెండిపోవును.

వామాక్షి

(స్వ.) ఈబాలకుని విన్నాణము హృదయాహ్లాదకరముగా నున్నది. వీని యమృతస్వరము నాదుఃఖమును హరింపఁజేయుచున్నది. వీని మధుమయరూపముఁ జూచినకొలఁది నా నేత్రముల నమృతాంజనముఁ బెట్టినటు లున్నది. (ప్రకాశముగా) నాయనా! నీకోమలభుజమున నింతబరు వెట్లు మోయుచుంటివి?

కృష్ణుఁడు

అమ్మా, న న్నేమి చేయుమందువు? ఇదియే నాయుద్యోగము. బరువులు మోసి మోసి బ్రతుకుచున్నాను.

వామాక్షి

ఆమాట యెవరిది? ఏయూరి కరుగుచున్నావు?

కృష్ణుఁడు

ఈమూట యొక్క బ్రాహ్మణునిది అదిగో, చూపు మేరలో నున్న యీనగరమే నాగమ్యస్థానము.

వామాక్షి

ఆబ్రాహ్మణుని పే రేమి?

కృష్ణుఁడు

కుచేలుఁడు.—అమ్మా, ఆతని యి ల్లేవీథిలో నున్నదో నీ వెఱుంగుదువా?

వామాక్షి

ఏ మంటివి, ఏ మంటివి! నిన్నుఁ బంపిన వా రెవరు?

కృష్ణుఁడు

కుచేలుఁడు. ఏ మట్లు భయపడియెదవు? అమ్మా, నీ కాతఁడు దగ్గరచుట్టమా?

వామాక్షి

ఆమహాత్ముఁ డిందు వచ్చునా? ఇం కెంత దూరమున నున్నవాఁడు? ఆతని కెట్టియాపదయును గలుగలేదు కదా? ద్వారకనుండియే వచ్చుచుంటిరా? ఇం కెంత సేపటి కరుదెంచును? మార్గము నిష్కంటకమే కద? మృగపన్నగబాధలు కలుగవు కదా? నాయనా, నవ్వుచుంటి వేమి? నాప్రాణేశ్వరుఁడు సురక్షితముగా నింతలో నిలు సేరునా?

కృష్ణుఁడు

ఇన్ని ప్రశ్నలకు నే నెట్లు సదుత్తర మొసంగఁగలను? అబ్బా! కావడి యెంత బరువుగా నున్నది!

వామాక్షి

అయ్యో! పథశ్రమమున నీవు చాల వాడిపోయితివి. బాలకా, చెఱియొకమూట తల నిడుకొని త్రోవ నడచిపోదము.

కృష్ణుఁడు

ఊరిముందర పరుగులా? బరువులు మోసి మోసి నామూఁపు కాయలు కాసినది. రెండడుగు లెట్లో వేసెదను. ఇల్లు చేరుకొనఁగలము.

వామాక్షి

అట్లయిన నాయనా, నడువుము.

(స్వ.) ఆహా! శుష్కీభూతమైన పుష్కరిణీ నిష్కళంక జలప్రపూర్ణమై నయనానందకరముగా నున్నది. ఎంతలో నెంతటిమార్పు! హా! కృష్ణా! నీలీలానాటకరహస్యము నెవ్వరు పోల్చుకొనఁగలరు! దయామయా! హతభాగ్యను, నే స్పర్శించినమాత్రమున జలాశయమున నీరంతయు నింకిపోయెను. నాకన్నీ రేల యింకిపోదు!

కృష్ణుఁడు

అమ్మా, నడువుమని చెప్పి నిలిచిపోయితి వేమి? ఇంటికి వచ్చుట కిష్టము లేదా? ఈ మూటలలో లేనిపదార్థములు లేవు.

వామాక్షి

ఏ మంటివి? లేనిపదార్థము లెట్లుండును!

కృష్ణుఁడు

గ్రామ్యబాలుఁడను. మాటలపొందిక నాకుఁ

తెలియదు. ఈమాటలో బ్రహ్మాండ మంతయు నున్నది.

వామాక్షి

(స్వ.) బాలుఁడు వెఱ్ఱివాఁడా? లేక నాతో హాస్యమాడుచున్నవాఁడా?

(ప్రకాశముగా) నాయనా, పదపద.

(స్వ.) ఆమెను నట్టింట నొంటిగా విడిచి వచ్చితిని. నా యీ యలౌకికవ్యాపారమున కామె యెంతగా నొచ్చుకొనుచుండునో! (నీళ్లు ముంచుకొని)

(ప్రకాశముగా) బాలకా, నడువుము. ఆజ్యోత్స్న ఛేలకావల త్రోవయున్నది. ఈ వెన్నెలవెలుఁగులో మనము అనాయాసముగా నిల్లు చేరుకొనఁగలము.

[నిష్క్రమింతురు.]

పంచమాంకము

దృశ్యము. ౧

కుచేలుని యావాసభూమి

[ప్రవేశము-కుచేలుఁడు]

కుచేలుఁడు

ఓహో! ఇదేటి వింత! నాపర్ణకుటీర మిందుఁ గానఁబడ దేమి? కడు ముద్దరాలు వామాక్షి యే మయ్యెను? ఈ సింహద్వార మెవ్వారిది? ఈప్రాంతమున ము న్నెన్నఁడు నిట్టి యద్భుత నిర్మాణమును నేఁ జూచియుండలేదు. నే నిప్పుడు మాయాజాలమున బంధితుఁడనై యున్నవాఁడనా? నాచూపులో మార్పు కలిగెనా? నామస్తిష్కము చెదరిపోయెనా? నాకన్నులను నేను నమ్మఁజాలకున్నాను. అదిగో, నేను చేతులార పెంచిన మందారవల్లి! నా భక్త్యానందములతోఁ బెరిఁగిన మల్లియ లివిగో. నాశాంతినికేతనము, నాపర్ణాలయ మెందు లోపించె? కృష్ణా, నన్ను వంచించితివి. బాగు బాగు! ని న్నాశ్రయించి నేను నిరాశ్రయుఁడ నైతిని! అదిగో, ఆవచ్చున దెవరు? సాలంకృతయై స్వర్గీయసౌందర్యప్రభవలెఁ గనులు మిఱుమిట్లు గొలుపుచు నిం దరుదెంచు నీమె యెవరు? అప్సరోభామినియా?

[వామాక్షి ప్రవేశించును]

కుచేలుఁడు

అబలా, నీ వెవరు?

వామాక్షి

మహారాణిని.

కుచేలుఁడు

ఇది యెవ్వరిసౌధము?

వామాక్షి

మహారాజుగారిది.

కుచేలుఁడు

ఆతఁ డెవఁడు?

(దాసి నీళ్లు తెచ్చును. వామాక్షి భర్తకాళ్లు కడిగి నీళ్లు తలపైఁ జల్లుకొనును, పైఁటతోఁ గాళ్లు తుడుచును.)

వామాక్షి

లోనికి రండు.

కుచేలుఁడు

ఎట్టివిపరీత మిది! అబలా, న న్నంటకుము. నే నొకదరిద్రబ్రాహ్మణుఁడను; నీ వన్ననో మహారాణివి.

వామాక్షి

మహాత్మా, మీపాదదాసి నగుటచేతనే నేను మహారాణి నైతిని. న న్నింకను బోల్చుకొనలేదా? అవును, ద్వారకానగరమున నెచ్చెలి కాని చూపులోఁ జూపు లీన మైపోయిన తరువాత స న్నానవాలు పట్టఁగలరా?

కుచేలుఁడు

(స్వ.) వామాక్షిస్వరమువలె నున్నది. (పరికించి చూచి) ఈ యలంకారముల మఱుఁగున నీనిసర్గలావణ్యము గోచరింపదయ్యె. వామా, ఈ మార్పెట్లు గలిగె నీకు?

వామాక్షి

ఈపరివర్తన కారణము మీచెలికాని కనికరమే.

కుచేలుఁడు

అది యెట్లు?

వామాక్షి

నాథా, మీరు ద్వారకానగరమునుండి చాలదినములవఱకు రాకపోవుటచే నాహృదయము నిలుకడ లేనిదయ్యె; నానాఁటికి దైన్యము హెచ్చె. నిన్న రాతిరి సన్న్యాసిని యొకతె మనకుటీరమున కరుదెంచి తల దాఁచుకొనఁ జోటడిగెను. పదపడి పిడికెఁటడుకులు గోరెను. ఇంటఁ బట్టెఁ డన్నము లేదు; పిడికెఁడు గింజలు లేవు. ఆమెను నిరాకరింపలేక, నీళ్లకుఁబోవు నెపమునఁ జెఱువుగట్టుఁ జేరితిని. నీటిలోఁబడి ప్రాణత్యాగము సేయ సంకల్పించితిని. అంతలోఁ జెఱు వెండిపోయెను. ఆ యద్భుతమును దిలకించుచు, నాకపాలమును నిందించుకొనుచు, నే నచ్చటనే నిలిచియుంటిని. వెన్నెలవెలుఁగు లోకమును ముంచివేసెను. అత్తఱి నొక బాలుఁడు, నీలనీరదగాత్రుఁడు, కావడి బుజమునఁ గీలించి నా యెట్టయెదుట సాక్షాత్కరించెను. మీపంపున వచ్చితిననియు, నింటికి దారి చూపుమనియు నన్నుఁ గోరెను. వానితోఁ గుటీరమార్గమున నడచితిని. వచ్చి చూచుసరికి కుటీరము లేదు. ఈ రాజసౌధము దృగ్గోచరమయ్యెను. నాథా, ఏమని చెప్పుదును! ఆ బాలుఁడే శ్రీకృష్ణుఁడు; ఆ సన్న్యాసినియే రుక్మిణీదేవి!

కుచేలుఁడు

ఏమనుచుంటివి, వామా? ఇది నిజమా, స్వప్నమా? వామా, నీవు సామాన్యురాలవు గావు. నీప్రజ్ఞ యసామాన్యము! నీభక్తివిశ్వాసములవలన నీ దీనకుటీరము ధన్యకైలాస మైనది! నిజముగా నీవంటిధన్యురాలు ముల్లోకముల వెదకినను గానరాదు. ఏ శ్రీకృష్ణుని దర్శనార్థము దుర్గమారణ్యపథములు, గడచి, పలుకష్టముల కోర్చి, ద్వారకానగరమున కరిగితినో, యా శ్రీకృష్ణుని నీవు నీప్రేమపాశమున, నీ భక్తిసూత్రమున బంధించి నీ సముఖమునకు నాకర్షించితివి! నీజన్మము ధన్యంబయ్యె; నిన్నుఁ గన్న తల్లిదండ్రులు ధన్యులైరి; నీచేయి పట్టి నేఁగూడ ధన్యుండనైతిని.

వామాక్షి

నాథా, లోనికి రండు. మీభక్తివలన నేను జరితార్థురాల నైతిని.

కుచేలుఁడు

వామా, ఈరాజభోగవిలాసము నీకొఱకు నిర్దేశింపఁబడినది. నే నాగర్భదరిద్రుఁడను. అక్షయభిక్షాపాత్రధారణమే నాజీవనసర్వస్వము. ఈ రాజసౌధప్రవేశమున నా కేమిప్రయోజన మున్నది. నీవు దేని కాసించితి వాయఖండశ్రీ వడసితివి. నీహృదయపూర్వకముగా ననుభవింపుము. నేను గహనభూములు కరిగి నాచింతామణిని స్మరించుకొనుచుఁ గాలయాపన మొనరించెదను.

వామాక్షి

నేను మీసహధర్మచారిణిని గానా ? మీరు లేకున్న నీరాజసౌధము నాకు గహనభూమి వలె స్ఫురింపదా ?

కుచేలుఁడు

కృష్ణా, ఆత్మీయసఖుఁడవని త్రికరణశుద్ధిగా నమ్మినందుకా నన్ను మోసగించితివి?

వామాక్షి

ఏ మాయను ? నిందాతీతుఁడగు వానిని నిందింతు రేల ?

కుచేలుఁడు

వామా, నేను సిరిసంపదలతో జన్మింపలేదు. ఈ చంచలసంపదలో శాంతిసుఖము లేదు; దయాధర్మము లేదు. నాభిక్షాపాత్ర యక్షయసుఖప్రసాదిని; అనంతశాంతిసంపాదిని. ఈక్షణభంగురసంపద నే నెన్నఁడును శ్రీకృష్ణు నర్థింపలేదు.

వామాక్షి

నిజము, మీ రర్థింపలేదు; నేను మనసార నర్థించితిని. పిల్లలగోడు చూడలేక, మీ దైన్యవదనముఁ దిలకింపలేక, వికలమతి నై నేనే సంపద లర్థించితిని.

కుచేలుఁడు

వామా, ఆచతురుఁ డెం దున్నవాఁడు? ఆతని సమక్షమునకు దారి చూపుము.

వామాక్షి

ఆ యాదిదంపతులు శుద్ధాంతమున నున్నవారలు; రండు, లోనికిఁ బోవుదము

[నిష్క్రమింతురు.]

దృశ్యము ౨

కుచేలుని సౌధశుద్ధాంతము

[ప్రవేశము - శ్రీకృష్ణుఁడు, రుక్మిణి, నారదుఁడు]

కృష్ణుఁడు

నారదా, చూచితివా! సంసారి యయ్యు నీ బ్రాహ్మణోత్తముఁడు భక్తిమార్గమున నన్నెట్లు వశీభూతు నొనరించెనో ?

నారదుఁడు

ప్రభూ, కన్నులారఁ జూచితిని; మనసార గ్రహించితిని. నా నేత్రములు, నాహృదయము పరమపవిత్రము లయ్యె.

కృష్ణుఁడు

నారదా, భక్తుఁడే నాదైవము. నా లీలానాటకమున నుపయుక్తపాత్రలు వామాక్షి కుచేలుఁడు; వీ రిరువురే జగంబున నాదర్శభక్తులు !

[వామాక్షీ కుచేలురు ప్రవేశింతురు]

కుచేలుఁడు

కృష్ణా, దయామయా! ఈ నిష్ఠురభావము నీకుఁ దగునా? నిన్ను నమ్మినందుకా నన్ను వంచించితివి?

కృష్ణుఁడు

సఖా, ఏ మయ్యెను?

కుచేలుఁడు

నామనసులో మాట నీకుఁ దెలియదా? ఈ నాగపాశమున నన్నేల బంధించితివి? నే నెన్నఁడును నర్థింపని యీవిభవము నా కేల ప్రసాదించితివి? నీ సాంగత్యమే నాస్వర్గీయ సంపద; నీస్మరణానందమే నాముక్తిమార్గము; నీ సాక్షాత్కారమే నా జన్మసాఫల్యము. తుచ్ఛభోగము లొసంగి నన్ననంతానంద పదవినుండి తొలఁగింప నెంచితివా?

కృష్ణుఁడు

నే నట్టి యాశయముతో నీ కీవిభవము లొసంగలేదు.

కుచేలుఁడు

నాజీవనమార్గమునఁ గంటకసదృశంబైన యీ సంపద నాకు బాధాజనకము. కృష్ణా, నిన్ను వేఁడుకొందును; నామార్గమును నిష్కంటక మొనరింపుము.

రుక్మిణి

బ్రాహ్మణోత్తమా, భక్తవరిష్ఠుండవై వైకుంఠమున కధికారి వైతివి. ఈ నిస్సారసంపదలు నిన్నేమి చేయఁ గలవు?—పతివ్రతాతిలకమా, అభిమానమున మఱల జలాశయమున మునుఁగ నెంచెదవా?

వామాక్షి

లోకమాతా, మునుఁగ వాంఛింతును; గాని జలాశయమునఁ గాదు, నీ ప్రేమసాగరమున.

కృష్ణుఁడు

కుచేలా, నీవు దుఃఖింపకుము. నీ దుఃఖవిమోచన మొనరింప నెంచి నీ కీయతుల సంపద లొసంగితిని. సంపద సత్పాత్రం వశంబున నున్నచో నశాంతి దాయకము గానేరదు. ఈ ధనయోగమున నీవు జగత్కల్యాణ సాధన మొనరింపఁగలవు.

కుచేలుఁడు

కృష్ణా, నీవు దరిద్రకుచేలుని సఖుడవు. వామా, నీవు చెప్పుము; ఈప్రభు వెవ్వని సఖుఁడు? పేదవాని నెచ్చెలికాఁడా? లేక ధనవంతుని సంగడీఁడా? పేదవాని మర్యాదకు మేర లేదు. పేదవార మగుటచేతనే కదా యీ జగత్పిత, యీ లోకమాత మనయింటి కరుదెంచిరి! దీనుల మగుటం జేసి కదా దీన బాంధవులు, రుక్మిణీ శ్రీకృష్ణులు, మన కన్నీరు దుడువ మనయింటికి వచ్చిరి! తెలిసినదా, వామా, మనసంపద యేదియో తెలిసినదా? ఈ తల్లి, యీ తండ్రి వీరే మన త్రిభువనాధిపత్యము! వీరికంటె మన కొండుధనము లేదు.

వామాక్షి

(రుక్మిణీ కృష్ణుని పాదములపైఁబడి) అజ్ఞానాంధ

కారమున నేను నిజానిజంబు లెఱుంగనైతిని. లోకపితా, లోకమాతా, నన్ను మన్నింపుఁడు.

రుక్మిణి

అమ్మా, నీవు దుఃఖింపకుము. (లేవ నెత్తి) ఈసంపదలు మిమ్ము వంచింపఁజాలవు. (సింహాసనమునఁ గూర్చుండఁబెట్టును.)

కృష్ణుఁడు

(కుచేలుని సింహాసనమునఁ గూర్చుండఁబెట్టి) కుచేలా, ఈధనమున నీవు పేదవారలకు సహాయ మొనరింపఁగలవు. శతశతదరిద్రకుటుంబములు నీయాశ్రయమున సుఖింపఁగలవు.

కుచేలుఁడు

సరియె, ప్రభూ, నీవు ప్రసాదించిన యీ యక్షయసంపదలు నిరాశ్రయులకు, నిత్యదరిద్రులకు, వికలాంగులకుఁ బ్రదానముఁ గావించితిని. తొల్లిటివలె నేను నీనామామృతపానమున స్వస్థచిత్తుండ నయ్యెదను.

కృష్ణుఁడు

నీయౌదార్య మసామాన్యము! కుచేలా, త్రిభువనములు నీకు నీవేసాటి! నేఁటినుండి యీ యవంతినగరము పుణ్యతీర్థ మగునుగాక!

నారదుఁడు

ధన్యుఁడవు, మాన్యుఁడవు. కుచేలా, ధన్యము నీ శ్రీకృష్ణభక్తి!

సనకసనందాదివందితచరణారవింద మహోన్నత
గోపాల,
బాధితరిపుబృంద భోగసానంద సాధితజగడంద
గోపాల,
గోపీజనమోహ గోపరిపాలక గోవర్ధనోద్ధర గోపాల,
రామసహంసపేట దాసజనావన వాసవాదినుత గోపాల!

(తెరపడును)

సంపూర్ణము

సవరణ

కడచిన సంచికయందు ప్రకటించిన 'రామాయణము' అను వ్యాసమునకు మూలము ౧౯౩౩ సం. డిసంబరున రచింపబడినది కాదు. ౧౯౦౨ సం. డిసంబరులో రచింపబడినది.

—బె. గో.

ఆత్మార్పణము

తుమ్మల సీతారామమూర్తి చౌదరి గారు

భారతికిం గవిజనర - త్సారతికిం గేలుమోడ్చి కబ్బ మొకండేఁ
గూరుతు "నాత్మార్పణ" మన - సారమతిం దీని నరసి చదువుఁడు మిత్రుల్.

అక్కటికంబు లేని కలుషాత్ముఁ డొకానొక బోయవాఁడు పెం
పెక్కిన కాననంబులకు నేగి ఖగంబుల కుచ్చులొడ్డి చేఁ
జిక్కినవానిఁ గొన్నిటి భుజించుచుఁ గొన్నిటి విక్రయించుచున్
బెక్కుదినంబు లిట్లు గడపెన్ దనజీవిత మొక్కపల్లియన్.

ఆతఁ డొకవేకువం గృ - ష్ణాతట కాంతారములకుఁ జనియెన్ మృగయా
కౌతూహల మలర ధను-శ్శాతాశుగ వాగురాది సాధనుఁ డగుచున్.

ఇట్లు తండు వేఁటకుం జని యయ్యరణ్య మధ్యంబున.

బిగువు టుండలగుండె లగలించి జిగిమించు కొక్కెర లొక్కన్నింటి నుక్కడంచె
మొఱకుఁ గోఁలు గాత్రములు నుచ్చి పోనేసి కొన్ని సాళ్వంబులఁ గూలఁద్రోసె
చెట్లఁ బట్టుల రావి జిగురుగండెలఁ బన్ని కొన్ని గోర్వంకల మన్నిగొనియె
కడఁగి యందందు నూకలఁ జల్లి వలలొడ్డి పావురాల్ గొన్నింటిఁ బట్టికొనియె
జంగుపిల్లులఁ గుందేళ్ళ ముంగిసలఁ గు-ళింగములఁ బట్టఁ గొన్నింటిఁ జెంగలించి
వేఱ వర్ణింప నేల యవ్వేళఁ బ్రళయ-కాల సంప్రాప్తియయ్యె నగ్గహనమునకు.

అయ్యవసరంబున.

ఈ పరమ కలుషహింసా-వ్యాపారం బంతకంత కగ్గలమగుచున్
గోపించె నన సహస్కరుఁ-డేపున నడిమింట మండుటెండలఁ గాసెన్.

అఖిల సత్త్వశరణ్య మగు నయ్యరణ్య - మట్టుడికి నట్టులుడికెఁ జండాతపాగ్నిఁ
గడచె నొక రెండుగడియలకాల మిట్లు - పీచు పీచు మబ్బులు మింట లేచువఱకు.

తగవరి సిరికై వడి న - మ్మొగుళులు లోగిం బెరిగి గగనమున నెల్లెడలన్
నెగడుచుఁ జల్లని తెమ్మెర - నిగిడె నడఁగె నుమ్మదంబు నిముసములోనన్.

అంత సముద్ధాంతమగుభంగిఁ గల్పాంతతీవ్ర వాయువనంగ దిక్కులదంబ
మల్లాడ గిరులు కంపిల్లఁ బెల్లుగ రేఁగి పెనుగాలి సాగెఁ దద్భీకరార్భ
టికి నయ్యడవినున్న సకలమృగంబులు ఖగములునెంతయుం గలఁగి చెదరె
ఫెళఫెళధ్వనుల మ్రాఁకులుగూలె ఝొంపము ల్గూలబారె రోదసీకుహరమెల్ల
ధూళితోనిండె నిటుసముద్ధూతవివిధ- జంతుసంతానమును భయాశ్రయమునగుచుఁ
గొంతకాలంబు విసరివిశ్రాంతిసెందెఁ- జండవాతంబు భూతముల్ సన్నుతింప.

గాలియడంగ మేఘము లఖండగతిం జెలరేఁగి గర్జితా
భీలములై తటిల్లత లభిన్నములై తులకింపఁ బిడ్గులుల్
రాలుచునుండ దిగ్గజకరంబు లనందగు వారిధార లు
ద్వేలములై యెసంగ నటవిం గురిసెన్ జడివాన జోరునన్.

అదిపల్లమిదిమిట్ట యను విభేదము లేక యడవివెల్లువనీట నడఁగిపోయె
తొలుతఁగూలినవృక్షములఁ నీడ్చికొనుచుఁ బర్వెత్తె వాఁగులు గట్ల నొత్తికొనుచు
చటులధారాపాత సంపీడితాంగంబు లగుట గొన్ని పులుంగు లంతరించె
చిలువమన్నీలు కోమలవీడి గుమిగూడి వేడుకమై జలక్రీడ లాడె
కొండకోనలలోఁ దరుకోటరములఁ- నురునికుంజంబుల మృగంబు లొదిఁగియుండె
గడగడవడంకఁ జలిగాలి కసరివిసరె- నబ్జబాంధవుఁ డింతలో నస్తమించె.

దుర్గమారణ్య, మదిగాక దుర్దినంబు-వెండియుఁ జడివాన, పైపెచ్చుమాన
నల్లవో! యేమనందు నానాఁటిరేయి-కాటుక్రమ్మిన చిమ్మచీఁకటులపెర్మి

అత్తటి నక్కలకు టెఱుకు దొర వెఱపుఁ గొలుపునక్కానం గాంచి యుల్లంబు తల్ల
డిల్ల వదనంబు పల్లటిల్ల నెద్దియుంబోఁపక రాపడి నిలుచుండి;

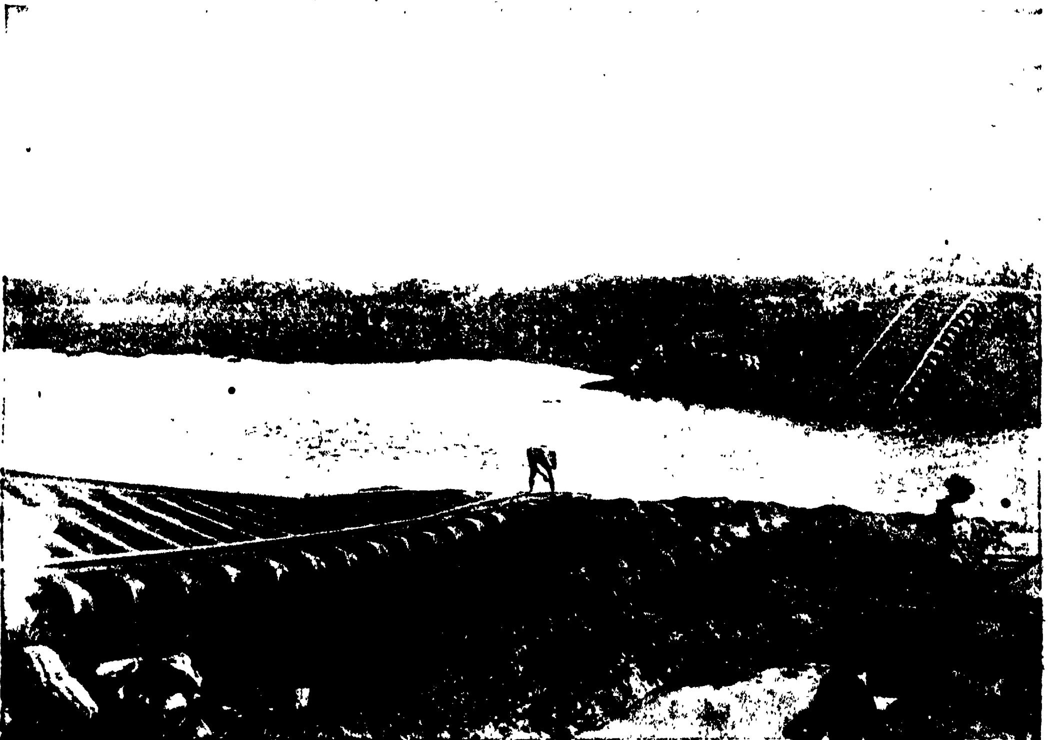
అక్కట యేమిసేయుదు? మహాగహనం బిది కాఱుఁ జీకటుల్
నెక్కొనె, శీతవాతములు నిండె, శరీరము గొంకుపోయె, నీ
దిక్కిదియం చెఱుంగఁ గలతెన్ను గనం బడదయ్యె, వర్షముల్
సక్కుచునుండె, వెల్లువలు నెట్టుకొనెం మది కెద్దిమూడునో.

నేఁడు వఱువాత నెవ్వాని-పాదుమొగము నాదు కంటఁ బడెనో యిటు ల
ల్లాడుగతిఁ బట్టె నసువుల-తోడఁ నాపీడలెల్లఁ దొలఁగునె తలఁపన్?

ఆగష్టునాటి విపరీతపు వరదలు

౧. సామర్లకోటకు తూర్పు ఐదుమైళ్లదూరమున క్రింద మన్నంతయు పోయిన ఇనుపదారి

3. సామర్లకోటకు వచ్చుచున్న సామానుబండి పట్టాలనుండి తొలగగా నీటిలో రెండుపెట్టెలు బోరగిలపడినవి

[illegible]

ఇదియ జగమందు నాకుం-దుదినిముసమ్మనుచు మదికిం దోఁచెడిఁ గాదే
నెదిరించునె యింతటియా-పదలు ననుం జుట్టుముట్టి బంధురభంగిన్ ?

ఇచ్చవచ్చినపుల్గు వ్రచ్చి వెచ్చనిపచ్చి పొలసు మెక్కెడుగీత తొలఁగునొక్కొ-
జిహ్వఁ దేనెలనూరు జీడిమామిడిపప్వ నారగించు నదృష్ట మాఱునొక్కొ-
చవులూరఁ జేయు కల్సారాలఁ దెగఁద్రావి మత్తిల్లు భోగంబు మడఁగునొక్కొ-
నక్కొన్నకూర్మి నానిసుపజ్జకుఁ జేరి ముద్దాడు భాగ్యంబు ముగియునొక్కొ-
బంగరుంబొమ్మఁ బోని నాసింగి బిగువుఁ-గౌఁగిటంజిక్కి- సుగములకడలిఁ దోఁగు
పండువెన్నెలరేలింక నుండవొక్కొ-నేఁటితో నాకు నూఱేండ్లు నిండునొక్కొ!

బోయం డార్తుఁడు రక్షణీయుఁడని సంపూర్ణానురాగంబునై
నాయీయాపదఁ బాపు పుణ్యుఁ డెవఁ డున్నాఁడే? డిప్పు డిచ్చోట నేఁ
జేయంగల్గిన కార్య మెయ్యది? యిఁకన్ జీవించు టేలాగు? నా
యాయుర్దాయము నాహరించుటకు నీవాసించితే దుర్విధీ!

నాకనుదోయిముందు మరణంబును గాంచిరి పెక్కురే నసం
ఖ్యాకవిహంగరాజములఁ గాఱియ వెట్టితిఁ జేతులార నే
శోకము నష్టులే, దిపుడు చొప్పడు నాదగు చాపటన్న ని
య్యాకులపాటదేటి; కదిరా బ్రదుకెంతయుఁ దియ్యమౌఁగదా.

వనికేగితినుటకై వలయు నంజుళ్ల నింతకుమున్న వోలె మధ్యాహ్నమునక
తెచ్చెద నేనంచు నచ్చి నాదగు రాక కెదురుసూచుచు నాకుటెంటిముందు
నిలచి యెంతకు రామి నిస్పృహఁ జెంది నన్నె పాము కఱచెనో, యేమెకంబు
విఱిచెనో యంచు భావించి నేఁ డెన్నిభంగుల నేడ్చుచున్నదో కోమలాంగి
పేర్మినల్లారుముద్దుగాఁ బెంచుచున్న-పిల్ల లిపు డెంతగా దురపిల్లుచుండ్రొ?
ఎవరిగతి వారిదే యఁటం చెఱుకగల్గు-పెద్దలాడెడిపల్కు నిబద్ధియయ్యె.

కట్టదయనేది యీపాడుపొట్టకొఱకు-నింతవఱ కెన్నిపుల్గుల నేసిచంపి
జంట లెన్నింటి నేడ్పించి యుంటినొక్కొ-కట్టికుడువంగవల దె తత్కలుషఫలము!

అని పెక్కులగు తెఱంగుల-వనరుచుఁ దానుండఁ గొంతవడి కజ్జడి పె
ల్లనఁ దగ్గెఁ జలదంబుల-పెనుపట్టె, గాఢాంధకార భీకర మడఁగెన్.

అంత నజ్జడిపోకకుం గిరాతుం డొకింత సంతసించియు వ్రేఁకనయగు నీఁదురుతాఁకునకు లొంగి యంగంబు లెల్ల వడంక నింక నేమి సేయుదునని పనవి నలుదెసలకుం జూడ్కులు నిగిడించి చేరువమిట్టనేల నింగిముట్టి దట్టంపుగుబురులం గ్రిక్కిఱిసి పక్కి మొత్తంబుల కెల్ల నిక్కమై యలరు నొక్క మఱ్ఱిమ్రాఁకుంగని దానిచాటునం గొఱ రేయి గడప నెంచి తాఁబట్టిన పిట్టల నట్టాడువలం దులకించు గసయంబుం బిల్లిగుబ్బలియన నుబ్బి యుబ్బురంబుఁగొల్పు దాపటి మ్రాఁపునం గీలించి మెల్ల మెల్లన వెల్లువఁ గడవ నడచి యత్తరువుందరిసి తన్మ్రాలంబునంగల కటికిఱా బండపైఁ దనమేనువైచి యేచిన భయంబునఁ

దిక్కుమాలినబోయ దీనతం బాపరే వనదేవతాచక్రవర్తులార,
నిండారుకూర్మి మన్నించి రక్షింపరే చటులకాంతార వృక్షంబులార,
పగవాఁడనని తలంపక కూర్మిఁ జూపరే సాధువిహంగరాజంబులార,
ఆపన్నుఁడను గాన లోపముల్ మఱవరే భల్లాదిమృగకదంబంబు లార
సీతు విదలించుచుండె హెచ్చెను బుభుక్ష యసువులేనింట మూఁడునాళ్లరిగెఁ దొలఁగి
దుర్భరపుమృత్యు ముఖమున దూఱియుంటి-నెట్లు రక్షింతురో మీర లిపుడు నన్ను.

అని పులుంగుదిండి యెలుంగురాల్పడ వేఁడివేఁడి కన్నీరు మున్నీరుగాఁ గాఱ వగల సెగలం బొగులుచుఁ బరుసపాషాణ పర్యంకంబున నొత్తగిల్లి యుండె నత్తఱిఁ దడవులం బట్టి యమ్మఱ్ఱితొఱ్ఱఁ గాలంబు పుచ్చు పావురంబొండు వఱువాత నెరకొఱ కరిగిన తనపరువంపుటిల్లా లెంతకుం గూడు సేరమి నరసి వెఱతఱచునఁ బరిపరి విధంబులఁ బొరింబొరి దురపిల్లుచుఁ బల్లంబులకు డిగువెల్లువ నీటిజాలుల నుప్పతిల్లు "జలజల" మను చప్పుళ్లతో మేళగించి ప్రోఁవులు చిగుర్ప దుర్భరవియోగగీతంబులం బాడుచు నిట్లు విలపించె.

వేకువ లేచి నా కెఱఁగి వేడుకమై హృదయేశ, యిష్ట నా
యాఁకటి చిచ్చు వార్పుకొన నయ్యయి తావులకుం గమించి నీ
శ్రీకర పాదపంకరుహ సేవకు వత్తునటంచు నేఁగి నీ
వేకడ నుంటివో తరుణి, యింతకుఁ గన్పడవైతి వక్కటా!

అర్ధాంగి, నాహృదయం బెఱుంగఁ దలంచి సురిఁగి యుంటివె వనాంతరమునందు?
వనిత, నిన్నెడసి యుండిననిమేషంబు నా కొకయుగంబుగఁ దోఁచుచుండుఁ గాదె?
కలికి, నిన్నీ రేయి గాటంపుటడవి నే పొదరింటఁ గలవంచు వెదక నేర్తు?
తరుణి, నాయీయవస్థ నొకింత గన్న నీహృదయంబు చిదురలై చెదరకున్నె?

గరిత, రాచిల్క లేని పంజరముకరణి-నుండె మనగూడు నీవు లేకున్కి నిపుడు
తెఱవ, నీతోడులేని నాదేహయాత్ర-జగతి నొక్కనిమేషంబు సాగఁగలదె?

కడ లేని సీతు వెంతయు-వడఁకింపఁ దొడంగె వేగ వచ్చి నను న్నీ
పొడవారు గఱులఁ గప్పుము-పడఁతీ, నాచింత లెల్లఁబాయును దానన్.

కలదే ప్రాణము నీశరీరమున నోకాంతాలలామంబ, యే
వలలోనం బడి యుంటివో? కొదమసాళ్వం బెద్దుటం జిక్కితో?
చెలి, ఝంఝూహతికిన్ గఱుల్ విఱుగుటన్ జీవంబులం బాసితో?
ప్రళయాభీలవిశాలమేఘ కరకాపాతంబులం గూలితో?

ఉవిదరో, నీవు జీవించి యుంటివేని-యేల రాకుందు వింటికి నింతదాఁక
లేవు గాఁబోలు జగతిలో నీవు బ్రతికి-రావు గాఁబోలు నిఁకఁ గోటరంపుదెసకు.

ఆలుమగలఁ జేర్చి యాడించి వెండియుఁ-జీలఁ దీయుచుండెఁ గాలపురుషుఁ
డబ్బ, వీనిడెంద మది యేగతి న్నిల్పెఁ-గనికరంబుపొంతఁ గఱకుఁదనము.

సకలదుఃఖరోగ సంపీడితున కింతి-యౌషధం బటన్న నబ్బురంబె?
ఉవిద, నిన్నుఁ గూడి యున్నంతవఱకు నే-యాపదల నెఱుంగఁ డయ్యె నితఁడు.

శబ్దార్థములభంగిఁ జంద్రికాచంద్రుల ట్లన్యోన్యమైత్రి నొప్పారుచున్న
మనకాఁపురంబుఁ గన్గొన మాలవిధి కెంత కన్ను గుట్టెనొ జగత్కంటకునకు?
అడవిమేఁతల మేసి పడియనీళులఁ ద్రావి పరులసొమ్ముల కాసపడక యొగుల
కొకకీడుఁ జేఁతయు నొనరింపక మెలంగు మనజీవితము దైవమున కదెంత
భార మయ్యెనో? పాపంబు పండె నెట్లు-విధివిధానంబు నెదిరించువిధము గలదె?
కటకటా, నేఁటి కెట్టిసంకటము వచ్చె-నెట్లు దీని భరింతు; దిక్కెవ్వ రబల?

అరలేని కూర్మిపేర్మిం-బొరపొచ్చెము లేనిడెందముం జూపి ననుం
గరము నలరించితిఁగదా-గరితా, ని న్నెట్లు మఱవఁ గలవాఁడ నిఁకన్.

నీమందస్మిత సుందరాస్యతలమున్ నీ నిగ్గులన్ జగ్గులన్
నీ మైమవ్వము నీకనుంగవపసన్ నీ నెన్నడల్ సొంపులన్

నీ మర్యాదల నీ మృదూక్తులను నీ నెయ్యంబు నీ తియ్యముల్
భామా, నే నెటు విస్మరింతుఁ జెపుమా ప్రాణంబుతో నుండఁగన్.

సకియా, మాపటివేళ ని స్సలసి కృష్ణావీచికాశీకర
ప్రకరప్లావిత నవ్యదివ్యసికతాభాగంబులం జేరి వా
తకుమారంబులు గంధబంధురము లాత్మప్రీతిఁ గావింప వే
డుకమై గొండిలి సల్పునే సయిచు లెట్లూ? నీవియోగవ్యథన్.

క్రొవ్విరిగండుఁదుమ్మెదలకూటువరాయిడి కోడి రాలు న
మ్మవ్వపు లేఁజిగుళ్లఁ గుసుమంబు లమర్చని సెజ్జ లై తమి
న్నివ్వటిలంగఁ జేయుతటి ని స్సవగూడి నికుంజసీమలన్
జవ్వని, కాలముం గడపు సౌఖ్యము నా కిఁక దుర్లభం బగున్!

అతివ, నీ విచ్చుమేఁతల నారగించి-నీమృదులపాణిపల్లవానీతపూత
సలిలముం గ్రోలి సంతోషజలధిఁ దేలు-భాగ్య మున్నదె యీమందభాగ్యున కిఁక?

కలిమిలేములలోన భాగంబుఁ గొనుచు-మంచిచెడ్డలలోనఁ బా ల్పంచుకొనుచు
మెలఁగునర్ధాంగి దూరమై తొలఁగెనేని-మగని కాధార మెవ్వరోమగువ, చెపుమ.

ఓవనిత, సకలసౌఖ్య-శ్రీవిరహిత మైనతుచ్ఛజీవిత మిఁక నే
లా? వెల్లువలోఁ బడి నా-జీవంబుల విడుతు నెల్లచింతలఁ గడతున్.

ఇట్లు బిట్టు వగచు మగపావురంబు విలాపంబు లబ్బోయవలం జిక్కి కుములు చున్న క
పోతి విని:

ధన్య నైతిని జగన్మాన్య నైతిని మహాపుణ్య నైతిని సతీగణ్య నైతి
నాథుఁ డస్మద్వర్తనంబు నెంతయు మెచ్చి ప్రకటించె నిర్మలప్రణయరసము
నాయీమెడాటంబునకుఁ బొరింబొరిఁ గుంది జోరున వేఁడికన్నీరు రాల్చె
మగనినెమ్మదికి నిమ్మాడ్కి నెక్కుటయ కా కులకాంత సతతంబుఁ గోరుచుండు
నింక వలసిన దేమి? నా కీభవంబు-సార్థకతఁ జెందె దుర్గతి ప్రాప్తిదప్పె
బాపము లడంగె నోములపంట పండె-ననుచు మదిఁ బొంగి మగని కిట్లనఁ దొడంగె.

ఏల దురంతచింత నిటు లేర్చెద వో హృదయేశ? నేడు దు
ష్కాలము దాపరింపఁ దొలికర్మము నన్నొకబోయవాగురన్
గూలఁ బడంగ నేయ నిటఁ గుందుచు నుంటి భవత్పదాబ్జముల్
వాలినభక్తిఁ గొల్చు విభవం బఖిలంబును గోలుపోయితిన్.

ఒచ్చెంబు నెఱుంగక మన-మిచ్చో దంపతుల మై సుఖించితి మిన్నా
ళ్లచ్చెరు వగుసంస్మృతిఁ గన-విచ్చుచు నున్నార మిప్డు విధియోగమునన్.

ఊగుండెదానఁ గానన్-వాగురలోఁ జిక్కి గాలివాన కలసి నీ
యోగంబు నెడసియు నసు-త్యాగం బొనరింపనైతి ననురాగనిధీ!
ఉసురులు దొలంగ సిద్ధ మై యున్న వేళఁ-దలవనితలంపుగా భవద్దర్శనంబు
నాకుఁ గల్గించినట్టి ప్రేమైకమూర్తి-కార్తజనబాంధవునకు జోహా రొనర్తు.

ఎడ తెగక మనదాంపత్య మింతవఱకు-నెన్ని పుట్టువులం దరియించెనో కోక-
జీవితేశ్వర, యిది యవిచ్ఛిన్నమగుచు-నెల్లకాలంబు నిట్ల భాసిల్లుఁ గాత.

నీకొఱకు నిరీక్షించుచు-నాకమునం దేను నిరశనవ్యాపృతి నె
ట్లో కాలము గడపెద నిట-నాకొఱ కోనాథ, మనమునం గుందకుమా.

నీకనులుగార్చు వెచ్చని నీటిధార-కాల్చుచున్నది నామనఃకందరంబు
నేమి సేయుదు శోకంబు నెడసి మధుర-వాగమృతవృష్టి ననుఁ దన్పవా మనోజ్ఞ!

ఆడుంబులుఁగి ట్లనునెడఁ-గూడు న్వడనాడి వెఱఁగుఁ గొందలము నెదన్
జోడై కలంపఁ దలిరుం-బోఁడికడకుఁ బోతుపిట్ట బుఱ్ఱున వచ్చెన్.

అరుదెంచి యురులందవిలియున్న యన్నువంజూచి.

హా రమణీ, పారావత-హారమణీ, నన్ను విడచి యమరీప్రియమం
దారోద్యానవనీ సం-చారంబును గోరి వెడలఁ జనునే నీకున్?

కటకటా! నేఁటి కెట్టి దుర్ఘటనవొడమె-వనిత, యీకాలపాశంబువలన నిపుడు
నిన్ను విడపించు వెరవుగన్పింపదయ్యె-నేటితోఁ దీఱునె ఋణంబు నీకు నాకు?

వీసంబును లాఁతులయెడ-దోసంబుఁ దలంపనట్టితొయ్యలి వకటా!
నీసాధుచరిత కిదిఫల-మా? సుదతీ, దైవ మెంతకైనం దగదే?

ఒకపరి నిన్ను నన్ మృగయుఁ డొడ్డినవాగురలోనఁ గూలఁద్రో
యక నిను నొంటిగా వలకు నప్పనసేసి దయావిహీనతన్.
బకపకనవ్వుచున్ మనవిపత్తులఁ గాంచుచు గేలిసేయు న
ట్టికలుషదైవ మెంత వికటీకృత దక్షు మహో! తలంపఁగన్.

వలలన్న జిగురులన్నన్, దెలివిమెయిం దిరుగుచుందు తెఱవా, యిపుడెం
దుల కేగె నీవివేకము, కలయ న్నీకనులమబ్బు గ్రమ్మెనె చెపుమా?

గాటపుంగానఁ బయనించు బాటసారి-యాతపార్తిఁదరుచ్ఛాయ, నాశ్రయించె
వానసాగుడు నొకలోయలోనదూరెఁ-దుదకు నిర్ఘాతమ యడంచె బ్రదుకునెట్లు?

ఈమహాజలరాశిలో మునింగినవేళఁ దెప్పవై హర్షాబ్ధిఁ దేల్చితిగద,
ఈగాఢతిమిరంబు మూఁగిముట్టినవేళ దీపంబవై తెన్ను సూపితిగద,
ఈదారికర్దమం బెనసియుండినవేళ గోలవై నడిపింపఁ జాలితిగద,
ఈమహోన్నతశైల మెదురువచ్చినవేళ గగనయానంబవై కాచితిగద,
నీసహాయంబులేక నాచేసినట్టి-గట్టికర్జం బొకండేనిఁ గానఁబడునె?
అఖిలమునకు నాధారంబవైతివీవు-వెలఁది, నిన్బాసియెట్లు జీవింపనేర్తు.

అని చింతించు మగనింగని కపోతి వెండియు నిట్లనియె.

హృదయేశ, నిఖిలార్థవిదులు నాఁ దగుమీర లీరీతి వగఁగొన్న నేమిఫలము?
దైవనియోగంబుఁ దలఁగ బ్రహ్మేంద్రాదులగు వేల్పుగమికైన నయితియగునె
కరకరి దైవంబు తెఱచినదుఃఖంపు వాఁకిలిధైర్యకవాటమునన
మూయవలయుఁగదా! బుధులుశోకహతంబు లోకంబటంచుఁ బల్కుదురువినవె?
ఇలమెలంగుశరీరధారులకునెల్ల-జననమరణంబులెన్న నైసర్గికముల
కసిమసంగిన మిత్తి గండె సఁగ నడఁచి-యెల్లకాలంబు నొకమేన నెవ్వరుంద్రు?

జీవులను సృష్టిగావించు శిల్పియెవఁడొ-ప్రాణులను గూర్మిఁ గాపాడుభర్త యెవఁడొ,
వాడ వెండియుఁ గూల్చు విశ్వంబునెల్ల-నతని కిది నిత్యలీలావిహారసరణి.

ఈలతయు నీకుజంబును-మేలుగఁ గొన్నాళ్లు కలసి మెలసి మరలఁ బె
న్గాలికి విడివడుచుండుఁగ-దా! లోకంబెల్ల నివ్విధంబ తలంపన్.

ఆపదలుగల్గువేళఁ గట్టా! యఁటంద్రు-సుఖము లొనగూడువేళ మెచ్చుకొనుచుంద్రు
కాని, యెవరేనిఁ గష్టసుఖములపట్లఁ-గడఁగి స్వాతంత్ర్యముంజూపఁ గలరె చెపుమ?

కావుననీవు నాకొఱ కిఁక న్విలపించుట నిష్ఫలంబ నా
జీవములం దపేక్ష విడి చిత్తమునం దగుశాంతిఁబూని నీ
జీవితశేషమున్ విబుధశేఖరు లెంతయుమెచ్చ ధర్మసం
సేవనబుద్ధిమైఁ గడవఁ జేయుము కోయుము మోహాబంధమున్.

ఆసనడంపు మోర్మిఁగొను మార్యపథంబును ద్రొక్కు నిక్కపుం
బాసలువల్కు శాత్రవులపై నయినం బెరిమంబ నిల్పు సం
త్రాసముఁగొన్న దీనుల సదా కరుణింపు మసంబుఁ బెంపు మే
దోసము నాచరింవక బుధుల్(?) నుతిగాంచుము జీవితేశ్వరా!

శరణమఁటన్నవాఁడు నిజశాత్రవుఁడైనను వాని నెంతయుం
గరుణ దలిర్పఁ బ్రోచుటయు కర్జము నుత్తమధర్మమంచు స
త్పురుషులు వల్కుచుందు రిది బుద్ధిఁదలంచియు నిక్కరాతు నా
దరమునఁ జూడవయ్య, చలితాంకున కెంతయుఁ దల్లడిల్లెడిన్.

మనయండఁ జేరిన విపన్నునకుం దోడ్పడెడినోము నోఁచనికతనన్
దన కిట్టులయ్యె నీవైన నీతనికి సాయపడుమ నాథుం డగుటన్.

మగఁడు నేఁడురాక మసలె నదేమొకో-దైవమా, యఁటంచుఁ దల్లడిల్లి
యెఱుకునింతియింట నెల్లేడ్చుచున్నదో జాలిఁగొల్పు వీనిచరిత మకట!

విను మిల్లుత్రొక్కుకొని వచ్చినయఁతిథికి శక్తికొలదిఁ జేయందగుమే
లనఘా, నిరాశతోడం-జనుఁగొప్పదతండు ధర్మసారం బిదిగా.

అతిథుల నభ్యాగతులన్-గుతుకంబునఁ బూజసేయు గుణ మీకర్మ
క్షితిఁ బుట్టినట్టివారికి-మతినూహింప గనవీనమా హృదయేశా!

ఆపత్సాగరవీచికాహతులచే నల్లాడి యల్లాడి ప్రా
ణాపాయంబునరున్ దలంకి శరణంబం చేడ్చెడిన్ వీఁ డయో
లోపంబుల్ గణియింప కీతనిఁ గృపాలోకంబులం జూచి నీ
వాపద్బాంధవుఁడన్న కీర్తిఁ గొనవయ్యా, ఖేచరగ్రామణీ!

భేదబుద్ధివిడచి విశ్వమీశ్వరకళా-దర్పణం బటంచుఁ దలచి భగవ
దర్పణంబుగాఁగ నఖిలధర్మంబుల-సలుపకున్న ముక్తి కలదె చెపుమ?

దీనుల మొరలాలింపని వానిబలంబును ధనంబు వంశంబును వి
జ్ఞానంబు జీవితంబు ద-యానిధి, వ్యర్థంబులగుఁగదా పరికింపన్.

తనమానముఁ దనప్రాణముఁ-దనవిత్తముఁ దనబలంబుఁ దనసర్వస్వం
బును విశ్వశ్రేయస-మున కప్పన సేయువాఁడ ముక్తుఁడు సుమతీ!

లోకంబ నేను నేనే-లోకంబ నటంచు నాత్మలో నెంచిన సు
శ్లోకునకు నిందు నందున్-జేకూరు నఖండ హర్ష చిరసౌఖ్యంబుల్.

సమదృష్టిలేమి సంకుచి-తములగు భావంబులకు నిదానంబుగదా?
సుమహితచరిత్ర, వినుసం-ఘమునకధఃపతనసిద్ధి కల్గును దానన్.

పరమేశ్వరగురుతేజః-పరిపూరితమై వెలుంగు ప్రకృతిని వికృతిం
బొరయనిచిత్తంబుననీ-శ్వరతుల్యమటంచుఁ గొల్వవలయు మహాత్మా!

ఇట్టిల్లాలు ధర్మోపన్యాసంబు నొసంగిన;

వినిమగపుల్గు విశ్రుతవివేకముఁగాంచి కపోతి మెచ్చి నె
మ్మనమున ధర్మతత్త్వసువిమర్శనముం బాసరించి కామినీ
జనధనపుత్ర బంధుభటసౌఖ్యము లెంతయుఁ జంచలంబు లం
చు నెఱింగి సంసృతిం దెగడి శోక భయంబులఁ బాసి వెండియున్.

జీవుఁ డొడలిందొలంగెడి-చో వెంటం దోడువచ్చు చుట్టంబు మదిన్
భావింప ధర్మువ కదా?-నీవాఁడ నటం చెవండు నెయ్యము సూపున్.

అని విచారించి సంచలించు నంగంబులం గుందు కిరాతుచెంతఁ బ్రసాదభాసురంబగు నపాంగావలోకనంబుం బఱపి మృదుమధుర కంఠస్వరంబున మానుషభాషణంబు లొలయ వాని కిట్లనియె.

(సశేషము)

జీవేశ్వరైక్యానుసంధానము

చిత్రకారుడు: శ్రీ వెన్నా శేషగిరిరావుగారు, రాజమండ్రి.

ముడుంబ నరసింహాచార్యులుగారు

౧

ఆనాడు నరక చతుర్దశి. సెలవుదినము. ఖులాసాగా మాట్లాడుకొందామని అలవాటుచొప్పున రామారావు వెంకటశాస్త్రి యింటికి మధ్యాహ్నము రెండుగంటలకే బయలుదేరి వెళ్లినాడు.

రామారావు హేలాపురి ఉన్నతపాఠశాలలో స్కూలుఫైనలు పూర్తి చేసినాడు. వెంకటశాస్త్రి ఆయూరి జాతీయమహావిద్యాలయములో ఉన్నతతరగతి యందు విద్య నేర్చుచున్నాడు. ఒక్కబడి కాకపోయినను సమవయస్కులగు ఆయుభయులకు చాల స్నేహము. ఇరువురు పరిహాసభాషణప్రియులే. ఇద్దఱును ఖద్దరు వస్త్రధారులే. దేశాభిమానములోను ఒకరికొకరు తీసిపోరు.

తన చదువులగదిలో రాట్నముదగ్గఱ కూర్చుండి నూలు వడకుచున్న వెంకటశాస్త్రికి రామారావును చూడగానే ప్రాణములు లేచివచ్చినవి. మొగము వికసించినది. నూలు వడకుచున్నవాడు అది మాని చటుక్కున లేచి, "రామారావ్! రా! రా! నీకోసమే చూస్తున్నాను. కూర్చో" అని చెప్పుచు, వీపుదిబ్బపైనున్న రెండు తలగడాలు అందుకొని ఎదురుగా గోడప్రక్కను పఱచియున్న తివాచీమీదకు వాటముగా విసరివైచినాడు.

"ఏం డెందుకు తలగడాలు? రాట్నం పని మాని నీవుకూడా తివాచీమీద చేరుదామనా?— నిర్జీవమైన రాట్నానికి విశ్రాంతి అవసరము లేకపోయినా, నీవంటి జీవుడికి కొంత విశ్రాంతి యుండవల్సిందే—సరే. నీ వీపాటికి లేచిరా, నేను రాట్నం పని పట్టిస్తా—కదు రాడుచుంటే నేకాని కాటకం పోదన్నారు పెద్దలు" అన్నాడు రామారావు.

"కదు రొక్కటే కాదు—కదురూ కవ్వముకూడ—ఆడితేగాని కాటకం పోదు." అని నవ్వుకొనుచు లేచివచ్చి వెంకటశాస్త్రి తివాచీమీద కూర్చున్నాడు.

"అయితే నీవు రాట్నాని కదురుగుండా ఒక రాట పాతి చల్లకుండ పెట్టి కవ్వము త్రిప్పడముకూడా ప్రారంభించు. ఇద్దరం పోటీలమీద కదురు, కవ్వమూ ఆడించి కాటకాన్ని పారద్రోలుచున్నామంటే పల్లున్నవాళ్లంతా పకాల్న నవ్వుతారు" అని చప్పట్లు చరచి బొబ్బనవ్వు నవ్వుచు రామారావు రాట్నమువద్ద చేరి నూలువడుకుట ప్రారంభించినాడు.

వెంకటశాస్త్రి ఒక తలగడ వీపువెనుక, ఒకటి మోచేతిక్రింద పెట్టుకొని, మోకాళ్లు ముందుకు ఎత్తియుంచి, ఒయ్యారముగా గోడను ఆనుకొని, తివాచీ మీద బాలచంద్రాకృతిగా పండుకొనియున్నాడు.

* ఈ కథకు చిత్రములు కథకుని రెండవకుమారుడును, ఏలూరునందలి శ్రీ గాంధి జాతీయమహావిద్యాలయమున ౧౦ వ తరగతిలో చదువుచు కవిత్వమును, చిత్రలేఖనమును అభిమానవిద్యలుగ నభ్యసించుచున్న విద్యార్థియు నగు "ము. నరసింహాచార్య" యను విద్యార్థి పెన్సిలుతో చిత్రించినవి. —భారతి.

రామా: నీ వాలాగు దణ్ణిగా పడి యుండడానికి కాదు_నిన్ను కాళీగా యుంచింది_

వెంక: ఏమి చేయమన్నావు_నన్ను ?

రామా: కథో, కార్యమో_ ఒకటి_ప్రారంభించు, మఱి_

వెంక: (నవ్వుచు) చీమతలకాయ కథ చెప్పనా ?

రామా: నిన్న మీవిద్యాలయంలో మీటింగైందటే! విశేషా లేమీ లేవూ?

వెంక: మీటిం గేమిటి? ఊరికే విద్యార్థులందరిని సమావేశపర్చి దీపావళికథ చెప్పినారు_అంతే.

రామా: ఆ కథాసారాంశం టూకీగా నాలుగువాక్యాలలో చెప్పగల విప్పుడు?

వెంక: కావలెనంటే ఒక్క వాక్యంలోనే తేల్చేస్తా.

రామా: ఏదీ_మఱికానీ. నీశక్తి చూద్దాము.

వెంక: నీవుమాత్రం శ్రద్ధగా వినవలె_టపా_కాయలు_కాల్చ_కూడదు.

రామా_కథేదీ?

వెంక: కథెందుకు? కథాసారాంశమేగా నీ వడిగింది?

"సారాంశ మంటే కథాసంగ్రహమని నాఉద్దేశ్యము" అని రామారావు ప్రసన్నముఖుడై రాట్నపువనిని ఏకదృష్టితో సాగించుచుండెను.

౨

వెంకటశాస్త్రి కథ ప్రారంభించినాడు. "నీవు విన్న కథేనోయ్_ద్వాపరయుగాన, నరకమహారాజు పరిపాలనలో అధికార నిరంకుశ మెక్కువై పోయింది. శ్రీకృష్ణమూర్తి ప్రబోధముచేత ప్రజలు నరకమహారాజుతో సహాయనిరాకరణ మవలంబించినారు. రాజు వారిని నానాబాధలు పెట్టించినాడు. జైళ్లలో ఉంచినాడు. తిండికి, బట్టకు, దీపానికిమూడ కఱవు వచ్చేలాగు చేసినాడు. ఏమి చేసినను ప్రజలు వాళ్ల ధర్మదీక్ష విడువలేదు. చివరకు శ్రీకృష్ణుని వలనచేత నరకపాలన మంతరించినది. మఱునాడు నరకుని కొడుకు భగదత్తుడు రాజబొక్కసములో నున్న ధనరత్న రాసు లన్నియు తెప్పించి ప్రజలకు బంచిపెట్టించినాడు. ప్రజలు తమ తమ సొమ్ములు లెక్కపెట్టుకొని సంతోషించినారు. ఆసంగతి జ్ఞాపకముంచుకొనుటకే కొన్ని ప్రాంతాలవారీపండుగకు ధనలక్ష్మీపూజ చేయుచున్నారు. ఆనాడు ప్రజ లానందమున దీపారాధనలు చేసికొన్నారు. ఆదీపారాధనలకు ప్రతిగానే మనవారీపండుగకు దీపావళులతో గృహాలను అలంకరించుచున్నారు. ఆరోజున విజయసూచకముగా సిరంగులు మ్రోయించినారు. ఆ జ్ఞాపకార్థము ఇప్పుడు బాణసంచులు కాల్చుచున్నారు."

రామా: (నవ్వుచు) సరే. బాగుంది కాని_నేనింకొకథ చెపుతాను. నీకు కోపము రాదుకదా?

వెంక: మధ్య_నా కెందుకు_కోపము?

రామా: నీకు కొంచెము వ్యతిరేకముగా మాట్లాడవలసి వస్తూంది_అందుకు చెపుతున్నాను.

వెంక: నీవు నాకు వ్యతిరేకంగా మాట్లాడనిదెప్పుడు? కానియ్యి_ఎంతవిమర్శకైనా నేను తయారుగానే యున్నాను.

రామా: అసలు ప్రాగ్జ్యోతిష నరకాసురు డనే ఒక రాజున్నా డన్నమాట సత్యాబద్ధం.

వెంక: (ముక్కుమీద వ్రేలు వైచికొని) ఎంతమాట మఱి నరకచతుర్దశి ఎందుకు పుట్టిం దంటావు?

రామా: ఈ విషయాన్ని గురించి వేదాన్ని తలతన్నేటంత ప్రామాణ్యమైన యొక కథను ఈ మధ్య నా కొకానొకరు చెప్పినారు. ప్రత్యక్షప్రమాణంగా కనబడే ఆకథాంశాలను నాస్తికుడైనా కాదనలేడు.

వెంక: నాస్తికులకథ చెప్పకుస మా_ప్రాయశ్చిత్తం చేసికోవలసి వస్తుంది.

రామా: (నవ్వుచు) అబ్బే_ప్రత్యక్షంగా జరుగుచూన్న సంగతేనోయ్, నే జెప్పేది_సత్యభామా సమేతుడైన శ్రీకృష్ణుడు నరకరాజును చంపినట్లుగదా

భాగవతములో వ్రాసినాడా? అలాగైతేనివారంతరు వట్టి కల్పిత వ్యక్తులే.

వెంక: (చెవులు మూసికొని) "పెళ్లికొచ్చిన వాళ్లంతా నా పెళ్లాలే" అన్నట్టుంది నీమాట—చాలు చాలు. ఊరుకో.

రామా: చెవులు మూసికొంటా వెందుకు? "విన దగు నెవ్వరు చెప్పిన" అనేపద్యము అర్థముతో వల్లించి కూడ—నీ వింత పామరత్వంలో పడిపోతావని నే నెప్పుడూ అనుకోలేదు.

"సరి. కానియ్యి—ఈవేళ, నీకూ నాకూ కూడా ప్రాయశ్చిత్తం, ఏలాగూ తప్పదు" అని తల పంకించుచు బాసినపట్టు వేసికొని కూర్చుండి వెంకటశాస్త్రి చిరునవ్వుతో కథాశ్రవణమునకు సంసిద్ధుడైనాడు.

3

పరిహాసభాషణప్రియుడగు రామారావు వడివడిగా రాట్నము త్రిప్పి నూలు వడుకుచునే తనవింతకథ మొదలుపెట్టినాడు:

"భాగవతకారుడు నరకాసురవధ శ్లేషార్థంగా చెప్పినాడు. ఏలాగంటే, ప్రజాకంటకుడైన నరకుడే దేశారిష్టదాయకములైన మిడుతలపురుగులు—పరమాత్మస్వరూపుడైన శ్రీకృష్ణుడే వెలుగుచున్న దీపపువత్తి—రణప్రోత్సాహకారిణియైన సత్యభామే దీపమును ప్రజ్వరిల్ల చేసే చమురు—రణక్షేత్రమే ప్రమిద—ఫలిత మేమనగా; దీపపువెలుగుచే మిడుతలపురుగు లాకర్షింపబడి, నూనెలో పడుటచేత ఎగురజాలనివై దీపపువేడిమికి మాడి, మిడుకులాడగా ప్రమిదయందు పడి చనిపోవుటకే నరకాసురవధయని అర్థము—కాదు, కాదు—ఇది దండాన్వయం: మఱి తాత్పర్య మేమిటంటే—పూర్వ మొకప్పుడు మిడుతలపురుగులు చెలరేగి నిరవకాశంగా ప్రపంచమంతయు ఆక్రమించి మనుష్యులు నిల్వడానికి ఆధారము లేకుండా చేయగా, నూనెదీపములచే వాటిని సంహరించడమనే సులభోపాయమును ప్రజలు కనిపెట్టి, ఆవేడుకను ప్రతి సంవత్సరము ఆచరించుచున్నారనేదే—ఆయన చెప్పిన ఈసమాచారమంతా తమాషాగానూ, నమ్మదగిందిగానూ కనబడుచున్నది—ఏమంటావు?"

వెంక: పుణ్యకథలందు నమ్మకములేని పాషండుల మాటలు తమాషాగానే ఉంటవి. బహు నమ్మకముగా కూడా కనబడుతవి. అందుచేతనే అటువంటివాళ్లతో మాట్లాడినవాళ్లకు కలిగేపాపము అనేకజన్మాలెత్తినా పోదన్నారు—పెద్దలు. కుంటి కొట్టితే మూతిపళ్లు రాలిన వన్నట్లు అమావాస్యనాడు దీపాలు పెట్టితే చతుర్దశినాడే పురుగు లెట్లు నశించుతవి?

రామా: ఒక్కరోజెక్కువ తక్కువ కేమిలే—అసలు చతుర్దశినాడే దీపాలు పెట్టి పురుగులను చంపవలసినది. అమావాస్యనాడేమో—బాణసంచులు కాల్చి గాలిని శుభ్ర పర్చవలసినది.

వెంక: (ఎగతాళిగా) అయితే చతుర్దశినాడే దీపావళి అనక, అమావాస్యనాడన్నా రెందుకోయ్?

రామా: (పరధ్యానముగా) ఏమో! ప్రజలనోళ్లలో పడి బహుశా చతుర్దశి అమావాస్యలు తలక్రిందులై పోయి యుంటవి.

వెంక: బలే—బాగుంది, నీమాట. ఇంత సృష్టి చేసిన భగవంతునికి మిడుతల పురుగులను చంపడమున్నూ గాలిని శుభ్రము చేయడమును చేతకాక, మన భారతదేశములోని పారతంత్ర్యపు ప్రజలను శరణు చొచ్చినాడు కాబోలు, తనకు సహాయము చేయుడని. జీవహింస చేయుట, ధనము దుర్వ్యయము చేయుట అనునవి లేదు కలుగా మనపూర్వులెప్పుడును ఉద్దేశింపలేదు. ప్రజలలో భక్తిజ్ఞానము లభివృద్ధిపఱచి, దేశమునకు అభ్యుదయము కలిగించుటకోసమే, మన పెద్దలు ఈపండుగలన్నియు ఏర్పాటుచేసినారు. నేటికాలానికి నీవంటోళ్లు బయలుదేరి పాషండవాదాలు చేసి పండుగులకు పెడఅర్థాలు తీస్తున్నారు.

"నీ స్వంత ఉపన్యాసం ప్రారంభించినావేమి కర్మమోయ్—మీ ఉపాధ్యాయులు చెప్పిన క్రొత్తసంగతు లేమైనా మొదలుపెట్టమంటేను—"అని చెప్పుచు రామారావు నూలుతో నిండిన కదురు తీసివైచి

ప్రక్కనున్న ఉత్తకదు గొకటి అందిపుచ్చుకొని రాట్నమునకు పెట్టి వేగముగా నూలువడుకు పనిని సాగించుచుండెను.

—

"అయితే మా ఉపాధ్యాయులు చెప్పిన ఒక విచిత్రకథ ఇక్కడ చిత్రిస్తాను—కాచుకో" అని వెంకటశాస్త్రి హుషారుగా క్రొత్తకథ ప్రారంభించినాడు—"పూర్వమొక గ్రామములో సంపన్నగృహస్థుడగు ఒక బ్రాహ్మణుని యింట్లో పాడిపంటలు సమృద్ధిగా ఉండేవి. అందుచేత వారియింట్లో ఏడు గండు పిల్లులు సింహాలులాగు తిరుగుచు అన్ని పదార్థాలలోను మూతులు పెట్టి తిన్నంత తినేవి. అవి తినగా మిగిలినవే ఇంటివారికి ప్రాప్తమౌచుండేవి—అయితే వాళ్ల యింట్లో తద్దినం వచ్చినప్పుడుమాత్రం—తప్పకుండా ఈయేడు పిల్లులను తీసికొనిపోయి దొడ్లో ఉన్న పెద్ద చింతచెట్టుకు కట్టివేసేవారు. ఆబ్రాహ్మణుని యింట్లో ఉన్న పిన్న పెద్దలగు పిల్లవాండ్రంతా దొడ్లో కట్టవేసిన పిల్లులను చూడగానే "ఈవేళ మాయింట్లో తద్దినమోయ్—అప్పచ్చులు—చేస్తారు" అని ముసిముసి నవ్వులు నవ్వుకొనుచు—చేతులు ఊపుకొని షికార్లు చేయుచు—ఎగిరి గంతులు వేయుచు—సంతోషముగా ఉండేవారు.

చూస్తున్నావా వాళ్ల కులాసా. ఈలాగు కొంత కాలము వెళ్లిపోయింది. తర్వాత ఆకుటుంబములో పాడిపంటలు తగ్గిపోయి, మార్జాలాలసంఖ్యకూడా క్షీణించి నాలుగు కాడికి వచ్చింది. మనపెద్దలు తద్దినానికి ఏడుపిల్లులను తప్పకుండా, దొడ్లో చింతచెట్టుకు కట్టేవారు—మనయింట్లో నాలుగుపిల్లులే ఉన్నవి. కనుక మిగిలిన మూడింటిని ఎక్కడో సంపాదించి దొడ్లో కట్టకపోతే, తద్దినము పడిపోతుందనియెంచి, రెండుమూడు రోజులు నానాతంటాలు పడి, ప్రయత్నించి, యేలాగో రోదనసంఖ్యగల పిల్లులను పూర్తిచేసి, దొడ్లో చింతచెట్టుకుకట్టి అప్పటివారు కృతార్థులగుచువచ్చేవారు.

ఆలాగు ఉండగా తరాలువెళ్లిపోయినవి. పాశ్చాత్యనాగరికత బాగా దేశములో అలుముకొన్నది. వాళ్లయింట్లో పాడిపంటలు పూర్తిగా నింపుకొన్నవి—ఒక్కపిల్లియైనా వాళ్లింటికి రావడములేదు. పిల్లులు లేకపోతే తద్దినము పడిపోతుంది—ఏలాగురా—అని ఆలోచించి, చివర కానాటి బుద్ధిమంతులు 7 మట్టిపిల్లులను చేసి, చింతచెట్టుకు కట్టివేయడము మొదలుపెట్టినారు. పితృదేవతలు—పిండము—మంత్రాలు — భోక్తలు—మొదలైన వన్నీ, వాళ్లు పూర్తిగా మరిచిపోయినారు. ఇంత రాగిడిమట్టి తెప్పించిఏడుమాయపిల్లుల్ని చేయడం-వాటిని దొడ్లోచింతచెట్టుచుట్టూ కట్టడం—ఇంట్లో పిండివంటలు చేసికొని మ్రింగడం — క్రింద, దిగించి—తద్దినం.

రామా: (నవ్వుచు) అయితే తరాలు గడిచిపోయినా ఆచింతచెట్టు ఆలాగే ఉందిటోయ్—పడిపోకుండా—?

వెంక: అబ్బో! చింతచెట్టుని పోనివ్వడమే? అదిపోతే కొంప మునిగిపోదూ? పాతతులసిమొక్కలు పోగా క్రొత్తతులసిమొక్కలును, పెద్ద మారేడు వృక్షము పోగా చిన్నమారేడుచెట్టును హరిహరుల దేవాలయాలలో ఎంతశ్రద్ధగానాటుతారో అంతకన్న డెబ్బైరెట్లు ఎక్కువశ్రద్ధాభక్తులతో వాళ్లు చింతమొక్కలు జాగ్రత్తచేసి నాటుచుండేవారు.

రామా: (చిరునవ్వుతో) సరే—లే—అయినా మట్టిపిల్లుల్ని కట్టడానికి బలమైన చింతచెట్టెందుకు? లేత మొక్కైనా చాలు—లేకుంటే మట్టితో చేసిన మాయ చింత మొక్కైనా చాలు.

వెంక: పైకథవిను మరి. వీరింటికి ఒకనాడు వైదికజ్ఞానసంపన్నుడైన ఒక బ్రాహ్మణుడు వచ్చినాడు. ఆరోజునే వీరింట్లో తద్దినం కూడా—వచ్చింది. ఆయన వాళ్ల తెలివితక్కువ చేష్టలన్నీ చూచి తెల్లబోయి ఇంటియజమానికి తద్దినమంటే యేమిటో బోధించినాడు. మరిన్నీ—మంత్రాలు చదివి, పితృదేవతల నాహ్వానించి భోక్తలద్వారా వాళ్ల ఆకలిదప్పులు అణపడానికి మారుగా—దిక్కుమాలిన పిల్లులు—చింతమొక్క—నీవు—తయారయినావుటయ్యా? అని మొగము వాచేలాగు అతనిని నానాచీవాట్లుపెట్టి ఆపామండుని యింట్లో దిగినందుకు పశ్చాత్తాపపడి, ప్రాయశ్చిత్తంచేసికొని చక్కాపోయినాడు.

౫

కథాశ్రవణానంతరము రామారావు కొంచెమాలోచించి "ఈ ఏడుపిల్లులు—పితృశ్రాద్ధముకథ ఆర్యకథానిధి 8 వ భాగములో—వెనుక మన మొకమారు చదివినాము. నీకు జ్ఞాపకము లేదూ?" అని అడిగెను.

వెంక: లేకేమి? ఆకథనే ఇంకా వివరంగాను వినోదంగాను ఉండేలాగు మామాష్టరుగారు చెప్పినారు. నేన దిప్పుడు టూకీగా తేల్చివైచినాను.

"పాడిపంటలుండి ఇంట్లో పిల్లులున్న పూర్వీకుడొకడు కర్మం జాలక వాటినిదొడ్లో కటివేసినాడంటే అదే తద్దినానికి ముఖ్యమనుకొని పిల్లులేనిదే పిచ్చిచేష్టలు చేసిన బీదబ్రాహ్మణు డెంత బుద్ధిమంతుడో, రాజ్యంపోయి, వృత్తులునశించి, భోగభాగ్యాలుపోయి దేశము దరిద్రావస్థలో నుండగా అప్పోసప్పోచేసి నాలుగురూపాయలు సంపాదించి, బాణాసంచాకొని తగులబెట్టి, దీపావళి జెల్లించినామని సంతోషించేవాళ్లూ అంత బుద్ధిమంతులే" అని మామాష్టరుగారు చెప్పినారు.

రామా: ఒక్కదీపావళి అన్నమాటేమిటి? అన్ని పండుగలు—అలాగే అయినవి—ప్రజాభిప్రాయం ఈలాగు మారిపోయినప్పుడు నీవూ నేనూ తంటాలు పడి ఏటికి ఎదురీత లీదితే ఏమిప్రయోజనము?

వెంక: నీవు, నేను ఉపన్యాసా లిచ్చి లోకాన్ని బాగుపర్చ నక్కరలేదు. ప్రజలు, కనుక ధర్మదీక్షలో ఉండి కష్టసహిష్ణుతకు తయారైతే ఎట్టి విరంకుశప్రభువులైనా లొంగిపోక తప్పదనే వాస్తవమును ప్రజలకు జ్ఞాపకముచేయుట కేర్పడిన ఈపండుగనుగురించి సరిగా అవగాహనచేసికొన్న మనబోటివాళ్లయినా బాణసంచుల వెఱ్ఱిలో పడడం మానవలె. దేశసౌభాగ్యాన్ని వృద్ధిచేసి ప్రజలయందు ధర్మదీక్షవృద్ధిచేసే నిర్మాణకార్యక్రమానికి పూనవలె. అదే మనధర్మం. అంతవరకే మనకు హక్కున్నది. నాలుగురోజులనుండి మాజాతీయ విద్యాలయానికి మేము దీపావళి భిక్ష వసూలుచేస్తున్నాము. దీపావళి ప్రభావమును సూచించే కరపత్రాలు పంచిపెట్టి జనులకు కర్తవ్యమును నచ్చచెప్పుచున్నాము. నూలువడికే ఉత్సాహముగలవారికి రాట్నాలు, కదుళ్లు, ఏకులు మొదలైనవి ఖరీదు పుచ్చుకొని సప్లయిచేస్తున్నాము. కొంతమందిమి ఖద్దరుప్రచారముకూడా చేస్తున్నాము.

రామా: ఈ పండుగరోజులలో ఈ పనులన్నింటికీ నేనుకూడా నాశక్తికొలది సహాయము చేయడానికి ఏమీ అభ్యంతరంలేదు. కాని నాకొక చిన్నసందేహమున్నది. అడుగమన్నావా?

వెంక: (నవ్వుచు) ఒకటికాదు—పది సందేహాలుండినా ఇప్పుడే తీర్చుకో—శంకానివృత్తిచేసికోకపోతే చాలాచిక్కులున్నవి.

రామా: లోకమంతా టపాకాయలు—సీమటపాసులు—జింకాలు—తారాజువ్వలు—మతాబులు—ఠాప్, ఠూప్, ఠస్, ఠుస్, జుయ్, జుయ్—అని ఊరికే జాజ్వల్యమానంగా వెలిగించివేసి ఆనంద మనుభవించుచుంటే, తగుదుమమ్మా అని చందాలూ, భిక్షలూ వసూలుచేయుచూ — ఖద్దరుమూటలు బుజానవేసికొని

తిరుగవలెనంటే ఈ కలికాలంలో ఎవరు మనమాటలు వింటారు చెప్పుమా.

వెంక: బుగ్గల్నిండా తమలపాకుల కిళ్ళీలూ, నోట్లో సిగరెట్లూ పెట్టుకొని వంకపాపిళ్ళు దిద్దుకుంటూ, రోజు రోజూ సినీమాలకూ, నాటకాలకూ బయలుదేరే, షోకేళీపురుషులతో పాటు నీవూ, నేనూ, ఆనంద మనుభవిస్తున్నామా? పోనీ కోడిపందేలలోను, జూదాలకొంపలలోను, వేశ్యాగృహాలలోను—లక్షలకు లక్షలు పందేలు పెట్టి, గెల్చుచూ, ఓడుచూ, ఒక నిమిషానికి లక్షాధికారులు—మఱొక నిమిషానికి భిక్షాధములు—అగుచు ఆనందసముద్రములో ఓలలాడే వారిని మనము అనుకరించడం లేదేమి? ఆపనులు చేస్తేనే కాని మనకు సంతోషం రాదా? నిజంగా—నీవుచెప్పు! ఒకమతాబా కాల్చడం, ఎక్కువ ఆనందమా; ఒక ఏకునకికి దారం తీయడం ఎక్కువానందమా?

వెంకటశాస్త్రి ప్రశ్నకు రామారావు వెంటనే జవాబు చెప్పలేదు. ఏదో ఆలోచించుకొనుచు, కొంచెము పరధ్యానముగా నుండుటచే గాబోలు అతనిచేతిలోని దారము తెగిపోయినది. కొసలు నలిపి దారము అతికించుకొని మరల రామారావు సంభాషణ మారంభించినాడు.

రామ: నామట్టుకు నాకు సబబుగానేకడమే సరదా—కాని అందరికి అలాగుంటుందా? ముఖ్యముగా—చిన్నపిల్లలమాట ఆలోచించు!

వెంక: తప్పని చెప్పిన తర్వాత చిన్నపిల్లలకు మాత్రం దానిలో ఆనంద మెందుకుంటుంది? జూదమాడడం—తప్పనికదా నీవు ఆడకుండా ఊరుకొన్నావు. దాని అనందం ఒక్కసారి చవిచూస్తే—మళ్లీ నీవదిమానగలవు?

రామా: టపాకాయలకూ జూదానికీ సాపత్యమేమిటోయ్? పోనీ—నాదగ్గర ఒకరూపాయ ఉన్నదనుకో—అందులో అర్ధరూపాయ దీపావళి భిక్షకో ఖర్చుపెట్టి, మిగిలిన అర్ధరూపాయతో నేను ఎందుకు బాణసంచా కొనుక్కొని కాల్చకూడదు?

వెంక: బాణసంచా కాల్చడంవల్ల దీపావళి సార్థకమౌతుందని నీకేమైనా నమ్మకముందా? పూర్వులు తమ దుష్పరిపాలన లభించినప్పుడు విజయసూచకంగా ఫిరంగులు పేల్చుకొన్నారని, ఎన్నాళ్లకూ—పారతంత్ర్యములోంచి బయట పడలేక—అసహాయులమై పడియున్న మనమిప్పుడు తగుదునమ్మాయని టపాసులు కాల్చివేసి సంతోషం వెల్లడించవలెనంటావా?—తద్దినానికి, భోక్తలకు మంత్రయుక్తంగా భోజనమూ పెట్టుతాను—దొడ్లో పిల్లులనూ కట్టించుతానంటే విన్నవాళ్లు అపసవ్యంగా నవ్వరూ?

రామా: ఎందుకు నవ్వుతారులే—ఇప్పుడుకూడా ఒకళ్లింట్లో పదిపన్నెండు పిల్లులుంటవనుకో, వాళ్ల దొడ్లో ఏదో చెట్టుంటుందనుకో—తద్దినమంతా శాస్త్రయుక్తంగా మంత్రాలతో జరుగనిచ్చి ఆపిల్లులను దొడ్లో చెట్టుకు కట్టివేస్తే తప్పేముందీ?

వెంక: తప్పా పరీక్షప్పా? ఆపిల్లులన్నిటినీ కట్టకూడదు. అందులో ఏడుపిల్లులను మాత్రమే కట్టవలె. దొడ్లో ఏదో చెట్టుకుకట్టితే ఏలాగు? చింతచెట్టుకే కట్టవలె.

రామా: దానికేమిగాని—విదేశపుబాణ సంచులు మాని స్వదేశంవి కావలసినన్ని కొనుక్కొని కాల్చుకోమన్నారొక గొప్పజాతీయవాది—ఈ విషయమై నీ ఉద్దేశ్యమేమిటి?

వెంక: నిజమైన పిల్లులకోసం, ఇల్లిల్లూ తిరిగి ఒళ్లంతా బరుకులమయం చేసికోకుండా, మట్టిపిల్లులను నీచి త్రం వచ్చినన్ని చేసి, చెట్టుకుకట్టి, తద్దినంపూర్తిచేసికొమ్మన్న హితోక్తితో దాన్ని పోల్చవచ్చును.

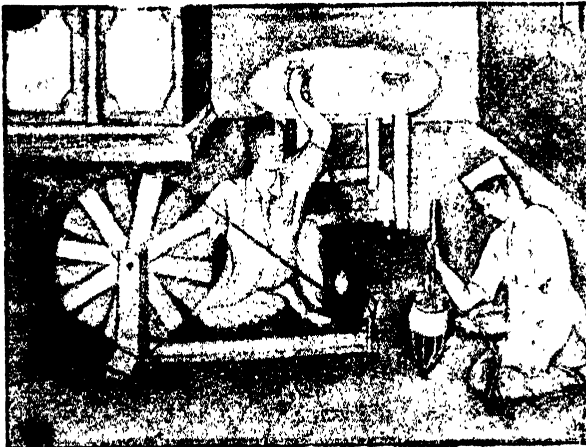
రామా: (తలఊపుచు) అయితే—మొట్టుకి—స్వదేశపు బాణసంచావల్ల ఏమీనష్టములేదని నిన్ను ఒప్పించినానన్నమాటే—

వెంక: అలాగైతే తద్దినానికి దొడ్లో మట్టిపిల్లుల్ని కట్టితే పిచ్చితననుకొంటారని నీకుభయంలేదన్నమాటే!

రామా: అవునుగాని—ఊళ్లో అందరు మతాబులు, తారాజువ్వలు వగైరా అన్నీ పంచుకొని ఉబలాట పడుచూఉంటే—మనమిక్కడకూర్చుండి ఏకులూ, కదుళ్లూపంచుకొని, యిద్దరము చెటీయొకరాట్నము ఎదురెదురుగా వేసికొని త్రిప్పుచు దారాన్ని సృష్టిచేసి అపర బ్రహ్మానంద మనుభవించుచు దాముంటావా?

వెంక: వాళ్లు అరవీసెడు మతాబాలూ కాల్చి వేస్తే, చివరకు బూడిదయైనా మిగులకుండా అన్నీ అయిపోతవి—మనము అరవీసెడు ఏకులు వడికి దారము తీసినామంటే ఆనూలు చూచుకొన్నప్పుడెల్లా మనకు ఒళ్లు పరవశమయ్యేటంత ఆనందం కలుగుచూఉంటుంది.

అని వెంకటశాస్త్రి ముందునకువంగి తానింతకు ముందువడికిన దారము చుట్టబడియున్న పంటికణ్ణను కుడిచేతితో అందుకొని మెల్లగా బొంగరమువలె త్రిప్పుచు తననూలు నాణెమును చూచుకొనుచుండెను.

వెంకటశాస్త్రి పలికినమాటలు వినగానే రామారావునకు పట్టరాని సంతోషముకలిగినది. ఇంకతిన వితండవాదమునకు స్వస్తిచెప్పి హృదయమిచ్చి మాట్లాడనారంభించినాడు.

రామా: నిజమేకుమా—నాకు ఈసంగతి నీకన్న ముందే తెలుసును. నీతో తమాషాకు ఈవాగ్వాదమంతా చేసినానుగాని నిన్ననే, నేను సవ్వాసేరుఏకులు కొని తెచ్చినాను. ఇప్పుడు చెప్పడ మెందుకు? రేపు రాత్రి మాయింటివద్ద ఎంతతమాషా చేస్తామో ఒకసారి అటునైపువచ్చి చూచితే నీకే తెలుస్తుంది—అవునుకాని ఈవృథాకాలహరణమెందుకు; దీపావళి చందాలకు బయలుదేరక?

వెంక: వేళైంది. నీవు నూలువడుకుతున్నావు గదా ఆటంకమెందుకని ఊరుకొన్నాను. ఇంకెన్ని ఉన్నవి ఏకులు—?

రామా: ఇంకేమిఉన్నవి? దీనితో అన్నీ అయిపోయినవి (అని చేతులు దులుపుకొని లేచుచున్నాడు.)

వెంక: ఏమిటే! 20 ఏకులకూ నేను నాలుగు మాత్రమే వడికినాను. మిగిలిన 16 ను నీవు అప్పుడేవడికివైచినావా? ఆహా! మనమింతసేపూ ఖులాసాగా మాటలూ ఆడుకొన్నాము—బోలెడు దారము తయారుచేసాము.

రామా: అందుకే రాట్నాన్ని సుదర్శనచక్రమన్నారు. మన దౌర్భాగ్యానికి హేతువైన సోమరితనపుపిశాచము ఈరాట్నచక్రము తిరిగే యింటిచాయలకైనా రాలేదు

వెంక—నేనువృథాగా కూర్చున్నానుకాని, ఇంకోరాట్నముండి వడికితే, వట్లో ఇంత దారము తయారైపోయి యుండును—సరే; మనము ప్రచారానికి బయలుదేరుదామా మరి—

ఇట్లు మాట్లాడుచు ముందు వెంకటశాస్త్రియు, వెనుక రామారావును గదివెలుపలికి వచ్చినారు వెంకటశాస్త్రి గదితలుపు గొళ్లెము పెట్టి తాళము నొక్కివేసినాడు. ఇరువురు కలిసి జాతీయమహావిద్యాలయమున కేగినారు. అచ్చట తమ నిర్ణయకార్యము లొనర్ప సంసిద్ధులైయున్న మిత్రబృందముతో కలిసికొని వారందరు ప్రచారము చేయబూనినారు.

బాణసంచులు కొనుక్కొనుటకు తమ తండ్రుల వెంటబోవుచు కొండలు బాజారు వారికి మార్గములో కనబడివారు, ఆపిల్లలు చేయబోవుపనికిని తానుచేయుదల

దలచిన పనికిని గలుగుఫలితముల తారతమ్యముల గురించియు, ఆనందముల తేడాలను గురించియు వితర్కించుచున్నాడు, సహజముగ తనకు దేశసేవానురక్తిని గల్గించినందుకు, భగవంతునకు లోలోన ధన్యవాదము లర్పించుచు రామారావు ప్రఫుల్లహృదయముతో వారివెంటబోయి ప్రచార మొనర్చి, సఫలీకృతమనోరథుడై, రాత్రికి స్వగృహము చేరుకొన్నాడు.

౯

రామారావుతండ్రి లక్ష్మణరావుగారు జమీందారీయిలాకాను నెలకు 80 రూపాయలు జీతముగల ఉద్యోగములో నున్నారు. ఆయన భార్య సీతామహాలక్ష్మమ్మ సదాచార సంపన్నయు, దేశాభిమానయునై సాధ్వీమణి యని పేరుగాంచినది. ఆమెకు మగపిల్లలు అయిదుగురు, ఆడుపిల్లలు ముగ్గురు, మొత్తము ఎనమండుగురు సంతానము కలిగి అందరు బాగున్నారు పెద్దకుమారుని పేరే రామారావు. అతని వయస్సిప్పుడు రమారమి ఇరువది సంవత్సరములు. ఆడుపిల్లలలో కడసారపు బాలికయు సీతామహాలక్ష్మమ్మగారి యారవ సంతానమును నగు రాజ్యం చాలా తెలివిగలది; చురుకైనది. ఆమెకు కడచిన దసరాకు ఎనిమిదేళ్లు దాటి తొమ్మిదవయేడు వచ్చినది. ఆమెవెనుక గల్గిన మగబిడ్డలిద్దరు చాల చిన్న పిల్లలు.

ఆయింట్లో లక్ష్మణరావుగారును, చిన్న మగ శిశువు లిద్దఱును తప్ప మిగిలినవారందరు రాట్నముమీద బహు సున్నితముగను, త్వరితముగను నూలు తీయగలిగినవారే. వారందరును నప్పుడప్పుడు పందెములు వైచికొని నూలు తీయుచుండుట కలదు. అది వారికొక వినోదప్రాయముగా నుండునేకాని పనిగా కాన్పింపదు. ఆపందెములందు నాణెమైన నూలుతీసినవారిలో రాజ్యమే తరుచు ప్రథమస్థాన మాక్రమించుచుండును. ఆముద్దుబాలికను చూచి మెచ్చుకొని వారొక్కరును లేరు.

లక్ష్మణరావుగారింట్లో దీపావళికి ప్రత్యేకము బాణసంచులకొరకు 8 రూపాయలు వ్యయపఱుపబడుట వాడుక. ఈసంవత్సరము దీపావళిపండుగ వారమురోజులున్నదనగానే పండుగలప్రయోజనముగూర్చియు, దీపావళిని సార్థక మొనర్పవలసిన పద్ధతినిగూర్చియు రామారావు తన తల్లికిని సోదరీసోదరులకును బాగుగ నచ్చునట్లుగ బోధించియుండెను. అందుచే సీతామహాలక్ష్మమ్మ తనభర్తగారితో చాలసేపు వాదప్రతివాదములు చేసి ఏలాగైననేమి మొత్తముమీద ఆసంవత్సరము దీపావళికి ఎనిమిది రూపాయలును రామారావు ఇష్టప్రకారము ఖర్చుపెట్టనిచ్చుటకు అనుమతి పొందెను. అయినను బొత్తిగా టపాసులు కొననియెడల తనభర్తగారికి కోపమువచ్చునేమో అని, సగము దేశోపకారకృత్యములకును సగము బాణసంచులకును ఖర్చుపెట్టిన బాగుండునేమో అని సీతామహాలక్ష్మమ్మ రామారావునకు హితము కరపెను.

పండుగ మూడురోజులున్నదనగానే రామారావు దీపావళీ కార్యక్రమమును తనహృదయఫలకముపై ఇట్లు లిఖించుకొనియున్నాడు.

	రు.	అ.	పై.
స్థానిక జాతీయవిద్యాలయమునకు దీపావళిభిక్ష	1	0	0
సోదరీసోదరుల నూలు పోటీ పరీక్షకు ఏకులు సవాసేరు	0	8	0
కృతార్థులకు ప్రథమబహుమతి	1	4	0
,, 2 వ బహుమతి	0	12	0
,, 3 వ బహుమతి	0	8	0
స్వదేశపు బాణసంచులు	4	0	0

వెంకటశాస్త్రితో సంభాషణము చేసి వచ్చిన వెనుక రామారావునకు పూర్తిగ హృదయపరివర్తనము కలిగినది. నాటిరాత్రి పండుకొన్నప్పుడు అతడు తన కార్యక్రమ పట్టికయందుగల చివరవిషయమును మార్చక తప్పదను నిశ్చయమునకు వచ్చెను.

తెల్లవారినది; దీపావళిపండుగ వచ్చినది. ఆనాడుదయమున వెంకటశాస్త్రియును, రామారావును నిర్ణయస్థలములలో జాతీయమహావిద్యాలయమునకు దీపావళిభిక్ష - వసూలుచేయుచు ఖద్దరుప్రచారము చేసినారు. మధ్యాహ్నము 12 గంటలకు తిరిగి వచ్చునప్పుడు రామారావు రెండు గజముల ఖద్దరు పరికిణీగుడ్డ కొని తెచ్చినాడు.

మధ్యాహ్నము భోజనములు చేసిన పిమ్మట రామారావు మెల్లగా తనతల్లిని పిల్చి "అమ్మా, నీవు నామీద కోపపడకు. 4 రూపాయలు అనవసరముగా బాణసంచులుకొని కాల్చి పారవేయుటవలన ఏమియులాభము లేదుకదా! పైగా దీపావళి నేర్పాటుచేసిన మన పెద్దల యుద్దేశ్యమును వృథాచేసి వారిపట్ల ద్రోహముచేసినట్లగును. ఆవిషయమై నాకు పూర్ణమైన నమ్మకమున్నది. అందుచేత ఆనాల్గురూపాయలలోను రు 3-7-0 పెట్టి ముద్దులుమూటగట్టుచున్న ఒకపువ్వుల ఖద్దరు పరికిణీగుడ్డకొని తెచ్చినాను. తక్కిన తొమ్మిది అణాలు పెట్టి అది ఒక పటకాపరికిణీయు, జాకెట్టును కుట్టించి, నాకిష్టమైన నూలుతీసిన ఆడుపిల్లకు అది ప్రత్యేకపుబహుమతిగ నీయవలెనని నాయుద్దేశ్యము. టపాకాయలు కొననందుకు నాన్నగారు కోపపడకుండ చేయుమని నిన్ను బ్రతిమాలుచున్నాను. తమ్ములను, చెల్లెళ్లను ఒప్పించడము బాధ్యత నాది" అని చెప్పెను. తనముద్దుచెల్లెలగు రాజ్యానికి దుస్తులను దీపావళి కానుకగా నీయనెంచిన రామారావు పవిత్రహృదయమును తల్లి చాలమెచ్చుకొనెను. "బాణసంచులు లేకుండుటచే మీలో నెవ్వరికిని సంతోషభంగము కాకపోయేటట్లయితే మధ్యమీ నాన్నగా రెందుకు కలుగజేసికొందురులే! నీవు చేసిన పని బాగానే ఉన్నది." అని ఆమె అతనికి అభయహస్తమిచ్చినది. నాటిమధ్యాహ్నము 4 గంటలకే క్రొత్త దుస్తులు తయారై వచ్చినవి.

౬

సీతామహాలక్ష్మమ్మ, ఎత్తయి విశాలమైయున్న తమ గచ్చు అరుగులు కడిగి శుభ్రపరిపించెను. రాట్నములకు పసుపు రాసి కుంకుమబొట్లు పెట్టి అలంకారము చేయించెను. అరుగు ఒక్కంటికి మూడేసి రాట్నముల చొప్పున వేయించి ప్రతిరాట్నమువద్దను తగిన యెత్తుపీటలు పెట్టించెను. ఆయరుగులపై నడుమగా నొక్కొక్క విద్యుద్దీపము వ్రేలాడగట్టించెను. ఆప్రదేశమంతయు నత్యంత కాంతిమంతమై పట్టపగటిని తలపించుచుండెను. ఇంతకుముందే వారివీథిఅరుగులకు ఎదురుగా కఱ్ఱలతో తట్లవలె కట్టించి, సీతామహాలక్ష్మమ్మ నాలుగేసి వరుసలను ప్రమిదదీపములు పెట్టించెను. విద్యుద్దీపద్యుతుల ముందు కొంచెము వెలవెల బోవుచున్నట్లగపడుచున్నను ఆదీపావళి తత్ప్రదేశమున కొకవింత యందమును గల్పించుచునే యుండెను.

ఆరోజున ఆరుగంటలకే బాలికాబాలకులందరును భోజనములు ముగించిరి. పిండివంట లారగించుట, తాంబూలములు వేసికొనుట, ప్రమిదదీపములు సర్దుట మొదలగు పనులక్రింద రమారమి ఒక అరగంటయయ్యెను. రామారావు కోరిక ననుసరించి సీతామహాలక్ష్మమ్మ రాట్నపు పరీక్షాధికారిణిగ నుండ నంగీకరించెను. సవానేరు(=ఏబులము) ఏకులను ఆమె ఆరు సమానములగు కట్టలుగ కట్టించెను. రమారమి నలుబదియైదేసి ఏకులుగల యాకట్టయొక్కొక్కటియు, నాలుగేసి కదుర్లును, ఆమె ప్రతిరాట్నమువద్దను పెట్టించి యుంచెను.

సరిగా 6½ గంటలకు సీతామహాలక్ష్మమ్మ తన చేతిలోని స్ప్రింగుగంట నొక్కెను. గంట మ్రోగుచుండగానే వస్త్రధారులై కలకలలాడు మోములతో ముగ్గురు బాలికలును, ఒక అరుగు మీదకును, ముగ్గురు బాలురును మఱియొక అరుగుమీదకును చేరి వరుసగా తమతమ రాట్నములవద్ద యెత్తుపీటలపై కూర్చుండిరి. అప్పుడే మఱల రెండవగంట మ్రోగినది. ప్రతియొక్కరును చేతితో నొక్కొక్క ఏకుతీసికొని కదురునందున్న దారపు కొనలతో తమ ఏకు చివరలను అతికించిరి. సీతామహాలక్ష్మమ్మ మూడవసారి గంట మ్రోయించెను. వారారుగురు నొక్కసారిగా రాట్నములు త్రిప్పుట ప్రారంభించిరి. ఆదృశ్యము చూచుటకు కన్నుల పండువుగ నుండెను.

ఊరిలో అందరును బాణసంచులుకొని ఉత్సాహముతో కాల్చుకొనుచుండగా తమ బాలికాబాలకులు ధనహీనులవలె గృహమున కూర్చుండియుండి, బయటకు వచ్చుటకే సిగ్గుపడుచు దీనులవలె గాన్పింతురేమో అని లక్ష్మణరావుగారు మొదట అనుకొనిరి. కాని ఊరిలో నందరికంటెను నత్యధికోత్సాహవంతులై తేజస్సంపన్న

ములను మోములతో పచ్చనిరాట్నముల యెదుట దేవతలవలె కూర్చుండి పంతములమీద నూలువడుకుచున్న యా సుకుమార మూర్తులను చూడగానే ఆయనకు సంతోషముచే ఒడలు పరవశమయ్యెను. లక్ష్మణరావుగారు వీధివాకిట్లో నిలుచబడి అదృశ్యమును తదేకదృష్టితో చూడసాగిరి.

లక్ష్మణరావుగారు సీతామహాలక్ష్మమ్మను సంబోధించుచు "నీ ఏర్పాటు చాల సంతోషదాయకముగానే యున్నదిసుమా! ఈదీపావళి ఖర్చు నిజముగా సద్వినియోగమైనది" అనెను. ఇంతలో అచ్చటకు వెంకటశాస్త్రివచ్చి అదృశ్యమును, లక్ష్మణరావుగారి ప్రశంసావాక్యములను, గమనించి రామారావు విచిత్రపు ఏర్పాటునకు మిక్కిలి ఆశ్చర్యపడి యాతని నెంతయు మెచ్చుకొనెను.

అప్పుడు లక్ష్మణరావుగారును, వెంకటశాస్త్రియు దేశపరిస్థితులను గూర్చియు, శ్రీ గాంధిమహాత్ముని దయచేత ముఖ్యముగా యువకులయందు గల్గుచున్న హృదయపరివర్తనము గూర్చియు చాలసేపు మాట్లాడుకొనిరి. అప్పటికి గం. 10-20 నిమిషములయ్యెను. "ఇక 10 నిమిషములు మాత్రమే వ్యవధియున్నది. తరువాత నెవ్వరును రాట్నమును తాకుటకు వీలులేదు జాగ్రత్త" అని సీతామహాలక్ష్మమ్మ బాలికా బాలకులను హెచ్చరించెను. మగపిల్లలలో రామారావును, ఆడుపిల్లలలో రెండవయామెయగు రత్నావతియు తను పాలియేకులన్నియు పూర్తిగ వడికినై చిలిమని ఒక్కసారిగా లేచిరి.

సీతామహాలక్ష్మమ్మ చంటిపిల్లవానిని చంకనెత్తుకొని రాజ్యము రాట్నమువద్ద నిలువబడి "నీవు ఎక్కువదారము తీయుటకు ప్రయత్నింపకు. నాణ్యమైన దారము తీసినందుకు ప్రత్యేక బహుమతిగలదు. నీదారమే చాలసన్నా నాణెముగ ఉన్నది. ఆబహుమతి తప్పక నీకేవచ్చును. అలాగే తీయుము. తొందరపడి లావుతీయవద్దు" అని ప్రోత్సాహవాక్యములు పలుకుచుండెను. వారి చిన్నపిల్లవాడు మూడేండ్లప్రాయముగల ఆనందరావు లాగును, చొక్కాయును తొడిగికొని, తలపై తెల్లని ఖద్దరుటోపితో రాజ్యము రాట్నము దగ్గర మఠమువైచికొని కూర్చుండియుండి "రాజ్జెమక్కా—బాగా నూలు తీత్తే— నేనే బనుమానం, ఇత్తాను—అమ్మా— నువ్వియ్యొద్దు. ఏమే! బుల్లెక్కా! నేనే ఇత్తానుకాదూ" అని తల్లితోను, అక్కతోను పుంఖాను పుంఖముగవచ్చియు గాని ముద్దుమాటలు గుప్పించుచుండెను.

సీతామహాలక్ష్మమ్మ సరిగా గం. 10-30 ని॥ లకు తనస్ప్రింగుగంటను నొక్కి మ్రోయించెను. పెద్దకుమార్తెయగు రంగనాయకమ్మ "నానూలు కూడ పూర్తియైనదమ్మా—" అని చేతులు గులుపుకొనుచు లేచెను. మిగిలినవారికి రెండేసియో, మూడేసియో మాత్రము ఏకులు మిగిలెను. ఒక పావుగంటలోనే బహుమతుల నిర్ణయమొనర్చి సీతామహాలక్ష్మమ్మగారు ఈ క్రింది ఫలితములు చదివెను.

అందరిలో మిక్కిలి నాణెమైన నూలువడికి నందుకు రాజ్యమునకు ప్రత్యేకబహుమతి	4 రు. వెలగల పరికిణీయు జాకెట్టును.		
రత్నావతికి ప్రథమ బహుమానము	రు 1	4	0
రామారావునకు ద్వితీయబహుమానము	0	12	0
రంగనాయకమ్మకు తృతీయబహుమానము	0	8	0

"తక్కిన మగపిల్ల లిద్దఱు తీసిన నూలుకూడ చాల బాగుగానే యున్నది. వాండ్రుకూడ బహుమతి కర్హులే కాని 4 బహుమతులే యేర్పాటు చేయబడుటచే వాండ్రకు ప్రస్తుతము బహుమతులొసగ జాలనైతి"నని సీతామహాలక్ష్మమ్మగారు చెప్పిరి. రామారావు రెండవ బహుమతిని తాను తీసికొనక తనతమ్ము లిద్దరికిని చెరి యొక పావలాయును బుల్లితమ్ముడగు ఆనందరావునకు మిగిలిన పావలాయును నిప్పించెను. మొత్తముమీద వారందరును పరమానందభరితులై దీపావళిని సార్థకపఱిచిరి.

వెంకటశాస్త్రి స్వగృహమున కేగి తనమిత్రుడగు రామారావు జరిపిన దీపావళిపండుగను గూర్చి తన తలిదండ్రులతోను, తమ్ములతోను వినోదకథవలె వన్నెలు, చిన్నెలు చేసి చెప్పి వారిని సంతోషసాగరమున నోలలాడించెను.

ఉమారమణా!

క్రొత్తపల్లి సూర్యారావు గారు

వినునస్పృశ్యము నంటు, దర్భఁ గొని పేర్మి న్నీఁపునం దాల్తు, వ
గ్నిని గర్చెప్పను మాట, దానవుని న్నిశ్వాసమాత్రంబుగాఁ
గొను, దుర్వి న్మృదుపీఠముం బలెనె కైకోఁ జాలు, దే మంచు ని
న్ననుతింతుర్ ఘను నోయుమారమణ, వాఙ్నిర్మాణవైచిత్రితోన్.

గాలికి రూప మిచ్చెదవు కన్నులకుం గనరావు; డెందమం
దోలిన చూడఁగాఁ బడుదు వోప్రభు, మూచెడి దెద్ది యందుఁ బ్రా
జ్ఞాలికి; నీదుచిత్రమును జ్ఞానులునున్ లిఖియింపలేరు నే
నా లఘుబుద్ధి నెంతుఁ దగుదంచు నుమారమణా, భవద్గతిన్.

గగనము కౌను, మేఘములు కైశ్యము, పృథ్వి నితంబ, మగ్ని ఫా
లగతిలకంబు, సూర్యుఁడు గళాపతి కన్నులు, శేషుఁ డారు, వా
యుగతి వచోవిలాసము, పయోధులు రాగరసంబు, దిక్కులే
జిగిగల పుట్టముల్ ప్రకృతిశ్రీకి, కుమారమణా, త్వదార్యకున్.

నీయందుద్భవ మయ్యె భూతములు లేనే లేవు నీకంటె ము
న్నాయైదున్నిను బట్టి యున్న కతనన్ వ్యామోహాతం జెట్టో వి
త్తో యే దా మొదలం చెఱుంగక భవద్రూపంబుగా నెంచుఁ బై
పై యాకారముచే నుమారమణ, విద్వద్బృంద మల్లేకదా!

పెంపుడు చిలుక

వేలూరి శివరామశాస్త్రిగారు

౧

రామనాథబాబు హావేలీ జమీందారు. అతనికి ప్రాయము దాటినపిమ్మట వెంకయ్యామ్మారావు అను కూతురు. రామనాథబాబునకు వ్యపదేశివద్భావముచే కూతురైనను కొడుకైనను వెంకయ్యామ్మారావుగారే.

ఆమె చిన్నారిపొన్నారి పిఱుతవయసున ముద్దులకూచి; అందచందాల యౌవనమున గయ్యాళిగంప; ఆమె పవలంతయు లాగులలోను, రాత్రులంతయు లంగాలలోను. జమీందారీ వ్యవహారపు అడుసున నడుమనడుమ ఆమె చేతిగీతలుకూడ అంటుచుండెను.

వయస్సు ముదిరినను కూతుపెండ్లిని రామనాథబాబు లోఁగడ తలపెట్టలేదు కాని,ఇపుడు తనశరీరమున నంజు అంటుతొక్కఁగా ఆప్రయత్నముమీఁదనే ఉండెను. ముందు స్వయంవరగృహమొకటి కట్టించెను. దాన బస చేసిన వరుఁడు మూఁడవ అంతస్థులో నున్న రాజపుత్త్రికి స్పష్టముగా కనఁబడును.

ఈ స్వయంవర మంటపమునకు రాజకుమారులందఱు ఒక్కసారిగా రారు. ఒకరితరువాత నింకొకరు. సరస్వతి చేటియయి వచ్చి, ఇఁతడు చోళాధీశుఁడు; ఇతఁడు నేపాళాధీశుఁడు; ఇతఁడు నీమెదకు కస్తూరి తెచ్చునవిగాని, ఇతఁడు నీమొగమునకు వేసలీను పూయునని గాని వర్ణింపదు. మరి నవుకరులు వచ్చి కంచెఁడుకూడు తిను ననియు, కాళ్లు తానే కడుకుకొనుననియు, వెలకిలఁ బరుండుననియు వర్ణింతురు. రాజకుమారి గంభీరముగా చూచి ఊరకుండదు. వీఁడు వృషభము, వీఁడుభషకము, వీఁడు మహిషము అని వెంటనే పేరులు పెట్టి వెడల నడిపించును. ఇటులు జంతువుల నామములు, జడముల నామములు ఇంచుమించుగా వ్యయమాయెను.

రామనాథబా బెంతతొందరపడుచుండెనో అంత యాలస్య మగుచుండెను. తుదకు ఆర్కోటినుండి జనార్దనరావుగారు స్వయంవర మంటపము ప్రవేశించిరి. లోఁగడ వచ్చినవారిలో చాలమందితో వచ్చిన కూలినవుకరులవలె ఆయనతో ఒకఁడును రాలేదు; కాని బి. యే. డిగ్రీమాత్రము వచ్చెను.

ఈమాట విని వెంటనే రాజకుమారి మేడపైనుండి చూచెను. చూచునది చూచుచునే నిలువఁబడిపోయెను. 'టెలెస్కోపు తెచ్చియీయనా?' అని దాసి యనెను.

వెంకయ్యామ్మారావుగారు దానిమ్మపండ్లు, సపోటాలు, నారింజలు, బత్తాయిలు, చక్రకేళీలు, ద్రాక్షలు తీసికొనిపోయి యిచ్చి రమ్మని ధీరముగా పలికెను.

రామనాథబాబు అనుజ్ఞచే మంత్రి స్వయముగా జనార్దనరావుగారికి స్వాగతమిచ్చెను. ఒకటి రెండు సారులు రాజకుమారి మేడక్రింద నుండి ఏదోమిష పెట్టి జనార్దన రావుగారిని అటూ ఇటూ నడిపించెను. స్వయంవర మంటపమున కుర్చీలో ఒకానొక అంగభంగిగా కూర్చుండబెట్టెను; నిలువబెట్టెను; పండఁబెట్టెను. ఏమి చేసినను నాటకము ఇంచుకయు ఓటిది కాదు.

రాజకుమారి అంతయు జూచెను; నవ్వు కర్ణచే అంతయు వినెను. తుదకు అతనికి 'పెంపుడుచిలుక' యని పేరుపెట్టెను.

ఆపేరుపెట్టుట కొక సంబంధ మున్నది. తనగది ముంజూరునందు వ్రేలాడదీసిన బంగారుపంజరమున రెండు చిలుకలు ఉన్నవి.

తుదకు వ్యవహార మిటులు ఫైసలాయెను; ప్రథమపురుష సంతానము జమీాది; రాజకుమారి పుట్టినింటనే యుండును; ఇష్టము కలుగుచో అత్తిల్లు మెట్టును; పురుష సంతానము కలుగువఱకు అల్లుఁడుమాత్రము అత్తింటనే యుండి తీఱవలయును. జమీాకి అతఁడు నిత్యమును అతిథియు, ఆశ్రితదాసుఁడును.

కాకితములు పుట్టి రిజిస్టరు అగుటతో పాటు అతివైభవముగా వివాహము జరిగెను.

పెంపుడుచిలుకను ఒక బంగారు పంజరమున బంధించిరి. అవసరములయందు పండ్లు పెట్టిరి. 'రామన్నా, తోటకూర' అని నేర్పఁగా ఆచిలుక మరల 'రామన్నా, తోటకూర' అని అనుట అతికష్టముగా నేర్చుకొనుచుండెను.

పెండ్లివైభవము చేతులార చేసికొని, కనులార చూచుకొని, రామనాథబాబు రంగస్థలమునుండి నిష్క్రమించెను. ఆపాత్రయొక్క అభినయ మంతయు ఇపుడు వెంకయ్యమ్మరావుగారే చేయ దొరఁకొనెను.

పండ్లు దొరకని చిలుకకు పండ్లు దొరకునో పంజరబంధముకూడ కొన్నాళ్లు పండువే. పండ్లు నోరార దొరకినను నిత్యము పంజరబంధమగుచో, ఆ పంజరమును — సువర్ణమయమే యగుఁగాక — గర్భనరకము. ఆచిలుక చూపెప్పుడును అనంత-ఆకాశముమీాఁదనే. పక్షియయినను దానికి పక్షములు లేవు. అది చేతనయయినను జడము. దానితో కొంతసేపు కొందఱు క్రీడింతురు గాని ఆలావణ్యము సహజసిద్ధమగుటయే స్వయంకృతాపరాధము. కాకిని పంజరమున ఎవఁడు ఇడుకొనును?

వెంకయ్యమ్మరావుగారికి కుమారుఁడు కలిగెను. జమీా యంతటను నిత్యకల్యాణము పచ్చతోరణము. మహేంద్రవైభవముతో బారసాల. శిశువుపేరు రామనాథబాబు. పెంపుడు చిలుకకు పంజరకవాటము కొంచెము సడలెను. ఒకరెక్క స్వాధీనమాయెను.

జనార్దనరావుగారికి అనుకొనినపుడల్లా కుమారుని చూచుకొనుటకు వీలు లేదు. భార్య

మాట వేఱుగా చెప్పనక్కఱలేదు. తన పుత్త్రుని నోరార పిలుచుకొను వీలు లేదు. రామనాథ బాబుగారూ అని అన్నియక్షరము లును పట్టి పట్టి అనవలయును. ఏల? ఆయనయే జమీందారు; ఆయన వెంకయ్యమ్మారావు గారి కుమారుఁడు.

జనార్దనరావునకు భార్యాపుత్త్రులబదులు దాపున పుస్తకము. అతనికి మన స్తత్త్వశాస్త్రమునందు (Psychology) అభిరుచి. అతఁడు ఆపరిజ్ఞానము చేతనే ఇన్నాళ్లు పంజరమునఁ గడపఁగలిగితి ననుకొనెను. విచారించు చో తనకును తెలియకుండ అనురాగబంధముచేతనే పంజరబంధము సైరించెనేమో!

అతఁ డిపుడు స్త్రీపురుషులకు సంబంధించిన మన స్తత్త్వమును రచించుచుండెను. అనుభూతమైన ప్రతివిషయమును ఉదాహరణముగాఁ గొనుచుండెను. తనకడకు వచ్చిన సేవకుని, వాఁడు తెచ్చిన ఆహారమునుగూడ తెలియని ఏకాగ్రతతో దానిని వ్రాయుచుండెను. ఒకానొకపుడు ఎవరుపిలిచినను అతఁడు చెవిటి.

వెంకయ్యమ్మారావు గారికి ఈవైనము తెలిసెను. ఒకనాఁడు ఆమె చక్కఁగా అలంకరించుకొని భర్త అంతఃపురములోనికి ఎవరికిని తెలియకుండ వెళ్లెను. అటులు వెళ్లుట కదే మొదలు.

అతఁడు వ్రాఁతలో మునిఁగి తేలుచుండెను. భార్యను చూచినంతనే కాకితములావల త్రోసి, చూచినట్లును చూచినటులే యుండెను. అనుభావమది, గౌరవము!

ఉభయతటములు నిండిన ప్రవాహము వలె, పూలతో పండ్లతో నిండిన తీవవలె, మనుష్య దేవతవలె ఆమె నిలువఁబడెను. అతఁడు

భార్యకేసి రెండుచేతులూ చాఁచెను.

వెంకయ్యమ్మారావు ఒకనవ్వు నవ్వెను. తృణీకృతబ్రహ్మపురందర మా నవ్వు; మర్మావిధ మా నవ్వు; హృదయభేది ఆనవ్వు.

ఏదీ చూతము, పాఠకుఁడా, నీవు నవ్వు మా నవ్వు! పోనీ, అర్థము చేసికొన్నఁ జాలును! కావలసిన దంతయే.

ఇటులు నవ్వి వెంకయ్యమ్మారావు—'నన్ను పెంపుడులేడి యనుకొంటివా, చేతులతో దువ్వుటకు, ముద్దిడుటకు' అనెను. జనార్దనరావున కిట్టి ప్రసంగములు క్రొత్తలు కావు.

ఆమె సి. ఐ. డి. ఇన్స్పెక్టరువలె ఆగది లోని పుస్తకములన్నియు చూచెను. వ్రాయుచున్న కాకితములు విప్పి నడుమనడుమ పరిశీలించుచుండెను.

దాసి యొకతె వడిగా వచ్చి, 'చిన్నమ్మారావుగారికొఱకు వరుఁ డిపుడే స్వయంవర మంటపమున విడిసె'నని చెప్పెను. మరొకదాసి వచ్చి, 'వ్యవహార పర్యాలోచనమునకు దివాను బహద్దరు తెరచాటున కాచికొని యుండె'నని మనవిచేసెను. విని వెంకయ్యమ్మారావుగారు 'సరి' యని పిమ్మట "ఓసీ, నీ వీ కాకితములకట్టనాగదిలోపెట్టు"మనెను. దాసి తీసికొని వెళ్లెను.

వెంకయ్యమ్మారావు భర్తను చూచి- "తాము నేఁటిరాత్రి ఏడుగంటలకు నాగదిలోనికి దయచేసి నన్ననుగ్రహింపవలెను" అనెను. జనార్దనరావుగారికి ఇది యొక క్రొత్తగౌరవము.

"మాటాడ రేమి ?"

"దాసిని బంపుచో వత్తును."

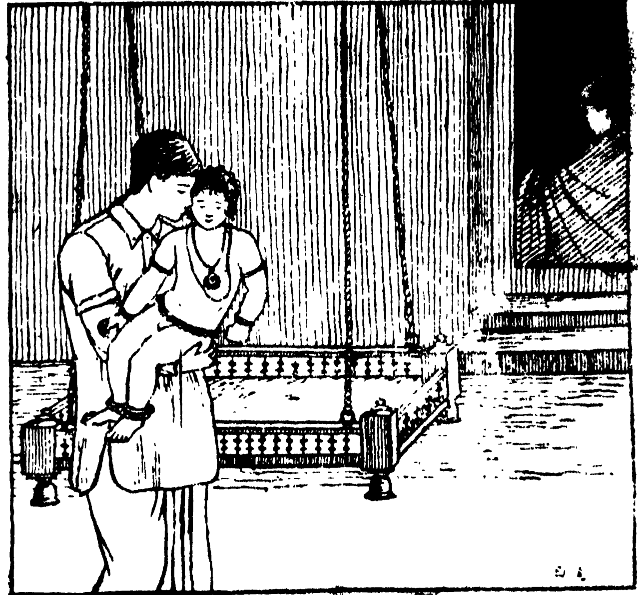
జనార్దనరావిటు లనుటకు ఇదియే మొదలు. వెంకయ్యమ్మారావు పనులమీఁద వెళ్లిపోయెను.

ఏడుగంట లాయెను; దాసి రాలేదు. ఎనిమిది యాయెను; రాలేదు. తొమ్మిది; పది; పదొకొండు; పన్రెండు. దాసి రాదు.

జనార్దనరావు దాదికిఁపదిరూకలిచ్చికుమారుని తొట్టికడ కేఁగెను. రెప్పవాల్పకచూచెను.

"కోయిల తన గ్రుడ్డును తాను పొదిగికొనలేదు. నాయనా, పెద్దవాఁడ వైన పిదప మీయమ్మవలె నన్ను మఱవకు."

అతఁడు బాలు నొకసారి యెత్తుకొనెను.

నేను నీవాఁడ నన్నట్టులు బాలుఁ డూరకుండఁగా, తండ్రి ముద్దుకొని మరల తొట్టియనుంచెను.

"నీవు నీతల్లిపోలిక; తల్లిచాల మంచిది. వెళ్లునపుడు నిన్నువలె నీతల్లినిగూడ చూడఁదలఁపుగాని అందులకు నాకు భాగ్యము లేదు. బాలుఁడా, నన్ను మఱవకు. దాదీ, నాపలుకును పెద్ద అయినపిదప ఇతనికి చెప్పుదువా?" అని దానికి మరికొన్ని రూకలిచ్చి తొట్టిచూ

చుచు కనుల నీరు గ్రమ్మఁగా మెుదిరిగి పోయెను.

జనార్దనరావుగారు వెళ్లిపోయిరని ప్రొద్దు ననే సేవకుఁడు వెంకయ్యమ్మారావుగారికి విన్నవించెను. "ఓరీ, నల్లమందువేళకు ఉదుత తానే వచ్చును" అనెను వెంకయ్యమ్మారావు గారు.

చిన్నమ్మారావు తనకు మేనత్తకూఁతురు. ఆమె పోషణమంతయు తనమీఁదనే యుండె ను. చిన్నమ్మారావుకూడ తన అదుపు ఆజ్ఞలలో ఉండెను. ఆమెకిపుడు పెండ్లి; ఇల్లట మునకు వరుఁడు వచ్చెను. నియమము లన్నిటికి అతఁడు తల నూఁపెను.

వెంకయ్యమ్మారావు చిన్నమ్మారావును దాపునకు బిలిచి, 'ఈ గంగిరెద్దు నీకు బాగుం డెనా?' అని అడిగెను.

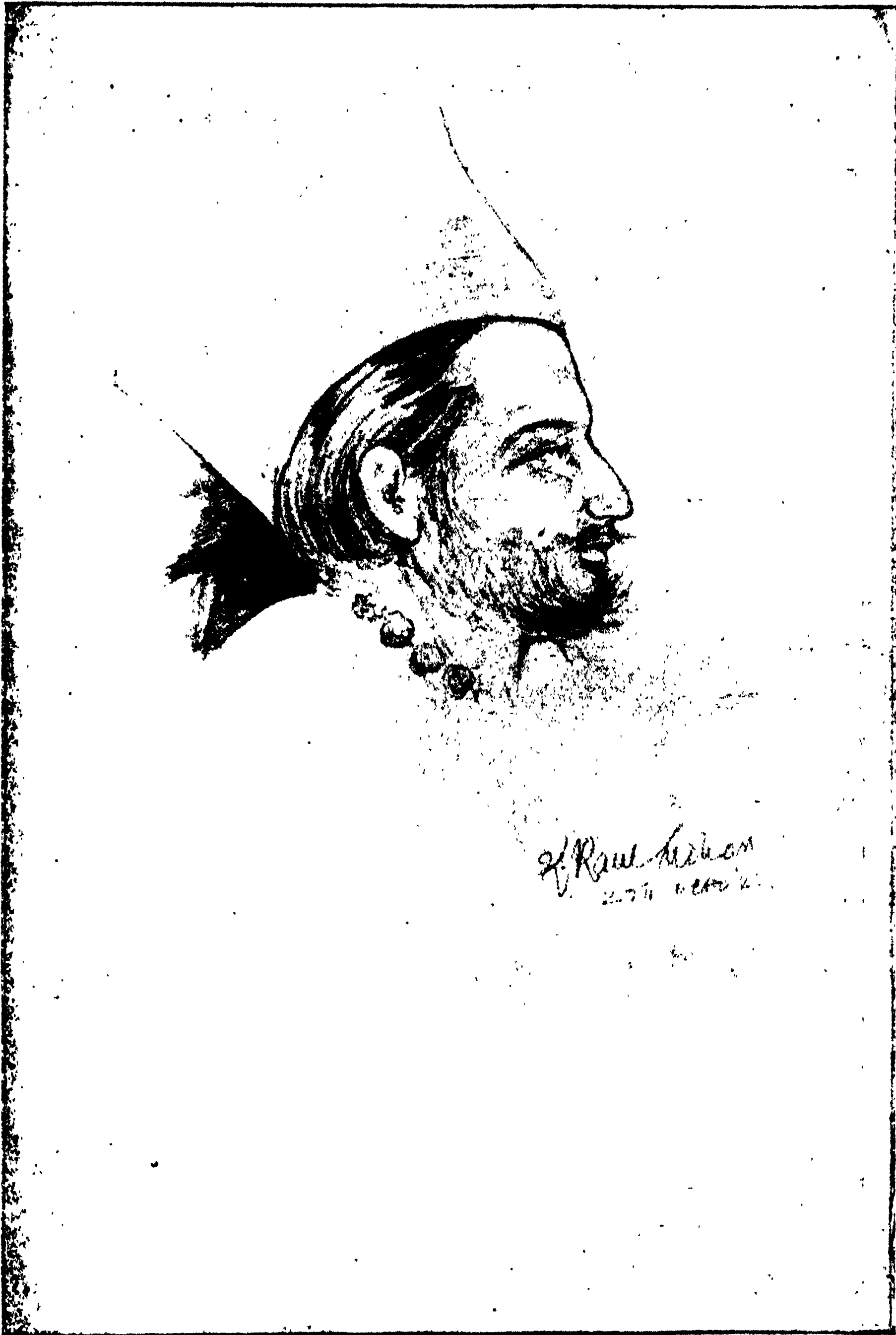
దాసీలు కొందఱు ఈ నామకరణమునకు సంతసించిరి. కొంద ఱింకను రాణి మోమును జూచుచుండిరి. ఇంకను మంచిపేరు కావలయుఁ గాఁబోలు! కొందఱు పకపక నవ్విరి.

చిన్నమ్మారావు చీరముడుతలు సవరించు కొనుచు మోము వంచి తన నెవరో వెనుక పిలిచినటులు లోనికి వెళ్లిపోయెను.

వెంకయ్యమ్మారావు వరుఁడు వెంకట రాయణింగారికి పదివేలరూపాయలు, వెండి బిందెలు, బంగారు హారములు, వజ్రము మలఁచిన ఉంగరము, రాలికట్టడపు అంటుజోడు, గుర్రమును కట్నమిచ్చెను. ముప్పదివేలు రాఁబడిగల గ్రామము కొని చిన్నమ్మారావు నకు ఘెల్లుమని పెండ్లి చేసెను. తానొక్కఁతయే పెండ్లికూఁతును ధారపోసెను.

గ్రామపాలనమును గుఱించిన వ్యవహార మంతయు భర్తతో సంబంధము లేకుండ నిర్వ ర్తించుకొను ప్రక్రియను వెంకయ్యమ్మారావు చిన్నమ్మారావునకు నేర్పెను. ప్రథమసంవత్స రము చిన్నమ్మారావు తనవ్యవహార మంతయు తానే చేసికొనెను. రెండవసంవత్సరమునుండి యు కొంతకొంత తగ్గించుకొని క్రమక్రమ ముగా అంతయు భర్తపరము చేసెను.

చిన్నమ్మారావుకు చిన్నతనమునుండి యు ముందటేటివఱకు వెంకయ్యమ్మారావు గారికడనే కాలక్షేపము. వెంకయ్యమ్మారావు గారును అన్నము తినునపుడు, నీరు త్రావు నపుడు, షికారు వెళ్లునపుడు, నిద్రించునపుడు, ఆటలాడుకొనునపుడు, పాటలు పాడుకొను నపుడు, కూర్చుండునపుడు, వ్యవహరించునపుడు చిన్నమ్మారావును ఉచ్ఛ్వాసనిశ్వాసములవలె ఎడఁబాయకుండెడిది. అట్టి చిన్నమ్మారావు ఇపుడిపుడు తాను పిలిచినను కొన్నివేళల దర్శనమునకు రాఁదొడఁగుట లేదు. కారణ మడుగుచో ఎపుడు ప్రత్యుత్తరించినను తన భర్తకు సంబంధించిన విషయమే చెప్పుచుండె డిది. వెంకయ్యమ్మారావుగారు—'గంగిరెద్దు ఆయనకాదు; నీవు' అనుచుండెడిది.

కీ. శే. ఆంధ్రరత్న దుగ్గిరాల గోపాలకృష్ణయ్యగారు

౧౯౨౭-వ సం. సెప్టెంబరుమాసమున చూచి వ్రాసిన రూపచిత్రము.

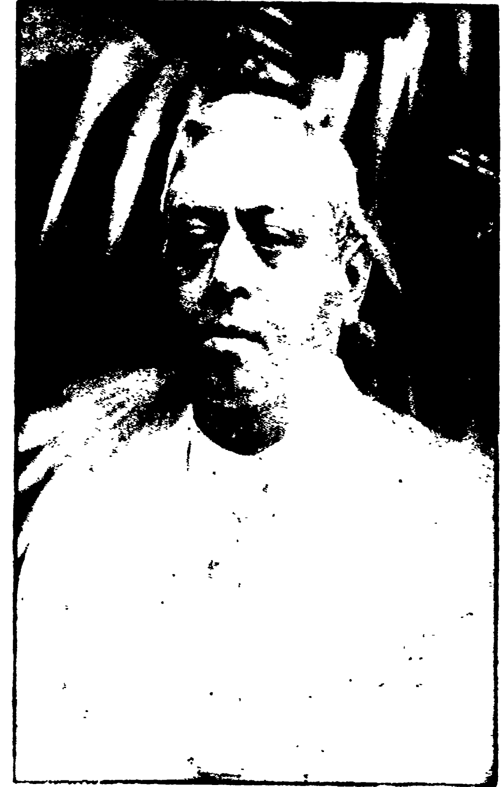
చిత్రకారుడు: శ్రీ కాతా రామమోహనశాస్త్రిగారు.

పటేలుగారి కుటుంబము

ఐదుగురు అన్నదమ్ములు; తల్లి.

ఎడమకడను శ్రీ విఠలభాయి పటేలుగారు. కుడికడను శ్రీ వల్లభభాయి పటేలుగారు.

కీర్తిశేషులు యస్. ఆర్. దాసుగారు

ఒకనాఁటి రేయి ఆమె చిన్నమ్మారావును పిలిచికొని రమ్మని దాసిమీఁద దాసిని బంపెను. దాసికలందఱు తిరిగివచ్చి—'తలుపు వేసికొని పలుకనైన పలుకలేదు' అని మనవిచేసిరి.

ఆమె దాసీల నందఱ నక్కడనే ఉండ నియమించి తాను వెళ్లెను. గవాక్షమునుండి

తొంగిచూచెను. ఒడలు జల్లుమనెను. 'నా యదృష్టమేమి?' అనుకొనెను. తిరిగివచ్చి ఆలోచించుచు కూరుచుండెను.

దాసీలందఱు ముక్కుమీఁద వ్రేళ్లు వేసికొని నిలువఁబడియుండిరి. సమయము కనిపట్టి ఒకదాసి 'అమ్మా, ఆమెకు మగఁడు మందు పెట్టెను' అనెను. మఱొకతెఁ 'ఏమందో పెట్టనిచో సతినిత్యము మగనియం దెటులుండును?' అనెను. 'అదేమో కాని ఏ మున్నదమ్మా అప్పసము మగనికడఁ బడియుండుటకు?' అని యింకొకతె యనెను.

వెంకయ్యమ్మారావు దాసికలఁజూచి 'అటువంటి మందు ఉండునా?' అని యడిగెను. 'ఉన్నవి ఉన్న'వని ప్రతివైపునుండియు ఉదాహరణపూర్వకముగా సమాధానములు తామరతంపరగా బయలుదేరెను. వెంకయ్యమ్మారావు ఆశ్చర్యముతో వినుచుండెను.

కొంతవడి ఎవరును మాటలాడక తాము చెప్పిన అపూర్వవిషయముయొక్క సత్యము గ్రహింప రాణి కవకాశమిచ్చిరి. ఆమె ఒకతూరి ప్రబలముగా నిట్టూర్చెను.

కీరవాణి యను దాసి—'అమ్మా, మందులకేమిగాని, ఆమెకు మగడే మందు' అనెను. ఇంకొకతె 'నీకో' అనెను. దానినిగూర్చి మరియొకతె 'నీకో' అనెను. ఇటులు 'నీకో'లు వేనవేలు.

వృద్ధదాసి—'ఎందుల కీవాదము? మగఁడే మందుకాని ఆఁడుది కలదా?' అనెను. ఒకరిమొగము లొకరు చూచుకొనిరి. అందఱు తలాయొక పనిమీఁద వెళ్లిపోయిరి.

వెంకయ్యమ్మారావు గారు ఆకాశము చూచుచు పండుకొనిరి. ఏమియు తోఁచక ఒక్కొక్క నక్షత్రమునే లెక్కపెట్టుచుండఁగా ప్రభాతమాయెను.

ఇపుడు వెంకయ్యమ్మారావు పను లన్నియు దివానుపరము చేసెను. చేయి కడుగుకొని కూర్చుండెను. ఇపుడు తనకు పనిలేమియు లేవుకాని మనస్సులో ఒకపని ఉండెను. అది వేయిపనులపెట్టు.

ఆమె ఒకనాడు ముంజూరున వేలాడు పంజరమున మగచిలుకను స్వయముగా తీసి మరియొక పంజరమునఁ బెట్టి దూరముగా కట్టెను. రణగుణధ్వని: పండ్లు తినవు; నీరు త్రావవు. ఎగిరి బయటికి రాజూచును; ముక్కుతో కడ్డీలను పొడుచును; రివ్వున నెగిరికూలును.

వెంకయ్యమ్మారావుగారెంతో సేపు వాని వియోగమును సహింపలేక పోయెను. మరల రెంటిని ఏకపంజరమం దుంచెను. మరల మామూలు.

కొంత సేపటికి కీరవాణిని రావించెను. దానికి మంచిచీరయు, రైకయు ఇచ్చెను. కీరవాణి వానినితాల్చి అన్వర్థనామము కలదయి రాణికి నమస్కరించి సెలవు తీసికొనెను.

ప్రొద్దుపోయిన పిదప చిన్నమ్మారావు పడకటింటి పక్కగా స్నానగృహమున కేఁగుచు వెంకయ్యమ్మారావు దంపతుల సరసాలాపములు వినెను. పులకలచే ఆమెకు స్నానమక్కఱ లేకపోయెను. ఆమె తనకు మరి రెండు చెవులు లేనందులకు కినిసెను. ఇఁక స్నానము లేదు; భోజనములేదు. శయన గృహామునకు వెనుదిరిగి పోయెను. పోయెనన్న మాటయే కాని నిదిరింపలేదు.

ఇంటిలో జనార్దనరావుగారి పటములేదు; ఆయనవస్త్ర మేనియు లేదు.

ఆమె ఆలోచించి ఆలోచించి కొంతవడికి కొడుకు మంచముకడకు వెళ్లెను. అతనిని ఆచియాచి చూచెను. చూచిచూచి "నీవు నా చాఱ; నీవుకూడ నావలె కాఁగలవు; కాఁగల వేమిటి? ఐతివి. లేనిచో 'మాతండ్రి యేఁడి? అని అడుగవా?' అనెను.

చూడఁగాచూడఁగా వానిలో కొంత భర్త కవళిక కానవచ్చెను. నోరార ముద్దిడెను;

ముద్దిడి ముద్దిడి సిగ్గిలెను.

తెలవాఱకముందే జమానులను బిలిపించి జనార్దనరావుగారివిషయము కనుఁగొని రమ్మని పంపెను. వారు ఆర్వోటికి వెళ్లిరి.

వెనుక వెంకయ్యమ్మారావుగారు భర్త రచించుచున్న గ్రంథమును అతనిని బిలిచి అతని యెట్టెదుటనే తగులఁబెట్టఁ దలఁచెను. కాని అపు డతఁడు దాసిని బంపుమనఁగా అభిమానించి పెట్టెలోఁ బొఱవైచెను. దానిని నేఁడు పైకి దీసెను; చదవెను. తనపతి యిపుడు గోచరించెను. దానికి తా నొక పీఠిక వ్రాసెను.

భర్తయొక్క అంతరస్వరూపదర్శనమాత్రము తనకు తృప్తిజనకము కాకుండు టటుండ స్వస్వరూపదర్శనమునకు ఆమెను తొందర పెట్టెను. ఆమె ఆతొందరచే ఉద్యుగుడిచినటు లుండెను.

ఆర్కోటినుండి జమానులు వచ్చి దేవర వారు వారికుటీరమున సుఖముగా నున్నారని మనవి చేసిరి.

"మరల పెండ్లాడియా?"

"అమ్మా, అదేమి? ప్రయత్నము చేసినను ఆయనకు మరి పెండ్లియగునా?"

"ఏమీ కాదేమి? మీకు తెలిసెఁ గాఁబోలు, చేదుమాట లోకప్పుడు తియ్యమాటలు, తియ్యమాట లొకప్పుడు చేదుమాటలు."

జమానులు వెళ్లిపోయిరి. వరాండాలో కుమారుఁడు దాదిపై కినియు మాటలు కొన్ని స్పష్టముగను, కొన్ని అస్పష్టముగను వినవచ్చుచుండెను. దాది బతిమాలుకొనుచుండెను. బాలుఁడు దాదిని లాఁగికొనివచ్చుచు "ఆఁగు! మాయమ్మతో చెప్పి నీపెండ్లి చేయించెదను" అనఁగా "బాబుగారు, బాబుగారు! చెప్పకుఁడు, చెప్పకుఁడు! రేపంతయు మిమ్ము బుజముల మీఁద మోసి తిప్పెదను" అని దాది బతిమాలెను. బాలుఁడు "అమ్మా" యని కేక పెట్టెను. దాది వెలవెలపోవుచుండెను. తల్లి కుమారు నెదురుకొని "ఏమి నాయనా!" అని అడిగెను.

"చూడు, ఇది—నీకు నాయన ఏఁడీ?

అనుచున్నది. మానాయన ఏఁడీ? చూపు! ఆపైని దీనిపెండ్లి!"

"నాయనా! నీకును దానికిని చూపుదును; నేనును చూతును. లెండు; పోదము" అని అపుడే పయనించెను. బాలుని ఆనందమునకు మేర

లేదు. దాది సంతోషమును లోలోపల అణఁచుకొనెను. బాలుఁడు—"చూడు నీ పెండ్లి! మానాన్నవద్ద!" అని దాదిని బెదరించుచుండెను.

ఆమఱునాఁడే వారార్వీడు చేరిరి. గ్రంథపర్యాలోచనము చేయుచున్న జనార్దనరావు రాణివాసము విడిచి నడిచి వచ్చుచున్న

తనభార్యను, దాదిచేతులనుండి కిందికి దుముకుచున్న కుమారుని జూచి తనకనులను తానే నమ్మఁజాలకపోయెను.

వెంకయ్యమ్మారావు సాష్టాంగపడి పుస్తకహస్తుఁడైన కుమారుని భర్త కందించెను.

అతఁడు కుమారుని మూర్ఖాని పుస్తకమెత్తి పీఠికనుజూచి పరవశుఁడాయెను.

రామనాథబాబు లోలోపల 'నే నిదివఱకు మానాయనను చూడలేదే' అనుకొని దాదికడకు వచ్చి తండ్రిని జూపి చఱచెను. దాదికి ఆచఱపే సమ్మోదమాయెను.

"తుదకు పెంపుడు చిలుకకడకే వచ్చితివా?"

"క్షమింపుఁడు, క్షమింపుఁడు! నేనే యిపుడు పెంపుడుచిలుకనై వచ్చితిని."

చిన్ననాఁటి చేష్టలు

వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు

(వెనుకటి సంచిక తరవాయి)

ఊళ్లనుండి వచ్చి యుండిన బందుగుల్
వారివారి యూళ్ల దారిఁ బట్టి
రందు దూర దేశమందుండి వచ్చిన
బంధు వొకఁడు నాఁడు పయనమయ్యె.

పిండి జల్లెడ తాచిప్ప పేఁడబొమ్మ
కొండచీపురు ఖర్జూరపండు లక్క-
చేట గలమూట ముసలమ్మ చేతఁ గొనియె
నెక్కి నుండిరి వారు రెండెడ్ల బండి.

నన్ను నాలుగైదు నాళులనుండియు
ప్రేముడించు చున్న పెద్ద యతఁడు
దాపురించి చేత రూపాయి నిడి ముద్దు
పోయి వత్తు ననియె ముద్దు గొనియె.

తెలుప నాచేయి రూపాయఁ దెల్లవాఱె
తేటదనమున నామోము తెల్లవాఱె
నెల్లరాత్రియు నంతలోఁ దెల్లవాఱెఁ
దెల్లవాఱె నా కోర్కులు ప్రేల్లువాఱె.

నాకంటెఁ గొంటె యొక్కఁడు
చేకుఱెఁ జెలికాఁడు మాఱిచితి మారూప్యం
బేకీభవించి మే మట
చేకొనఁ దలఁచినవి చెప్పఁ జెల్లు వచెల్లున్.

లాటరీ వేసి డబ్బెంతో లాగి యవల
వలయువస్తువుల్ కొనుకొనఁ దలఁచు కొంటి
మెనిమి దెనిమిది కానులు నిర్ధారమును
బూని లాటరీచోటికిఁ బోయినాము.

తిండి లేదు తిప్పలు లేదు త్రిప్పి త్రిప్పి
వేయుచుంటిమి; మావలె వేయుచుండు
వారిఁ జూచుచు నుంటిమి; వ్యర్థ మయ్యె-
నాకుఁ బదునాలుకానులు నష్ట మయ్యె.

బిక్క మొగముతో నిలుదారి త్రొక్కినాఁడ;
అమ్మ నాయన నిన్నటి యుమ్మలిక మె
అనుకొనిరి బుజ్జగించిరి యంతో యంతొ
తింటినో లేదొ మఱి బజార్వెంటఁ బడితి.

కొంట కేవేవొ వెదకుచు నుంటి నేను
దంట చెలికాఁడు నంతతో వెంటఁ బడియె
ముందుగ మిఠాయి సరకును గొందమనియేఁ
దంద మామీఁద నివి చూచుకొంద [illegible]

చెప్ప సిగ్గు గదురు నిప్పుడు మెత్తఁబ
కోడులుం జిలేబి జీడిపప్పు
పాఁగు బూంది లడ్డు నూఁగుండలును గొను
కొంటి మంతఁ బంచుకొంటి మంత.

వీలుచాలు వేళపాళ దలంపని
తిరుగులాట, పాడుతిండి, యదియు
కాస్తకూస్త కాదు, కడుపున కిందునో,
జీర్ణ మౌనొ యెవరు చెప్పువారు?

తీయవస్తువులను దినఁదిన దాహంబు
తీవ్రమయ్యె నెండఁ దిరుగుటయ్యె
చెఱువులోని కలఁకముఱికినీ రొన్నారార
నాఁగకుండ మేము త్రాగినాము.

మిగిలె నొక్కయణా మాత్రమే మిఠాయి
వెక్కసంబుగాఁ దింటిమి యెక్కువయ్యొ
దాన నావంతులోఁ గొంత దాఁచినాను
చిన్న పొట్లము చొక్కాయి జేబులోను.

ఇంక మిగిలినయాయణా యెంతొ చింత
కొల్పుచుండెను చెలికాఁడు తెల్పె నిట్లు:—
రార పోదము అంకులరాటమునకు
నిద్దఱకుఁ జెల్లిపోవు రెండద్దణాలు.

పరుగువాఱె మే మచ్చోటి కరిగినాము
ఒక్కణా నిచ్చినా మందు నెక్కినాము
తీవ్రవేగమై రాటంబు తిరుగఁ జొచ్చె
జలదరించెను నా మేను చలి జనించె.

గిరు గిరు గిరుమని రాటము
తిరిగె నొకటొ రెండొ సార్లు తెలియదు దీనిన్
దిరిగెఁ దల దిరిగెఁ గన్నులు
తిరిగె నొడలు నేల మీఁద దిమ్మని పడితిన్.

* * * *

చెవులన్ అంకులరాటపు
రివురివ్వులు మ్రోఁగుచుండె రి మ్మడఁగెను నే
నవనిఁ బడియుంటి నను స్మృతి
దవిలె నెఱింగితిని జీవితమ్మున నునికిన్.

కన్నుల నీరు నించుచు వి
కారముఖంబున నమ్మనాయనల్
నన్నును గాంచుచుండిరి క
ౕనం గలనైతిని వారి నేను నే
మన్న, యెటున్న దంచు నను
నద్దిరి వా ర్ననను నిల్లు సేర్చుఁ డీ
చెన్నఁటి చెట్టచెద్దయమును
జేసితి నంచును వేఁడి యేడ్చితిన్.

జ్వరపు వేడిమి నొడలెల్ల మఱుఁగుచుండె
నుల్లిపాయపకోడీల క్రుళ్లుకంపు
సోఁకుచుం గడ్పు చుమ్మలుచుట్టుచుండె
నోఁకరలు రెండు మూడు మాఱు లుండె.

ఇటునటుం జూతుఁ గద యది యింటిపట్టు
మాదియే, నేను మంచము మీఁద నుంటి,
ఎపుడు తెచ్చితి రింటికి? నెవరు సెప్పి
రెంత సేపయ్యె? నని యెంతొ వింతపడితి!

కన్నుల నీరు నించుకొనెఁ
గౌఁగిటఁ జేర్చుకొనెన్ వచించె మా
నాన్న! యెఱింగితే యొకలు
నాయన! నిల్చితె మాదు ప్రాణముల్
నిన్నటిసంజఁ గూలితివి
నేఁ డిదె ప్రొద్దుట జ్ఞప్తి గల్గె; మ
మ్మెన్ని యనన్నలం బఱపె
తే మన నేర్తుము నిన్నుఁ బుత్రకా!

అయిన దయినది నీయొడల్ నయమయినను
నందఱము నింక జాగ్రత్త నుంద మనుచు
వాంతుల విరేచనమ్ముల నంత నున్న
నన్ను నోదార్చి తేర్చె మానాన్న యపుడు.

చెంత వసించుచుం గథలు
సెప్పుచు బాధ నెఱుంగనీక ధ
న్వంతరిఁ బోలునట్టి ఘన
వైద్యుఁడు మజ్జనకుండు వేకియున్
వాంతు లవెల్ల మాన్చె నను
పానములం దియమందు లిచ్చి యం
తంతకుఁ దేరుకొంటి హిత
మయ్యెఁ గ్రమంబుగఁ బథ్య పానముల్.

చిలుకకుఁ జెప్పుచొప్పునను
జెప్పితిఁ జెప్పితి నెంత సెప్పినన్
గలుగక పోయె లాభ మధి
కంబగు కష్టముఁ దెచ్చుకొంటి ; నీ
యలఁతను మాకుఁ బ్రాణములు
నట్టిగు లైనవి; యిట్టి దుష్ట చ
ర్యల నిఁక నైన వీడి తన
యా వినయాఢ్యుఁడ వై మెలంగుమా.

ఎక్కడుండి వచ్చెఁ జొక్కాయిలోన మి
ఠాయి నీకు? నుల్లిపాయకంపు
ప్రబలమయ్యె; అంకురాటంబుపయి నెక్క
నెట్లు సాహసించి? తేది డబ్బు?

ఎచట సొమ్ము గొంటి? వేమేమి గొంటి? వే
మేమి తింటి? వింక నేమియేమి
కొంటెపనులు చేసి తంటాలు తెచ్చితి?
వెవరు తోడు నీకు? నెఱుఁగఁ జెపుమ.

అలవు లేనికూర్మి దొలకాడుమానాన్న
హృదయ మపుడు నాకు నెఱుకపడియె
చెప్పికొంటి నాఁటి చెడుచేష్ట లెల్లను
దప్పిదము లటంచు నొప్పికొంటి.

ఎవరే నెయ్యదియేని యిచ్చినను మా
యిష్టంబు లేకుండ నీ
వేవునంచుం గ్రహియించఁగాఁ దగదు మా
కడ్డానిఁ దెల్పన్ వలెన్
దవునంచున్ వచియింతుమేని పిదపన్
దానిన్ గ్రహింపన్ వలెన్
నవుఁబాల్గాఁగద యిల్లె నీనడత యు
న్నన్ మీఁదటన్ బాలకా!

వారు వీరు మంచి వస్తువు లెవియేని
చెంత నుంచుకొన్నఁ జేరఁ బోయి
చూచుచుంట మొగము వాచినవానితీ
రౌసఁగినను గ్రహించు టసదుసుమ్ము.

కొంటివి రూప్యముం జెఱుచు
కొంటివి దేహము దాని నాఁడు నీ
వంటకయున్న నెంత మరి
యూదగ నుండెడి దాతఁ డప్పు డీ
కుంటయొ లేక మాయెఱుక
కొప్పుగఁ జెప్పియొసంగుటో యగున్
రెంటనుగూడఁ గీ డపస
రిల్లెడి దేకద నీకు బాలకా!

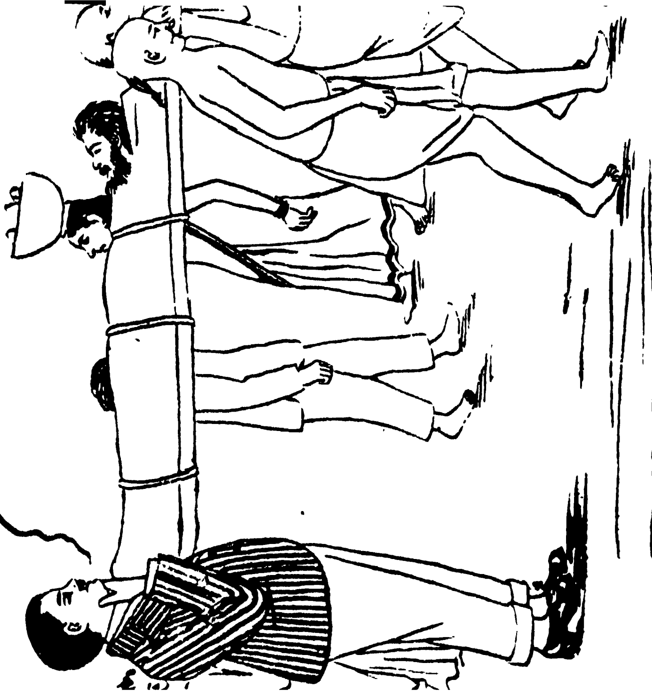
చెడ్డచెల్మి, ధనము చే నుంచుకొను, టిచ్చ
వచ్చినట్లు దాని వెచ్చపెట్టు,
టెంతనర్థమో గ్రహించితె మేలును
గీడు నెఱుఁగనట్టి యీడునందు.

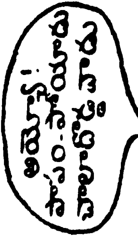
నాఁటిచెట్టచేష్ట నాపడ్డపాటును
నాన్నమెఱుకపఱిచినట్టిహితము
నాఁడె కాదు నాకు నేఁడును నేనాఁడు
నెమ్మనమ్మునందు నిల్చి యుండు.

మాంసాభిమానము

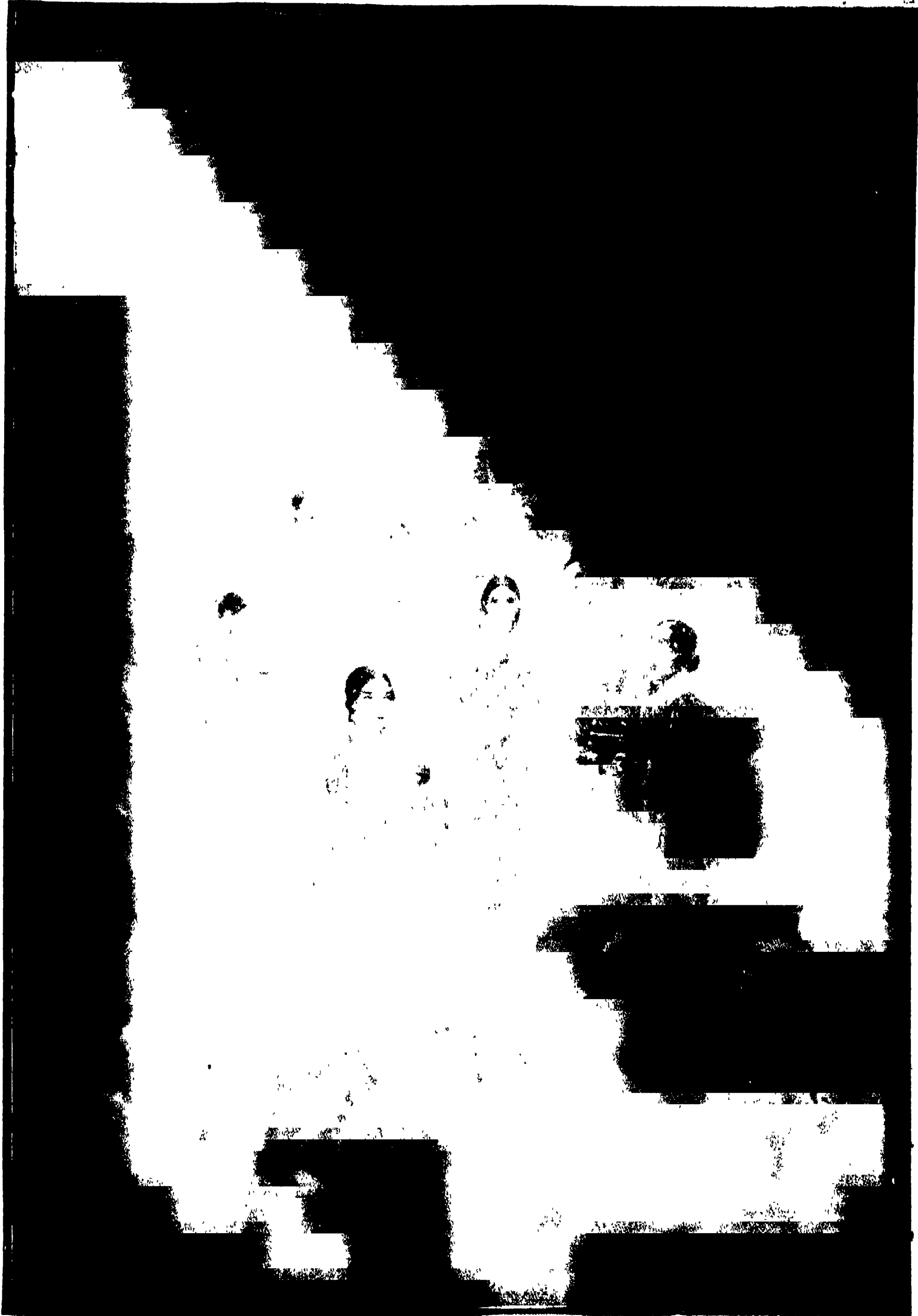

బ్రతికినన్నాళ్లు —

చచ్చిన తరువాత

దీపావళి

Lakshmi Art, Bombay, 8.

లింగం వీరభద్రయ్యచౌదరి గారి

గృహలక్ష్మి

ప్రాణ మలసట జెందినది. ఉదయమున నేగి సాయంతనమున కింటికి జేరుకొనినాడు. ఎడతెగని పని, సేవకుల యడ్డంకులు, ప్రార్థియుల ప్రార్థనలు, సహోద్యోగుల ప్రశ్నలు, ప్రాణము విసిగించి వేసినవి. పైగా, పైయధికారుల తర్జన భర్జనలు. ఈజీవిత మెంత దుర్భరము!—ఎండలు సాగినవి. దిక్కుమాలిన యాఫీసులో, ఎలెక్ట్రిక్ ఫ్యాన్సు లేవు సరేగదా ఉన్నపంకాలైన సగము చిరిగిపోయినది. పంకాలాగువా డెంత సోమరిపోతు! ఈరోజులలో సేవకులకు బూర్వ మున్న భయభక్తులు లేనేలేవు. సమయము చిక్కినప్పు డెల్ల బని నెగగొట్టవలె నని చూచుచుందురు. వాండ్ర కింకను దమపనిని దాము నిర్వర్తింపవలె నను జ్ఞానము కలుగలేదు. కీగము ఇచ్చిన గడియారము చేతుల వలె పంకావాని రెండుచేతు లెడతెగ కెప్పుడు పనిచేయుచున్నను గాలి యీపాదువరూల నున్న కుర్చీటేబుల్లకు చేరదు. చేరినకొంచెము, శరీరమును చల్లజేయుటకు మారుగా సెగ లెగయ జేయుచున్నది. అబ్బా! ఏమి నిస్సారము! దహించుకొనిపోవుచున్న ఆకలిమంటను మాన్పుట కింత మజ్జిగనీరైన లేకపోయినదిగదా! ఇక, కలవుదీరు ఫలహారము, కంచుచెంబులో దెచ్చిన ఇగమువంటి మంచినీళ్ళసంగతి చెప్పవలయునా? ఆఫీసు బానలోని నీళ్లంత శుభ్రముగా లేవు. వాళ్లు మంచి నీళ్లుమంచి, పైగా నీహారుగాలి, దుమ్ము అన్నియూ నలకలే. నౌకరిచేత దెప్పించుకొనిన సోడానీళ్లుమాత్రమే గతి. పాడుముండాకొడుకులు, శుచియా, శుభ్రమా—అసలు సోడాయే బాగుగ నుండలేదు. అప్పటికప్పుడు మరలోనుంచి ఫోర్సుగా బట్టించిన కొంత బాగుగనుండు నేమో?—ఎట్లో కాలము గడిచినది. సాయంత్రము కావచ్చినది. బ్రతుకుజీవుడా పని పూర్తియైపోయినది. ఒక్క పెద్దనిట్టూర్పు విడిచినాడు. ఇక నింటి కేగవచ్చును. తలపువచ్చినది; హృదయ మాహ్లాదపూరితమైనది; ముఖము వికసించినది. సౌందర్యరాశి, దరహాసవదన, తన యర్థాంగి; కలకలలాడు బిడ్డలు. గృహ మెంత యానందదాయకము! తత్క్షణమే యింటికి బైలుదేరినాడు. త్వరితముగా నడచి యింటికి జేరుకొనినాడు. చిరునగవుతో దనభార్య యెదురువచ్చినది. 'నాన్నా, నాన్నా' యని కేరింతలు కొట్టుచు పిల్లలు వచ్చి కాళ్ల కడ్డము పడినారు. దేహము పులకాంకిత మైనది; జీవితము ధన్యమైనది.

ఆమె యుదయమున చీక టుండగనే లేచినది. వందిమాగధులు గాని, నిద్ర పట్టక జాగరణము చేయు ముసలివాండ్రు గాని, "కోమటెంకమ పేడ కొచ్చెను.. మేలుకో" అని యెలుగెత్తి పాడు కొంటెపడుచువాండ్ర పాటలు కాని యామెకు సాయము జేయలేదు. పక్షుల కిలాకిలారావములు మేల్కొలిపిన వని చెప్పిన నిజముండదు. ప్రభాతమందమారుతములు మెల్లగా, చల్లగా, హాయిగా వీచి ఆమెను నెమ్మదిగా లేపిన వని కవిత్వించలేను. నిజమున కామె పక్షులకు ముందుగనే లేచి యుం

డినది. వీచుచుండినది మందపులయానిలము గాక జిల్లు పెట్టి శరీరమును కట్టెజేయు కటికిశీతవాయువులు. అర నిముసము క్రింపవరకు కౌగిలించుకొనియున్న స్త్రీయుని శరీరమువేడిమి, హృదయమున నిశ్చలముగ వెలుంగుచున్న ప్రేమజ్యోతి వేడిమి ఆమెదలిబాధ నుపశమనములు. స్వాభావికముగ జన్మించు 'ఉహూంహూలు' పెదవులు దాటి నృటికి రాకముందే మనమున నావరించియున్న సంతోషానందముల మిశ్రమమున చిరునగవులై మొగమునం తటని గప్పివేసినవి. స్నానము జేసినది; తల ముడుచుకొనినది; శుభ్రవస్త్రము ధరించినది. సంతోషము, తృప్తి ప్రేమ యామెముఖమున తాండవించుచున్నవి. ఇంటి పనుల జక్కపెట్టుట కారంభించినది. బిడ్డలు లేచినారు. వాండ్రు సరిగా నున్నప్పుడు ముద్దులుగాని లేనప్పుడు మొద్దులు. పిల్లలపోరు తల్లికే యెఱుక. ఎంత మంచి బిడ్డయైనను లేచుటతోడనే వ్యథ కలుగజేయకమానదు. ఉషఃకాలము శిశువులకు, చంద్రునకు రాహుకాల మెట్టిదో, యట్టిదేమో యనుకొందును. పిల్లల కెట్లున్నను, తల్లుల కది నిజముగ గ్రహణకాలమే. గల్లున గగ్గోలుపెట్టుదురు. గగ్గోలుపెట్టునవి చాటినను, ఏడ్పు మొగములతో వచ్చి కాళ్ల కడ్డముపడుదురు. చిరునగవుతో సౌజన్యముగ కావలసిన దడిగి తల్లిచేత చెప్పించుకొనుట గాని, చేయించుకొనుట గాని చేయుపిల్ల లరుదు. పాప నామెకు నిజముగా చిరాకే కలిగింతురు. ఆమె పనుల కడ్డమువత్తురు. కాని గట్టిగా కసరుకొనదు. "ఎక్కడిపిల్లలురా, మీకడుపు కాల" యని ప్రాతఃకాలపుదీవెన లీయదు. ఎప్పుడును పిల్లలు పిల్లలే. ముండ్లున్నగులాబిపువ్వులు. కష్టసుఖముల కావడికుండలు. వాండ్రను లాలించినది. ముఖమార్జనము మొదలైనవి చేయించినది. నాయనతోపాటు మొగము కడుగుకొనిన మఱింతసంతోషము. ఒకరిద్దఱకు జల్దియన్నము దినునభ్యాసమున్నది. వారికద్దాని బెట్టినది. బట్టలు విడిపించి, తలలు దువ్వి, బొట్టు పెట్టి ముస్తాబు చేసి వాండ్రను బడికి బంపించినది. భర్తకు గాఫీ తీసికొను టభ్యాసము. అతనికి గాఫీ యుపమాల జేసి యిచ్చినది. భర్తకు గాఫీ యిచ్చుటామెకు సంతోషము. పూర్వాచారపరురాలైన పూర్వసువాసిని దేవునకు నైవేద్యము బెట్టునట్లామె భర్తముందుపమా పెట్టినది. గంగాభవానీ సమానురాలు కొబ్బరికాయ గొట్టి లొటలొటమని నీరు వంచునట్లు అతనికప్పులో గాఫీ పోసినది. భగవంతునే మానసికముగ భర్తను జేసికొని యున్నవిధవ భక్తికిని, భర్తను దేవునిగా జూచుకొనుచున్న మన పుణ్యస్త్రీ భక్తికిని భేదము రవంతైన లేదు. భక్తి ప్రధానము కాబట్టి, ఆచరణయందు భేద మున్నను, మోక్షమున కిరువురు సమముగనే పోవుదురు.

ఇక వంట జేయుట కారంభించినది. ఏమిసంసారము! ఏదో సంసారపక్షము; ఒక టుండిన నొక టుండదు; దానికి దీనికి జతపర్చవలెను, ముడివేయవలెను. ఒక్కొకప్పుడు గరికతో బచ్చడి చేసి 'రాజును' మెప్పించవలెను; పాకముల నున్నది గాని పదార్థముల కేమి? పప్పులు, ఊరగాయ లిచ్చిన నెంత తృప్తిగానైన భోజనము చేయింపవచ్చును. పప్పుపులుసు స్వర్గము జూపించును. అందులో నిమ్మకాయ పిండిన నెంతరుచి? ఇక ములక్కాయసంగతి చెప్పనేయక్కఱలేదు. వీని కన్నిటి కేమిగాని నాలుగు పెద్దయుల్లిపాయలు పడినవారంభతో నృత్యము జేసినట్లే యుండును. భర్తకు గాకరకాయల యంటుపులుసు మిక్కిలి యిష్టము. వానిదుంపదెగ వారము రోజులనుండి ప్రయత్నించుచున్నను ఎక్కడను దొరకుటలేదు. నిన్నసాయంత్రము వెంకటసామి 'రామయ్యగారి దొడ్డిలో నున్నవి. నాలుగు పిందెలడిగి తెచ్చిపెట్టెద' ననినాడు. ఇంకను రాలేదు. ప్రొద్దెక్కుచున్నది. వారికి ఆఫీసువేళ కావచ్చుచున్నది. రెండవ అబ్బాయికి కందిపచ్చడనిన నిష్టము. దానిని త్వరగా జేయవలెను. బుడ్డది రాత్రి సరిగా నన్నము తినలేదు. కొంచెము జ్వరము తగిలినట్లున్నది. సాలె నరసింహమును బిలిపించెద నన్నా నా కేమి వద్దులే మందని బడిలోనికి బోయినది. పొట్లకాయ జ్వరమునకు మంచిది. కొంచెము పెసరబద్దలు వేసి తిరుగబోత వేసిన

బాగుగ నుండును. చిన్నపిందె ఒకటి దొడ్డిలో నుండవలెను. పిల్లలు బడినుండివచ్చువేళ యైనది. వచ్చినప్పటి నుండి 'అన్నమన్న'మని మీద బడుదురు. ఆయనగారేమో వ్రాసికొనుచున్నట్లున్నది. పాపము కాస్తంత సేపు పోయినుని కాలుమీద కాలువేసికొని యింటి యొద్ద కూర్చుండుటకు వీలుండదు. ప్రొద్దస్తమాన మొక సేపని వారట్లు కష్టపడి సంపాదించకపోయిన మాపని యేమి కావలెను?—వంట పూర్తియైనది. స్నానము సిద్ధపరచినది. అంగవస్త్రము, తుండుగుడ్డ, కట్టుపంచె తెచ్చి స్నానమునకు లెండని చెప్పినది. భర్తస్నానము జేసినాడు. ఇంతలో బిల్లలు వచ్చినారు. కీచురు, కాచురు. వారికి, భర్తకు భోజనము పెట్టినది. చేతిమీద వేయించుకొనుట పెద్దబ్బాయికి గిట్టదు; నేతిగిన్నె ముందర బెట్టవలెను. అట్లు పెట్టిన నితరపిల్లలూరుకొనరు. వాడు లాగి, వీడులాగి వాడెక్కువ వేసికొనినాడని, వీడెక్కువ వేసికొనినాడని. పాపము కమలముమాత్రమే పోరులేక తనకు బెట్టిన దేదియో తినును. పెనిమిటికి ములక్కాయ ముక్కలనిన నిష్టము. పప్పుపులుసులో నుండి దేవి నాలుగు ముక్కలు వడ్డించినది. 'నాన్నకువేసినావు. నాకేవి' యని పిల్లలెగబడినారు. 'లెక్కకు రెండు కాయలే దొరికినవిరా, మీ నాన్న కవియన్న నిష్ట' మని యెంత చెప్పినను పిల్లలూరకొనలేదు తలకొకముక్క బెట్టినది. రెండవవాడెప్పుడు గడుసే. 'నాకు లేకుండ నన్నియు, నీవే తినుచున్నావే' యని నాన్నను గద్దించినాడు. 'నీమొఖం; గల్లంతు చేయకుండా నీకు పెట్టిన దేదో తిను' అని తండ్రి సమాధానమిచ్చినాడు. ఈరోజున మజ్జిగ గెందుచేతనో మిక్కిలి పల్చగనున్నది. ఫస్ట్ క్లాస్ బర్రెయుండి, దివ్యమైన గడ్డవంటి పెరుగు వేసికొనిన స్వర్గమునకు బెత్తెడెడముగ నుండును. గాని పాడుముండలు, ఈగొల్లవాండ్రు దెచ్చి యమ్మ కటిక నీళ్లు రుచియా, పచియా! నిమ్మకాయచెక్క వేయించుకొని రసముపిండుకొని యింతయుప్పు కలిపినాడు. ఎట్లయిన నిమ్మకాయకు సరిపోవునవస్తు వేదియు లేదు. మామిడియూరగాయ, నిమ్మకాయపచ్చడి, దబ్బకాయపచ్చడి యందురు గాని మజ్జిగ పల్చనైనప్పుడు వానిపస యేమియూ బనికి రాదు. అప్పుడు నిమ్మకాయరసము ఉప్పే కావలసి యుండును. కలిగినదానిని తృప్తిగ భోజనము చేసినాడు. తానెంత యదృష్టవంతుడు! అందచందములకు దోడు తనభార్య మంచివంటకత్తె. ఆమెపాకము లెంతరుచిగానుండును! సగమన్నము కాకరగాయ అంటుపులుసుతోనే తినివేసినాడు. వేళ కావచ్చినది. బట్టలు త్వరగావేసికొని యాఫీసునకు బైలుదేరినాడు. పెందలకడనే రండని యథాప్రకారము భార్య యనినది. సరేయని చిరునగవుతో దల యెగరవేసినాడు.

తనభోజనము మొదలువెట్టినది మజ్జిగే పల్చనైనది గాని భర్త తృప్తిగానే భోజనము చేసినాడు. పిల్లలకును గాకరకాయకూర యిష్టమే. ఏమియు మిగిలినట్లు లేదు. అబ్బా, ఏమిదుండగీడుపిల్లలమ్మా! ఎగబడి మఱి ములగముక్కలు, ఉల్లిపాయలు పూర్తి చేసినాడు. కందిపచ్చడి రుచిగానే యున్నది. కృష్ణుడు మఱికాస్త పెట్టవే అమ్మాయని పెట్టించుకొని తిన్నాడు. కమలం తిండి రాత్రికంటె మెఱుగే. ఆసన్యాసికి జ్వరము లోపల నింక నున్నట్లున్నది. నామనస్సులో నట్లుండును గాని, పిల్లలైనతర్వాత జ్వరములు రాక యుండునా? అదే పోవును. భోజనము పూర్తిచేసినది. చావడిలోను, వీథియరుగులమీదను పిల్లలేదో ఆడుకొనుచున్నారు.

చీకటినుండియు నొకటే పని కొంచెమాయాసముగ నున్నది. పదినిమిషములు విశ్రమించెద ననుకొన్నది. చావడిలో జిరుచాప వేసికొని అట్టె తలవాల్చినది. ఎన్నియో నిమిషములు కాలేదు. గంపెడంతపని యుండగా సోమరిపోతువలె నిద్రించుటేమి! చప్పున లేచినది. కందిపప్పు పూర్తిగావచ్చినది. క్రిందటి యాదివార మొక యిరసకందులు బజారునుండి పట్టించుకొని వచ్చినారు. ప్రక్కయింటి సుబ్బమ్మ కాస్తంతసేపు వచ్చి ఆలాగే వేయించిపెడతాలే యని చెప్పినది. ఆమెకిప్పుడు తీరికగానే యుండవచ్చును. ప్రొద్దు తిరుగక పూర్వమే ఆపని చూడనియెడల మరల నిబ్బందిపడవలసివచ్చును. మినపపప్పు కొంచె మున్నట్లున్నది. వెంకమ్మతీసికొని వెళ్ళిన బదు లిచ్చిన నిప్పటిలో నంతయు

బ్బంది యుండదు. అనుటయే కాని యీ లేమిడిసంసారములో దినినన్ని గారెలకు నోచుకొనినామా! ఎప్పుడైన ఫలహారము చేయవలెనన్న నేసెనగపిండియో ఇంటిలోనుండకపోదు. ప్రక్కయింటి సుబ్బమ్మను పిలిచినది. ఆపూర్వసువాసిని రెండుమూడు పిల్వలైనతర్వాత పలికి, 'ఏమిరొయెండలమ్మ, దీనిదుంపదెగ ఒకటేదాహము. ఇప్పుడే రవంతసేపు వోరగిలినాను. నీకేకలు వినియులికిపడి లేచి వచ్చుచున్నా'ననుచు లోపలికి వచ్చినది. కందిపప్పు చేయ టారంభించినారు. పిల్లలు బడికి వెళ్లువేళయయినది. వాండ్రను బిలిచి తలాకాస్త అన్నము పెట్టినది. బట్టలను సర్ది మొగములు తుడిచి బడికిపంపినది. సుబ్బమ్మ నలవవలన పప్పు విసరు టారంభించినది. అప్పుడే మూడుగంటలు కావచ్చినది. వారెప్పుడూ ప్రొద్దున పదిగంటలకు భోజనము చేసి వెళ్లినారు. పాప మాకలి వేయుచుండ వచ్చును. పనిలో బని చేరెడంత సెనగపిండి కలిపి నాలుగు మెత్తనిపకోడీలు చేసిన, వారు వచ్చుటతోడనే ఫలహారము చేయుదురు. చేతినిండ డబ్బుండి, నౌకరుండిన నెంతబాగుగ నుండును! మధ్యాహ్నము రవంత చిరుదిండి చేసి ఆఫీసునకు బంపిన బాగుగ నుండును గదా— కంచిపప్పెట్లో తయారైనది. ఇక వెళ్లెద నమ్మా యని దోసెడుపప్పు చీరెచెరగున గట్టుకొని సుబ్బమ్మ తనయింటికి వెళ్లిపోయినది. బడి విడిచిపెట్టు వేళ యైనది. ఒకయరగంటలో బిల్ల లింటి కగబడుదురు. త్వరగా పకోడీలు చేయవలెను. వాండ్రు వచ్చిన పని సాగనీయరు. తొందరగా బిండి కలిపి నేతిలోనొక సవాసేరునకు సుమారు పకోడీలు చేసినది. ఇదిగో పిల్లలు వచ్చుచున్నారు. "ఏమిటే అమ్మా! ఏదో కమ్మనివాసన వచ్చుచున్నది. ఏమినండినా వేమిటి? గారలా, పకోడీలా, నేతిలో వేయించిన మసాలా సెనగపప్పా? ఏదో మాకుపెట్టకుండా దాచుకొన్నావు? మాకుకూడ పెట్టవే. నాన్న యొక్కడే తినవలెనా?" అని పిల్లలు గల్లంతుచేసినారు. "మీకుపెట్టకుండా నాన్న కెట్లా పెడతానురా? లెక్కకు నాలుగు మెత్తని పకోడీలు చేసినాను. మీనాన్న కవి యన్న నిష్టము ఇవిగో" అని చెరి కొంచెము చేత బెట్టినది. 'నాన్న కిష్టము గాని దేమిటి! పకోడీలు ఇష్టమే, గారెలు ఇష్టమే, చక్కిడాలు ఇష్టమే, నేతిలో వేయించిన కారపుసెనగపప్పు ఇష్టమే. మాకుమాత్ర మవి యిష్టము గావా' యని దుండగీడు కృష్ణుడు తర్కించినాడు. 'నాన్న సంపాదించుకొని రాకపోతే నీవెట్లా తింటా వేమిటి పకోడీ' లని పెద్దబ్బాయి రాముడు తమ్మునకు సమాధానము చెప్పినాడు. తనకుబెట్టిన పకోడీలు కొంచెము కొంచెము కొఱికి తినుచు కమలము తృప్తిజెందినది. సరే యికలెండి నాన్న వచ్చువేళ యైన దని వాండ్రకు తలలు దువ్వి స్నానము చేయించినది. శుభ్రమైన బట్టలు తొడిగి చాదుబొట్టు పెట్టినది. తానుగూడ తల దువ్వుకొని తిలకము దిద్దుకొనినది. అబ్బా ఏమికంపరమమ్మా చాకలి అంజిగాడు ఇస్త్రీబట్టలు తీసికొని రానేలేదు. ఇదిగో నదిగో నని రెండువారములనుండి గడుపుచున్నాడు. ఆయనగారికి నిమ్మపండుచాయ చీరె యన్న మిక్కిలి యిష్టము. ఆచీరె గట్టుకొన్నది. ఈసంవత్సర మెందులకోగాని మల్లియంటు సరిగా పూయలేదు. పందిరి బొత్తిగా పడిపోయినది. దానిని కొంచెము బాగుచేయింపుడని యెంత చెప్పినను భర్త చెవి కెక్కలేదు. ఏవియో మూడునాలుగు మొగ్గ లున్నట్లున్నవి. వానిని కోసి కమలము జడలో నిన్ని పెట్టి, తానిన్ని తన జారుముడిలో సవరించుకొన్నది. ఐదుగంట లైనట్లున్నది. భర్త యాఫీసునుండి బైలుదేరి వచ్చుచుండును. పాపమెంత యలసియుండినారో! వెధవ ఆఫీసు దాదాపర మైలు నడువవలెను. ఇదిగో వచ్చుచున్నట్లున్నారు. కాదు, ఎవరో దారిని బోవువారు. ఆ కాలిచప్పుడు వినవచ్చుచున్నది. ఎప్పుడ గుమ్మము దగ్గరకు వచ్చినది. అబ్బే ఆయనగారు కాదు. 'కుమ్మరి నాగన్న 'అయ్యగారితో కొంచెము పని యున్నదండీ, ఇంకను రాలేదా' అని యడిగినాడు. వచ్చుచుండవచ్చును. కొంచెముసేపాగుచున్నది. 'లేదండీ వెళ్లవలెను, తొందరపనియున్నది. రేపుదయము వచ్చి దర్శనము జేసికొందు' నని చెప్పి వెళ్లిపోయినాడు. అట్లే గుమ్మముదగ్గిర నిలబడి యెదురు చూచుచుండినది. పదిబారల దూరములో మలుపు తిరిగి ఆయనగారు కన్పడినారు. హృదయమూ

హ్లాదమయమైనది. ముఖము వికసించినది. చిరునగవు పెదవులపై తాండవింప మొదలు పెట్టినది. చప్పున లోనికేగి మండువాదగ్గర సిద్ధముగా నుంచియుండిన జలపాత్రను దెచ్చి యెదురుగా వచ్చినది. చేతిగోడు గందుకొని, చెంబు చేతి కందించినది. ఇంతలో నాన్న వచ్చినాడని పిల్లలు కేరింతలు గొట్టినారు. కమలము అంగవస్త్రము దెచ్చి తుడుచుకొనుట కిచ్చినది. లోపలినుండి యొక పింగాణిపళ్లెములో మెత్తని పకోడీలు, కాశీచెంబుతో చల్లనినుంచినీళ్లు తీసికొనివచ్చి, చావడిలోని బెంచీబల్లపై జదికిలబడి, ఉస్సురస్సురనుచు గాళ్లుచేతులు దుడుచుకొనుచున్న భర్తముందర బెట్టినది. వహావ్వా, ఏమి రొఖ్ఖం యీవేళ! మెత్తనిపకోడీలు!— మొత్తమువిూద ఊరకుండడు. సంతోషపూర్వకమైన నవ్వు నవ్వినాడు. 'ఏమిరా కృష్ణా, నీవం తైనదా' అనినాడు. 'అయిండి గాని నాన్నో... మరి...' అని కృష్ణుడు నెమరువేసినాడు. 'ఏమిటక్కరివిరా యని నవ్వి, ఇవిగో యీరెండు తీసికో' అని పిల్చినారు. కృష్ణుడు బెట్టు చేసినాడు. 'వాడిదివరకే తినినాడు. ఇక వాడిని మారాము పెట్టకండి' అని చేరువ నున్న కుర్చీపీటమీద గూర్చుండి యున్న భార్య యాతురతతో ననినది. రాముడు నాన్న సంతు నాన్నకే యనుస్వభావము గలవాడు. కమల యొట్లును ఆడపిల్ల. 'నాన్న ప్రొద్దున మొదలుకొని సాయంత్రము వరకు పని చేసినారు. ఎంతో ఆకలి వేసి యుండును' అని జాలితో గూడిన ప్రేమతో ననుకొనినది. ఎంతతృప్తితో భర్త ఫలహారము చేయుచున్నాడు! ఇంక నాలుగు చేయనైతి ననుకొన్నది. 'కుమ్మరినాగన్న వచ్చి వెళ్లినాడు, మరల రేపువయము వచ్చెద నన్నాడు. మీతో నేదో పని యున్నదట' అని చెప్పినది. 'వాడి మొఖం భడాయికోరు వెధవ. ఏదో పని యున్నట్లు ఆర్భాటాలు చేస్తాడు. చివర కేమియు నుండ' దని కోపగించుకొనినారు. పొరుగింటి సుబ్బమ్మ వచ్చి కందులు పప్పు చేయుటలో దనకు దోడ్పడిన దనియు, ఎందుకు చేతనో గాని, చూపులకు బాగుగ నున్నను, పప్పు అటి రాలేదనియు జెప్పినది. మొత్తముమీద సుబ్బమ్మ మంచిమనిషి. ఒకవిధముగా విధవలు సంఘమునకు లాభమే. కాని వారికి కోర్కెలు, ఆశలు, తృష్ణలు ఎందులకుండవలెనో? భగవంతుడు పరిపూర్ణు డందురు గాని, ఈవిషయములో దెలివితక్కువపనియే చేసినాడు... కాని, తానే ఆడుజన్మమెత్తి పదునాలువత్సరములు దాటకమునుపే విధవరాలైన నెట్లు భరించెడువాడో?— ఏదో, ఎవరికర్మము వారిది. ఈచల్లని సాయంతన మప్పు డీపాడు తలంపు లెందులకు? భార్యవంక నిండుదృష్టితో జూచినాడు. ఎంత కలకల లాడుచున్నది. ఎంతశృంగారముగా, కన్నులపండువుగా నున్నది! ఆనిమ్మపండు చాయచీరె యామె సువర్ణ దేహమున కెంతయింపు నిచ్చుచున్నది. ఆమె కది, దానికామె అతికినట్లు సరిపోయినారు. సుబ్బమ్మ జ్ఞాపకము వచ్చినది. గుండెగుభేలుమన్నది. ఈశృంగారవతి, యీపూచిన తంగేడుచెట్టు కర్మము చాలక విధవ యైన నెంతఘోరము! తా నప్పు డామెను జూచి సహించగలడా? కన్నుల పండువ జేయుచున్న ఈపుణ్యస్త్రీని ఈ అర్ధాంగిని, ఈగృహలక్ష్మిని ప్రచండ ఘుంఝామారుత క్రూరహస్తముల బూవుల, నాకుల, లేకొమ్మల గోలుపోయి మొండి యయి మొరటుగ నున్న తంగేడుచెట్టువలె నుండు విధవనుగా జూచుటకు మన సెట్లొప్పును?— చటుక్కున జ్ఞాపకము వచ్చినది. తనలో దాను నవ్వుకొనినాడు. తాను నిండు జీవముతో మిటకరించి చూచుచుండగా తనభార్య విధవ యెట్లగును! భర్తముఖమువంక తదేకధ్యానమున జూచుచున్న భార్య ఏమి టా రహస్య మని సగ ముత్సాహముతోను, సగమువింతతోను అడిగినది. 'ఏమిలేదు. నీ వెంతయు... నీకాచీర ఎంత అందముగా నున్న'దని చిరునగవుతో ననెను. విషయముల నర్థముజేసికొనుట కారంభించిన కమలము కొంచెము సిగ్గుపడినది. తల్లి ముఖమున నన్నియు గులాబిమొగ్గలే. తాను ప్రేమించు భర్త మెప్పెంత సంతోషకరమైనది.

ఫలహారము పూర్తియైనది. 'ఇక షైలు దేరుదమా? ప్రొద్దు గ్రుంక వచ్చుచున్నది. జయలక్ష్మి పెందలకడనే రండి, ఒకఘడియ సేపు కూర్చుండి వెళ్లవచ్చు నన్నది.' అని యామె యనినది. 'ఇదిగో నేను సిద్ధముగనే

యున్నాను. నా సేలంఅంచు కండువా తెచ్చిపెట్టు' అని అనినాడు. భార్యాభర్తలు, పిల్లలు బైలుదేరినారు. వెంకటకృష్ణయ్యగారియిల్లు అదృష్టవశమున నూరికి బైటగా నట్టుప్రక్కన నున్నది. జనమధ్యమునమండి పోవనక్కరలేదు. ఆమలుపు దిరిగి నాలుగుబారలు పోయిన పంటకాలువ కన్పడును. దాని ననుసరించి రెండుఫర్లాంగులు నడచిన వా రున్నవీథిని చేరుకొందుము. ఆవీథిలో గుడిప్రక్క పదియిండ్ల తర్వాత నున్న డాబాయే వెంకటకృష్ణయ్య జయలక్ష్మిగార్ల గృహము. ఎంత చల్లనిహాయిగొలుపు గాలి వీచుచున్నది? ఈసాయంతన సమయమెంతరమణీయము! అదిగో, సూర్యుడు మొగ మెంత ఎఱ్ఱజేసికొనినాడో చూడుడు. కటా, కాలమాహాత్మ్యము! ఈ యుదయముననే యతడు లేత గులాబిరంగుల నీనువదనముతో, ప్రకాశవంతములైన చిరునగవులు నగుచు, స్నేహయుతముగ దన లేజేతుల జాచి, యందఱి నాలింగనము జేసికొనినాడు. ఈమధ్యాహ్నమున నతడెంత దుర్నిరీక్ష్యుడు! వయోగర్వము. మిత్రులనక, బంధువులనక, ఆశ్రితులనక, సహవాసులనక, యందఱి నెట్లు నిరాకరించినాడో! తనక్రూరేక్షణముల నిప్పులు గుప్పించుచు నందఱి నొకమూల నొదిగి యుండునట్లు చేసినాడు—ఆకాలము చెల్లినది. సాయంత్రమైనది, ఇప్పుడో, ముదుసలియై, ఎఱ్ఱగ బండి, ఇప్పటి తన యసహాయత్వమును, కొలదిగంటల క్రిందటనే తాను చూపించిన యౌద్ధత్యమును, తలచుకొని సిగ్గుచే మొగమెఱ్ఱబారినవాడై, ఎట్లు ప్రక్కప్రక్కకు నొదుగుచున్నాడో, దూర దూరముగ బోవుచున్నాడో! చూడుడు. ఈయుదయమున జూపిన మైత్రి, మధ్యాహ్నగర్వమున మాడియుండనియెడల తనయవసానకాలమున నెందఱు తనను గౌరవించెడివారో! తనయెడల నభిమానము చూపెడివారో!! దానికి మారుగ ప్రజాకంటకుడైన నిరంకుశప్రభువుపాలన మంతమొందినప్పుడు జను లెట్లుసంతోషింతురో యట్లే యిప్పు డతనియవసానకాలమున లోకము చల్లబడి సంతోషించుచున్నది. ఈయవమానమును తా నింక భరింపలేదు. సమీపమున నున్న పశ్చిమసముద్రమున ప్రాణముల బాపుకొను టుత్తమము. అదిగో ఎట్లు సాహసించి చటుక్కున దుమికినాడో!— కటకటా ఎట్టివారికి మృత్యువు తప్పదుగదా—సూర్యభగవానుని చైదములు మనకు క్రొత్తలుకావు. అతనిది దినదిన మరణము, దినదిన జననము. నిత్యము చచ్చి, పుట్టుచుండువారి విషయమున విచార మెందులకు? ఇంతహృదయాహ్లాదకరముగ మలయమారుతము వీచుచు, ఇంత ప్రశాంతముగ భూమ్యాకాశము లుండి, ఇంత కన్నుల పండువుగ వరిచేలు పండి, ఇంతరామణీయకముగ నిరుప్రక్కల జెట్లుండిన ఒక్కసూర్యునేకాదు లక్షసూర్యులనైనను నిత్యము జంపుటకు వెలువవలసిన పని లేదు. నాన్నతో ముందు నడచుచుండిన కృష్ణుడు కబుర్లు కొట్టిపోయుచున్నాడు. వాని స్నేహితుడు సత్యమునకు జిన్నసైకిలున్నది. నాన్న తన కొకటి కొనిపెట్టడా!—వాండ్ర తెలుగుపంతులు రామమూర్తిశాస్త్రిలుగారు బడిలోనికి రాగానే 'నాన్నో, ఏమి జరిగిం దనుకున్నావు, యివ్వాళ? చలమయ్యగారి రామారావున్నాడే వాడు గాంధిమహాత్మునకు జై ఖద్దరుబట్టలకు జై యని కేకలు వేశాడు. క్లాసంతయు గొల్లున గగ్గోలు పెట్టింది. శాస్త్రులుగారికి గాంధిమహాత్ముడంటే యెంతో భక్తి. ఖద్దరుబట్టలన్నా మిక్కిలి యిష్టమే. కాని క్లాసంతా కేరింతలు కొట్టి గల్లంతు చేయటంతోనే శివమెత్తి 'పుండాకోర్ గల్లంతు చేస్తావా' అని రామారావుమీదకి దుమికాడు. రామారావు యీబల్లపైనుండి ఆబల్లపైకి, ఆబల్లపైనుండి యీబల్లపైకి, కోతిగెంతులు వేశాడు. దానితో పిల్లలు మరింత రెచ్చిపోయారు. శాస్త్రులుగారు కోపాన్ని పట్టలేక చిందులు త్రొక్కుతూ, పెడకేకలు వేస్తూ, హెడ్మాస్టరును దీసుకొనివచ్చి వీడుంప దంపుతాను చూడం డని ఒక్కగుదువున మా పెద్దపంతులుగారిగది కేగాడు' అని చెప్పసాగినాడు. నాన్నకు తన బాల్యానుభవములు జ్ఞప్తికి వచ్చినవి. నవ్వుకొనినాడు. పిల్ల లెప్పుడును గొంటెవాండ్రే తనబాల్యమున నున్న పిల్లలకును, ఇప్పటిపిల్లలకును ఈవిషయమున భేదమిసుమంతయు లేదు. ఈగోజున చలమయ్యగారి రామారావు గల్లంతుచేయుటలో నాశ్చర్య మేమున్నది? తాను కూడ నట్లు చేసినవాడే. నిజమున కింతకంటె ఘోరములే

చేసికొనియుండినాడు. తనమోకాళ్ల దండెములు, గోడకుర్చీలు, కోదండములు జ్ఞాపకము వచ్చినవి. అబ్బా, వేనినైన భరించవచ్చును గాని, గోడకుర్చీలు భరించుట కష్టము. రాక్షసులపద్ధతులు గాని యార్యులపద్ధతులుగావు. ఈరోజులలోనటువంటి మోటుదండనలు తగ్గిపోవుచున్నవి. తగ్గిపోయినవనియే చెప్పవచ్చును. ఎట్లయినను కొన్నివిషయములలో గడచినదినములకంటె ప్రస్తుతమే యుత్తమముగ గన్పట్టుచున్నది. తల్లి కృష్ణుని మందలించినది. 'గురువుగారి నట్లు హేళన చేయవచ్చునటరా; భక్తి లేనిది చదు వెట్లు వచ్చును? పాపము శాస్త్రిలుగారు ఈకాలముపంతుళ్లలో మిక్కిలి మెత్తనివారు. నిజమున కమాయకులు. అట్టివారిని గల్లంతుచేయుట మిక్కిలిచెడ్డపని. నీవుమాత్రము అల్లరిపిల్లలతో జేరవద్దని యామె బోధించినది. రామమూర్తి శాస్త్రిలుగారి అమ్మాయి సీత తనసహాధ్యాయిని యనియు, మిక్కిలి నెమ్మదియైన పిల్లయనియు, వారియింటికి తానప్పుడప్పుడు వెళ్లుచుండువనియు, శాస్త్రిలుగారు మిక్కిలి మంచివారనియు, తననెప్పుడాదరముతో బలుకరించుచుందురనియు, కమలము చెప్పినది. అందరికంటె వెనుక నడచుచున్నరాముడు 'శాస్త్రుల్లుగారు మంచివారే కాని, మా హెడ్‌మాష్టరుగారు మాత్రం తలతిక్కమనిషి' అనినాడు—ఆ, ఇంటిని సమీపించినారు. డాబాయరుగులమీద నింటిపిల్లలాడుకొనుచున్నారు. వెంకటకృష్ణయ్యగారు డాబాలో ఏదియో చూచుకొనుచున్నట్లున్నది. వీరు సమీపించుటతోడనే పిల్లలు, తల్లికి జెప్పుటకు చప్పున నింటిలోనికి బరుగెత్తినారు. ఇంటి యజమానుడు మనవారు వచ్చినారని భార్యను కేక వేసినాడు. జయలక్ష్మి లోపలినుండి వచ్చినది. 'ఎట్లా, ఇటే వచ్చారమ్మా, లోపలికిరం' డని తల్లిని బిడ్డలను లోనికి దీసికొనిపోయినది. తండ్రి వెంకటకృష్ణయ్యగారి యాహ్వానమున డాబాలోనికుర్చీమీద కూర్చుండినాడు. తనచేత నున్న కాగితము లటువైచి యింటియజమానుడు తన స్నేహితుని కుశల మడిగినాడు. 'ఏమిటో చూచుకొనుచున్నా'రని స్నేహితుడనినాడు. 'ఏమున్నదండీ, ఎప్పుడూ ఉన్న రాద్ధాంతమే గదా; ఈమధ్యజరిగిన దెబ్బలాటలకే'నని యజమానుడు జవాబిచ్చినాడు. ఔను నిజమే, మొన్ననేగదా ఆయూరువాండ్రుకొట్టుకొనినది? ఇరువదియవ శతాబ్దములో మన మందఱము నాగరికులమైతి మని సంతోషించుచుండగ, కాట్లకుక్కలవలె నీపోట్లాటలేల? కడుపునకుదిన్నట్లా, కటికిగట్టుకొన్నట్లా? తెలివితక్కువ ప్రసంగములు, మూర్ఖప్రసక్తులు, వ్యర్థవివాదములు, దురహంకారపునడవడులు, పశుకృత్యములు. వీడు బజారువెంట వెళ్లుచుండగ వాడు లేవలేదు. వాడు చెప్పినమాట వీడు వినలేదు. వీడు తనవోటును వానితరపు మనుష్యున కీయలేదు. ఇవి తగాదాకారణములు. మనలో క్షాత్రము లేదందు రేమి? మనపూర్వులు దండయాత్రలు చేయలేదా, దిగంతములు జయించలేదా? ఆక్షాత్ర మెట్లు చచ్చును? మన కోడిపందెములు, మన పొట్టేళ్ల పోరాటములు దానిని నిల్పియే యున్నవి. అట్టిచో చచ్చు దద్దమ్మలవలె నూరక యుండెదమా? బుజ్జ లెగరవలెను గాని తప్పో, యొప్పో, నాలుగుదెబ్బలు కొట్టి, నాలుగుదెబ్బలు పడినదే పౌరుషము. వెంకటకృష్ణయ్య స్నేహితుడు ఆకబుర్లు, ఈకబుర్లు చెప్పుకొనినారు — మధ్యహాలులో జిరుచాపమీద గూర్చున్న యాడంగు లూరక యుండిరా? 'మీకమల మెంతనెమ్మదియైన పిల్లమ్మా; ఎంత వయస్సు? పెండ్లి యీడు వచ్చిందికాదా? ఈగాజులెక్కడ చేయించారు? బాగానే ఉన్నవి కాని మావారు మొన్న మా పెదతల్లి కూతురుబిడ్డ పెండ్లికి బెజవాడలో, శ్రీలక్ష్మిజ్యూయలరీ కంపెనీవారివద్ద తెచ్చినగాజు లంత సొగసుగా లేవనుకొంటాను. మీరు కట్టుకొన్నచీర మిక్కిలి బాగావున్నది. ఎక్కడ కొన్నారు? మొన్నీమధ్య చెన్నపట్టణము నాబావకొడుకు వెళ్లుచుంటే, రెండుచీరెలు తెమ్మని డబ్బిచ్చాను. అతడింకా వచ్చినట్టు లేదు.' జయలక్ష్మిమాటలు సాగిపోవుచుండెను. కాని కృష్ణు డూరకుండెనా? యేదియైన గిల్లి కజ్జము దెచ్చిపెట్టక మానడు. వారిరంగడు, కృష్ణుడెందులకో కీచులాడుకొనినారు; రంగ డేడ్వ మొదలుపెట్టినాడు. తల్లి కృష్ణుని చీవాట్లు పెట్టి, రంగని బుజ్జగించ మొదలుపెట్టినది. జయలక్ష్మి సరసురాలు. రంగనిదే తప్పై యుండునని సమాధానపరచ జూచినది. రాముడు కృష్ణునిదో

షము పైట బెట్టినాడు. సరే, ఇక వెళ్లుటకు వేళయైనది. ఈపిల్ల లోకచోట కొంచెముసేపు నెమ్మదిగ కూర్చుండ నిచ్చెదరా? వారును సిద్ధమై యిక బైలుదేరుదమా యనినారు. సెలవుతీసికొని బయలుదేరినారు వెళ్లినమార్గము ననే తిరిగి యింటికి జేరుకొనినారు.

వెంకి పాచి సరిగ నూడ్చి, వంటసామానులు శుభ్రముగా దోమినదో లేదో? చీకటి పడవచ్చుచున్నది. బుడ్లలోను, లాంతరులలోను చమురు పోయుమని చెప్పుటకు మఱచిపోయినాను. ఆ మొద్దు కావమాత్రము జ్ఞాన ముండిన నింక గావలసిన దేమి? వంట యారంభించినది. కమలము తల్లికి దోడుపడినది. ఆకలి వేస్తున్నదే అమ్మా' యని కృష్ణుడు కేకలు మొదలుపెట్టినాడు. ఇదిగో పూర్తికావచ్చుచున్న దని తల్లి సమాధానము చెప్పినది. ఈపూట యెట్లును ఆలస్యమైనది. స్నేహితు లన్నప్పుడు రాకుండను, పోకుండనా? జయలక్ష్మి మంచియిల్లాలు. వారి సంసారము మాసంసారముకంటె చాల మెరుగు. ఆయమ్మ యదృష్టము భర్త బాగుగా సంపాదించుచున్నప్పుడు, డాబాలు రాకయుండునా, వంటకత్తెలు తక్కువ యౌదురా!- ఏమో ఎవరి యదృష్టము వారిది. వంట పూర్తియైనది. భోజనములైనవి. పిల్లలు కొంచెముసేపు చదివి పరుండినారు. స్నానముచేసి తాను కూడ భుజించినది. భర్త యేదో పడకగదిలో జదువుకొనుచున్నట్లున్నాడు. ఇన్ని యాకులు వక్కలు చేత దీసికొని కంచుచెంబుతో నీరు పట్టుకొని గదిలోని కేగినది. ప్రక్కకుర్చీపై నాసీనయైనది. భర్త యామె రాక గ్రహించి యామెవంకకు దిరిగి చిరునవ్వు నవ్వినాడు. తాను నిజముగా నదృష్టవంతురాలు ఏమో! లక్షాధికారులు కాకపోయినను తాను తనభర్త సుఖముగ గాలక్షేపము చేయుచున్నారు. తనవివాహమై యెన్నిసంవత్సరము లైనది? అప్పుడే పెద్దబిడ్డ కమలమునకు పండ్రెండు వత్సరములు దాటినవి. ప్రస్తుత లోకాచారముప్రకారము బిడ్డకు పెండ్లియీడు వచ్చినది. కాని ఆయనగారు పసిపిల్లలకు పెండ్లిం డ్లేమిటి? దేశములో నున్న బాలవిధవలు చాలకాయని కసరుకొందురు. ఏమో ఆయనగారి యిష్టము. 'కమలం సాగింది చూశారా?' అన్నది. అప్పుడే తాను చదువుచున్న దవతలికి బారవేసి భార్యవంక ప్రసన్నవదనముతో జూచుచున్న భర్త 'కమలం' దృఢమైన పిల్ల. ఏపుగా పెరుగగలదు. పెండ్లి, కార్యమని రభసలు పెట్టకపోయిన, చక్కగా బెరిగి యారోగ్యవతి యగు' ననెను. జయలక్ష్మిగారి యింటియొద్ద కృష్ణుడు చేసిన చిలిపితనము జెప్పినది. 'వాడు శ్రుతిమించిపోవుచున్నాడు. జాగ్రత్తపడకపోయిన చేయి మించిపోవచ్చును. చదువులో, సన్యాసి, కరుకే. గుబులు కుదిరి చదివిన వృద్ధిలోనికి రావచ్చును. వానిని బి. ఏ. వరకు చదివించిన బాగుగ నుండును. కాని ఎక్కడనుండి వచ్చును? మీ జీత మెప్పుడు పెరుగు' నని భర్తను ప్రశ్నించినది. 'భగవంతుని కెఱుక. నే నెట్లు చెప్పగలను? నాపైయుద్యోగి నాయందు ప్రసన్నుడుగనే యున్నాడు. మాడిపార్టుమెంటులో నున్న చావే యిది. మావంటి చిన్నయుద్యోగుల లావాదేవులు, మాపైయధికారుల ఆగ్రహానుగ్రహములపై నాధారపడి యుండును!' అనినాడు. భార్య నిట్టూర్పు విడిచినది. ప్రపంచము మిక్కిలి యన్యాయమైనది. పాపము, రాత్రింబవళ్లు వారు కష్టించినను, తమకు బిడ్డలకు సరిగా జదువు జెప్పించు యోగ్యతయైన నుండదు కాబోలును! 'రాముని స్కూల్ ఫైనల్ తో మాన్పించవలసియుండును. ట్రైనింగునకు పంపించి టీచరును జేయుటయా లేక యేతాలూకాకచ్చేరిలోనో చేర్పించుటయా? ఒకవేళ ప్లీడరుగుమాస్తా బాగుగ నుండునేమో—వానియదృష్టము బాగుగ నున్న ఎంతయైన సంపాదించుకొనవచ్చును. వెంకటకృష్ణయ్యగారి గుమాస్తాను చూడుడు. ఆయనగారేమి చదువుకొనినారు? ఏఫస్టుఫారమో చదివినా డందురు. మనిషి చూడబోయిన మఱింత తెలివిగలవాడుగా గన్పించడు. మాటలలో గాని, చేతలలో గాని సున్నితము లేదు. నిజమున కబ్బెరకము మనిషి. అట్టివాడుగూడ సలక్షణముగ సంపాదించుకొనుట లేదా? ఈమధ్యనే దివ్యమైన డాబా కట్టినాడు. వెంకటకృష్ణయ్యగారి డాబా కేమాత్రము తీసిపోదు. ఈయనగారుమాత్రమే యను కొందమన్న, అవీథిలోని

రామసుబ్బయ్యగారి గుమాస్తా పనికూడ నాడంబోరుగా నున్నదట. అతడు మూడవక్లాసువరకైనను జదువుకొన లేదట. మొద్దా, దున్నపోతా, ఎందులోనైన పడి చావ రాదటరా' యని తండ్రి మొదలైనవారు శాపనార్థములు పెట్టుచుండెడివారట. వారిపోరు పడలేక యింటి లోనుండి పారిపోయి, అక్కడక్కడ కొన్నినాళ్లు తిరిగి చివరకు రామసుబ్బయ్యగారియొద్ద ప్రవేశించినాడట. ఇప్పుడతడొక పెద్దవ్యవహర్త. ప్లీడరుగారికి మాడయయిన తనకు వరహాక్లయంటులను పిశాచము వలె పీడించుకొని తినునని చెప్పుకొందురు. ఎట్లైతేనేమి? అప్పుడే యిరువదియెకరముల బంగారమువంటి మాగాణి సంపాదించినాడు. భర్త యుద్దేశ్యము టేసరును జేయవలెనని కాబోలు 'ఇప్పుడేమితొందర వచ్చినది? ఇంకను కొన్నివత్సరములు గడువవలయునుగదా. అప్పటిసంగతి యప్పుడు చూచుకొనవచ్చు' ననినాడు. చటుక్కున మంచమునుండి దిగి భార్యను సమీపించి, 'కొంచెము మంచినీళ్లియ్యి'మని యడిగినాడు; మంచినీరు త్రాగి రెండవకుర్చీని లాగి దగ్గరగా వేసికొని తానుకూడ తాంబూలచర్వణ మారంభించినాడు. కిటికీ పూర్తిగ దెఱచి యున్నది. ఎంతహాయిగా మలయమారుతము వీచుచున్నది. పూర్ణిమ యెన్నిరోజులలోనో లేదు. శైటపిండియారబోసినట్లు వెన్నెల కాయుచున్నది. ప్రియురాలి యాలింగనమున కంత యింపైన రాత్రి! మీద జేయి వేసి దగ్గరకు దీసికొనినాడు. దేహముప్పొంగ నిండుగ గాగిలించుకొని, హృదయమున నత్తుకొనినాడు. ప్రేయసి అర్ధనిమీలతలోచన యైనది. ఆమె మృణాళబాహువు లతనికంఠమును బెనవైచినవి.— హృదయములు కలిసిన దంపతులప్రేమ యెంత గాఢమైనది! ఎంతనిర్మలమైనది! ఎంతనిశ్చలమైనది! దాంపత్య సౌఖ్యము మానవజీవితమును ధన్యము చేయును.

స్త్రీ గృహలక్ష్మి. ఆమె తనయిల్లు పాడుపడిన దేవాలయము పుష్పించిన మల్లెపందిరివలె, పొన్నచెట్టువలె, నామె గృహమును శోభాయమానము జేయును. ఆమెయునికివలన గృహము కలకలలాడుచు, నిరంతరము నవ్వుచుండును. ఆమె భర్తకు జేయూత! అతని కామముల దీర్చునప్సరస; అతని సంసారసాగరమును ధరింపజేయునౌక; అతనిజన్మకు సార్థకము; అతనికి ముక్తి నిచ్చుపరదేవత. ఆమె లేనియెడల నతనిజీవిత మంతయు నంధకారమయము; వ్యర్థము.

శకుంతల

పెనుమర్తి వెంకటరత్నము గారు

౧

తాను మహామునీంద్రుఁడు గదా! సుఖదుఃఖము లాఁగి నిశ్చల
ధ్యానసమాధిలో యుగశతంబులు దివ్యతపస్సుఁ జేసి తా
త్రానధిగమ్య పూర్వవిదితం బగు బ్రహ్మశరీర మందె! నా
నా నిఖిలాండభాండములయందు వెలింగెను సప్తసప్తి యై.

అట్టి మహానుభావుఁ డగునా! మరి యన్యసమాధిభీరు వై
కట్టిడి చేతలందు నెఱకాఁ డగు నింద్రుని యప్సరోంగనన్
బట్టి రమించి పాశవిక పాశములం బడెఁ గాని లోనఁ జూ
పట్టెడు తేజు మబ్బువడి భావివిధానము నే నెఱుంగఁడే!

సద్యోగర్భజ మైన యానిసుఁగు విశ్వద్వార దుఃఖాగ్రభా
వద్యోతం బగు నేన్పును న్విని శిలావల్లక్షితాత్మ్యంము వై
శద్యం బై కనుపట్టు స్వీయపతనజ్ఞానంబుచే నైవయో
పిద్యోగంబున నుండి ముక్త నయి వచ్చెన్ స్వీయవర్యోర్విక్షి.

౨

తపోత్రముస నుండి బ్రహ్మవర్చస్సు గొనిన - యాశతోరతపస్వి, దయావిహీనుఁ
డట్లు తను వీడి పోయెడు నట్టివేళ - నిసువుఁ జూచి మేనక కంటినీరు విడిచె.

పొరలి పొంగెడు వాత్సల్యభరముచేత - విడిచిపెట్టదు! కన్నీరు విడుచుఁ గాని
సృష్టిదేహళి కపుడె విచ్చేసియున్న - ఆచిఱుతపాప వెన్నెలల్ పూచి నవ్వు!

మానవజీవితమ్ము రసమాధురి కర్థ మెఱుంగరాని లో
కాన జనించి యాదివిజకాంత, మదో నచియింపలేని జ
న్మానుగ సౌహృదమ్మువలనన్ విడిపోవనులేద! యచ్చటే
తానును నాఁగిపోవద! సుధాంధసులన్ విడియుండలేదునన్.

3

మానవుఁడె యయ్యు పాపాఖిష్టైన గాధి - సూతి, బంధమ్ము లట్లు త్రెంచుకొని
మానవీభిన్నమైన యామేనక కిఁక-భూతలస్నేహసార మేరీతి నుండు? [పోయె!

శ్రావణాకాశ నీలాంబుదావతార - మోహినీమణి, చంచలామూర్తివోలె
భూపథ మతిక్రమించి, తారాపథంపు- టుల్లలం దాఁటి పైచటికో యెగిరిపోయె!

అటు విడిపోవుచున్న తనయంబ కనుంగొని వెక్కి వెక్కి యే
డ్పుట యొకటే యెఱుంగు! చిఱుపోనల నస్రుకణంబు లొక్కట్రొ
క్కటిగ స్రవించి యాతలిరుకందు, దివంబున వంకఁ జూచు తి
త్తటగత నీలమేఘు సముదాయములో తనతల్లికోసమై.

మేనక జాతిగుండెతనమే తన కూఁతగ దివ్యవీథిపై
పైన నతిక్రమించు చనపాగత మైన హృదంతసౌహృద
జ్ఞానముచే నధఃస్థితవిశాల జగత్తును జూచిచూచి యే
దో నిశితంపుటార్తిఁ గనుదోయిఁ దొరంగు కదుష్ణబాష్పముల్.

౪

'దివిజకాంత నిర్ఘృణ యయి తిగిచిపోయె-మనుజుఁ డట్టుల తనదు సమాధి కేఁగె
సృష్టి కాధిపత్యంబు వాంఛింపఁబోవు-నీమహాత్ముల కుండదో యేమొ కరుణ?'

'ప్రేమమయమైన జీవసంగ్రామమందు-హింస వెట్టుకిరాతకుం డీనరుండు! [కాళి.'
జడిమఁ బూని యింద్రియసుఖశయ్యలందుఁ-దదితర మెఱుంగఁబోవ రైంద్రప

'ఓశకుంతములార, మీ పూరకొనక-స్నేహరస మెండిపోయిన జీవకోటి
దప్పికలు తీర ప్రేమదుగ్ధములు పోసి-రండు! రక్షించి పొందు దుర్గతులనుండి!'

అనుచు విహంగరాజులు విహాయసకేళి చరింపఁబోయి యుం
డినపులుఁగుం గుటుంబములనెల్లను గూడుక సస్వరజ్ఞవే
దిని కెపుకెవ్వమంచు సలుదిక్కుల కేఁగుచు పూపపాప క
ల్లన నిజపక్షచామరములన్ దగ వీచుచుఁ జేరియుండినన్.

మానవకృతఘ్నతాఘ్రల మైన చిన్ని-పాపఁగని పుల్గుఱేఁళ్లు సంతాపపడుచు
ఎఱకలం గప్పి భానూష్మ పోరనియట్లు-కంటి కొకకొప్పవలె తమకమునఁ బెంచు!

౫

కలికికోయిల జోలపాటలను బాడు-వనమయూరి నృత్యప్రౌఢిమను వచించు
పూలతోఁటల వాహ్యాళిఁ బూవుఁదేనె-మొగ్గలం దెచ్చి భ్రమరిక లుగ్గుపోయు!

అలసనమీరచాలనగతాగతశీతలితోర్మిడోలిలో
మలయదరీకుమార పవమానుఁడుతానములాడి యాశకుం
తలయలకల్ కదల్చు, నలఁతన్ బహ నీక శరన్ని శాకరుం
డలమును గంధముల్ కపుర మద్దినతావి జవాదిచిక్కనన్.

మాశకుంతల పెద్ద దై మనసు తెలిసి-అత్తవారింటి కేఁగెడునట్టివేళ
గర్భమంథర యగు లేడిఁగని, విషాద-బాష్పముల జార్చి సంతాపపడెను సృష్టి!

సృష్టిలోఁ గల చేతనాచేతనముల-వలపు గొనియున్న మాశకుంతలను జూచి
ఏరసాలంగ్రమున దాఁగెనేమొ కాని-కాళిదాస పికమ్ము రాగములు ముసరె!

గురుశిష్యసంవాదము

కూచి నరసింహము గారు

దసరాపండుగులకు సెలవు లిచ్చినారు కొంత విశ్రాంతి కలిగినది. శిరోభ్రమణ రోగికిఁ జిత్తవిశ్రాంతి సుఖము "కొంత" గాఁ బూర్తిగా నెట్లు లభింపఁగలదు?

నవమినాఁడు నావంటి రుగ్ణున కుదాత్తమనియే చెప్పఁదగిన భోజనము చేసి, పుస్తకాలబల్లప్రక్కనున్న పడుకకురిచీపైఁ గాళ్లు చాఁచుకొని పరుండియుండఁగా నాకుఁ గునికిపాట్లు వచ్చినవి. కన్నులు మూఁతపడినందున జాగ్రదవస్థ యనలేను; చుట్టుపట్లనుండి వచ్చు చప్పుడు చాయగా వినఁబడుచున్నందున స్వప్నావస్థ యనలేను; అదొక చిత్రమైన చిత్తస్థితి! మంపులో మెలఁకువ, మెలఁకువలో మఱపు! మనసు ద్రొక్కిన పఱుగడలుమాత్రము మహాశ్చర్యకరములు. పాఠశాలలో మరల పాఠములు చెప్పితిని. పదముల కర్తృనిర్ణయము చేయుటలో నిఘంటుకార్యాలయమునఁ బడుచు పండితులతో సకర్మకాకర్మకాది విషయములఁ గూర్చి వివాదములు పెట్టుకొంటిని. లాడితేఁడు తలఁపులోని కవియన్నియు నెట్లువచ్చినవో, అంత స్వల్పకాలములో నన్నిపను లెట్లు చేసితినో, తెలియఁజాలను. మనఃపిశాచ మంత పర్యటనము చేసి మరల స్వస్థానమున నెట్లు ప్రవేశింపఁ గలిగినదో, యంతకంటెఁ దెలియదు. అనుభవైకవేద్యమైన యట్టి యనిర్వచనీయస్థితిలో నుండఁగా, "అయ్యా! నమస్కారము" అను మాటలు వచ్చి చెవిని బడినవి. ఉలికిపడి లేచి చూచితిని. చిత్తకల్పితచిత్రసికతాసౌధ మంతయు నిట్టెకూలి మాయమైనది కళవళముతోఁ గనులు విప్పి యర్థవ్యక్తము లైన మాటలతో "అయ్యా! దయచేయుఁడు" అని కుర్చీనుండి కొంచెము లేచి, యెదుటనున్న మఱియొక కుర్చీపై పునకు చేయిచాఁపి చూపితిని. "తను గట్లు మన్నించి దయచేయుమనుట ధర్మము గాదు; నేను మీపూర్వశిష్యులలో నొకఁడను." అని గదిలోనికి వచ్చిన పాతిక ముప్పదియేండ్ల పడుచువాఁడు పలికినాఁడు. మనసు కుదురుపఱుచుకొని తేఱిచూచి "నీవయ్యా, రా, కూరుచుండుము" అని యంటిని. మా యిరువురకంతట నీక్రింది సంభాషణము జరిగినది.

అతఁడు—నేఁడు సుదినము, ఇన్నాళ్లకు నాకు మీ దర్శనలాభము కలిగినది.

నేను—నాయనా! ప్రాఁత శిష్యులతోఁ బ్రసంగించుట నాకును బరమ సంతోషకరము. నాకు మీరు పోషణశ్రమ మిసుమంతయేనియు నీయకుండఁ బూర్ణ ప్రేమచూపు ముద్దుబిడ్డలు.

అ—స్వపోషణసామర్థ్యము మాకు మీవలననే కాదా కలిగినది. ఆభారము మాత్రము మేము మీకిచ్చుటమానలేదు. మిక్కిలి చిక్కినట్లున్నారు.

నే. ఔను నాయనా! ఆరోగ్యము సరిగాలేదు.

అ—అదిగో బల్లమీఁద ఆశ్వయుజమాస భారతీ పత్రికయున్నదే అది చక్కనిసచిత్రమాసపత్రిక సుమండీ! వివిధవిషయములఁ గూర్చి విఖ్యాతపురుషులు పద్యగద్యాత్మకములగు వ్యాసములు వ్రాసి యందుఁ బ్రకటించుచున్నారు. మీరేమియు వ్రాయుటలే దెందుచేత?

నే—ఓపికలేదు, తీఱికలేదు, వ్యాధిగ్రస్తుఁడనైయున్నాను. ఏమైన వ్రాసి పంపుమని మూడునెలలనుండి పత్రికాధిపతు లుచితముగా వారియమూల్యమైన భారతి నాకంపుచున్నారు. నేనపరిగ్రహవ్రతముఁ బూనినవాఁడనుగానుగాని, యూరక పుచ్చుకొని చదువుచు నించుకైనను భారతీసేవ చేయఁజాలమికింతయుఁ జింతిల్లుచున్నాను.

అ:—వయోధికులగు డెబ్బదినాలుగేండ్ల పడ్డాది సుబ్బారాయకవీంద్రులే యింకను భారతి కేదో వ్రాసి పంపుచున్నారఁటకాదా?

నే:—ఔను, వారు నాకుగురుతుల్యులు, వయోవృద్ధులేకాక జ్ఞానవృద్ధులు. ఆంధ్రలోకమునకెల్ల వందనీయులు. ఈభారతి సంచికలో "విమానము"నుగూర్చి వారు వ్రాసిన సరసపద్యములు చదివి యానందించినాను. వయసుచే వారి కవితాపటిమ సడలినట్లు నాకగపడలేదు. వారిస్థితి వేఱు; ఇఱువది రెండేండ్లవాఁడనైనను నాస్థితి వేఱు.

అ:— తఱచుగాఁ గాకపోయినను,అప్పుడప్పుడైన నేదోయొక గద్యమో పద్యమో వ్రాసి మీరును పంపుచుండరాదా? భారతీపత్రికలలో నావంటి మీశిష్యులనేకులున్నారు. మీవ్రాఁతలు వారు చదివిచూచి మిమ్మేఁ జూచినట్లే సంతోషించుచుందురు.

నే:—బాబూ! నాకును అట్టి సంకల్పముగలదు, కాని సంకల్పసిద్ధికిఁ జాలిన సామర్థ్యముమాత్రము అగపడుటలేదు.

అ:— ముందు మాట చూచుకొందముగాని, యిప్పుడు నే వేయు ప్రశ్నలకుఁ బ్రత్యుత్తరము లిచ్చి, ప్రస్తుత మవి ప్రకటనార్థము భారతీపత్రికకంపి మాచింత కొంత వాపుకొనుఁడు. ఎంతప్రాఁతదైనను, ఇనుప తునుకతోఁ గొట్టినప్పుడు చెకుముకిఱాతినుండి స్ఫులింగములు రాకమానవు.

నే:—చెకుముకి ఱాయియో! చివుకుతాటాకుపాయయో! సాదృశ్యసమంజసత్వమునకేమిగాని, నీవడుగఁదలఁచుకొన్న ప్రశ్నలడుగుము. శక్యమైన, జవాబు లిచ్చెదను.

అ:—ప్రస్తుత విద్యాపద్ధతి బాగుగా నున్నదా? సంస్కరణము నపేక్షించుచున్నదా?

నే:—నే నధ్యాపకవృత్తి వదలిపెట్టి అప్పుడే రమారమి పది సంవత్సరములైనది. ఇప్పటి విద్యావిధాన మెట్లున్నదో నేనెఱుఁగను.

అ:—కాల మహాప్రవాహములోఁ బదియేండ్లనఁగా నెంత? భేదమున్నను అది యంత గణనీయముగాదు. అప్పటిస్థితిగతులను బట్టియే మీ యభిప్రాయ మీయవచ్చును.

నే:—అట్లైన, నాకుఁదోఁచిన మాటలు చెప్పుచున్నాను విను. అవి యందఱకును నచ్చునో నచ్చవో మాత్రము నేఁ జెప్పఁజాలను. విద్యావిధానము కేవల విదేశీయముగానున్నది. అది మన దేశాభ్యుదయమున కననుకూలమేకాక, యవరోధకము, అతివ్యయాత్మకము, అనర్థకరము. చదువుకై సర్వస్వమును బోఁగొట్టుకొని చదికిలఁబడిన సంసారము లనేకము లిప్పుడగపడుచున్నవి.

అ:— అయ్యయో! అట్లనుచున్నారేమి? ఆంగ్ల విద్యాధికులెంత మంది యెన్ని యున్నతోద్యోగములలోఁ బ్రవేశించినారు! వందలకొలఁది జీతములు పుచ్చుకొనుచున్నవారు వేలకొలఁదిగా నున్నారే! గోఁచిపాఁతరాయలు కుబేరులైనారే! లక్షాధికారులైన లాయర్లతోను, ఎంజినీయర్లతోను, డాక్టర్లతోను, ఇంక ననేకేతరపరిపాలనాశాఖలలోఁ బనిచేసి యుత్తరవయస్సు హాయిగాఁ గడుపుకొనువారితోను, దేశము కలకలలాడుచుండఁగా, నిట్టి విపరీతనైరాశ్యపు దీనాలాపములు మీ నోటినుండి వచ్చుట యత్యాశ్చర్యకరముగానున్నది! అందఱి మాటయేల? మీ సుఖజీవనహేతు వాంగ్లవిద్యయా, అన్యమేమైననున్నదా?

నే:—నిజమే, ఆంగ్లవిద్యయే నా మనుగడ సుఖముగా సాగించినది! కాని ప్రజాసమష్టిదృష్టివలనఁగాని, యేకైకనిదర్శనములతోఁ జూచు వ్యష్టిదృష్టివలన, దేశముయొక్క వాస్తవికస్థితి గోచరింపఁజాలదు. నీవు బి. యల్ చదివి చరితార్థుఁడవైతివి గదా! నాబిరుదముకంటె నీబిరుదములో రెండక్షరము లెక్కువగా నున్నవిగదా! ఎంత డబ్బు వ్యయముచేసి యీ బిరుదము సంపాదించినావు? దానికి బ్రతిఫలముగ న్యాయవాదవృత్తివలన నిపు డెంత గడించుచున్నావు. నిజముదాఁపక చెప్పుము.

అ:—చిక్కు ప్రశ్నయే వేసినారు. మా వృత్తిలో సత్యగోపన మంతదోషముగాదు కాని,గురువుగారియెదుట నబద్ధమాడ బుద్ధిపుట్టుటలేదు. నాచదువుకై చేసిన ఋణములో సగమైనను ఇంకను నా రాబడివలన నేఁ దీర్చుకొనలేకున్నాను. అది నా లోపముగాదు. ఏకఫలాపేక్షు

లైన నావంటి చతురక్షరబిరుదాంచితు లనేకులున్నారు. సరకెక్కువగానున్న వెల తక్కువ యగునుగాదా!

నే:—కావుననే, నీవంటివారును, నీకంటెను దరిద్రతరదశలో నున్నవారును, దేశములో నెందఱున్నారో యితఃపూర్వము నీవు పేర్కొనిన వారివంటి విత్తాధిపు లెంతమంది యున్నారో, కొంచెము నిదానించి చూచుకొందము. మనము చూచుకొన నక్కఱయే లేదు. ప్రభుత్వమువారును, ప్రజానాయకులును ప్రకటించుచుండు లెక్కలే సత్యమును జాటుచున్నవి. హైందవుని సగటా దాయమును ఆంగ్లదేశస్థుని సగటాదాయమును తావేలు వేసి చూచుకొనుము. కట్టబట్టలేక, తినఁ దిండిలేక మలమల మాడుచున్న క్షామరోగపీడిత జీవచ్ఛవములను జూడుము. భిక్షుకాంధ్ర యమితసంఖ్య చూడుము. దేశదుర్దారిద్ర్యమున కింతకంటెఁ బ్రత్యక్షప్రమాణ మేమి కావలయును?

అ—సరియేకాని, దేశదరిద్రతకును, విద్యావిధానమునకును ఏమి సంబంధమున్నది?

నే—ఉన్నసంబంధము నీకుమాత్రము తెలియదా? అది నాచేఁ జెప్పించి పత్రికకంపఁజూచుచున్నావు. అట్లే కానిమ్ము—

చదువునుబట్టి సంపాదనశక్తి యుండును; సంపాదనసామర్థ్యమునుబట్టి దేశభాగ్యముండును. కనుక దేశదారిద్ర్యమునకును దేశవిద్యాపద్ధతులకును సంబంధ మున్నదని చెప్పక తప్పదు. ఏమనెదవు?

అ—వ్యాస మతి దీర్ఘము కాఁగూడదు. మీధోరణికి నేనడ్డురాను; ముందుకే సాగిపొండు.

నే—బ్రహ్మాండమంత భారతభూమిని పాశ్చాత్యులగు నాంగ్లేయులు జయించి దానికిఁ బ్రభువులైనారు. పరిపాలనకృత్యములందును, వారిభాషావ్యవహార సంప్రదాయము లెఱిఁగిన హైందవులు వారికి సహాయముగావలసి వచ్చినారు. కనుక మెకాలేదొరగారు తమవిద్యావిధానమును మనదేశములో నెలకొల్పి కృతకృత్యులైనారు. గొప్ప యుద్యోగములు దొరకుచున్నవని చంకలు గొట్టుకొని మనవారు స్వధర్మ స్వవృత్తులను మానుకొని ఆంగ్లపాఠశాలలోఁ బ్రవేశింప మొదలుపెట్టినారు. క్రమక్రమముగా బడి జీతములు పెరిఁగినవి. విద్యాభవన నిర్మాణాదులకై వేలును, లక్షలును దేశధనమునుండి వెచ్చింపఁబడినవి. ఇసుక తెరలవలె, ఏఁటేఁటను బి. ఏ. లును, బి. యలు లును, యమ్. ఏ. లును బయలుదేఱుచుండిరి. ఉద్యోగస్థానములు తక్కువయైనవి; ఉద్యోగార్థు లెక్కువయైనారు. పూర్వవృత్తులు పోలిసిపోయినవి. పదార్థనిర్మాతలు తగ్గినారు. పండినపంట నమలివేయు నోళ్లు బహుసంఖ్యాకములయినవి. విదేశీయభోగపదార్థములు తరంగములవలె వచ్చి దేశముపైఁబడి దేశధన మన్యదేశములకుఁ గొట్టివేయుచున్నవి. అగ్గిపెట్టెలు, గుండుసూదులు, పాళీలు, గాజుసరకులు గడియారములు—ఇట్టు లెన్నియో యనేకములవలె మన కత్యావశ్యకములైనవి. నిత్యోపయుక్తములగుచున్న యట్టివస్తువులు చేసికొనుట యెట్లో దేశీయులకుఁ దెలియదు. అవి మానుకొని వారు తమ పూర్వపుఁ గష్టజీవనము చేయఁజాలరు. వేలకొలఁది యంత్రములు వాడుకలోనికి వచ్చినవి. అవి లేకుండనుండలేము; వానినిచ్చటఁ జేసికొనలేము. అన్నియుఁ బరదేశములనుండి రావలెను. వర్షవర్షమునకుఁ బరాపేక్ష ప్రబలి స్వతంత్రతను జంపివేయుచున్నది. వివిధయంత్రనిర్మాణవిషయకములైన శాస్త్రీయాంశములఁగూర్చి చక్కని విపులవ్యాసము లాంగ్లవిద్యాపారంగతులైన మనవారు వ్రాసి ప్రకటింపఁగలరు; ప్రయోగభాగముమాత్రము పరమరహస్యమైన మంత్రమువలె నింకను బరదేశీయులలోనే యున్నది. డబ్బులేదు; యంత్రనిర్మాణమునకై పూనికలేదు; బ్రహ్మరాక్షసులవలె నిరువదినాలుగుగంటలును బనిచేయుచుండు యంత్రములతోఁ గక్షగట్టి యుత్తచేతులు తమ పంతమెట్లు నెగ్గించుకొనఁగలవు! నాయనా, మన దేశస్థితియు క్షయరోగి దేహస్థితియు నొక్కతీరుగా నున్నవి.

అ—నివారణసాధనము లెఱిఁగింపని రోగనిదానము నిష్ప్రయోజనము.

నే— మునిసిపాలిటీలును, లోకలుబోర్డులును భారము వహించి పిల్లలకు, ఆచండాలము ఉచితముగా

నిర్బంధముగాఁ బ్రాథమిక పాఠశాలలలో విద్య నేర్పింపవలెను. చేతిపనులు మున్నగు వృత్తివిద్యలు మామూలు చదువుతోపాటు కలుపవలెను. ప్రైమరీవిద్యతోఁ జదువు చాలించుకొను బాలుఁడు సైతము జీవికకనువైన చిన్న వృత్తివిద్య యేదో యొకటి నేర్చియుండవలెను.

మాధ్యమిక పాఠశాలలు స్థాపించి కొలఁది శీతములు పనూలు చేసి స్కూలు ఫైనలువఱకు పిల్లలకుఁ బై చదువు చెప్పింపవలెను. బహులు పెట్టు ఇంగ్లాండారోగ్యభంగకరములు గాకున్నఁ జాలును. పిల్లలకును ధనవాదులకును అతివ్యయము చేయనక్కఱలేదు. విద్యాశాఖాధికారులు ప్రస్తుత నియమ కాఠిన్యమును తగ్గించి యట్టిబడులు పెట్టుట కనుజ్ఞ యీయవలెను. ప్రాథమిక పాఠశాలలోకంటె నింకెక్కువగా వృత్తివిద్యలు నేర్ప నేర్పాటులు గావింపవలెను. మాధ్యమిక పాఠశాలతోఁ జదువు ముగించుకొను బాలుఁడు సుఖజీవనము చేయుటకుఁ జాలిన యొకటి రెండు వృత్తివిద్యలు నేర్చుకొని యుండవలెను. ప్రస్తుత దేశస్థితిలో విత్తకరిగాని విద్య నిష్ప్రయోజనమైన విద్య. తర్క-వ్యాకరణాది విద్యలు నేర్చుకొనియున్న సంస్కృతపండితుల కావిద్యలెట్లుపకరించుచున్నవో, కేవలాంగ్ల భాషావేత్తలకు వారి విద్యలును మంచట్లే యుపకరించును.

ఉన్నత విద్యాబోధకములగు కళాశాలలకు ధనవత్కుటుంబముల బాలురే పోవలెను. సామాన్య సంసారస్థితిలోనున్న వారు తమ తాహతునకు మించిన పరుగులెత్తి పడిపోఁగూడదు. అసాధారణ మేధాసంపన్నులగు పేదపిల్లలు, దేశాభిమానులగు విదాన్యులతోడ్పాటు పడయఁగలిగినచోఁ బై చదువు చదువవచ్చును.

ఆ:—ఇది చేయవలెను, ఇది చేయఁ గూడదు. అని యేమేమో విధినిషేధవాక్యములు సెలవిచ్చుచున్నారుగాని సాధ్యతాసాధ్యత లాలోచించి చెప్పుచున్నట్లగపడదు. వృత్తివిద్యలు, వృత్తివిద్యలు అందురుగదా; ఆ విద్యలేవి? వర్ణధర్మములు పాటింపరా? బోధ్యవిషయము లేవో, పఠనీయ గ్రంథములేవో, విద్యాపరిసమాప్తికిఁ బట్టు కాలమెంతో, సవిస్తరముగాఁ జెప్పిన బాగుగానుండును.

నే:—నాయభిప్రాయము లిట స్థూలముగామాత్రమే యీయఁగలను. తక్కిన్నల్లలోనికి జగిన యెడలఁ బెద్ద గ్రంథమగును

తోటపనులు, నెమురుబద్దలు, పేము - మున్నగు వానితోఁ జేయు అల్లికపనులు, నారతోను, పీఁచుతోను నులక, పురిత్రాళ్లు మొదలగునవి పేనుట, వ్యవసాయము, వడ్రంగిపని, కమ్మరపని, చెంబులచేత, పోఁత, నూలు వడకుట, బట్టలనేఁత, రంగుపని, దర్జీపని, అచ్చుకూర్పు పుస్తకములు కుట్టి యట్టలు గట్టుట - ఇట్టి వెన్నియో యున్నవి. స్థలమునుబట్టి, ద్రవిణబలమునుబట్టి, యితర పరిస్థితులఁబట్టి, యట్టివెన్నుకొని నేర్పవలెను. చేసినసరకుల వలన వచ్చుసొమ్ములోఁ గొంతభాగము అవిచేసిన పిల్లలకు బహుమతిగా నిచ్చుచుండు నెడల, నది మఱియుఁ బ్రోత్సాహకముగా నుండును.

నాయనా, వర్ణధర్మములు పాటించుకాలము పోయినది. ఏ యెండ కా గొడుగు పట్టవలెను. ఇప్పుడు వర్ణములఁబట్టి వృత్తులు లేవు. ఇప్పుడన నేల? చిరకాలము నుండి లేవు! వీరివృత్తులు వారును, వారి వృత్తులు వీరును జేయుచున్నారు. వ్యాపారములలో న్యూనాధిక భేదములు చూడఁగూడదు. సరిగా న్యాయ్యముగాఁ జేయునెడలఁ బ్రతివృత్తియును బ్రశస్తమైనదే; తెలివి తేటలును, యోగ్యతయు నే గౌరవార్హములైన ప్రధాన లక్షణములు.

అ:—మీయాశయమునుబట్టి మాధ్యమిక విద్యయగువఱకు నెన్ని యేండ్లుపట్టును?

నే:—ప్రాథమికవిద్యకు మూడేండ్లును, మాధ్యమికవిద్య కారేండ్లును-వెరసి తొమ్మిదేండ్లుచాలునని తోఁచుచున్నది.

అ:—వృత్తివిద్యలు చేర్చియును మీరు 11 సంవత్సరముల చదువును తొమ్మిదేండ్లకు దిగలాగినారే!

నే:—ఔను, అనావశ్యకములైన వేడబములు విసర్జించిన యెడల, నించు మించుగాఁ దొమ్మిదేండ్లు చాలుననుకొనియెదను.

నేనుద్యోగము చాలించుకొనిన పిదప, రోజున కొక యఱగంటచొప్పునఁ, దత్పూర్వ మింగ్లీషేమియు నెఱుఁగని వ్యక్తియొఁడగు నొకబాలున కింగ్లీషుచెప్పి, రెండేండ్లలో నతఁ డాంగ్లభాషయందు నాల్గవఫారమున కర్హుఁడగుట కనుఁగొనినాను.

పైప్రియరీ తరగతులలో స్వభాష వ్రాయుట, చదువుట, సామాన్యపు లెక్కలుచేయుట-యివి నేర్పినఁ జాలును. ఇంగ్లీషు అక్కఱలేదు. ఉపవాచకపుస్తకములంతకంటె నక్కఱలేదు. నీతి, ఆరోగ్యము, సత్పురుషుల చారిత్రములు, నిత్యానుభూతములగు వ్యవహారవిషయములు, సంగ్రహములగు ప్రకృతిశాస్త్ర విషయములు-వీనిఁగూర్చి చక్కఁగా వ్రాసిన పుస్తకము సంవత్సరమున కొక్కటి చాలును.

ఆంగ్లభాష మాధ్యమిక పాఠశాలలలోఁ బ్రారంభింపవచ్చును. వ్యవహారమునకుఁ గావలయునాంగ్లభాషాజ్ఞానము సంపాదించుకొనుటకా రేండ్లు చాలును. మాధ్యమిక విద్యఁగఱపుబడులందు స్వభాష, రాజభాష, స్వదేశచరిత్ర, భూగోళశాస్త్రము, ప్రధాన ప్రకృతిశాస్త్రములందలి మూలవిషయములు, గణితశాస్త్రము-ఇవి నేర్పవచ్చును. లెక్కలలో క్షేత్రబీజగణితము లంతర్భూతములై యుండవచ్చును.

అవశ్యపఠనీయములు, ఐచ్ఛికములు-అను విభాగము వృత్తి విద్యలలోఁ దక్క ఇతరత్రయుండఁగూడదు. సవిమర్శపఠనీయ భాషాగ్రంథములు, సామాన్యపఠనీయ భాషాగ్రంథములు-అను ప్రస్తుత విభాగ మనావశ్యకము. మంచి గద్యగ్రంథ మొకటియుఁ జక్కని పద్యగ్రంథ మొకటియు-సంవత్సరమునకు భాషలో రెండు సవిమర్శపాఠ్యగ్రంథములున్నఁజాలును.

వృత్తివిద్యలందును భాషాదీతరవిషయములందును మూడేసి తరగతుల కొక ముఖ్యపరీక్షచేసి, యందు విజయమొందినబాలురకు అర్హతాపత్రము లీయవచ్చును.

అః—పై కళాశాలలఁగూర్చి మీ రేమైనఁజెప్పెదరా?

నేః—వాని యనుభవము నా కంతగాలేదు. క్రింది మెట్ల కనుగుణముగాఁ బై మెట్లు విశ్వవిద్యాలయాధికారులు ఆలోచించి యేర్పాటుచేయవలెను.

అ—తప్పేర్లలో కొన్ని తంటాలు రాకమానవు, వానికేమిపోనిండు; మీరుచెప్పినట్లుచేసిన, దేశారిష్టములన్నియుఁబోవునా?

నే—కొన్ని పోవుననియేనా నమ్మిక. తల తిరుగుచున్నది. సంభాషణమిఁకఁ బెరుఁగనీయకుము. ఉపసంహారవాక్యములు కొన్ని చెప్పి నాయుపన్యాసము కట్టిపెట్టెదను.

పరిపాలకులకు నిజదేశాభిమానముకంటెఁ బ్రజానురాగ ప్రజాశ్రేయోభిలాష లెక్కువగా నుండవలెను. వారు తమవారికిఁ గల యంత్రనిర్మాణ పాటవమును, శిల్పనైపుణ్యమును పాలితప్రజావర్గమునకు నిష్కపటముగాఁ గఱపవలెను. దేశమునుండివచ్చు ఆదాయము దేశాభివృద్ధికే వినియోగపఱుపవలెనుగాని దానిని దేశము దాఁటి వృథాగాఁ బైకిఁ బోనీయఁగూడదు. పరిపాలనాతంత్రములో జ్ఞానవంతులగు ప్రజల నంతకంతకెక్కువగాఁ బాల్గొనఁజేయవలెను. యుక్తవయస్సు వచ్చిన బిడ్డ నుపేక్షించి, యధికారలుబ్ధుఁడై వృద్ధపిత, గృహభారమంతయుఁ దనమీఁదనే యుంచుకొనునట్లు వ్యవహరింపఁ జనదు.

“నాదేశీయులు చేయఁగల పదార్థములు దక్కఁ దక్కిన భోగపదార్థములు సాధ్యమైనంతవఱకుఁ ద్యజించెదను”. అని ప్రజలు గట్టిప్రతిజ్ఞపట్టి యట్లు జరపుకొనవలెను. “పైతృకమగు ఆస్తి కేదో కొంత యదనముగాఁ జేర్చిపోవనివాఁ డప్రయోజకుఁ”డని ప్రతివాఁడును అనుకొని యుచితమైన మితవ్యయముతో నట్లు తా జీవయాత్ర చేసికొనవలెను. సత్వవేష ధారియై మనల నిపుడు మోసపుచ్చుచున్న తమోగుణమును దఱిమివేసి రజోగుణద్వారమున యథార్థమైన సత్వగుణమును సమార్జించుకొనవలెను. పుట్టుకకంటె బుద్ధియు, సౌశీల్యమును బూజ్యతరములని యెంచుకొనవలెను. అనేకకారణములచేనంతరించిపోయిన ప్రాచీన దయాధర్మసత్యశౌచశౌర్యములు మరల సంపా

దించుకొనవలెను. అన్యోన్యకలహము లణఁచుకొని పరస్పరమైత్రిపరోపకారచింత లలవడఁజేసికొనవలెను. ఉచితవృత్తులగపఱిచి దృఢగాత్రులగు బీదలకు జీవికాసాహాయ్యము చేయుటనిజమైన లోకోపకారకృత్యముగాని, యపాత్రదానములుచేసి సోమరితన మభివృద్ధిచేయుట కేవల దేశాపకారము అని వివేచించి తెలిసికొనవలెను. స్వహితపరాఙ్ముఖత్వ పరహితపరాయణత్వములు సర్వమత సమ్మతములయిన యుత్తమ ధర్మములని యోజించుకొనవలెను.

ఇట్లు మనము నడచుకొనినచో, పోయినకీర్తిసంపదలు మన దేశమునకు మరల వచ్చునని సేనాశాపూర్ణుఁడనై యున్నాను.

అ—చాలశ్రమ యిచ్చితిని. క్షమింపవలెను. నమస్కారము. (అని లేచెను.)

నే—(అర్ధానుస్వారమువలెఁ గురిచిలోనుండియుం దటికి సగమువంగి) శుభమస్తు! శ్రీరామచంద్రప్రసాద సిద్ధిరస్తు! లోకాస్సమస్తా స్సుఖినోభవంతు! (అని యాశీర్వదించి మరల వెనుక కొఱిగితిని.)

కామమ్మ, యం. ఏ., యం. యల్. సుబ్బయ్య, బి. ఏ., బి. యల్.

నా నెల్లూరుమండలయాత్ర

మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ గారు

11|1928

కందుకూరు చాలాపురాతన గ్రామం. ప్రాచీన పల్లవరాజుల శాసనాలలో కూడా ఈవూరి పేరు వస్తుంది. ఆంధ్రవంశము వారైన సాతవాహనుల తరువాత ఈప్రాంతమును పరిపాలించిన వారు పల్లవరాజులే. ఈ పల్లవరాజుల మొదటిశాసనాలు ప్రాకృతభాషలో ఉన్నవనీ, తరువాతి శాసనాలు సంస్కృతభాషలో ఉన్నవనీ చరిత్రపాఠకులకు తెలిసిన విషయమే. ప్రాకృతమును వదలి సంస్కృతభాషలో శాసనాలు వ్రాయించుట కారంభించిన మొదటి పల్లవరాజుల శాసనములు అన్నీ నెల్లూరికుత్తరంగా ఉన్న యీప్రాంతాల దొరకినవే. వీరి శాసనాలలో కందుకూరి పేరు కనబడుతూ ఉండడంవల్ల ఇది చాలాపురాతనస్థలం అని చెప్పడానికి సందేహం లేదు.

పల్లవరాజుల రాజ్యం పోయిన తరువాత ఈ దేశం చాళుక్యవంశపు రాజులకు స్వాధీనం అయినది. ఇక్కడ చాళుక్యులనాటి తెలుగులిపిలోని శిలాశాసనం ఒకటి ఉన్నది. అదులో 'గుణకేనల్లాట'ని పేరూ, 'పాండరంగ'ని పేరూకూడా వస్తుంది. ఈ'గుణకేనల్లాట'డు వేంగీచాళుక్యులలోని 'గుణక్కెనల్లాట'డే. ఇతనికి (మూడవ) విజయాదిత్యుడని మరొక పేరు ఉన్నది. ఇతడు కలివిష్ణువర్ధనుని కొడుకు; వేంగీదేశములో క్రీ. శ. ౮౪౪ వ మొదలు ౮౮౨ వరకు రాజ్యంచేశాడు. పాండరంగడు ఇతనిమంత్రే. ప్రతిబింబముతో సహా ఈశాసనాన్ని బట్టరువర్తు, వేణుగోపాలశెట్టిగార్లు తమ నెల్లూరుమండల శాసనసంపుటాలలో ప్రకటించారు. దీనిలో సీసపద్యం ఉన్నదని కనిపెట్టి కీ. శే. కొమర్రాజు వెంకటలక్ష్మణరావుగారు ఆంధ్రపరిశోధక మహామండలి పంచమ ర్షికోత్సవ అధ్యక్షోపన్యాసంలో ఈశాసనపాఠాన్ని మళ్లీ యిచ్చారు. కందుకూరులో ఈశాసనశిల యిప్పుడు కనబడడం లేదు. కాలం గడచినకొద్దీ వాటిని జాగ్రత్త పరిస్తేనే తప్ప విడిగా పడిఉన్న శాసనశిలలుకూడా ప్రయాణాలు చేస్తూఉంటవి; అంతర్ధానమూ అవుతూ ఉంటవి.

బట్టరువర్తు వేణుగోపాలశెట్టిగార్ల నాటికి కందుకూరు 'పేర్ల భావి'. మెట్లలో అడగి మడగి ఉన్న గ్రపరుద్రశాసనశిల దొర్లి దొర్లి యిప్పటికి కందుకూరుతాలూకా ఆఫీసు ఆవరణలోకి వచ్చిఉన్నది. దొర్లి వచ్చేటప్పటికి ఆ శిల ముక్కలై రెండుచెక్కలుగా పడిఉన్నది.

'గుణకే నల్లాట'ని శాసనశిల కనబడుతుందేమో అని ఆవూళ్లో దానికోసం చాలా వెదకినాను. కనబడలేదు. దాన్ని ఎవరు పుణ్యంకట్టుకొన్నారో ఏంతెలుసు? ఈ శాసన ప్రతిబింబమును బట్టి చూస్తే దానిలోని అక్షరాలు చాలా చెడిపోయినవని చెప్పవలెను. అయినా ఆప్రతిబింబమునుబట్టి ఆశాసనపాఠం నేనిట్లు చదివినాను.

చాళుక్యశాసనం: మొదటిపక్క

౧. శ్రీనిరవద్యుణ్డు
౨. సితి...సముణ్డు శివ
౩. పదవర సేవితుణ్డు
౪. ఖిలుణ్డ్రనతరిపుబ
౫. లుణ్డాహవ రాధగణ్డు
౬. యోగ్యసిషుసన్ముణ్డు
౭. గణితద (? దా) నా (?) సవణ్డు గ [? జ]
౮. ....

రెండవపక్క

౯. . లయుణ్డు...హాసణ్డు (?)
౧౦. నపణ్డరంగువ్వి .. ణియు గాన్పి

౧౧. కాలదిలేని కో[ట్ట]ంబు ల్వాది (?డి)[చి]

౧౨. గొణకనలాత పశుపాతి

౧౩. సలలిత... [?ద]. గఁ

౧౪. ....

మూడవపక్క

౧౫. తారోణ వివ(?డ)వ గొరిన్ల వ్ర (?)

ఇదివరకున్న పాఠాలకంటె పైని నేనిచ్చిన ఈ పాఠం ఎక్కువప్రయోజనకారి అనికాని, చాలాబాగున్నద నికాని నేననను. అయినా శాసనం కందుకూరిది గనుకనూ, నేనక్కడికి వెళ్లడం సంభవించినది గనుకనూ, ఆవూళ్లో ఉన్న శాసనాలను గురించి కొంత ప్రసక్తి వచ్చినది గనుకనూ ఆశాసన పాఠం ఇస్తే ఇందులోకూడా పడి ఉంటుందనిమాత్రమే ఇచ్చాను. ఈ పై పాఠాన్నిబట్టి చూస్తే శాసనంలో తప్పులు ఉన్నవేమో అనిపిస్తున్నది. కాని అక్షరాలు చాలాచెడిపోయి సరియైన పాఠానికి అటుకూ అన్వయమూ కలవడం లేదు గనుక ఈశాసన విషయం ఇంతటితో కట్టిపెట్టుతాను.

చాళుక్యులకాలంలో ఈవూరు మంచిదశ అనుభవించిందనడానికి పాండురంగని అద్దంకి శాసనమే తార్కాణము. బోయరాజులవల్ల ఏ వుపద్రవమూ కలుగకుండా చాళుక్యరాజ్యమును, దక్షిణదిశను కాపాడడానికి ఇది ఆనాడు ప్రధానస్థలంగా ఉండేదని ఆ శాసనమునుబట్టి ఊహింపవచ్చును.

పల్లవ చాళుక్యరాజుల ఏలుబడి అయినమీదట కందుకూరి దశకూడా కొంతకాలంవరకు తగ్గిపోయినట్టు తోస్తుంది. రెడ్లఏలుబడిలో ఊరికి మళ్లీ వైభవంపట్టింది. చాళుక్యశాసనాల తరువాత ఇక్కడ కనబడేవి రెడ్ల శాసనాలే.

పూర్వం ఇక్కడ రెడ్లు కోట కట్టించి అందుండి ఈప్రాంతదేశమును ఏలుతుండేవారని ప్రతీతి. ఇప్పటికీ కోటసంబంధమైనవనిచెప్పి ఈవూరికి ఉత్తరాన్ని కోట గోడలు, దర్వాజా మొదలైన శిథిలావశేషాలు కొన్ని చూపిస్తూ ఉంటారు. కందుకూరికి అనతిదూరంలోనే ఉన్న చుండిలోకూడా రెడ్డిరాజులకోట ఉండేదట. పాతచుండివద్ద ఈకోటకు సంబంధించిన శిథిలావశేషాలు ఇప్పటికీ కొన్ని చూడవచ్చునంటారు అక్కడివారు. చుండిలోకూడా రెడ్లశాసనాలు ఉన్నవి.

కందుకూరు, చుండినగరాలు రాజధానులుగా చేసుకొని పరిపాలించిన రెడ్డిరాజులు కొండవీటి రెడ్లకు బంధువులే. శ్రీశైలంలో పాతాళగంగకు సోపానాలు నిర్మించి కొండవీటిరెడ్డిరాజ్యం స్థాపించిన వేమారెడ్డింగారి సోదరుడు మల్లారెడ్డింగారే ఈ కోవవారికి మూలపురుషుడు. ఈయన వేమారెడ్డింగారి సేనాధిపతులలో ఒకడు; చాలా పరాక్రమవంతుడు; తురకలను జయించి వారు తీసుకొన్న బ్రాహ్మణాగ్రహారాలు తిరిగి బ్రాహ్మణుల కిప్పించినవాడు. కందుకూరు చుండి ప్రాంతాల గనబడే శాసనాలను బట్టి ఈకోవ వారి వంశావతారక్రమం ఇది.

వీరిలో చాలామంది గుళ్లూ గోపురాలూ కట్టించి ప్రజోపయోగం నిమిత్తం అనేక తటాకాలు నిర్మించారు. శాసనాలలో ఈరెడ్డిరాజులు కవీంద్రప్రకరసురతరువులనిన్నీ, సంగీత సాహిత్య గుణజ్ఞులనిన్నీ, అనేక దేవాలయ తటాకప్రతిష్ఠాతలనిన్నీ పొగడ్తలు పొందినారు. కందుకూరిలో వేమారెడ్డిగారి సైన్యాధిపతి అయిన మల్లారెడ్డింగారి శాసనమున్నూ, ఆయనసహోదరుడు రాచవేమారెడ్డింగారి శాసనమున్నూ ఉన్నవి. ఈశాసనాలు కోటలోని మసీదు స్తంభాలమీద ఉన్నవి. స్కన్దపురి జనార్దనస్వామివారికి చేసిన దానధర్మాల శాసనాలక్కడ ఉండడంవల్ల ఈమసీదు పూర్వం జనార్దనస్వామి ఆలయంగా ఉండేదనిన్నీ, ఈ స్తంభాలు ఆగుడి మండపస్తంభాలనిన్నీ ఊహించవచ్చును. తురకల 'తళ్లీ' లో ఈ ఆలయాని కీగతి ప్రాప్తించి ఉండవచ్చును. ఆలయానికి సంబంధించిన శిల్పపురాళ్లు ఈవూళ్లో భావులవద్దను ఇతరచోట్లను ఇప్పటికీ కనబడుతవి.

రెడ్డిరాజుల ప్రభుత్వంలో ఈవూరిదశ మళ్లీ మళ్లీ పోయింది. వారి తరువాత ఈప్రాంతమును ఏలినవారి

శాసనాలేవీ ఇక్కడ కనబడకపోవడాన్ని బట్టి రెడ్డి రాజుల రాజరికం పోయినతరువాత ఈవూరి ప్రాముఖ్యం కొంత తగ్గివుంటుందని తోస్తుంది.

కందుకూరునుంచి పెట్లూరికి బైలుదేరినాను. నాతో మన్మిత్రులు ఆపంట లక్ష్మీనరసింహముగారు* వస్తానన్నారు.

కందుకూరి రెడ్డిరాజుల వంశవృక్షము

ప్రోలయ

మాచారెడ్డి   వేమారెడ్డి   దొడ్డారెడ్డి   అన్నారెడ్డి   మల్లారెడ్డి

(గౌరాంబిక)   పినకోమటిరెడ్డి

శ్రీగిరిరెడ్డి శ. ౧౩౨౨[1]   రాచవేమారెడ్డి శ. ౧౩౨౧[2]   మాచారెడ్డి   అన్నదేవరెడ్డి   పెద్దిరెడ్డి

(గంగాంబిక)

కోమటిరెడ్డి   శ్రీగిరిరెడ్డి

కోమటిరెడ్డి   మల్లారెడ్డి శ. ౧౩౩౧[3] శ. ౧౩౨౮[4]   అనవేమరెడ్డి   నారాయణరెడ్డి   సోమేశరెడ్డి   శివలింగరెడ్డి[6]

తిప్పయరెడ్డి   శ్రీగిరన్న   రామయ   దేవరాయడు   నారాయణదేవరు

శ. ౧౩౫౨[5]

---

* వీరు ఆపంట సత్యనారాయణగారి సోదరులు. బి. యే. పరీక్షప్యాసయి వైద్యపరీక్ష యమ్. బి. కి చదువుతూ సహాయనిరాకరణోద్యమం రాగానే దేశాభిమానపూరితులై సత్యనారాయణగారు చదువుమానివేసి ఉద్యమంలో ప్రవేశించి కొంతకాలం ప్రచారంచేసి రాజకీయగ్రంథాలూ, స్వరాజ్యగీతాలూ మొదలైనవి ప్రకటించి, చివరకు ఖద్దరులో దిగినారు. కనిగిరి, కందుకూరుతాలూకా గ్రామాలలో గాంధిమహాత్ముని ఖద్దరుఉద్యమం రాకపూర్వమునుంచీ కూడా రాట్నములు తిరుగుతూ ఉండడంచేతనూ, 'మాలనూలు' వాడుకలో ఉండడంచేతనూ, ఆప్రాంతాలు ప్రత్తి పండేస్థలాలు గనుక ముడిప్రత్తి విశేషంగా దొరకడానికి అవకాశంఉండడంచేతనూ సత్యనారాయణగారు కుటుంబసహితంగా కందుకూరులోనే స్థిరపడి ఈపరిశ్రమ ప్రారంభించి వ్యాపారంసాగించి తమ సర్వస్వాన్నే కాకుండా నిరాడంబరమైన ఆదేశసేవలో చివరకు తమ ప్రాణాన్నికూడా ఆహుతియిచ్చారు. ఆయనసోదరులైన ఈ నరసింహముగారు ఇప్పటికీ ఎన్నెన్ని విఘాతాలు వస్తున్నా అన్నగారు చూపినమార్గాన్నే పోతూ శక్తికితగినట్లు ఆ పరిశ్రమ నేసాగిస్తున్నారు.

1 Kr 43. N. 1. vol II, 568.
2. Kr 35. N. 1. vol II, 549.
3. Kr I8. N. 1. vol II, 503.
„ Kr 19. N. 1. vol II, 505.
„ Kr 21, N. 1. vol II, 515.
4. N. 1. Cd vol. I, 5.
5. Kr 16. N. 1. P 195-
6. అనుబంధము చూడుడు.

నారూ నేనూ ఉదయాన్నే బైలుదేరి పొన్నలూరి మీదుగా వెళ్లినాము. పొన్నలూరు చెరువు చాలా పెద్దది. దీనికింద వరిపంట విస్తారము. పొన్నలూరి మీదుగా పచ్చవ చేరుకొనేటప్పటికి మధ్యాహ్నం పదకొండో, పదకొండున్నరో అయింది. ఆవూళ్లో నడివీథిలో శాసన శిల ఉన్నదికాని తీరా పోయి మాచేసరి కది శిథిలయంత్ర మైనది. పచ్చవ పాలేటిఒడ్డున ఉన్నది. ఇక్కడ రమారమి మూడువందలవరకు ఉంటవన్నారు రాట్నాలు. మేము వెళ్లినది పత్తిపట్టేరోజు లవడంచేత పత్తిరాట్నముల చప్పుడు కిర్రూ కర్రూ మంటూ వినబడుతూ ఉండేది.

పచ్చవలో భోజనంచేసి మధ్యాహ్నం రెండున్నర గంటలకు మళ్లీ ప్రయాణం సాగించాము. అక్కడక్కడ పత్తిచేలూ, పత్తివడిచేవాళ్లూ తక్క మాకింక ఏమీ కనబడలేదు. పేరాపురం, జాళ్లపాలెముల మీదుగా సాయంత్రానికి పెట్లూరు చేరుకొన్నాము.

ఇదంతా రేగుకంపరాజ్యం. మోకాలియెత్తున పెరిగే రేగుడొంకలుతప్ప చెట్లూ చేమలూ ఏమీ కనబడవిచ్చట. అంతా రాతిభూమి. మంచిఎండలో వెడితే తలదాచుకోడానికి దారిలో ఎక్కడా నీడ దొరకదు. చెట్టన్నది ఉంటేగా. చెట్లు కనబడుతున్నవంటే అక్కడ గ్రామం ఉన్నదన్నమాటే. ప్రతీగ్రామానికీ ఈప్రాంతాల చుట్టూ చింతతోపులో మామిడితోపులో ఉంటవి. గ్రామందాటితే మళ్లీగ్రామానికి వెళ్లేవరకూ దారిలో చెట్లే కాదుకదా తుదకు పురుగుకూడా కనబడదు. అంతా ఎడారిలాగుంటుంది. కాకి సంచారం కూడా చూడం. సరిఅయిన బాటలే లేవు. బండి తోవ లున్నది ఏకొద్ది ఊళ్లకోమాత్రమే. ఊరికీ ఊరికీ మధ్య చీలితోవలు హెచ్చు. ఏతోవనుపోతే ఎక్కడికి పోతుందో—వాగుకే పోతుందో వంకకే పోతుందో, కొండకే పోతుందో, వూరికే పోతుందో—దారిలో చెప్పేవా రెవ్వరూ కనబడరు. వర్షాకాలం పైరూపంటారోజులు. కనబడితే అంగణ్ణొకరు ఆమణ్ణొకరు అప్పుడే కనిపించాలి; అంతే. ఏవూళ్లోనూ బ్రాంచిపోస్టాఫీసుకూడా లేదు. కందుకూరితాలూకా పెట్లూరికి అక్కడికి ఎనిమిదో పదోమైళ్ల దూరంలో ఉన్నమద్దులూరినుంచి వస్తాడట ఉత్తరాలుతెచ్చే అతను. (అమద్దులూరు గ్రామం గుంటూరుజిల్లా ఒంగోలుతాలూకాలో ది). ఇతని'బీటు'లో రమారమి ఇరవై రెండు గ్రామాలదాకా ఉన్నవన్నారు నిజమో అబద్ధమో! ఈప్రాంతాల కొన్నికొన్ని ఊళ్లలో బ్రాహ్మణులే లేరు. ఆ వున్నబ్రాహ్మణులకుకూడా వరి అన్నం కరవే. శ్రీనాథుడు పల్నాటిని గురించి వ్రాసినట్లు ఇక్కడ

చిన్నచిన్నరాళ్లు – చిల్లరదేవళ్లు
సజ్జజొన్నకూళ్లు–సర్పంబులు నుదేళ్లు

విశేషం.

జొన్నకలి జొన్న యాంబలి
జొన్నన్నము జొన్నపిసరు జొన్నలె తప్పన్
సన్నన్నము సున్నసుమీ

అన్నట్టు రాగిసంకటి, కొఱ్ఱసంకటి, సజ్జసంకటి, అరికెలు, వరిగెలు తప్ప ఇంకేమీ లేదు. ఉద్యోగస్థులకోసం కొందరు కొందరు కొంచెంగా బియ్యం నిలవచేసుకొని ఉంచుకొంటారు. కొనవలెనంటే ఊళ్లో మళిగ (కోమటిదుకాణం)లో మాత్రం ఏయొఱ్ఱబియ్యమో దొరకుతవి.

దేశంచాలా దరిద్రదేశం. అంతావర్షాధారం. వర్షములు కురిస్తే పంటా, కురవకపోతే మంటాను. ఇటువంటిస్థితిలో ఈవూళ్లు ఇట్లావున్నవంటే ఆశ్చర్యం ఏమిటి! ఈదేశస్వభావాన్నీ, స్థితినీబట్టి అక్కడివాళ్లు 'ఇదంతా రావణాసురుడు చుప్పనాతికి అరణ మిచ్చిన రాజ్యం' అంటారు నవ్వుతూను.

ఆరాత్రీ ఆమరునాడు ఉదయమూ అక్కడ ఉండి అక్కడిశాసనాలకు ప్రతిబింబాలు తీసుకొని తరువాత సన్నమూరికి బైలుదేరినాము. సన్నమూరికి పాదిరె కొండలు దగ్గరగా కనబడుతూ ఉంటవి. సాయంత్రం ఆవూళ్లోశాసనం ఒకటి ఉండగా దానికి ప్రతిబింబం తీసుకొన్నాం.

తీసుకొంచూస్తే అది పదవశతాబ్దికి పూర్వపుదిగా కనబడలేదు. దానిలో ఉన్న సంవత్సరం తొమ్మిది వందల నలభై పైచిల్లర. చిట్టచివర అంకె తిన్నగా కనబడడంలేదు. ఆసంవత్సరం శకవర్షమో యేమో తెలియదు. వ్రాతలిపినిబట్టిచూస్తే అది శకవర్షమే అవుతుందనితోచింది. ఇట్లా అయితే ఈశాసనం నన్నయభట్టారకునికి సమకాలంనాటిది అవుతుంది. ఇది బాణరాజుల శాసనం. ఇందులోని సంవత్సరం నెల్లూరు మండలశాసన సంపుటాలలో ౯౪౦ అని యివ్వడంమూలాన్ని దానికోసం అక్కడికి వెళ్లినాను. కాని ఆశాభంగం కలిగింది ఆ సంవత్సరం చూడగానే. బట్టరువర్తు వేణుగోపాలశెట్టిగార్ల నాటికంటె రాయి చాలా పాడయినది. అందులో దిగువ కొంతమేర ఇటీవల పేడు లేచిపోయింది. నెల్లూరు శాసనసంపుటాలలో ఇచ్చిన పాఠంకంటె మంచిపాఠం ఇవ్వలేకపోయినా వెళ్లి ఆశాసనప్రతిబింబం తీసుకువచ్చాను గనుక దానినిబట్టి నేను చదివిన పాఠం ఈక్రింద ఇస్తున్నాను. ఇందులో కొన్ని అక్షరాలు నాకింకా సందేహంగానే ఉన్నవి. ఇదే సునిశ్చితమైనపాఠం అని ఖండికంగా చెప్పలేను కాని చాలావరకు దానినిజాగ్రతగా చదివినానని మాత్రం చెప్పగలను.

బాణ శాసనం: మూలము

వృషభము లింగము మూలము

౧. స్వస్తి సకళజగత్రయా
౨. భివన్దిత సురాసురాధీశ ప
౩. రమేశ్వర ప్రతిహారీకృత మ
౪. హాబలికులోద్భవ కృష్ణధ్వజ
౫. విరాజితపైశాచికపటహ[ధ్వజో?]
౬. [మ*]ణ వృషభలాఞ్ఛన నన్ది
౭. గిరినాథ పదీగిపురపర మే
౮. [శ్వ]ర బాణవొల్గణ్డ బలికు
౯. లాఞ్ఛన గటు(ష్టు)సన్దియణువు
౧౦. . దిన. చి(?) శ్రీమత్ (?)
౧౧. అగ్గపరాజు సంవత్సర ౯౪[౫?]
౧౨. యగు సేణ్టి వైశాఖపుణ్ణమకు
౧౩. క్రవారంబునాణ్డు ప్రసన్నగూరి అగ
౧౪. స్తీశ్వరభటారనికి పెద్దరాజ్య
౧౫. నయు(?) కొణ్డు(?)క రాజ్యనచేతం గొని ఇ
౧౬. చ్చినభూమి ఇరువొదినాలుగు మ
౧౭. [ఱు]తుర్లసేల పెద్దరాజ్యనయు కొ(?) ణ్డు(?)
౧౮. [క] రాజ్య...నతిభోగము (?) న .
౧౯. పవ....[సా*]క్షి దేసరట్టని
౨౦ ....రిమాగ..
౨౧. ....నయుచి..
౨౨. ....సమ్బంధంబు
౨౩. ....మయ్య [స్వ*]దత్తం
౨౪. వాపరదత్త[ంవా యో*] హరేతు వసుం
౨౫. ధరాం షష్టిం వర్ష సహస్రాణి వి
౨౬... ష్టాయాం జాయతే కృమి

ఈబాణరాజుపేరు అగ్గపరాజని ఉన్నది. ఇంకా ఈదేశాన్ని క్రీస్తుశకం పదివందల ప్రాంతమున కొందరు బాణరాజులు పాలిస్తూ వున్నట్టు ఈశాసనంవల్ల స్పష్టమవుతున్నది. శాసనంలో ప్రసన్నగూరిపేరు వచ్చినది. ప్రసన్నగూరే ఇటీవల సన్నమూరు అయినదనుకొని ఈవిషయమై ఆవూరికరణంగారిని కూడా అడిగినాను. పందసంవత్సరములకు పూర్వంవరకూ 'గ్రామలెఖ్ఖ'లలో ఈవూరిని ప్రసన్నగూరనే వాడేవారని చెప్పినారు.

ఆమరునాడు ఉదయం సంగమేశ్వరానికి బైలుదేరినాము. మేము జువ్విగుంట, అయ్యవారిపాలెం, బోసంవారి పాలెములు గడచి జగ్గరాజుపాలెం వచ్చేటప్పటికి దాదాపు తొమ్మిదిగంటలవుతుంది. పక్కవూళ్లలో ఎక్కడో కలరా ఉన్నదట. మేము ఆవూళ్లనుంచి వచ్చినామనుకొని జగ్గరాజుపాలెం సంసారులు మేము ఆవూళ్లోకి వెళ్లగానే మాదగ్గరకు గుంపులుగా వచ్చి 'అయ్యా! బిడ్డా పాపా ఉన్నవాళ్లం. వూళ్లోకి రాకండి; వూరవతలనుంచి తోవవుంది. ఆతోవమీదుగా పొండి' అని వేడుకోవడం మొదలుపెట్టినారు మమ్మల్ని. మాకు మొదట కొంతవరకిది అర్థంకాలేదు. ఈప్రాం

తాల ఏవూళ్లోనైనా కలరా వస్తే రెండోవూరివాళ్లు ఆవూరివాళ్లను తమగ్రామంగుండా పోనివ్వరు. అట్లాపోనిస్తే కలరాతగిలిన గ్రామాలనుంచి వచ్చేవాళ్లు కలరా దేవతను వెంటతీసుకొనివచ్చి తమ గ్రామంలో దిగబెట్టి వెళ్లిపోతారని భయమట. ఎవరోఒకరు వెనుక కొంతకాలంక్రిందట కలరాతగిలినవూరినుంచి వస్తూ దానిని వాళ్లవూళ్లో దిగబెట్టిపోయినారట. అప్పుడు వూరంతా చేటలతో చెరిగిందట అమ్మవారు. అందువల్ల వారికంతిభయం. మేము కలరా ఊళ్ల లోనుంచి రావడంలేదని వారికి నమ్మకం పుట్టించేటప్పటికి మాకు తలప్రాణం తోకకు వచ్చింది.

జగ్గరాజపాలెం కొంచెం గడచి ముందుకు వెళ్లేటప్పటికి సంగమేశ్వరం దేవాలయాలు కనబడుతూ ఉంటవి. మేము దేవాలయాలదగ్గరకు వెళ్లేటప్పటికి పదిన్నరో, పదకొండో అవుతుంది. సంగమేశ్వరాలు నెల్లూరులోనూ దత్తమండలాలలోనూ కూడా చాలా ఉన్నవి. ఎక్కడ రెండేరులు కలిస్తే అక్కడల్లా సంగమేశ్వరుడు వెలుస్తాడు; అస్థలం గొప్ప పుణ్యతీర్థ మవుతుంది. ఈసంగమేశ్వరం మాకేరు పాలేరుల సంగమస్థలంలో ఉన్నది. ఇక్కడ ఊరేమీ లేదు. శివరాత్రికి ఇక్కడ గొప్ప తిరునాళ్లు సాగుతుంటాట. యాత్రికుల సౌకర్యార్థం సత్రం ఉన్నది. ఈసంగమేశ్వరునికి అర్చనాదికములు చేసేఅర్చకులు అక్కడికి సమీపంలోనే ఉన్న చెన్నుపాటినుంచి వస్తారట. చెన్నుపాటినుంచి యేళ్ళగుండా రావాలి వారు. వర్షాకాలాన యేళ్లు పొంగినప్పుడు సంగమేశ్వరానికి రావడం కష్టం. అందువల్ల చెన్నుపాటిలో కూడా సంగమేశ్వరస్వామి ఉన్నాడట. ఆరోజులలో అక్కడనే నైవేద్యాదికములు జరుపుతూ ఉంటారట. మేమక్కడ శాసనాలకోసం వెదకినాము. ఆగుడిఆవరణలో రెండుశాసనశిలలు పాతి ఉన్నవి. అవి నెల్లూరుమండల శాసనసంపుటాలలోనికి రాలేదు. అందువల్ల అవి పదవశతాబ్దికి పూర్వపు శాసనాలు కాకపోయినా వాటికికూడా ప్రతిబింబాలు తీసుకొన్నాం. వాటిపాఠము ఇక్కడ ఇస్తున్నాను. అందులో ఒకటి పల్లవరాజశాసనం. దీనిని ఒకప్రక్క కిందినుంచి పైకివ్రాశారు. అందువల్ల శాసనప్రారంభం కింద ఉన్నది.

పల్లవశాసనం: మొదటిపక్క

౧. స్వస్తి అనేకమహీమం[డ]
౨. లరాజధిరాజరజప
౩. రమేశ్వర పరమవంశోద్భ
౪. వపల్లవ కులతిల [క]
౫. భారద్వాజగోత్ర లలితార్ధ్జన
౬. ంద్రధర ఖట్వాంగధ్వజ కదు
౭. వాయుపఞ్ఛగోమణ వృమభ
౮. లాంఛ్ఛన వెంగళనాధకాంచ్చీ
౯. పురవరధీశ్వర కామకోట్యం
౧౦. బికలబ్ధ వరప్రసాద నొడువ
౧౧. డిసహాసార్జన నిజసేవకాభర
౧౨. ణా బంధుజనాశ్రయప్రసన్నప్ర
౧౩. చండజలదంకర్ణైరన భు
౧౪. [వన *]నారాయణ కుమారకందర్ప స్వ
౧౫. ......సురముఖు(కు)టఘటితచరణా
౧౬. [రవింద *][భూ]లోకచతుర్వర్ణాన్నాశ్రి
౧౭. [మధర్మరక్షణ *] దిగ్విజయార్జితగం
౧౮. ......[శ్రీపర్వతపూర్వదిగ్భాగస్స *] [ప్త]స
తగ్రహార [ప్ర]
౧౯. [తిష్ఠిత శ్రీమన్మ *] [క్కు]ంటికదువె[ట్టి*]
౨౧. [వంశావతారులైన శ్రీమను*]మహామం
౨౧. [డలేశ్వర. ....*]

రెండవపక్క

౨౨. ......కూడలిసంగ[మేశ్వ*]
౨౩. [శ్రీ] మహాదేవని [అమృ]
౨౪. తపడ్ళకున్న అంగరంగ[వై]
౨౫. భవభోగరాగషోడశో(శో)ప
౨౬. చారాలకున్న..ంగ...
౨౭. చన్నునిపాడుగ్రామద్వయ[ం]
౨౮. ఆచంద్రార్కస్థాయిగాను.
౨౯. [ర*]నదిమాకేటికూడలి

౩౧. పుణ్యసంగ్గమంలోను
౩౧. దారాదత్తంసేశి సమపిఁ
౩౨. ంస్తిమి అష్టలోకధర్మ
౩౩. పాలకులుసాక్షిగాను ఇస్తి
౩౪. మియాధర్మము ఎరింగి
౩౫. న్నితిరస్కరించక పాలిం
౩౬. చ్చినపుణ్యుల పాదపద్మ
౩౭. ములు తమశిరసున నుం
౩౮. తును॥స్వదత్తా ద్విగుణ
౩౯. ం పుణ్యం।పరదత్తాను
౪౦. పాలనం।పరదత్తాపహారే
౪౧. ణ। స్వదత్తం నిష్ఫలం భ
౪౨. వేత్॥ మంగళమహా
౪౩. శ్రీశ్రీంజేయును॥

శాసనంలో రాజు బిరుదులూ, దానంచేసిన గ్రామమూ మొదలైనవి వర్ణితమైన భాగం బాగానే వుందికాని అసలు రాజు పేరుగలభాగంమాత్రం పోయింది. అందువల్ల శాసనం ఉండీలేనట్టే. ప్రయోజన విరహితం.

నెల్లూరుమండలంలో పరిపాలన సాగించిన పల్లవ రాజులు కొందరు కనబడుతున్నారు. వీరి శాసనాలు దర్శి (౪౩, ౬౯ నెంబర్లుగల శాసనాలు), కందుకూరు (౬౧, ౬౨, ౬౩ నెంబర్లుగల శాసనాలు), కనిగిరి(౫౪ వ నెంబరు శాసనం), ఉదయగిరి (౬ వ నెంబరుశాసనం) తాలూకా గ్రామాలలో ఉన్నవి. ఈశాసనాలువ్రాయించిన పల్లవరాజు లందరూ ముక్కంటికాడువెట్టివంశావతారులమని చెప్పుకొన్నవారే. వీరందరు ఒకరిద్దరు తక్క క్రీస్తుశకం పదుమూడవ శతాబ్దిలోవారే. కనిగిరి, ఉదయగిరి శాసనాలలోని పల్లవరాజ బిరుదులే దీనిలో కూడా ఉండడంచేత సంగమేశ్వరంలో శాసనం వేయించిన పల్లవరాజుకూడా కనిగిరి, ఉదయగిరి పల్లవరాజ వంశములలోనివాడై ఉండవచ్చును.

ఇక సంగమేశ్వరంలోని రెండవశాసనం చాలా ఇటీవలిదని తోచింది. అయినా దాని పాఠంకూడా ఇక్కడ ఇస్తున్నాను. ఖిలపడివున్న శివాలయమును ఉద్ధారం చేసినప్పుడు వేసిన శాసన మిది. దీనిలో రాజు పేరులేదు. శాసనంకూడా అసంపూర్తే. శకవర్ష సంఖ్య ౧౩౦౭ అని ఒకవిధంగా చెప్పవచ్చును కాని దానిని మాటలతో తెలిపేవిధంకూడా మరచిపోయిన ఇటీవలి కాలంలోనే ఈశాసనమును వ్రాశారేమోఅని నాతలంపు.

శాసనపాఠము

నంది చంద్రుడు సూర్యుడు

౧. శ్రీ శకవర్షశిరామాగగనషిఁ
౨. సంఖ్యప్రభవాద్య।(బ్ద) ఆశ్వయుజ శు
౩. క్లపక్షధర్మ (ప్రథమకీ) తిథి శివాలయం
౪. కుర్యాత్ శ్రీశైలశిఖర అ[గ్నే]
౫. యభాగే పంచాధశియో
౬. జనవిస్తార అయామభూ
౭. తు సమాపఁ క్షీరవాహినీ
౮. మాంకేటిసంగముప్యాతీ[ర్థ]
౯. సంగమేశ్వరదేవఖిలమంధిరం
౧౦. శిఖరపర్యంత కుర్యాత్ ధేవం
౧౧. ధ్రుండ మొదలైన దిక్పతు
౧౨. లున్ను ఆదిత్యాధి నవగ్ర
౧౩. హాలున్ను పృథివ్యప్సుతే
౧౪. జోవాయురాకాశములు
౧౫. న్ను అహోరాత్రములుంను
౧౬. సంవత్సరమాసరుతు
౧౭. వులుంన్ను దశదిక్కులు
౧౮. [న్ను] ... .

రెండవపక్క

౧౯. అష్టదిగ్గజాలు [ను*]
౨౦. కృతదుష్కృతంబులుం [న్ను*]
౨౧. స్థావరజంగమంబులున్ను
౨౨. యధిం ... ...

ఆకస్మిక ఛాయాచిత్రములు

(Snap Shots)

౧. కష్టజీవులు

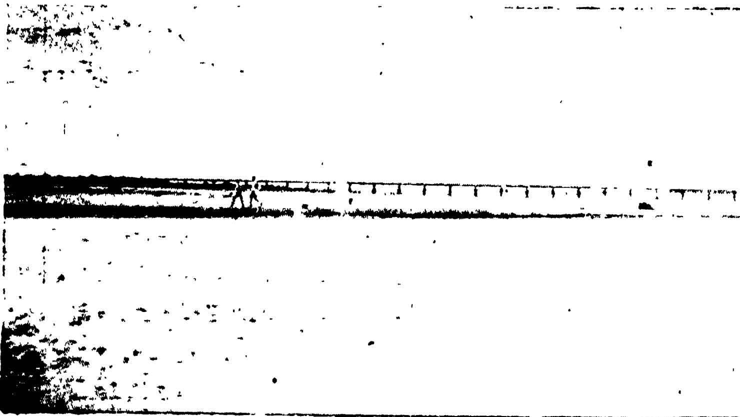
౨. పెన్నయందు ఈతలాట

3. భాగస్వాములు

౪. గొపుసుదనము

౫. పినాకినిమీఁద ఆనకట్ట-రైలు వంతెన

ఛాయాచిత్రకారుడు: శ్రీ డాక్టరు కె. యస్. ప్రసాదరావుగారు, పొదలకూరు, నెల్లూరుజిల్లా.

శాసన ప్రతిబింబాలు తీసుకొని వేసవి ఎండ చాలా తీక్ష్ణంగా ఉంటే అక్కడ దేవాలయమంటపం లో కొంతసేపు విశ్రమించాము. అక్కడికి కొందరు గొల్లలువస్తే వాళ్లతో కాటమరాజుకథనుగురించి ప్రసంగిస్తూ కూర్చున్నాము.

ఈప్రాంతమంతా కాటమరాజుఏలినదే. సిద్ధిరాజుకున్నూ, కాటంరాజుకున్నూ యుద్ధంజరిగినది ఈసమీపాన్నే. కందుకూరినుంచి కనిగిరివెళ్లేతోవలోనే అలవలపాడూ పంచలింగాలకొండా ఉన్నవి. కాటమరాజు తండ్రి పెద్దిరాజు అలవలపాటి కధిపతి. పంచలింగాల కొండ పరిసరప్రాంతము ఖడ్గతిక్కన సమరక్రీడసలిపిన మహాక్షేత్రము.

అలవలపాటి సమీపాన్ని నేరేళ్ల వాగు ఒడ్డున పంచలింగాలకొండదగర ప్ర　టా నై శాఖ పౌర్ణమికి గంగతిరునాళ్లు సాగుతుండట. ఆరోజున కందుకూరు, కనిగిరిసీమలనుంచి 'ఎక్కడెక్కడివాళ్లూ' రెండెడ్ల బళ్లుకట్టుకొని, రంగురంగుల చీరలూ మొదలైనవి గూళ్లుగాకప్పి, ఎడ్లకు వింతవింత అలంకారాలు చేసి ముస్తాబై వస్తారట. కోటప్పకొండ (గుంటూరు), జగ్గన్నతోట (తూర్పుగోదావరి)లలో ప్రభలతీర్థంసాగినట్లు ఇక్కడ బండితీర్థం సాగుతుండట. వచ్చినయాత్రికులంతా ఆవాగుఒడ్డున గంగమ్మకూ కాటమరాజువారికీ పశుక్షేమంకోరి పొంగళ్లు పొంగిస్తారట. నేరేళ్ల వాగు దగ్గర కొండమీద పంచలింగాలున్న ఆలయం ఉన్నది. కొండకింద సమీపాన్ని రావిచెట్టున్నస్థలం దగ్గర యాదవవీరులు యుద్ధానంతరం ఏట్లోకడిగిన కత్తులు పాతినారని చెప్పుతారు. వాగుకవతలి ఒడ్డున సమీపాన్నే గంగదేవళం ఉన్నది.

పశువులనిమిత్తమై వచ్చిన యుద్ధంలో యాదవులైన కాటమరాజువారే గెలిచారుకనుక ఇప్పటికీ ఆప్రాంతపు పశుపాలకులకు వారిమీద ఉండేభక్తి అట్టిది. ఇప్పటికీ ఆ ప్రాంతాలవారికీర్తి మాసిపోలేదు. మన్యాలకూ, కొండలకూ మేతకోసం పశువులను తోలుకుపోయేటప్పుడల్లా పశుధనంకలవారందరూ అవి తిరిగి సురక్షితంగా ఇల్లు చేరుకొన్నట్టయితే పొంగళ్లు పొంగిస్తామని కాటమరాజువారికి మ్రొక్కుకొంటారట. ఎప్పటి యుద్ధం! ఎప్పటి కాటమరాజు! ఇప్పటికీ పోలేదు విజయుడైన ఆరాజు పలుకుబడి! ఆప్రాంతాల కాటమరాజువారికి గుళ్లుకూడా లేచినవి! మారెళ్ల సీమలో ఇప్పటికీ కాటమరాజు శిలావిగ్రహాలను చూడవచ్చును. మారెళ్ల గ్రామం కనిగిరి తాలూకాలోనిది. ఈమారెళ్ల ప్రాంతమే మా　ళ్ల సీమ

గంగగుడి ఉన్నచోట్ల సాధారణంగా కాటమరాజువిగ్రహం కనబడుతూనే ఉంటుంది. గంగ కాటమరాజువారికి కులదేవతట. పశువులకు సంబంధించిన వివాదంలో విజయముపొంది ఆప్రాంతాలపశుధనంకలవారి పాలిటి పరమదైవమైనాడు కాటమరాజు.

కాటంరాజు కథకు ప్రచారం విశేషం అక్కడ. అలవలపాటి గంగతిరునాళ్లలో రాత్రులకు రాత్రులు భట్టురాయబారము, యఱ్ఱగుడిపాటి పోట్లాట, కాటంరాజుకథ- ఈమొదలైన పాటలలోనే గడచిపోతవట.

కాటంరాజువారు అసలు తనుకథ ప్రచారంచేయడానికి అధికారంఇచ్చినది కొమ్ముమవాళ్లకట. వీళ్లదిమాదిగలలో ఒకకులం. కాటంరాజువారి కథలు మాసిపోకుండా కాపాడినది వీరేనట. ఇందుమూలాన్ని యాదవులైనగొల్లలు వాళ్లను ఎక్కువగా గౌరవిస్తారట. ఎప్పుడైనా కొమ్ముమవాడు యాదవుల(గొల్లల) ఇంటికి వస్తే వానికి ముందు భోజనంపెట్టకుండా గొల్లలు భోజనం చేయరాదట. ఇప్పటికీ ఈఆచారం సాగుతున్నదట. తమ పూర్వచరిత్రను కాపాడిన ఆజాతికి గొల్లలు ఇంతవరకు చూపించిన, ఇప్పటికీ చూపిస్తున్న అఖండగౌరవం ఇది.

ఈకథలు పాడేవాళ్లు గొల్లలలో కూడా ఉన్నారట. వారికి పికిలివాళ్లని పేరు. వీరు ముఖ్యంగా కందుకూరుతాలూకా ముప్పాళ్లలో ఉన్నారు. వారికి వంశపరంపరగా వస్తూఉన్నవృత్తే ఇది. కందుకూరు తాలూకాగ్రామాలలో ఎక్కడెక్కడ అమ్మవారి జాతరలైనా ఈపాటలు పాడేనిమిత్తం వీళ్లు వస్తుంటారట. ఇందుకు

పీర్లకు (స్తృత్తిమానమూర్తుల)నివర్తనలు ఉన్నవట. పంచలింగాలకొండగంగతిరునాళ్లలో కొమ్మువాళ్లే కాక పికిలివాళ్లు కూడా ఈపదాలు పాడుతారట. కాని అక్కడ ఆచారం ఏమిటంటే ప్రాచీనసంప్రదాయ గౌరవాన్ని బట్టి కొమ్మువాళ్లు ముందుగా గుడా రెత్తితేనే కాని పికిలివాళ్లెత్తకూడదట. ఇవి కాటమరాజు కథకుసంబంధించిన ప్రాచీన సంప్రదాయాలు ఆప్రాంతాల వాడుకలో ఉన్నవి.

కొంచెం ఎండ చల్లబడినపిదప నాలేరుదాటి మంగినపాటిమీదుగా కందుకూరు కనిగిరిరోడ్డుమీద ఉన్న నంకుపాలెం చేరుకొన్నాం సాయంత్రానికి. అక్కడికి రాగానే మాకు మళ్లీ స్వదేశంలోనికి వచ్చినట్లయింది. అక్కడినుంచి 'బస్సు' మీదుగా కందుకూరు వెళ్ళినాము.

అంతవరకు నాతోపాటు కష్టాలకోర్చుకొని నాకు సహాయభూతులైన లక్ష్మీనరసింహంగారిని అక్కడ దిగబెట్టి వారికి వందనాలు సమర్పించి సెలవుపుచ్చుకొని మరునాటి ఉదయం 'బస్సు' మీద కనిగిరికి వెళ్ళినాను.

కనిగిరిలో రెండురోజులాగి అక్కడినుంచి పామూరుమీదుగా నలజనంపాడు వెళ్లినాను. పామూరులో గొప్ప చెరువున్నది. పాతకోట ఒకటున్నది. అదిగొప్ప వర్తకస్థలము. నలజనంపాడు వెలిగొండల కీవలితట్టు ఉన్నది. అవతలిపక్క మూడుపరుగుల దూరంలో భైరవునికోన మొదలైనవి ఉన్నవి. ఈగ్రామం ప్రస్తుతం వెంకటగిరిరాజావారి జమీలోనిది. ఇక్కడ ఉన్నవారంతా వెలమలు. బ్రాహ్మణులెవ్వరూ లేరు. అక్కడ ఎలిమెంటరీబోర్డుస్కూలు అయ్యవారొక్కరే బ్రాహ్మణులు. అయ్యవారింట్లో ఆమధ్యాహ్నం భోజనంచేసి శాసనంకోసం బైలుదేరినాను. "ఈశాసనం ఏంచేస్తారు? మీరు జమీందారుగారి తరఫున వచ్చారా? గౌవర్నమెంటుతరఫున వచ్చారా? ఒక్కశాసనంకోసం చెన్నపట్టణంనుంచి రానలసిన అవసర మేమున్నది? ఈశాసనశిల క్రింద లంకెబిందె లున్నవి. వాటిని తీసుకు పోవడానికి కాదా మీరు వచ్చింది? ఎక్కడెక్కడ లంకెబిందె లున్నవో ఆవైనంకూడా ఆశిలమీదవ్రాసి ఉన్నదటకాదా? ఈ వైనం మాకు కొంతకాలంక్రిందట ఇక్కడికి వచ్చిన యోగిగా రొకరు చెప్పినారు. ఇటువంటి సందర్భాలలో మిమ్మల్ని ఆశాసనం తీసుకోనిస్తామా?" ఇట్లా ఆవూరివారు ఒక్కపెట్టున ప్రశ్నలవర్షం కురిపించారు. చిట్టచివరకు వారి ప్రశ్నల కనుగుణ్యంగా జవాబిచ్చి నా సదుద్దేశమును గురించి వారికి నమ్మకం కలుగజేసేటప్పటికి కృత్యాద్యవస్థ అయింది. పిదప వారుకూడా నాపనికి తోడ్పడి నాకు చాలాసాయం చేశారు. అయ్యవారి సాయంవల్లా వారి సాయంవల్లా త్వరితంగానే నాపని ముగించుకొన్నాను. అక్కడ ఉన్నదల్లా ఒక్కశాసనమే. అది పదివందలఏళ్ల పూర్వపుది. పాత తెలుగుశాసనం. బట్టరువర్తు వేణుగోపాలశెట్టిగార్ల నాటి కంటె చాలాచెడిపోయినది. అది జైనశాసనం. శాసనారంభంలో జినదేవ సంకీర్తనము కలదు. ఇక విశేషమేమిటంటే శాసనం జైనశాసనమయినప్పటికీ శాసనం తలభాగాన్ని నంగీ లింగమూ మొదలైనవి చెక్కి ఉన్నవి. అది జైనశాసన శిల అవడమూ వాటిమీద నందీ మొదలైనవి కనబడడమూ వింత. ఇది ఆలోచింపదగిన విషయమనుకొన్నాను ఇది ఎట్లా సంభవించినదా అని. నలజేనంపాడను గ్రామనామాన్ని బట్టే అది ఒకప్పుడు జైనుల నివాసస్థలముగా ఉండవలెననుకొన్నాను. అందువల్లనే దానికి జైనులపాడని పేరుకలిగి ఉంటుంది! కాకతి ప్రతాపరుద్రుని కొలువులో వచ్చిన బ్రాహ్మణ జైన మతవివాదంలో విప్రవినోదుల సహాయం మూలంగా బ్రాహ్మణులే గెలిచారట. ఓడిపోయిన జైనులను హతంచేశాడట రాజు. హతశేషులు పారిపోగా వారిని ఊరి(పాడు) పాళ్లలో నివసింపవలసినదే కాని ఊళ్లలో నివసింపరాదని బ్రాహ్మణులు శపించారట. ఇట్లా ఒకకథ చెప్తూంటారు. కథ ఇట్టిది ఒకటుండడమూ, ఇక్కడ జైనశాసనం ఒకటి కనబడడమూ చూస్తే ఇది పూర్వం జైనుల నివాసస్థలమనీ, అందువల్లనే దీనికి జైనులపాడనే పేరు కలిగి ఉంటుందనీ, ఆ జైనులపాడే కాలక్రమాన్ని మనుష్యులనోళ్లలోబడి జేనంపాడుగా

మారి ఉంటుందనీ ఆలోచనకలిగింది. కడపమండలంలో పూర్వం చాలా జైనబస్తీలు ఉండేవని కొన్ని కొన్ని ఆధారాలవల్ల తెలుస్తున్నది. నెల్లూరుమండలానికి ఈప్రాంతాన్ని కడపజిల్లాయే సరిహద్దు. ఇదిన్నీ కాకుండా నెల్లూరులోకూడా పెద్ద జైన విగ్రహాలు ఉన్నవి. ఇవన్నీ ఒకప్పుడు జైనులు ఈప్రాంతాల ఉండేవారని విశ్వసించడానికి గట్టి ఆధారాలుగా కనబడుతున్నవి. నల జైనుల పాడులోని నల అనునది విశేషణ పదమవుతుందేమో అనుకొన్నాను. మంచి అనో యేమో దాని అర్థం. ఇంకా విచారించాలి.

ఈప్రయాణంలోనే చుండి, మాలెకొండ మొదలైనవి చూచాను. మోపూరు ప్రాజెక్టు చెరువు కూడా చూడడం తటస్థించినది. ఈచెరువువల్ల వేలకొలది ఎకరాలు వరిపంట పండుతున్నది. ఆప్రాంతమంతా పంటకాలువలతోను పిల్లకాలువలతోను, డెల్టాభూమి వలె ఉన్నది. ఇవేకాకుండా నెల్లూరుజిల్లాలోని పెదారికట్ల, చినారికట్ల, పొదిలి, సరిచేడు, కలుజువ్వలపాడు, గోట్లకట్టు, బుడమకాయలపాడు, దర్శి ఈ మొదలైన ఊళ్లుకూడా చూడడం కలిగింది.

బుడమకాయలపాటిలోను కలుజువ్వలపాటిలోను పాత తెలుగు శాసనాలు ఉన్నవి. బుడమకాయలపాడు ఇప్పుడించుమించుగా బేచిరాకు గ్రామమనే చెప్పవచ్చు. ఇది ఒంగోలు కంభంరోడ్డుమీద ఉన్న గోట్లకట్టుకు శివారుగ్రామం. ఈరెండుగ్రామాలూకూడా వెలిగొండచాలుకి అయిదారుమైళ్ల దూరంలోఉన్నవి. ఈప్రాంతమున కనుమలు దాటితే వెలిగొండలలోని కర్నూలు జిల్లాలోనికి పోతాము. నెల్లూరుజిల్లా పడమటి సరిహద్దుగా ఉన్న వెలిగొండల నంటుకొని అవతల కడప, కర్నూలు, గుంటూరుజిల్లాలున్నవి. బుడమకాయలపాటిలో ఊరికి మైలు మైలున్నర దూరాన్ని ఒక వేపచెట్టుకింద గంగమ్మదేవళం ఉంది. అక్కడ పాత తెలుగు శాసనాలు రెండు మూడున్నవి. అందులో రెండుమాత్రం నెల్లూరు మండల శాసనసంపుటాలలోనికి వచ్చినవి. ఒకటి రాలేదు. అక్కడ శిలాస్తంభం ఒకటున్నది. దానికి నాలుగువైపులా శాసనం ఉన్నది. అది ఆరేడుమూళ్ల పొడవుంటుంది. అది అంతా పూర్తిగా ఇసుకలో పూడిపోయింది. ఇది అంతా తుఫానుల అవడం మూలాన్ని గాలిదుమారాలు లేచినప్పుడల్లా ఇసుకపొరలు మబ్బుతెరలలాగు లేస్తుంటవి. ఇట్లా లేచిన ఈయిసుకపొరలవల్ల ఆ స్తంభం పూర్తిగా కప్పడిపోయింది. ఎగువ తలభాగం మాత్రం కొంచెం కనిపిస్తున్నది. ఈశిలాస్తంభంమీది శాసనం నెల్లూరుమండలశాసన సంపుటాలలో వచ్చినప్పటికీ వాటిలో ఇచ్చిన పాఠంలో కొన్ని పొరపాటు లున్నవని తోచడంచేత ఎట్లయినా దానికి ప్రతిబింబాలు ఎత్తవలెనని బుద్ధిపుట్టింది. మరొక శాసనశిల నేలమీదపడిఉండడంచేత సులభంగా దానికి ప్రతిబింబం తీశాను. ఈరెండూ కాక మూడవ శాసనశిల మరొకటున్నది. దానిని గంగమ్మ దేవళానికి ప్రాకారపు రాయిగా పాతినారు. దేవళమంటె పెద్దదేవళంకాదు. పెద్దమనిషికి కోటంత ఎత్తు ఉంటుంది. చుట్టూ రాళ్లు పాతిఉంటవి ప్రాకారానికివలె. ఈప్రాకారపునిలువురాళ్లమీదనైన కప్పుమాదిరి ఏర్పడేటట్టు వాటిమీద బల్లపరుపుగా రాళ్లు పరిచి ఉంటవి. లోపల గంగవిగ్రహం ఉంటుంది. దీనినే గంగదేవళం అంటారు; కాని అలవలపాటిదగ్గరి గంగదేవళం మాత్రం అమ్మవారి గుడివలెనే ఉంది. ఈప్రాకారపు రాయిగా ఏర్పడిఉన్న దానిమీదనే శాసనంఉంది. సగంభాగం శాసనం భూమిలోనికి పూడిపోయిఉంది. అంతేకాకుండా ఆరాతిని ఎడాపెడా అక్కడి వేపచెట్టువేరు పామువలె మెలికలుతిర్పి చుట్టివేసుకొన్నది. ఆవేరును తెగనరికించి ఆరాతిని పైకి తీయింతామన్నా అది వట్టివేపచెట్టుకాదు; అమ్మవారి వేపచెట్టు. అటువంటి వేపచెట్లంటే ప్రజల కెట్టి నమ్మకాలుంటవో అందరికీ తెలిసినవిషయమే. అక్కడ ఈరాయి ఒకటే, ఆ స్తంభమొకటే— ఈ రెండూ రెండు వ్యాసఘట్టాలలాగు ఏర్పడ్డవి.

నేను గోట్లకట్టులో వేమూరి సీతారామయ్యగారి యింట్లో బసచేశాను. సీతారామయ్యగారు చాలా మంచివారు. ఆవూళ్లో ఉన్న బోర్డుస్కూలుకు హెడ్డుమాస్టరు. వారికాప్రాంతాల మంచి పలుకుబడిఉన్నది. ఆయన

ఆవూళ్లో అయ్యవారే కాకుండా వైద్యులు కూడాను. పంచాంగం చూచి నక్షత్ర తిథివారాలూ, వర్జ్యాలూ పరిశీలించి ఊళ్లో వాళ్లకు మంచిచెడ్డలు చెప్పగ వారు. ఆలోచనకు, పాలోచనకు ఎన్నికైనచెయ్యి. ఈ కారణాలవల్ల ఆవూళ్లో ఆయనఅంటే అందరికీ విశేష గౌరవం. ఆయన నాకు చేసిన ఉపకారం చెప్పవలెనంటే ఆయనే గనుక నాకు తోడ్పాటి ఉండకపోయినట్లయితే నేనాశాసనాలకు ప్రతిబింబాలు ఎత్తగలిగి ఉండేవాణ్ణి కానని చెప్పితే చాలు. ఆయన నాకంతటి మహోపకారి అయినాడు. మొత్తంమీద శాసనాలకు ప్రతిబింబాలు తీశాను.

బుడమకాయలపాటికే బుడమనరాయలపాడని కూడా పేరు. ఇప్పుడిది చిన్న గ్రామంగా ఉన్నా పూర్వం అది గొప్ప ఊరుగా వుండివుండాలి అనడానికి ఆధారాలు లేకపోలేదు. అక్కడి భూమి చాలా సారవంతమైనది. ఈ గంగమ్మ దేవాలయానికి సమీపాన్ని పూర్వం పెద్దచెరువు ఉండేది. ఇప్పటికీ దీని ఆనవాళ్లు చూడవచ్చు. ఇప్పుడది అంతా తుప్పలతోను, డొంకలతోను అడవిమయమై పోయింది. ఈ చెరువు వైశాల్యము 400 లకరాలుండవచ్చు. ఈ చెరువునీటికి ఆధారభూతములైనవి మూడువాగులున్నవి. ఈవాగులలోని నీరు ఈచెరువులోకి వస్తుంది. ఇప్పు డీకనరులు చెడిపోయినవి. ఈ చెరువువల్ల నాగంపల్లి, వెలిగొండరాయునిపల్లి, పేరారెడ్డిపల్లి, వెంగళపల్లి, బుడమకాయలపాడు, గర్నిపెంట, గొట్లకట్టు—ఇన్నివూళ్లకు లాభం ఉంటుంది. చెరువులో పుష్కలంగా నీరుంటే వెయ్యిఎకరాలకు పైగా సాగవుతుంది. ఇక్కడ పూర్వం ఒకదేవాలయంకూడా ఉండేదని తెలుస్తుంది. గౌనర్మెంటువారు కాని, జమీందారుగారుకాని ఖిలపడి పోయి ఉన్న ఆచెరువును ఊర్జితం చేయించేటట్లయితే పైని చెప్పిన గ్రామాల ప్రజలకు చాలా ఉపకారమవుతుంది. ఆగ్రామం వెంకటగిరి జమీలోనిది. జమీందారులుకూడా ఇందువిషయమై శ్రద్ధ వహించడం లేదు. ఇటువంటివి ఖిలపడి ఉన్న చెరువులిటు చాలా ఉన్నవి. ప్రజలకు అనేక మహోపకారాలుజరిగినట్లు చెప్పబడే బ్రిటీషుప్రభుత్వంలోకంటె కూడా పూర్వపుప్రభుత్వాలలోనే ఈప్రాంతాలు పాడీపంటా సమృద్ధిగా గలిగి ప్రజలు సుఖపడేవారని చెప్పడానికి లెక్కకుమించిన ఈచెరువులేసాక్షి. ఆటువంటి రాతిభూములలో ఏవిధాన్నో గొప్పగొప్ప చెరువులు నిర్మించి నిర్జలమైన ఎడారికాని ఎడారిభూములనూ, గొడ్డువారిన అడవినేలలనూ సస్యశ్యామలములైన సుక్షేత్రములుగా మార్చి ప్రజాక్షేమానికీ, జాతీయసంపదకూ తోడ్పడ్డ పూర్వపు ప్రభుత్వాలకూ ఇప్పటి ప్రభుత్వానికి ఉండే వ్యత్యాసం దేశం చూస్తేనేకాని బోధపడదు.

వెలిగొండరాయడిదేవళం అక్కడికి సమీపమున వెలిగొండలలోనే ఉన్నది. అది ముచికుందులవారి ప్రతిష్ఠ అని చెప్పుతారు. ఆదేవళం సమీపముననే మూసి (ముచికుంద)నది పుట్టుతున్నది. ఆదేవళాన్ని చూడడం పడింది కాదు. వెంకటగిరినుంచి వచ్చే వెలిగొండలనాలు గర్నిపెంట, తువ్వపాళ్ల సమీపాన్నే ఆఖరవుతుంది. కలుజువ్వలపాడు ఈవెలిగొండ కవతల ఉన్నది.

బుడమకాయలపాటి పని పూర్తిచేసుకొని కొంచెం చుట్టుతోను నాగంపల్లి, గర్నిపెంట, తువ్వపాడు, నాగిరెడ్డిపల్లి, గాజ్లదిన్నెలమీదుగా కలుజువ్వలపాడు వెళ్లినాను. ఈప్రాంతాల కొన్నిఊళ్లలో విశ్వబ్రాహ్మణులే కరణాలు. కలుజువ్వలపాటిలో రాట్నములు చాలా ఉన్నవి. అవి ప్రత్తిపట్టేరోజులు గనుక చిల్లరవర్తకులు పత్తి పండించినవాళ్ల దగ్గరకు విడివిడిగావచ్చి పత్తికొనుక్కొనిపోయి మొత్తంచేసి పెద్దవర్తకుల కమ్ముతారు. సంసారులు బీదవాళ్లవడం మూలాన్ని దినవెచ్చమునకు డబ్బుకోసం అల్లాడుతూఉంటే ఈ చిల్లరవర్తకులువచ్చి ముందు చౌకధరకు పంటను గుత్తకుతీసుకొని అడ్వాన్సుగా సొమ్మిస్తారు. అందువల్ల పంట ఎంతపండినా పండించినవారికి నిత్యదరిద్రమున్నూ దళారులకు నిత్యపంటగాను ఉంటున్నదట. ఈకారణాలచేత పల్లెటూరిరైతులు చాలా వరకు వర్తకులకు లోబడి ఎదుగూ బొదుగూ లేకుండా ఉంటున్నారు. ఈప్రాంతాల చాలామంది రైతులు భూములన్నీ వర్తకుల 'అడమానా'(తాకట్టు)లలోనే శాశ్వతంగా ఉండిపోతున్నవి. పంటకు వర్షాలమీద ఆధారపడవలసింది దేశం. భుక్తికి వర్తకులమీద ఆధారపడ

వలసినవారు రైతులు. మిగులూ తగులూ ప్రభుత్వానిది. దేశస్థితి ఇట్టిది.

కలుజువ్వలపాటిలో కైలాసనాథస్వామి ఆలయంలో పాత తెలుగుశాసనం ఉంటే దానికి ప్రతిబింబం తీసుకొన్నాను. అక్కడినుంచి మార్కాపురం రోడ్డు రైలుస్టేషనుకుంచి పొదిలికి క్రొత్తగాపోస్తున్నరోడ్డు మీదుగా వెళ్లుదామనుకొన్నాను కాని రోడ్డు పూర్తికాలేదు. తోవకూడా మంచిది కాదని కరణంగారు చెప్పితే తిన్నగా మార్కాపురం రోడ్డు రైలుస్టేషనుకు వెళ్లినాను. అక్కడికి శ్రీశైలం నల్లమలకొండలచాలు సంజమబ్బుల లాగ కనిపిస్తూ ఉంటవి. అక్కడనుండి రైలెక్కి గజ్జలకొండ, దొనకొండలమీదుగా పురిచేసుకువచ్చి పిదప నర్సారావుపేట, గుంటూరులమీదుగా బెజవాడ వచ్చి అక్కడినుంచి తిరిగి పట్నానికి వచ్చాను. ఈరీతిగా ముగిసింది నెల్లూరుమండల యాత్ర.

వెలిగొండల ప్రాంతాన్ని ఊళ్లలో పైరు పంటలకూ త్రాగుటకూ పశువులకూ కూడా దిగుడుబావులలోని ఉదకమే. నీరు చాలాచోట్ల చాలాబావులలో కశ్మలంగా ఉంటుంది. విధిలేక త్రాగవలసిందే ఆనీరు దాహానికి. దిగుడుబావులున్న చోటల్లా నారికురుపులు జాస్తీ. అవిలేని ఊళ్లూ దిగుడుబావులులేని ఊళ్లూ లేవు. ఆరోగ్యం చాలా తక్కువ. వైద్యసహాయం గ్రామాలకు అసలే లేదు. మంచి రస్తాలు లేవు గ్రామాలకూ గ్రామాలకూను. విద్యావిషయంలో ఊళ్లన్నీ చాలా వెనకబడి ఉన్నవి. నాజూకు నాగరికతలు అంతగా లేవు. ఏ ఉద్యమానికీ కూడా ప్రచారం అటు చాలా తక్కువే, కాని దేశం ఇట్టి స్థితిలో ఉన్నప్పటికీ గాంధిమహాత్ముని పేరు తెలియని ఊరు లేదు. ఆ మహాత్ముని పేరు మూలమూలలకు ప్రాకింది; భక్తిగౌరవాలు కలిగించుకొన్నది. కాని ఆయన కలిగించిన రాజకీయప్రబోధము ఆవైపుల అంతగా ఉన్నట్టు పొడకట్టదు.

ప్రజలు చాలా మంచివాళ్లు. దేహపటిమా బుద్ధిబలమూ ఉన్నవాళ్లే. కాని అటు అవసరమైనది ఒక్క జాతీయప్రబోధమే. దేశదారిద్ర్యమూ, తరచు సంభవించే అనావృష్టిదోషమూ వారిని క్రుంగదీస్తున్నవి. పూర్వపు దేశీయప్రభువులు పరిపాలన చేసే కాలంలో ఇట్టిప్రాంతాలే శత్రుజనదుస్సాధ్యములై పౌరుషపరాక్రమాలతోనున్నూ, పాడిపంటలతోనున్నూ విద్యయందు మిలమిల మెరుస్తూ ఉండేవి. ఆరోజు లారోజులే, ఈరోజు లీరోజులే.

అనుబంధము

హరదత్తాచార్యులవారు రచించిన చతుర్వేదతాత్పర్యసంగ్రహమునే నామాంతరము గల గిరీశస్తుతిసూక్తిమాల అన్న వేదాంతగ్రంథానికి పోలయ వేమారెడ్డిగారి తమ్ముడును, ఆయన సర్వసైన్యాధిపతీ అయిన మల్లారెడ్డిగారి మునిమనుమడగు కోమటిరెడ్డిగారి కొడుకు (సోమేశభూపతి సోదరుడు) శివలింగభూపతి వ్యాఖ్య వ్రాశాడు. ఆవ్యాఖ్యాగ్రంథంలోని ప్రారంభశ్లోకాలు కృతికర్తృవంశావతారక్రమం వర్ణించేవి ఈక్రింద ఇస్తున్నాను. ఈవ్యాఖ్యానం ప్రతి తంజావూరుజిల్లా తిరువైదమరూరు దేవాలయగ్రంథాగారంలో ఉండగా ౧౮౯౫ లో మొట్టమొదట చూచి శ్రీ హెచ్. కృష్ణశాస్త్రిగారును, టి. పి. కృష్ణస్వామిశాస్త్రిగారును పరిశోధించారు. ఈపైని చెప్పిన ఇరువురి సహాయంతో వెనుక దక్షిణహిందూదేశంలోని సంస్కృతతాళపత్రగ్రంథాన్వేషణమునకు పూనుకొన్న హుల్షుదొరగారు ఈవిషయమును గురించి తమ నివేదికలో వ్రాశారు. వారి నివేదికలో నుంచే పాఠకుల ఉపయోగార్థము ఈశ్లోకాలు ఎత్తి వ్రాయబడ్డవి.

జాతి స్వసత్త్వైకమలాభిరామా
బుధప్రియా సత్కవిసంఘసేవ్యా।
గంగా ద్వితీయేవ స్వశైలలక్ష్మ్యాః
పాదాంబుజా దీశితురుద్బభూవ॥

తత్రోదభూత్కోమటిప్రోలభూపః
స్వకాన్వవాయైకమణిప్రదీపః।
లోకత్రయవ్యాప్తయశః ప్రతాపః
కృతారిభూపాలమనోనుతాపః॥

మాచప్రభు ర్వేమవిభుశ్చ దొడ్డ
భూపో౽న్నభూపో౽పిచ మల్లభూపః।
తస్యాత్మజా ఔరసభావకామాః
భూమౌవతీర్ణా ఇవపాణ్డుపుత్రాః॥

శ్రీవేమభూమీ రమణస్య తస్య
పుణ్యం జన్న వర్ణయితుం న శక్యం।
ఖిలీకృతో ధర్మపథ స్తురుష్కై-
ర్ఘంటాపథో యేన కృతః పృథివ్యాం॥

హేమాద్రికల్పకథితాఖిలదానదక్షో
నిస్సీమభూవితరణ ప్రథమానకీర్తిః।
సోపాన సంతతి మసౌ ప్రవిధాయ [భూప
స్తాం*] శ్రీగిరీశపదవీం సుగమాం చకార॥

వేమాధిపస్యా[నుజ]తో౽పి మల్ల
భూపాల్లభో౽సౌ జగనొబ్బగణ్డః।
స...ర్ణాదితురగాస్కమల్లా
సముల్లసన్ భల్లగణో న్యవా[త్సీ*]॥

తస్యాభవ చ్ఛ్రీగిరినామచంద్ర
స్సుతో జగద్వ్యా[పిత*]నరేంద్రః।
సర్వప్రజానేత్ర చకోరచంద్ర
స్స్వరాష్ట్రసంరక్షణనీతితంత్రః॥

పంచ శ్రీగిరి భూపతి ర్గుణనిధి ర్వేమక్ష్మానాయకో
మాచక్ష్మాపతి రన్నదేవనృపతిః పెద్దక్షితీశో౽పిచ।
ఏతస్మాద్గుణరత్నరాశిజలధేః పుత్రాః పవిత్రాన్వయాః
క్షీరోదాదమరద్రుమా ఇవబుధైస్త్రాణార్థ మభ్యుత్థితాః॥

ధానుష్కధౌరేయతమాం స్తురుష్కా-
న్ప్రాపయ్య నిష్కాసన మాత్మరాష్ట్రాత్।
నిష్కంటకాం సర్వభువం వ్యధత్త
స మాచభూపో భుజవైభవేన॥

అభవతా మథ కోమటిశ్రీగిరి
క్షితిపతీ అపి మాచవిభో స్సుతౌ।
బలిబలోన్మథనార్థ ముపాగతౌ
హరిసురాధిపతీ ఇవ భూతలమ్॥

వర్ణ్యః కథం కోమటి భూమిపో౽సౌ
యస్యాక్షికోణే యుధి కోపశోణే।
వశంతి ఘాసం ప్రదిశంతి దేశం
విశంత్యరణ్యం రిపుభూమిపాలాః॥

కుర్వంతౌ మహితై ర్మహోభి ర
మతై ర్దానాతిమోనాశనం
సోమేశ శ్శివలింగభూపతి రపి
ద్వావప్యప్యవంతావివ।
సర్వక్షోణిభృదాశ్రయా గ్గుణ
నిధే శ్శ్రీకోమటీంద్రాంబుధే
రాగూ ష్వానుదయం శివస్య
సహితా సంశావతారా భువి॥

భగవ...తపతంగ స్సత్పరిత్రాణసంగః
కృతరిపుమదభంగ స్సద్గుణవ్యూహతుంగః।
కలితసుకృతిసంగ స్స్వర్ణకృత్యాపోత్తరంగ
స్సజయతి శివలింగ[ః*] క్ష్మాపవేశ్యాభుజంగః॥

సౌందర్య మానార్య మమువ్య శౌర్యం
కిం వర్ణ్యతే యస్య హిదర్శనేన।
స్త్రీణాం చ మానో విగుణాంచ దోస్థ్యై
ద్విషాం చ శస్త్రం గళతి క్షణేన॥

ద్వారే దక్షిణపూర్వే శ్రీశైలాఖ్యస్య భూభృత స్తస్య।
పుణ్యాం స్కందపురీం తాం సోమేశస్సర్వ కామదో ధ్యా
మణిమయగృహహృద్యా శత్రుభూపైరభేద్యా [స్తే]॥
గజగమహభవాద్యా సర్వపుణ్యానవద్యా।
కలితసకలకామా భాతి రామాభిరామా
విహసితపురసీమా పూరియం స్కందనామా॥

యాత్రా త్రినేత్రప్రభవ స్తపోభి
స్స్వామిం సమారాధ్య సమాహితాత్మా।
సోమత్వ మాప్య స్వగభస్తిభాభి
శ్ఛిన్నస్తమస్య(?) తిమాంసి జంతోః॥

కిం వర్ణ్య[తే*] పుణ్యమహత్త్వమస్యా
యస్యాస్సమీపే విజనాః ప్రధానాః।

ఏనోరతాః పుణ్యరతా భవంతి
సోమేశ సాన్నిధ్యవశా దశేషాః॥

హైమం సమారోహతి తత్ర పుణ్యాణాం
సింహాసనం శ్రీ శివలింగభూపే।
హైమాని హేమాద్రిశిలాసనాని
తదీవ్యణ్ధే వారినృపా శ్రియం తే॥

మాహేశ్వరేణ శివలింగమహీశ్వరేణ
మాహేశ్వరత్వ మఖిలాః కలయంతి లోకాః।
ఆమోదితాఖిలదిశావలయేన యోగాత్
భద్రశ్రి[యా]వనిరుహో ఇవ సంపవత్వమ్॥

బ్రహ్మణోఽగ్యా స్వహస్తం సముధితముదిత[గ*]
స్వర్ణరాశీ నకేకా
నగ్రాన్య ప్యగ్రహారా నతనుత విశ్రుతా
దేవతానాం ప్రతిష్ఠా[గ*]॥
బ్రహ్మోత్సవాహో స్వహస్తాన వ్యకృతి సుకృతినా
మగ్రణీః పుణ్యచేతా

స్తత్కాన్నామ్నా స్త్రీపుణ్యాం వ్యాధితనయాదయ
స్థూర్జటి ప్రీతికామః॥

శ్రీగంగాధరవంశవార్ధిరజనీ
నాథస్య విద్యానిధే
నప్తా శ్రీత్రిపురాంతకస్య సుధియః
పాత్రో గురో శ్రీగిరేః।
పుత్రః శ్రీత్రిపురాదిదేశికమణే
ర్ఘణ్టేశ్వరస్యానుజో.
యస్య శ్రీగిరిదేశికో గురురభూత్
శ్రీకొండగోఽంగీకృతః॥

గురుం త మాంధ్య స తత్కృపాప్త
సర్వప్రతాప శ్శివలింగభూపః।
వ్యాప్తం హ్యాద్యాం సుగన్ధప్తసిగారి
కృతాం గిరిశప్రసాదిసూక్తినామాసి॥

శ్రీమంతుడు　　దరిద్రుడు

చైతుసింగు[1]

మొసలికంటి సంజీవరావు గారు

మహోత్తరగుణదోష సంకలితము, ఆకర్షణీయము, పరమనార్హము నైన యొప్పు హేస్టింగ్సు పరిపాలనచారిత్ర మంతయు విచార్యము. తత్సంబంధ కాశీరాజోపాఖ్యాన మిం దరయుదము.

గభీరపారావారముం బోలు హైందవచారిత్రమున సల్పకాలపరప్రాయుఁడగు కాశీరాజు హేస్టింగ్సు కారణమునఁ గొంత ప్రాముఖ్యము గాంచెను.

ఈతని పేరు చైతుసింగు. కాశీరాజ్యము, అయోధ్యాదేశాంతర్భాగము. తద్రాజ్యాధిపతి వజీరును[2] ధిక్కరించియు, ధిక్కరింపఁజాలని స్వాతంత్ర్య మనుభవించుచుండెను. ఆవిషయ మటుండ, కాశీదేశము మిగుల మెఱుంగక, సస్యశ్యామలశోభితమై ధనధాన్యసమృద్ధమై, లక్ష్మీనిలయమై, దర్శనీయమై, వర్ణనీయమై యుండెను.

ప్రసిద్ధమగు బక్సారు యుద్ధావసరమున (౧౭౬౪) చైతుసింగుజనకుఁడగు బలవంతసింగు కాశీరాజ్యము పాలించుచుండెను. తనపై నధికారము వహించి శాసింపఁజూచు నయోధ్యాధీశుని పీడనము సైపఁజాలక, హైందవచారిత్రనిర్మాణసమర్థమగు నమ్మహాసమయమున, నాంగ్లేయులకుఁ దోడ్పడి, బలవంతుఁడు వారి కృతజ్ఞతాభిమానములకుఁ బాత్రుఁడాయెను. ఇంగ్లాండునందలి కంపెనీ డైరక్టర్లు గూడ నాతని నెంతయు నభినందించిరి.[3] సమయము మిక్కిలి అనుకూలముగ నున్నను, తాను సర్వస్వతంత్రుఁడై యుండ నాశింపక, ఆంగ్లేయాధికారమునకు, లోఁబడి యుండు స్వాతంత్ర్యమే ఆతఁ డపేక్షించెను. కాని బక్సారు యుద్ధానంతరమైనసంధి ననుసరించి కాశీరాజు మునుపటి నయోధ్యాధిపతిసామంతుఁ డాయెను. ఆసంధి ననుసరించియే, తన సామంతుని స్వాతంత్ర్యమునకు భంగము కలిగింప రాదని ఆంగ్లేయులు శాసించుటచే, వజీరు పరిధ లత్రొక్కఁ డయ్యు, సహించి యూరక యుండెను.

బలవంతసింగు ౧౭౭౧ లో మరణించినంతనే, అయోధ్యవజీరు దురాశాపరుఁడై, కాశీరాజ్యమును కబళింపఁగోరెను. కాని, ఆంగ్లేయులు సమ్మతింపమి, వజీరు భగ్నమనోరథుఁ డాయెను. బలవంతునికుమారుఁడగు చైతుసింగు యథాప్రకారము రాజాయెను. 1773 లో వజీరు మునుపటి దన కాశీరాజ్యగ్రహణేచ్ఛ వెలిపుచ్చెను. అట్లు కాదేని, తద్రాజ్యస్థ ప్రసిద్ధదుర్గములు రెండును, ౧౦,౦౦,౦౦౦ రూ. (పదిలక్షలు) అదనముగా నైనను లాగవలయునని ఆతఁడు ప్రయత్నించెను. హేస్టింగ్సు నిరాకరించెను.

ఆంగ్లపరిపాలకుఁడు చెప్పుకారణములు గమనింపఁదగియున్నవి.

౧. కంపెనీ రక్షించుచున్నగాని చైతుసింగు యొక్క రాజ్యప్రాణములకు క్షేమము లేదు;

౨. చైతుసింగును కంపెనీ రక్షించుట ధర్మము;

3. కేవలము ధర్మమగుటయే కాక అట్టి యాచరణము రాజనీతి విహితముగూడ నై యున్నది. మన దేశమున కంటియున్న కాశీదేశము మనకు ధనవ్యయ మేమియు లేక అమరియున్నరక్షయై యున్నది. తన

1. ఇయ్యది రెండవచారిత్రకవ్యాసము. మొదటిది—నందకుమారవధ—జనవరి భారతియందుఁ జూడఁదగును.

2. అయోధ్యాదేశాధిపతులను వజీరులని యందురు.

3 R......and so highly important was the service which he rendered to the Company, that the Directors expressed their sense of it in the strongest terms"—
Mill and Wilson—p. 363, IV.

సాహాయ్యము మన కవసర మగునపుడు తద్దేశాధిపతి తప్పక ఒనరించునని మనము విశ్వసింపవచ్చును.......
....

బక్సారుయుద్ధమునందు తమకుఁ దోడ్పడిన కాశీ రాజు నెడ నాంగ్లేయులు కృతజ్ఞులై యుండుటయే కాక తద్రాజ్యాధిపతి ఎప్పటియట్టులు స్వతంత్రుఁడై యుం టయే వారలకు క్షేమకరముగ వాంఛనీయముగ నుం డెను. కావుననే, హేస్టింగ్సు అయోధ్యాధీశుని దుష్ట సంకల్పమునకు దోహద మొనరింపక ఆసమయమున చైతుసింగున కమితోపకార మొనరించినవాఁడాయెను.

అంతనయోధ్యాధిపతి మరణించెను. (౧౭౭౪) ఆతని పుత్త్రుఁడగు ఆసఫుద్దౌలా రాజాయెను. ఆసమయ మున నాంగ్లకంపెనీ సేవకులు హేయముగఁ బ్రవర్తిం చిరి. ఆసందర్భముననే అయోధ్యకు లోఁబడియుండిన కాశీరాజు ఆంగ్లేయులకు సామంతుఁడాయెను. చైతు సింగు స్వాతంత్ర్యమునకు భంగము గలుగకుండ జూడ వలయునని హేస్టింగ్సుకడు నుదారముగ సంకల్పించెను. అనృపాలుఁ డేఁటేఁట ౨౨,౧౦,౦౦౦ రూ. కప్పము చెల్లింపవలసియుండెను. సదరు కప్పము సరిగఁ జెల్లునంత కాలము తా మాతనిస్వాతంత్ర్య మడఁకట్టమనియు, అన్యు లరికట్టకుండ తాము రక్షింతుమనియు, కరరూపమునఁ గాని, మఱి యేరూపమునఁగాని ఎన్నఁడును ధనము తా మెన్నఁడుఁగోరమనియు కంపెనీవారు అభయ మొసంగిరి. కప్పము వసూలుచేయు నధికారము రెసిడెంటున కొసం గినచో రాజుయొక్క గౌరవ స్వాతంత్ర్యములు కొఱఁత పడునని ఎంచి, * కాశీరాజు స్వయముగనే ఆమొత్తము కలకత్తానగరమునకుఁ బంపునేర్పాటు హేస్టింగ్సు చేయిం చెను. మఱియు, నాణ్యముద్రణాధికారముగూడ నాతని యధీన మాయెను. ఈవిధమున నిర్ణీతశుల్క సమర్పణము తప్ప రాజశబ్దము సార్థకమగునట్లు కాశీరాజు సర్వ స్వతంత్రాధికార సమన్వితుఁడై విలసిల్లెను.

ఈసందర్భమున హేస్టింగ్సు వ్యక్తపఱచిన ఔదా ర్యము, అభిమానము, ఋజుప్రవర్తనము ప్రశంసనీయ ములు, నాదర్శప్రాయములుగదా! కాని, చల్లని వర్షము లీను కాఱుమేఘమున భయదములగు పిడుగులుకూడ నడఁగియుండునని ఎఱుంగని కాశీరాజు అట్టులే తలంచి, యుప్పొంగి, ఆంగ్లపాలకుఁడు దైవసమానుఁడని విశ్వ సించి, విచారము మఱచి నిజప్రజాసేవాపరాయణుఁడై హాయిగ నుండెను.

చైతుసింగు రెండుమూడు సంవత్సరములు ఆంగ్లే యుల ఆగ్రహమునకు గుఱికాకుండ, కప్పము సకాలమున సముచితముగ సమర్పించెను. అంత ఫ్రెంచివారితో యుద్ధము సంభవమాయెనను కారణమున ౫౧౧,౦౦౦ రూపా యిలు అదనము చెల్లింపవలయునని (౧౭౭౮) హేస్టిం గ్సు ఆకస్మికముగాఁ గోరెను రాజు సహజముగ భయా క్రాంతుఁడై చేయునదిలేక ఆభారము కొంతయైనను తగ్గింపవలయునని అర్థించి, తుద కాధనము చెల్లించుట కొడఁబడి, ఇఁక నెన్నఁడట్లు విధింపరాదని సవినయ ముగాఁ గోరెను. అది యొక అపరాధముగ గణించి వాయిదాలపై జెల్లింపవలసిన ఆపైక మంతయు నొక్క సారియే చెల్లింపవలయు ననియు అనంతరము ఐదాఱు దినములలోఁ జెల్లింపవలయు ననియు నాంగ్లపాలకుఁడు కఠినముగ విధించెను. రాజు శిరసావహించెను.*

మఱుసటిసంవత్సరము మఱి ౫ లక్షల రూపా యిలు హేస్టింగ్సు కోరెను. అంత, తా మొనరించు కొనిన యొడంబడిక స్మరణకుఁ దెచ్చి, అట్లు విధించుట

* *Vide p. 366, IV—Mill and Wilson.*

* "The Raja asked that the exaction should be limited to a single year, and was punished for his 'contumacy by being ordered to pay the whole forthwith instead of by instalments. Chait Singh then asked for six or seven months' indulgence, whereupon payment was demanded within five days, and was told that if he failed to comply he would be treated as though he had refused absolutely."—A Historical Geography of the British Dominions, Vol. VII,—India Part I,—p. 201;—Mr. P. E. Roberts.

తగదని రాజు సవినయముగా నివేదించెను. కాని, ఆంగ్ల పరిపాలకుఁ డామాట పాటింపక న్యాయాన్యాయములు విచారింపక, క్రుద్ధుఁడై సిద్ధముగ నుండిన బ్రిటిషు సైన్య మాతనిపైఁ బంపెను. చైతుసింగు ఆపైకము త్రోడనే చెల్లించెను. అదిగాక, సుమరు ౨౫,౧౦౦ రూ. సైన్య వ్యయముక్రింద నాహతభాగ్యుఁడు సమర్పింప వలసిన వాఁ డాయెను.

పెనుభూతమువలె దాపురించిన ఆపద యంతటనైనను తొలంగదాయెను. ఆసంవత్సరముగూడ గిట్టునఁ దిరిగెను. ఆంగ్ల పాలకుఁడు మరుడ (౧౭౮౧)సైదులక్షలు కోరెను. రా జేమి చేయవలయును? సామమునం గాని కార్యము దానమునఁ జక్కఁబడునని ఎంచి ఆ ఱేఁడు వెంగలి యై ౨,౦౦,౦౦౦ రూపాయిలు హేస్టింగ్సునకు రహస్యముగ నంపెను. ఆధన మందుకొనియు, నాంగ్ల పాలకుఁడు తనయాజ్ఞ మరలింపఁడాయెను. దురదృష్టవంతుఁడగు సింగు ౫,౧౦,౦౦౦ రూ. యథాప్రకారము జోహారు సల్పి చెల్లింప వలసినవాఁడాయెను. ఒకలక్ష రూపాయిలు పరిహారముగూడ నాతఁ డర్పించెను.

దుర్భరాంగ్ల దౌర్జన్యమునకును, చైతుసింగు దురవస్థకును అంతము లేకుండెను. హేస్టింగ్సు ౨,౧౧౦ అశ్వికదళము నాయత్తపఱుప వలయునని నిర్దయుఁడై ఆజ్ఞాపించి, అనంతరము కరుణించి ౧,౦౦౦ దళము నాయత్తము చేయవలయునని కఠినముగ విధించెను. మందభాగ్యుఁడగు నారాజు తనయసమర్థత వెలిపుచ్చి ఆంగ్ల పరిపాలకుఁ డేమి చేయునో యని వెఱచి ఎట్టకేలకు ౫౦౦ అశ్వికులను, ౫౦౦ పదాతులను జత పెట్టెను. క్రూర కుటిలాచార్యుఁడగు హేస్టింగ్సునకు ఆలస్యము దుస్సహమాయెను. కాశీరాజు యుక్తాయుక్తము లరయక ప్రచండాంగ్లాధికారము ధిక్కరింప సాహసించెనని నేరము మోపి, ౫౦,౦౦,౦౦౦ రూ.(ఏఁబదిలక్షలు),అపరాధము విధించి, తద్విపరీతపరిహార మర్పింపఁడేని క్షుద్రక్రిమికీటకమువలె నలిపివేయ వలయునని ఆంగ్ల ప్రభువు దారుణముగ సంకల్పించి, * అల్పసైన్యపరిరక్షితుఁడై దురంత క్రోధఘూర్ణమానమానసుఁడై బయల్వెడలెను.

ఆవార్త తెలిసినంతనే కాశీరాజు భయావేశమునఁ దనరాజధాని వీడి, ఎదురేఁగి, దవ్వునమన్న, 'బక్సారు' గ్రామముచెంత హేస్టింగ్సును సందర్శించి, నిజాధికార లాంఛనమై మాననీయమై ప్రాణప్రదమై తనరు తనకిరీటము నాయాంగ్ల వీరుని,యూరుతలంబున నిడి '20,00,000 రూపాయలు పరిగ్రహించి నేరము సైరింపవలయు'నని భయవినయవిహ్వలస్వరంబునఁ బ్రార్థించెను. కాని, ఆమహనీయుని వెన్ను విఱిచి, దావానలసన్నిభమగు తన దారిద్ర్యము తీర్పఁగల అనంతధనరాశి గడింప నాసించిన ఆంగ్ల ప్రభువు ప్రసన్నుఁడుగాక,నోరార మాటాడక దురాలోచనాపరుఁడై తటాలునఁ గాశీనగరమునకుఁ బ్రయాణమాయెను.

కాశీనగరము చేరినంతనే, హేస్టింగ్సు దురాగ్రహము పూర్తిగ బహిర్గతమాయెను. తాగోరిన సాహాయ్యము తాఁగోరినంతనే కాశీరాజు చేయలేదఁట:— అదియొక మహానేర మాయెను! చైతుసింగు, భయభ్రాంతుఁడై, తగు సమాధాన మొసంగెను. కడు సమంజసముగనున్న యాసమాధానము హేస్టింగ్సునకు మాత్రము దుస్సహమాయెను. అన్యథా ఎటులుండును?

ఆంగ్ల పాలకుఁ డాజ్ఞాపించినంతనే 'రెసిడెంటు' నాబడు నాంగ్లస్థానికుఁడు రయమ్మునఁ బోయి కాశీరాజును అతని రాజధానియందే బంధింపఁ గడంగెను. హేస్టింగ్సు యుక్తాయుక్తము లెఱుంగని మందుఁడు గాకున్నను ఈసమయమున మాత్రము మందుని చందముననే మెలంగెను. ఉత్తర దేశస్థులు 'బంగాళీలవలె పందలుగాక అఖర్వబలగర్వసమన్వితు లని యెఱుంగక రెండు పటాలములతో నాకార్యము చక్కనగునని అతఁడు భ్రమించెను. గుణవంతుఁడగు రాజు ప్రజాభిమానపాత్రుఁడై, తండ్రియై, దైవమై ప్రవర్తిల్లుచుండిన కారణమున నాంగ్ల

"I was resolved," says the Governor-General, "to draw from his guilt the means of relief to the company's distresses" Mill

పాలకుని దుష్టసంకల్పము వెల్లడియైనంతనే ప్రజాళి దండధరులై ఆయుధపాణులై దుర్దాంతక్రోధఘూర్ణిత మనస్కులై ఆంగ్ల సైనికులను జుట్టిరి. ఆంగ్లోద్యోగులు వీరపురుషోచితముగఁ బోరాడి మరణించిరి. సిపాయిలను దెగ నఱకి దేశీయులు కృతకృత్యులైరి. బంధితుఁడగు చైతుసింగు సమయముఁ జూచి దీర్ఘరజ్జువుగ నేర్పడిన తన యనుచరుల పాగాల సాహాయ్యమున గంగాతీరమున డిగ్గి నౌకారూఢుఁడై రెండవతీరమునందలి రామనగరము జేరెను.

కాశీరాజు తప్పించుకొనెను. ఆంగ్లసైనికులు తెగటారిరి. హేస్టింగ్సుఅవస్థ తార్తారునిఁ బట్టుటఆయెను — రాజును బంధింపఁబోయి తానే బంధితుఁడాయెను. ఏఁబదిమంది సైనికులుమాత్ర మాతని యండనుండిరి. ఝంఝామారుతాహత గభీర పారావారావృత క్షుద్ర నౌకవలె నాతని మందిరము సంక్షుభితజనసంక్షోభములచేఁ జుట్టబడెను. ఆంగ్లపాలకుఁ డేమికావలయు? స్వయంకృత ధూర్తప్రవర్తన ప్రతిఫలముగ నాఁ డాసమయమున మరణించెనేని* ఆంగ్ల విజృంభణ మేమాయెడిదో ఆంగ హైందవసామ్రాజ్యనిర్మాణ మేమాయెడిదో, హైందవచారిత్ర మెటులు పరిణమించెడిదో ఎఱుంగరాదు.

అంతటి అపాయమునం దగుల్కొనినను ఆంగ్లపాలకుఁ డహంకార మడఁగదాయెను. విడివడిన కాశీరాజు అల్పసైన్యరక్షితుఁడగు హేస్టింగ్సుపై తత్క్షణము పడుటకు మాఱుగ సవినయముగఁ గబురంపి సఖ్యము నెఱప బ్రయత్నించెను. కాని గర్వితదుర్గర్వమున నాదౌత్యము నిరసించి సమర్థులగు గూఢచారుల కర్ణరంధ్రములందు చీటులు వెట్టి అందందుఁగల ఆంగ్లసేనానులకుఁ దన దురవస్థ హేస్టింగ్సు తెలియఁబఱచెను.

రంగమునకు దగ్గర నుండిన ఆంగ్లసేనాని యొకఁడు తనయంతర మెఱుంగక తీవ్రపడుటచే దేశీయులు సన్నివీథులందే ఆ సైనికులను దాఁకి చెక్కాడిరి. దాన, కాశీరాజ్యమునఁ బొడసూపిన విప్లవము రాజ్యమందంతటను వ్యాపించెను. * కాశీరాజ్యమే కాదు — దుష్పరిపాలనా పీడితులగు అయోధ్యాదేశస్థులు గూడ నాయధికారము ధిక్కరించి, పన్ను లెగవైచి, శుల్కగ్రహణాధికారులను బాఱఁద్రోలిరి. బీహారుదేశముగూడ నట్టులే సంచలింప నుండెను. మఱియు, పాఱిన చైతుసింగు సాహాయ్యమునకు సైన్యము లాయత్తమాయెనని తెలియవచ్చెను. అట్టిసమయమున నెంతయు నవసరమగు ధనము హేస్టింగ్సువద్ద నేమియు లేకపోయెను. నాలుగైదుమాసములనుండి జీతములు లేక సైనికులు సంకటపడుచుండిరి. అట్టి నికృష్టసమయమున కాశీరాజు రేయియందు నరుదెంచి పైఁబడునని తెలియవచ్చినంతనే ఆంగ్లపాలకుఁడు భయభ్రాంతుఁడై తన సైనికోద్యోగులతో సంప్రతించి, ఇంకను అందుఁ దడయుట అపాయకరమని ఎఱింగి, క్షతగాత్రులగు తన సైనికులనందే వీడి, చీఁకటి యైనంతనే బలిష్ఠమగు 'చూనారు'దుర్గమునకు రహస్యముగఁ బలాయన మొనరించెను.

చైతుసింగు తనరాజధాని వీడినయనంతరముగూడ నాంగ్లపాలకునిఁ బ్రసన్ను నొనరించుకొన వలయుననియే ప్రయత్నించెను. తనవలన నావంతయు నేరము లేదని విన్నవించి, ఎట్టి షరతులకైనను లోఁబడి, సఖ్యముగ మనవలయునని అతఁడు కడుంగడుఁ బ్రయత్నించెను. * కుమతియగు నాంగ్లపాలకుఁడు సమ్మతింపమి, సహనశీలుఁడగు కాశీరాజు చేయునదిలేక, సముచిత సమర ప్రయత్నము లొనరింపఁ గడంగెను. ఐనను, జయసంపాదన సమర్థులగు నాంగ్లేయుల కోహటించి, చైతుసింగు,

p. 393,—Mill

* "The contagion of revolt and hostility flew with unusual rapidity and strength," Mill.

"The Raja had endeavoured to make his peace from the moment of his escape ......and professed his readiness to submit with implicit obedience to whatever conditions the Governor-General might think fit to impose."—Mill.

'లతీఫు'పురమునుండి, 'బిజిగరు'దుర్గమునకును, అటనుండి బుందేలు దేశమునకును, బాటి తుదకు, గ్వాలియరు నగరమున నడంగెను.

మన వ్యాసమునకు విశేషసంబంధము లేకున్నను, మఱియొక విషయము నీసందర్భమున గమనింపఁదగును. బిజగరుదుర్గమునుండి చైతుసింగు పాఱినయవసరమున నాతనిభార్యయు, నాతని జననియుఁ దమధనకనకాదులతో నందు విడిసియుండిరి. ఆదుర్గము రాజమాతకుఁ జెంది యుండెను. తనకుఁగల ధనమంతయుఁ దరలించుకొని తన పుత్రుఁడు వెడలెననియు, మిగిలినసొత్తు తనదేయనియు, ఆకారణమునఁదన్నుఁ దన ధనముతో సపరివారముగాఁ బోనిచ్చి మఱికొన్ని సమపాయము లొనరింప నంగీకరించిన చోనాదుర్గమాంగ్లేయుల యధీన మొనరింతుననియు రాజమాత వర్తమాన మంపెను. ఆంగ్ల సేనాని హృదయమైన మెత్తఁబడెనుఁగాని దవ్వుననున్న హేస్టింగ్సు మాత్రము కఠినహృదయుఁడై సంచరించెను. ఇతర సదుపాయముల మాటయటుండ, అనాథరాజ్ఞియొక్క ధనకనకాదుల నామెకు విడుచుటకు సమ్మతింపకుండుటయేకాక, ఆమెను బరీక్షింపకుండ వెడలనిచ్చినచో, విజయులగు సైనికులకు రావలసిన దోపిడి మాయమగునని ఆంగ్లపరిపాలకుఁడు దారుణముగఁ దనసేనానికి వ్రాసెను.*

ఉదార మనస్కుఁడగు సేనాని లెస్సగ మెలంగవలయునని ప్రయత్నించినను, హేస్టింగ్సుయొక్క యభిమతము మెల్లగఁ బ్రాకి వెల్లడియగుటచే, ధనాశాపరులగు తన సైనికులను వారించుట అసాధ్యమాయెను. ఆకారణమునఁ బ్రసిద్ధకాశీరాజ్య భారధురంధరుల రాణివాసము చోరులవంటి, కంటకులవంటి,హంతకులవంటి అన్యాజనుల, కఠిన పరీక్షకుఁ బాల్పడి తమదుర్గమునుండి ఎటకేని పోయెను. *

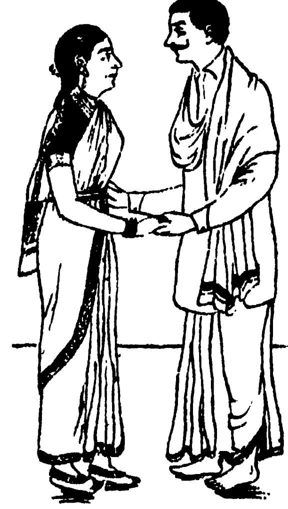
లతీఫ్పురము స్వాధీనమైనంతనే హేస్టింగ్సు పశివడిగ కాశీనగరమునకుఁ బోయెను. చైతుసింగును, అతని సోదరునిం దప్ప నితరజనానీకము నెల్ల మన్నింతునని యాతఁడు ప్రకటించెను. రాజనీతిజ్ఞుఁడగు నాంగ్లపాలకుఁడు రాజ్యము నాముహూర్తముననే కబళింప నొల్లక, పందొమ్మిది సంవత్సరముల ప్రాయముగల చైతుసింగు మేనల్లుని సింహాసనమునఁ బ్రతిష్ఠించి, అతఁడు బాలుఁడని, ఆతనిజనకుని 'నాయిబు'గా నియోగించి, తొంటి ౨౨ లక్షల కప్పమును, నలుబదిలక్షలు చేసి, రాజ్యము నందలి 'క్రిమినలు' అధికారమును, రాజధానియందలి 'సివిలు' అధికారమును గూడఁ దనకు బాధ్యుఁడై యుండు నొకయధికారియధీన మొనరించెను. రాజచిహ్నమగు నాణ్యముద్రణాధికార మసలే పోయెను. కాశీరాజు నిక్కముగ నొక పోతరాజాయెను.

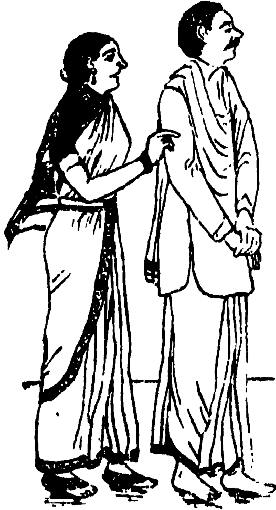
"I apprehend that she the Ranee—will contrive to defraud the captors of a considerable part of the booty, by being suffered to retire *without examination.*"—Hasting—Quoted by Mill.

*And when the Princesses, with their relatives and attendants, to the number of three-hundred women, besides children, withdrew from the castle, the capitulation was shamefully violated; they were plundered of their effects; and their persons otherwise rudely and disgracefully treated by the licentious people and followers of the camp."—Mill:—"That they or rather their attendants were subjected to personal search, is possible,—the searchers were females."—Wilson—p. 404.

సిగ్గంతా చివరకు చీవాట్లకిందికి దిగింది

కృష్ణరాజసాగరము

(మైసూరునందలి యొక చక్కని సరస్సు)

వి. సుబ్రహ్మణ్యం గారు

ప్రకృతపు మైసూరుమహారాజుగారి పేర వెలయు కృష్ణరాజసాగర మను సరస్సు మైసూరు రాజ్యమునందలి సుందరప్రదేశములలో నొకటి. మైసూరునకు పదిమైళ్లదూరమున నది జీవనదియగు కావేరినంటి శైలున కందుబాటున నున్నది. మానవప్రతిభావినిర్మితమైన యీసరోవరము తిండికిలేని బీదలగుండముల కూటను, శ్రీమంతులకు భోగసౌఖ్యమును ఒక్కట గూర్చుచుండును. విద్యుచ్ఛక్తి యుత్పత్తికిని, వ్యవసాయమునకు నొకేపరి నుపకరించు నద్భుత వ్యవస్థగల యీసరోవరమువంటివి ప్రపంచమున నెన్నియో లేవు.

ఇంచుమించు ౫౦ చదరపుమైళ్ల వైశాల్యముగల యీసరస్సు కావేరీ మహానదిపై పెద్ద ఆనకట్ట కట్టుటచే నేర్పడినది. మైసూరు ప్రభుత్వమువారీ ఆనకట్ట కట్టుటకు రెండుకోట్లరూపాయలు వెచ్చించిరి. ఆనకట్టపొడవు ౮,౬౦౦ అ. ఎత్తు ౧౩౦ అ. అందు ౧౨౪ అ. ఎత్తువఱకు నీరు నిలువచేయదగును. అందు ఇంచుమించు ౪౯,౩౦౦ మిలియనుల (మి. ౧౦,౦౦,౦౦౦) ఘనపదముల నీరు పట్టును. ఏటిమట్టునుండి ౬౦ అ. ఎత్తున కట్టియున్న నీటిపాఱుదల తూముల అడుగు చాపరాయి మొదలు ౪౧,౭౨౯ మిలియనుల ఘనపదముల నీరు నిరంతరోపయోగమున కుండును. భారతదేశమం దిప్పటికి నిర్మించిన కృతక సరస్సులలోని కెల్ల కృష్ణరాజసాగరమే పెద్ద దనుకొనవచ్చును; ప్రపంచములోని కెల్ల, ఈజిప్టునందలి అస్స్వ్యఅనుడామ మొదటిది కాగా, నిది రెండవది కావచ్చును. ఈజలకోశ మపారమగు విద్యుచ్ఛక్తిని జనింపజేసి, పరిశ్రమలకును, వ్యవసాయమునకును, ఇంటిపనులకు నెంతయో చౌకగ నందజేయుచున్నది. ఈ ఆనకట్ట కట్టకపూర్వము వేసవియందు నదీప్రవాహము మిక్కిలి తక్కువగా నుండుటజేసి, శివసముద్రజల పాతముకడ ౧౧,౦౮౦ అశ్వశక్తి (H. P.) గల విద్యుచ్ఛక్తిమాత్రమే యుద్భవించుచుండెడిది. ఇప్పుడు నిశ్చితముగ ౯౦౦ క్యూసెక్కుల * నదీ జలము నిరంతరము పాతము నొందుచుండుటచే ౪౬,౧౦౦ అ. శ. గల విద్యుచ్ఛక్తి జనించు నేర్పాటయినది. ఇందు నిమిత్తము దాదాపు ౬౧౧ కోట్ల ఘనపదముల నీరు సరస్సునుండి వ్యయమయిపోవును. మిగిలినది వ్యవసాయమున కుపయోగపడును.

ఆనకట్టనుండి నది కిరుప్రక్కల ప్రవహించు దిగు మట్టపుకాలువలు రెండును ఇంచుమించు ౧౧,౦౦౦ ఎకరముల నేల సాగుచేయును. ఈభూమిలో చాలవఱకు సరస్సులోపడిన భూముల ఖామందులగు రైతులకు ముదరాయిచ్చినదే. సాగుబడినీటిలో ఎక్కువభాగము సరస్సునుండి ఉత్తరపు గట్టుననున్న 'ఇర్విన్ కెనాల్' అను ఎగుమట్టపుకాలువగుండ పోవును. అది ౨౫ మైళ్లు పోయి, అటనుండి 'కరిఘట్ట'మను పర్వతప్రక్కకడ ౯,౧౩౦ అ. సురంగముద్వారా పాఱినపిమ్మట కావేరీ శింశానదుల నడుమ భూముల సాగుబడికి వినియోగపడును. మాండ్య, మలవల్లి, నరసిపూరు తాలూకాలకాకరమైన యీభూభాగము సరస్సునకు ౨౯ మైళ్ల దూరమున నతివిశాలమై యొప్పుచున్నది. ఇచట దాదాపు ౧,౭౫,౧౦౦ ఎకరముల పల్లపునేల సాగుబడికి తగియున్నది. ౧,౨౫,౦౦౦ ఎకరముల కీక్రొత్తకాలువ నుండి పిల్లకాలువలను, బోదెలను కలుపుటకు ప్రభుత్వమువారు సంకల్పించుచున్నారు.

హిందూదేశమందలి ఇతర భాగములందు మిక్కిలి జయావహముగా కొనసాగిన 'బ్లాక్ సిస్టము'నే ఇచ్చటను

* క్యూసెక్ అనగా ఒక సెకనుకాలమున ప్రవహించు నీటియొక్క ఒక ఘనపదము.

వ్యవసాయవిధానముగా నవలంబింప నెంచినారు. ఈవిధానము ననుసరించి, గ్రామముయొక్క ఆరోగ్యమునకును, పెరుగుదలకును వలయు నవకాశము లుంచి, సాగుచేయ దగిన నేల మొత్తములో మూడవవంతు బీడునకు వదలి మిగత రెండువంతుల భూమిని మూడు ఖండములుగా విభజించి, అందు నేమిక్రమమున వరి, చెఱకు, మెట్ట పైర్లు పండింపబడును. ఈవిధమైన వ్యవసాయము గ్రామముయొక్క యారోగ్యమునకే కాక, నీటిఖర్చు మితముగా నుండుటకును నిశ్చయముగ తోడ్పడునని వాడుక.

ఈఇర్విను కాల్వపని పూర్తిఅగుటకుగాను ౨౨ లక్షల రూపాయలు వ్యయమగునని అంచనవేయబడెను. ఆమొత్తము అనుమతింపబడెను. పని చురుకుగా సాగుచున్నది. ౧౯౩౧ సం. జూలై నాటికి ఈచెరువులో నుండి మొదట ౩౦,౦౦౦ ఎకరముల నేల సాగుబడిచేయుటకు సరిపోవు నీరును అందజేయగలరని దాని అధికారులాశించుచున్నారు.

౨

ఈ ప్రాచీనదేశమందలి పుణ్యనదులలో నొకటగు కావేరీనది పడమటి కనుమలలోని కొడగునందుగల తలకావేరియను ప్రదేశమున పుట్టుచున్నది. ఈనది మైసూరురాజ్యమునందు ౧౫౧ మైళ్లును, పిదప మద్రాసురాజధానియందు ౩౦౧ మైళ్లును ప్రవహించి, బంగాళాఖాతమున బడుచున్నది. నదిపొడుగునను జలము మానవోపయోగ్యమగు రీతిని శతాబ్దులనుండి సజ్జితముగ నున్నది. మద్రాసురాజధానియందు నది దిగువభాగమున గల పల్లపుడెల్టాభూములవలెగాక, మైసూరురాజ్యమున నది ప్రవహించు ప్రదేశమంతయు మిట్టపల్లములుగా నున్నందున, మద్రాసురాజధానిలో నెక్కువభూమిని సాగుచేయుటకు సౌలభ్యముండ, మైసురురాజ్యమున నది కిరుప్రక్కల నంటియుండి, దానిలోని కేటవాలుదిగు ఏకొన్నిచీలికలలో సాగగుచున్నవి. మైసూరు నదిలో దాదాపు సగము నీరు తాను పెంపుచేసినదే యైనను, ఇంచుమించు ౧౨౦ చదరపుమైళ్లు మాత్రమే సాగుచేయ గలుగుచున్నది. మదరాసురాష్ట్రమున నన్ననో, కావేరీనదివలని సాగుబడి ౧౨,౦౦౦ చదరపుమైళ్లకుపైగా విస్తరించుచున్నది. ఇంత సాగుబడికిని కావలసినది నదీజలమున నొకస్వల్పభాగముమాత్రమే; మిగిలినదంతయు వ్యర్థముగ బంగాళాఖాతముననే కలియుచున్నది.

మైసూరురాజ్యమున నింకను జలము నెక్కువ యుపయోగపఱుచు విషయమున, ఎంతలేదన్నను, సుమా రొకటిన్నరశతాబ్దమునుండి మైసూరుప్రభుత్వము వారాలోచన సల్పుచునేయున్నట్లు ఇప్పటికున్న ప్రమాణములు చెప్పుచున్నవి. టిప్పుసుల్తాను రాజ్యకాలమునను, మైసూరు కమిషను రోజులలోను, తిరిగి మైసూరు రాజవంశమువారు రాజ్యముపడసినతరువాతనుగూడ ఒక్క బ్రహ్మాండమైనజలకోశమునుగట్టించి, వృథాగా సముద్రముపాలగుచున్న నది వరదనీటిలో కొంతభాగము దాన నిలువచేసి, ఆనీటితో భూమిని సాగుచేయుటకై అనేకప్రయత్నములు జరిగియుండెను. కాని ఏదో ఒకఅడ్డంకివలన వారి ప్రయత్నము లన్నియు విరమించుకొనుచునే వచ్చిరి. మైసూరుప్రభుత్వమువారు ౧౯౦౨ సం. శివసముద్రజలపాతమువలన విద్యుచ్ఛక్తి నుద్భవింపజేయ మొదలిడిన వెనుక ఈసమస్య వేరొకమార్గము పట్టినది.

ఎండకాలము నది పొలుదల చాల తక్కువగా నుండుటవలన సంవత్సరము పొడుగునను తగినంత విద్యుచ్ఛక్తి నుద్భవింపజేయ జాలకుండెడివారు. ఈ విద్యుచ్ఛక్తిని తొలుదొల్త వాడినవారు కోలారు బంగారుగనుల కంపెనీలవారు. నిరంతరము విద్యుచ్ఛక్తిని సప్లయిచేయగలందులకు మైసూరు ప్రభుత్వము సరియైన పూచీకత్తునిచ్చినయెడల, ఇంకను ఎక్కువ విద్యుచ్ఛక్తి నుపయోగించుకొనుటకు కంపెనీలవారు సిద్ధముగా నుండిరి. ఇదియుగాక, విద్యుచ్ఛక్తి చౌకయైనచో, పరిశ్రమాభివృద్ధి యినుమడించును. హైడ్రోఎలెక్ట్రిక్ విధానమువలన చాలలాభము కలుగుచుండెను. ఈఆలోచనలును, చాలగ క్రొత్తభూమిని సాగులోనికి దింపు నుద్దేశ్యములును చేరి, వ్యవసాయమునకును, విద్యుచ్ఛక్తికిని కూడ పనికివచ్చునట్లు ఒకపెద్ద జలాశయమును నిర్మింపవలెనను వెనుకటి సంకల్పమును త్రుప్పు దులుపుటకు ప్రభుత్వమువారిని ప్రేరేచెను.

ఇట్లు ౧౯౦౫ సం.న ముఖ్య ఇంజనీరుగానున్న మెక్ హచినుగారు ప్రథమ పరిశోధనలు మొదలు పెట్టిరి. ౧౯౦౭ సం.న ఆయన జలాశయనిర్మాణమున కొక విధానమును సిద్ధముచేసి ప్రభుత్వమువారియెదుట బెట్టెను. పిదప ౧౯౦౯ వ సం.న క్రొత్తగా ముఖ్యఇంజనీరుగా నియమితులైన సర్ మోక్షగుండం విశ్వేశ్వరయ్య

సర్ మోక్షగుండం విశ్వేశ్వరయ్యగారు
కృష్ణరాజసాగర నిర్మాణ ప్రారంభకులు

గారు ఈపనికి పూనుకొని, విధానమునంతను కొలదిగ సవరించి, ౧౯౧౧ నందు కన్నంబాడివద్ద కృష్ణరాజసాగరపు ఆనకట్ట కట్టుటకు ప్రారంభించిరి. ఈపనిముగియుటకు ౧౦ వత్సరములు పట్టునని అంచన వేసిరికాని అనేకకారణములవలన నింతవఱకది పూర్తికాలేదు. అట్లు కాకుండుటకు మైసూరుప్రభుత్వమును, మద్రాసుప్రభుత్వమును నదీజలమును సమముగా పంచుకొను విషయమయిన 'మైసూరుమద్రాసు'పరిష్కారము ముఖ్యకారణములలో నొకటి.

ఇన్ని ఇబ్బందు లున్నప్పటికి సర్ విశ్వేశ్వరయ్యగారు దివానుగానున్న కాలమున (౧౯౧౨-౧౯౧౮) ఆనకట్ట పని చాలచురుకుగ జరిగినట్లు కన్పడును. తరువాత పని కొంత మందగించినను అన్నివిధములైన అభివృద్ధి శాఖలందును, ముఖ్యముగ వ్యవసాయపు టేర్పాటులందు, మిగుల నాసక్తియు, బుద్ధికుశలతయు గల ప్రస్తుతపు దివాను అమీన్ ఉల్ ముల్క్ మీర్జా యం. ఇస్మైల్ గారి ప్రత్యేకప్రేరణమువలన పని మరల కడు చురుకుగా సాగుచున్నది.

ఈ ఆనకట్ట పునాదికై నేలను త్రవ్వుచుండగా బయలుపడిన ఒక శిలాశాసనమువలన, టిప్పుసుల్తాను ఆనకట్ట కట్టుటకు నిశ్చయించినదియు సరిగ నీప్రదేశముననే యని విశదమయినది. ఇది యొకచక్కని చరిత్రాంశము.

కావేరినది జూలై నెలయందు నీరు హెచ్చుట మొదలిడి, ఆగస్టుమాస మధ్యమునకు పూర్తిగ వరదలతో నిండిపోవును.

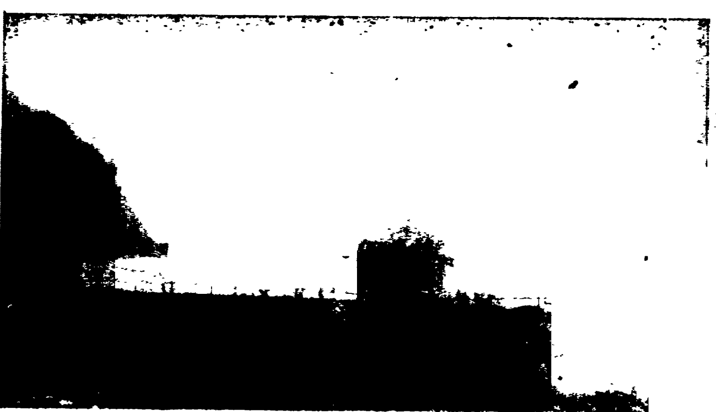
ప్రకృతిదేవత యీసుందరసరోవరము సమర్పించిన మోహనసన్నివేశమున ముగ్ధుడై, నూనరాగము లాలపించుకొనుచు శ్రావణసాయంసమయమున నాకృష్ణరాజ సాగరము చుట్టుగోడకడ నిలిచియుండు ప్రేక్షకుని వివిధభావ వికారములకు ఆయుటుకు నీళ్లు సరియగు ప్రతిబింబముల నీనుచుండును. ఎల్లవడి దిగ్రేఖకడ మెఱపునీటిని ముద్దిడికొన వంగుచుండు సాయంసూర్యుడును, చిఱుకెరటముల లో చిత్రపురంగులు కలచుచుండునతని యొఱ్ఱనికిరణములును, తమ మారపుగూండ్లకు సరసిమీదుగ నెగిరిపోవు పిట్టలును, దక్షిణమున తెల్లనిస్టీములాంచితోడి వంకనీరును, ఉత్తరదిశను దూరమున త్రొక్కులాడు పచ్చని చెట్టుచేమలును, చివర మసకగా నూరు జాడయును, కొంచెము తిరుగగా వెనుకదెస చిఱునవ్వువరిచేలును, దవ్వుదవ్వుల నున్న మగనికై చేతులు చాచికొ

మైసూరు కృష్ణరాజ సాగర చిత్రము:

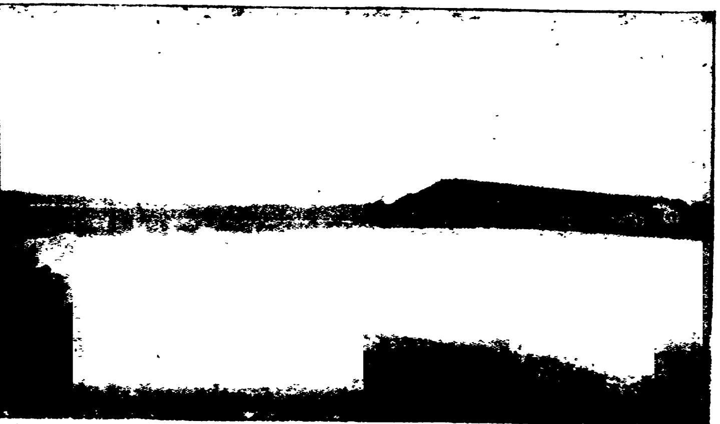

౧. కృష్ణరాజసాగరము-లోవైపు

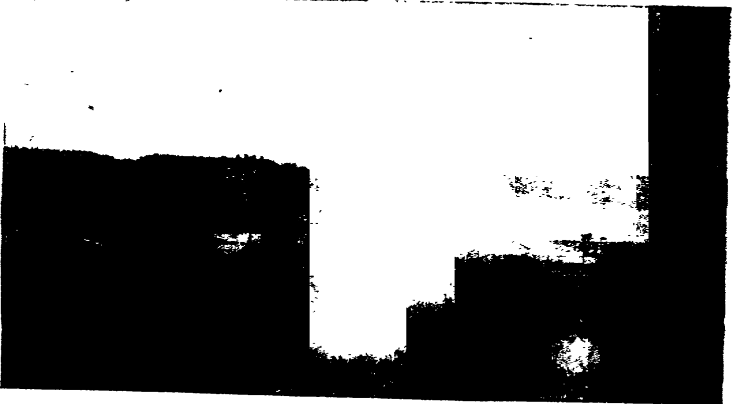
౧. కృష్ణరాజసాగరమునుండి ప్రవహించుచున్న కావేరి నది

3. కృష్ణరాజసాగరము ఆనకట్టునడుమ తాత్కాలికముగాకట్టిన అడ్డుకట్టమీదపారుచున్న ౧౯౨౪ వ సంవత్సరపు విపరీతపువరదలు

౪. కృష్ణరాజసాగరము ఆనకట్టకు దక్షిణమున తాత్కాలికముగా కట్టబడిన తూములగుండ నీరు వడిగా ప్రవహించుట

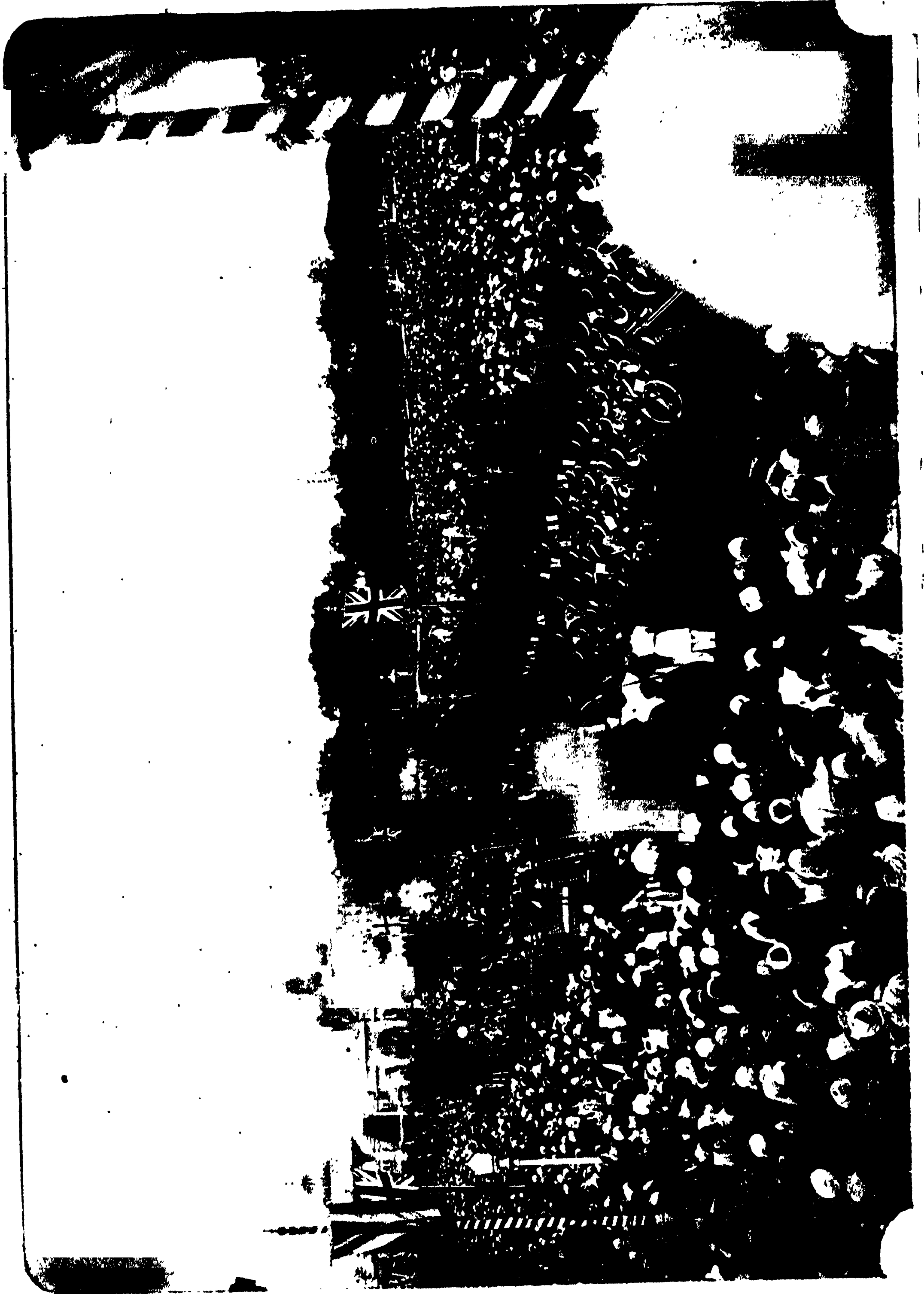

౫. కృష్ణరాజసాగరము ఆనకట్టనడుమ తాత్కాలికముగకట్టిన అడ్డుకట్ట ఉండిన గండిపట్టు

౬. శ్రీ కె. ఆర్. శేషాచార్యులుగారు
కృష్ణరాజసాగరనిర్మాణ ప్రధాన యంత్రశాస్త్రజ్ఞుడు

౭. మైసూరు మహారాజావారి ఊరేగింపు-దసరా చివరరోజు

నుచు తహతహతో తన మలకదారుల తొరపడు నదీతన్వియు, ముంగట చిన్న డాబాతోపులును, వీథులతోను ద్వారములతోను నందగించు నెత్తునేలయు, వీనికితోడు సరసినుండి తేలివచ్చి, సేదదేర్చుచు, క్రొత్తజీవనమిడు చల్లగాలులును, సరసినుండి బయలువడు ఏటినిండు హోరును — ఇన్నియు నద్భుతముగ మేళవించిన నిత్యపరివర్తన శీలమగు పరితోదృశ్య సౌందర్యమున ప్రేక్షకు డానంద పరవశుడై పోవును. ప్రకృతిదేవి కాటపట్టయిన యీతావు నెడతెగనిసొంపు నెంతత్రావిన నంతవిముగ్ధుడై పోవును; తన్నుదానే మఱచిపోవును; కాలముమాటయే తోచదు. ఇక …లిగొన్నదా యన్నట్లు ప్రకృతి యాదృశ్యమునంతను రాత్రియను చీకటితొడుగున తొడిగివైచును. వెంటనే స్థితియంతయు మాఱిపోవును. పది కిరు ప్రక్కల చెదరినదీపములు మెఱయుచు గానవచ్చును. చుట్టుప్రక్కల నిశ్శబ్దతతో పాటు నదీనిస్స్వనము హెచ్చుచుండును. అప్పటికే, పెరుగుచున్న చలి యిక నతని నింటికి తోలును. మానవప్రయత్నము లెంతటి వనిపించు ప్రకృతి జాణతనపు పొంకములు ఇంతతడవును అతని మానసమున తిరుగుచునే యుండును.

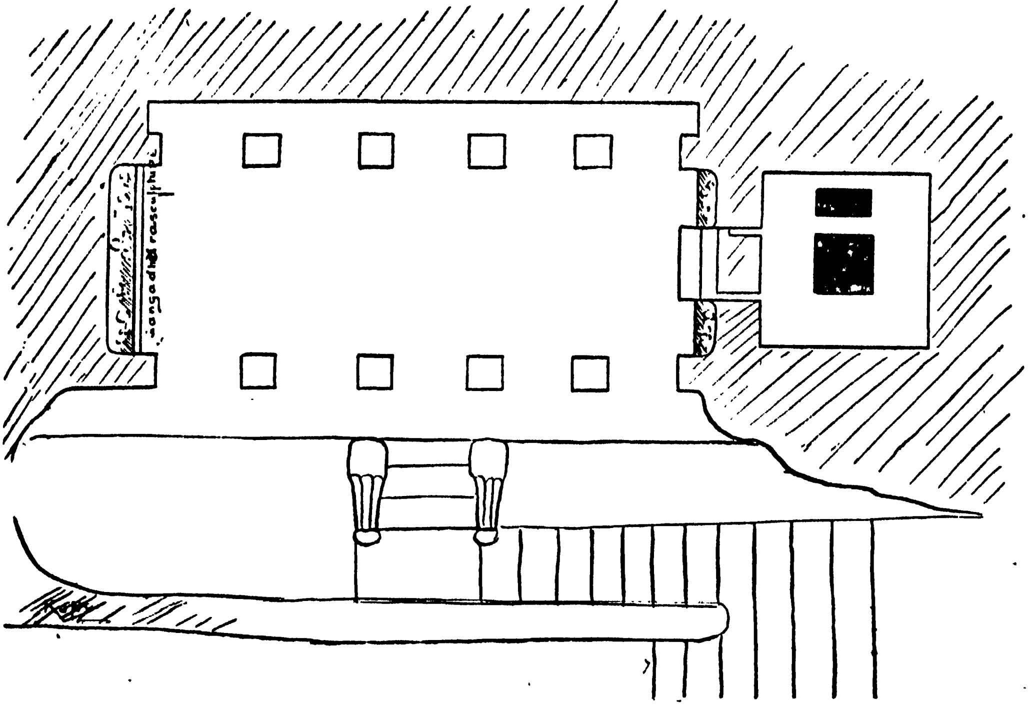
తిరుచినాపల్లి రాతికోటలోని దేవాలయ చిత్రములు

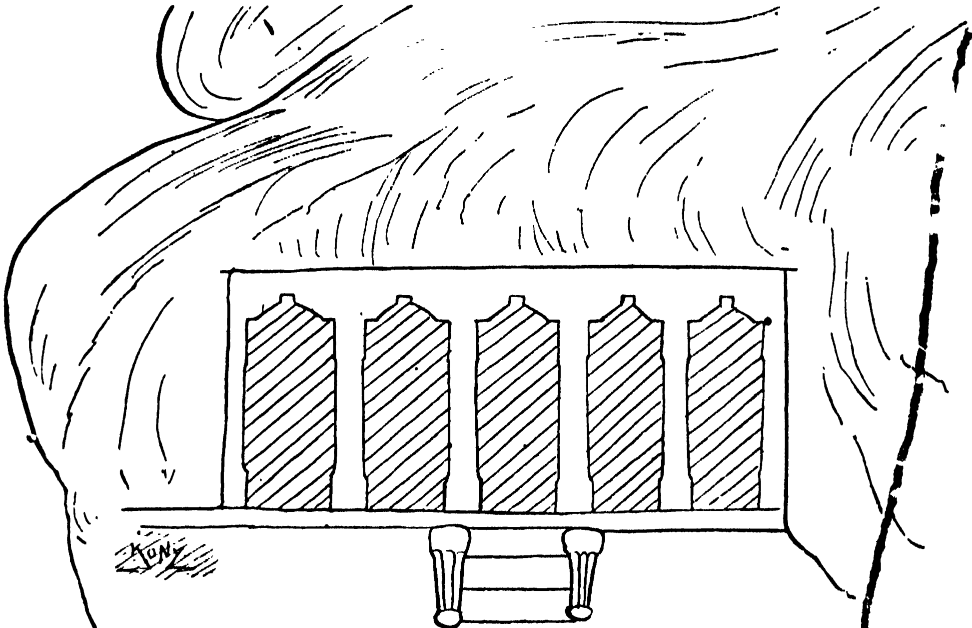
మధురనాయకరాజు దేవాలయమున నల్లరాతితో చెక్కిన ఒక స్తంభముమీది ప్రతిమ

దేవాలయమునందలి గంగాధరవిగ్రహము

తిరుచినాపల్లి రాతికోటయందు ఒక రాతిలో మలచిన దేవాలయముయొక్క ప్లాను. ఈ దేవాలయము క్రీ.శ.౬౦౦-౬౨౫ సం. ఉండిన పల్లవరాజు మహేంద్రవర్మనాటిది నిడివి అ. ౩౨; వెడలుపు అ. ౧౫

Elevation

పై దేవాలయముయొక్క ఎత్తును తెలుపు ప్లాను

గంగాధరు డపస్మారు నణగద్రొక్కుట. సనక, సనందన, సనత్కుమార, సనత్సుజాతులు
గంగాధరుని స్తోత్రము చేయుచున్నారు. రాతికోటలో దేవాలయమునందలి
చెక్కడపు బొమ్మను చూచి వ్రాసినది

సంచార చిత్ర ప్రదర్శనము

మొగలాయీల రాజ్యము విచ్ఛిన్నమగు నప్పుడును, ఆంగ్లేయులు దేశము నాక్రమించునప్పుడును సంభవించిన సంక్షోభమునందు అచ్చటచ్చట పోషణను బడయుచుండిన మొగలు, రాజపుత్ర చిత్రకారులను జూచువారు లేకుండిరి. వీరాశ్రయించియుండిన రాజులపాలనమే యస్థిరమైయుండ వీరిని జూచువారెవరు? దేశమున శాంతియేర్పడిన పిమ్మట తమవృత్తిని సాగించుటకును అవకాశము లేకపోయెను. జాతీయ కళయెడల సానుభూతిలేని సైనికోద్యోగులును, సైనికులును జయించిన రాజ్యముల నాక్రమించుటయందు నిమగ్నులై చిత్తరువులను సరకుచేయకపోవుటవలన వానియందు పెక్కులు నశించినవి. మిగిలినవాటియం దధిక భాగము పరదేశములను జేరినవి. అటుపిమ్మట పాశ్చాత్య నాగరికత పాదుకొనుచువచ్చినకొలది వీటినిజూచువారు లేక పోవుటవలన కొంతకాలమునకు మనజాతీయకళయొక్క యాధిక్యమునే మనము మరవవలసివచ్చినది.

హావెలు, ఆనందకుమారస్వామి వంటి పండితుల పొగడ్తలవలనను, అవనీంద్రనాథ ఠాకురుగారి చిత్రరచన వలనను మనజాతీయ చిత్రరచన మరల ప్రజల నాకర్షింపజాలెను. ఠాకురుగారి శిష్యులగు నందలాలుబోసు, అసితకుమార హల్దారు మొదలైనవారు నూతనమార్గములను ద్రొక్కి యీచిత్రరచనకు నూతనమైన సొగసును చేకూర్చుచున్నారు. కాని పాశ్చాత్యనాగరిక వ్యామోహితులైన దేశీయులు అంగసౌష్ఠవమును సౌందర్యమును, స్నాయుపుష్టికల పశుబలమును చిత్తరువులందు చూచి యానందించుట కలవాటుపడి యుండుటచే యీ చిత్తరువుల నామోదించుటలేదు. కలకత్తా, చెన్నపట్టణము, బొంబాయి మొదలగు మహాపట్టణములందు నివసించువారికి దప్ప తక్కిన వారికీ చిత్తరువుల మాతృకలనుజూచు భాగ్యముకూడ లేకున్నది. అచ్చునందు దోషములుండుట వలనను, సుప్రసిద్ధములైన చిత్తరువులందధికములు పత్రికాధిపతులకు లభింపకపోవుటవలనను, లభించినను కొన్నిచోట్ల పత్రికాధిపతులు కళావిమర్శకులు కాకపోవుటచే మంచి బొమ్మలను ప్రకటింప నిరాకరించుటవలనను పత్రికలయందు ప్రచురింపబడుచున్న చిత్తరువులు ప్రజలకు నూతనచిత్రరచనయొక్క గొప్పతనమును తెలియజెప్పజాలుటకు చాలవు. ఇట్టి పరిస్థితులందు ఈసంచారచిత్ర ప్రదర్శనము నేర్పరచి, వ్యయప్రయాసములకోర్చి దేశమునం దంతటను సంచారము చేయుచు, చిత్రసంచయమును ప్రదర్శించుచున్నందులకు వి. ఆర్. చిత్ర, పి. హరిహరన్ గార్లు అభినందనార్హులు. ఆంధ్రదేశమునం దిప్పుడు వ్యాపించుచున్న జాతీయచిత్రకళయొక్క యామోదమును వీరు బలపరచిరి.

ఆంధ్రదేశమున రామారావుగారు బొంబాయి, కలకత్తా చిత్రరచనావిధానముల లోపములను దీర్చు నుద్దేశమున తమ నూతనశైలిని ప్రచారము కావించిరి. వీరు మరికొన్ని సంవత్సరములు బ్రతికియుండిన యెడల నీ విధానము పాదుకొనుట కవకాశము కలిగియుండును.

ఆంధ్రులనాగరికత, ఆంధ్రులసాంఘికరీతులు, వారిచిత్త
వృత్తి తెలియజేయుటకు ప్రత్యేకరచనావిధాన మవసర
మని యనేక పర్యాయములు వ్రాసియుంటిని. రామా
రావుగారు జీవించియుండిన నీలోపములు తీర్చియుం
డెడివారేమో. వీరిశైలిననుసరించి వ్రాయు ఆంధ్రులం
దెన్నదగినవారు లేకున్నారు. వ్రాయుచున్న వారిచిత్త
రువులందు భావ మల్పముగనున్నది. పరిస్థితులిట్లుండ
బందరుజాతీయ కళాశాలయందు ఉపాధ్యాయులుగ నుం
డినప్రమోదకుమారచటోపాధ్యాయులువంగవిధానములను
తమ శిష్యులకు నూరిపోసిరి. పాశ్చాత్యవిధానములను విడ
నాడినవారు వంగవిధానములకు దాసులై ఆంధ్రవ్యక్తి
త్వమున కట్టిలాభమును చేకూర్పదలచిరో తెలియకున్నది.
రామారావుగారి చిత్రరచనావిధానమే యాంధ్రదేశపు
కళ నుద్ధరింపగలదని నాయుద్దేశము కాదు. తమకుగల
రచనాకౌశలము నుపయోగపరచి యాంధ్రవ్యక్తిత్వము
నేల బూజింపరాదు? అని అందును. ఆంధ్రచిత్రరచన
యిటులుండ నీసంచారచిత్రప్రదర్శనము వంగవిధాన
మును మరింత బలపరచునేమోయను అనుమానము కలదు.
ఏవో కొన్నితప్ప తక్కినచిత్తరువులన్నియు వంగచిత్ర
కారులచే రచియింపబడినవి. ప్రదర్శకులు శాంతినికేతన
మునందు వంగీయులగు నందలాలుబోసుగారివద్ద చిత్ర
రచనను నేర్చుకొనినవారు. ఈప్రదర్శనమునందలి చిత్తరు
వులను జూచిన యాంధ్రు లీవిషయములను మరువకుం
దురుగాక.

అవనీంద్రనాథఠాకురుగారు విశాలహృదయులు.
నూతనముగ జాతీయకళ నుద్ధరించి, శిష్యులకు చిత్రరచ
నను నేర్పియు వారి స్వేచ్ఛకుమాత్ర మెట్టి యాటంక
మును కలుగజేయకపోవుటవలన వారు తమతమ
బుద్ధిని వినియోగించి యనేకములగు నూతనమార్గములను
ద్రొక్కుచున్నారు. అప్పుడప్పుడు కలిగి మారుచున్న
చిత్తవృత్తినిబట్టి యొకేచిత్రకారు డనేకవిధానములచిత్రిం
చుటయు గలదు. పాశ్చాత్యదేశములందైనను, భారత
దేశమునందైనను, ఆంధ్రదేశమునందైనను సాహిత్యము
వ్యక్తిత్వమును గోరుచున్నది. సజీవులైయున్న యాం
ధ్రకవులం దొక్కొకరి దొక్కొక్క మార్గమైనను అందరు
వ్రాసినవి మనోహరముగ నుండగలవు. వంగచిత్రరచన
యందుకూడ యిట్టివ్యక్తిత్వమే కానవచ్చుచున్నది. ఈవి
షయము చిత్రప్రదర్శనమునందు బాగుగకనబడుచున్నది.

అన్ని విషయములందును ప్రాక్పశ్చిమములను
భేదము దినదినమును ప్రబలుచున్న యీకాలమున పశ్చి
మదేశములయెడల విముఖతకలిగినకొలది ప్రాగ్దేశములయెడల
ప్రేమ హెచ్చుట సహజము. కాని యీప్రేమకు మితి
యుండవలెను. హిందూదేశమునకు స్వరాజ్యము వచ్చిన
పిమ్మట జపాను దేశీయులు మనదేశమును బాలించుట
కిష్టపడము. అటులే పాశ్చాత్యవిధానమును చిత్రరచన
యందు విడనాడ జూచుచున్న చిత్రకారులు జపానుదే
శపు శైలినేల యనుసరింపవలెనో తెలియకున్నది. ప్రద
ర్శనమునందలి కొన్ని చిత్తరువులందు జపానువిధానము
స్పష్టముగ కానవచ్చుచున్నది. చిత్రకారుని పేరును వ్రా
సుకొనుటయందును వీరు జపానును దృక్పథమున నుంచు
కొనుచున్నారు. ఈప్రమాదమును త్వరలో గ్రహింపక
పోయినయెడల వీరాశించుచున్న విజయమునందు పరా
భవమే ప్రాముఖ్యము వహించగలదు.

ఈచిత్తరువులను జూచిన నీనూతనచిత్రవిధానము
వ్యక్తుల సమూహమును ప్రదర్శించుటకు పరిపక్వదాయను
అనుమానము కలుగును. సాధారణముగ వ్యక్తుల కూడి
కను ప్రదర్శించు పాశ్చాత్యచిత్రముల ననుసరింపక చిత్రిం
పనుత్సాహపడుచున్నవారు ఒకటి రెండు వ్యక్తులనుమా
త్రమే చిత్తరువులందు జూపుట సహజము. కాని యీ
యుత్సాహము జాతీయచిత్రరచనయొక్క ప్రయోజన
మును సంకుచితము చేయరాదు. బాఘ్, అజంతవిహారము
లందు వ్యక్తుల సమూహము లత్యద్భుతముగ ప్రదర్శింప
బడినవి. చిన్నవిగ నున్న రాజపుత్రచిత్తరువులందును వేట
ఉత్సవము మొదలగునవి అత్యంతానందదాయకముగ
నున్నవి. ప్రదర్శనచిత్రములం దిట్టి చిత్తరువులు లేకుం
డుట యొక లోపము. ఇట్టి చిత్తరువులు వీరికి లభింపలే
దని తోచుచున్నది.

కాగితముపైనే కాక పట్టుపైని, బట్టపైని చిత్రిం
పబడిన బొమ్మలును, బట్టపై అద్దకములును, చక్కనిపా

త్రములను, సుప్రసిద్ధములగు చిత్తరువుల చక్కని అచ్చు ప్రతులను వీరు ప్రదర్శించుటవలన ప్రదర్శనమున కొక విధమగు సంపూర్ణత కలదు.

సాధ్యమైనంతవరకు ప్రసిద్ధి జెందిన వంగచిత్రకారులందరిచే చిత్రింపబడిన చిత్తరువులను వీరు సేకరించిరి. అవనీంద్రనాథఠాకురు, నందలాలుబోసువంటివారి చిత్తరువులు కలవు. ప్రదర్శకులచే వ్రాయబడిన చిత్తరువులు చూడగలవు. ఆంధ్రదేశమున వ్రాయబడినవియు కొన్ని కలవు. వీటిసంఖ్య అధికముగ నుండిన బాగుగనుండియుండెడిది.

మంచి చిత్తరువులతోపాటు కొన్ని భావశూన్యములైన చిత్తరువులును కలవు. ఇట్టివాటియందు వర్ణ లేపన కౌశలము సైతము కాన్పింపకున్నది.

ఇది వంగచిత్రకారుల చిత్తరువుల ప్రదర్శనము. ప్రదర్శకులు వంగదేశమున తమ చిత్ర రచనను నేర్చుకొనినను, ఆంధ్రదేశమునందంతటను చిత్రములను ప్రదర్శించి ఆంధ్రులలో ననేకులు సుప్రసిద్ధవంగచిత్రకారుల చిత్తరువులను చూడలేదన్నలోపమును దీర్చినందులకు ఆంధ్రుల కృతజ్ఞతకు పాత్రులు కాదగుదురు. ఆంధ్రచిత్రరచనయెడల నభిమానము కల ఆంధ్రులు ఆంధ్రులచే వ్రాయబడిన చిత్తరువులను ఇట్లు దేశమంతటనుదిప్పి జాతీయచిత్ర రచనాప్రచారమునకు దోడ్పడెదరుగాక!

[తలిశెట్టి రామారావు.]

సంచారచిత్రప్రదర్శన మొక క్రొత్త పద్ధతి. ఇట్టి ప్రదర్శనములవలన భారతీయచిత్రకళ బహుముఖముల నభివృద్ధి గాంచగలదు. ఈ ప్రదర్శనమున నించుమించుగ నన్నియు వంగీయచిత్రకారుల చిత్రములే. ప్రదర్శనము జరిగినది ఆంధ్రదేశమున నే. ఆంధ్రదేశమునను చిత్రకారు లున్నారు. వారి చిత్రము లిందు విరివిగ కాన్పింపకపోవుట విచారమును గొలుపుచున్నది. ఇట్టి ప్రదర్శనములకు చిత్రకారుల యైకమత్యమును, బరమావశ్యకము.

చిత్రరచనావిధానము కాలదేశముల ననుసరించి మారుచుండుటను చిత్రకళాచరిత్రము చాటుచున్నది. సౌందర్య మన్నివిధానముల చిత్రములందును నేదో యొకతీరున నుండితీరును. సౌందదర్యపిపాసువులగు కళావేత్తలు దానిని గుర్తింపగలరు. ఈవిషయము నింత శ్రీయుతులు తలిసెట్టి రామరావుగారు పైన విమర్శించియున్నారు.

వంగదేశమునందలి శాంతినికేతన కళాభవనమున చిత్రకళ నభ్యసించిన శ్రీయుతులు

వి. ఆర్. చిత్రగారు

పి. హరిహరనుగారు

ఇట్లు క్రొత్తతీరు చిత్రసంచయమును ప్రదర్శించి తమ వంగీయగురువులకు గురుదక్షిణ నర్పించికొని కృతార్థు లయినారు. మున్ముందు వీరును, ఆంధ్రదేశ చిత్రకారులును కలిసి విరివిగ చిత్రములను సేకరించి యిట్లు సంచార ప్రదర్శనముల ప్రదర్శించుచు జాతీయచిత్రకళను పెంపొందించుచుండ దగుదురు.

-భారతి

శ్రీయుత నందలాలుబోసుగారు

శాంతినికేతనమునందలి విశ్వభారతి కళాశాఖయగు కళాభవనముయొక్క ప్రధానోపాధ్యాయులగు శ్రీయుత నందలాలు బోసుగారి చిత్తరువులందు భావగభీరత, భావప్రదర్శనమునందు స్పష్టత, హైందవవాతావరణము చూడగలము. ఇప్పుడు ప్రాముఖ్యము వహించుచున్న చిత్రకారులలో ననేకులు శిష్యులు. తమ గురువువలె బోసుగారును ఇతరుల ననుకరించుటను సహింపక తమతమ చిత్తస్ఫూర్తిని, వ్యక్తిత్వమును గ్రహించి చిత్రించుటకు తమశిష్యులను ప్రోత్సాహపరచుచున్నారు.

స్థిరమైనవయ్యు చలనభావమును జూపురేఖలు, అణగియున్న భావావేగమును తెలియజేయు మిగుల గాఢమగు వర్ణలేపనము, అన్నివివరములను జూపు అలంకారమును మించినభావప్రదర్శనమును వీరి చిత్రరచనయొక్క గుణములు. గురువగు డాక్టరు అవనీంద్రనాథునిగూడ మీరి, వీరు చిత్రరచనయందు వన్నెకెక్కిరి. ఈయిరువురు మహాచిత్రకారుల చిత్రములకుగల పోలిక చాల తక్కువ. శిష్యుని రచనయందు గురువుయొక్క చిత్రరచనాచిహ్నముల జూడజాలము. సాధారణముగ వీరు పౌరాణిక కథలను చిత్రించుచున్నను, ప్రాపంచిక విషయములను బొత్తిగా విడిచిపెట్టుట లేదు. సర్వసాధారణముగ వీరు చిత్తరువుల నన్నిటిని నీటిరంగులతో చిత్రింతురు.

"ఉమాపరితాపము" అను చిత్తరువువంటివి కొన్ని తప్ప తక్కిన వీరి చిత్తరువులన్నియు చిన్నవి. సర్వేశ్వరుడగు మహాదేవు డీతని హృదయము నాకర్షించెను. కావున నీతడు మహాదేవుని వివిధచిత్తవృత్తులను కాగితముపై కాకర్షించుచుండును. క్రొత్తచిత్రరచనా విధానములను వీ రత్యంత నిపుణతతో ననుకరింతురు. ఇతర ప్రాగ్దేశపు విధానములను వీరు గ్రహించి అనుభవమునకు దెచ్చుకొని "జపానునృత్యము" అను చిత్తరువునందువలె తమవ్యక్తిత్వము, తెలివితేటలు కనుపడునటులు హైందవరీతిని ప్రదర్శింపగలరు.

వేయేల, ఈతని రచన ఆవేశపూరితముగను, ఆవేశజనకముగను, భావజనకముగను ఉండును.

[వి. ఆర్. చిత్ర.]

డాక్టరు అవనీంద్రనాథ ఠాకురు గారు డి. లిట్.

భారతీయ చిత్రరచనయొక్క పునరుజ్జీవన మెవరైన నొకరివలన గలిగెనన్న, వారు డాక్టరు అవనీంద్రనాథ ఠాకురుగారని చెప్పనచ్చును: వంగదేశమునందు కాదు, భారతదేశము నందంతటను. లలిత కళావాతావరణమును సంపూర్ణముగ మార్చివేయజాలిన ఖ్యాతి గాంచిన ఠాకురు వంశము వీరిది. జాతీయమును, దేశీయమును అగు వాతావరణమున బుట్టి, పెరిగి, చిత్రరచన యెడల స్వభావజనితమైన అభిరుచియు, నూతన విధానమును సృజింప నుత్సాహమును కలిగిన డాక్టరు అవనీంద్రనాథుగారు త్వరలో భారత దేశపు మహామిత్రులును, భారతదేశమును సాదరభావముతో గౌరవించువారు నగు ఇ. బి. హేవెల్ గారివలన నాకర్షింపబడిరి. సనాతన భారతీయకళను, నాగరికతను చవిజూచిన పిమ్మట యిట్టి మహాసంప్రదాయమును పునరుజ్జీవితము జేయుటకు వీరికి హృదయావేగము కలిగెను. హైందవ చిత్రరచనను మరల నూతన హైందవమార్గములందు ప్రవహింపజేయుటకు సనాతన బౌద్ధసన్యాస చిత్రకారులతో పోల్పదగిన యుత్సాహముతో ప్రయత్నింప మొదలిడిరి. అప్పటికి వర్ణ లేపనము పాశ్చాత్య చిత్రరచనావిధానముల నవలంబించుటయందును, ముఖ్యముగ నూనె రంగులందు ప్రకృతి చిత్రములను వ్రాయుటయందును సన్నగిల్లుచుండెను. వీరు చాలపాటుపడి, దేశీయుల దృక్పథమును

మార్చి, చిత్రకారుల దృష్టిని ఆవేశముకొఱకు తమ యందే వెదకుకొనునటులు చేయ ప్రారంభించిరి. మన యదృష్టమువలన వారికి తగిన మంచిశిష్యులు లభించిరి. తక్కిన గురువులవలెగాక, వారు గ్రుడ్డివారివలె తమ రచన ననుకరించుటకు వీ రియ్యకొనలేదు. వారివారి తెలివితేటలను, వ్యక్తిత్వమును గ్రహించునటులు వీరు బోధించుటచేతనే హైందవ చిత్రరచనయం దిప్పు డిట్టి వైశాల్యము కలుగుట సంభవించెను.

వర్ణలేపనమునందేకాక కళకు సంబంధించిన అన్ని పనులయందును వీరుచాల పనిచేసిరి; వంగభాషయందు మంచి రచయితలు. నూనెరంగులయందును, నీటిరంగుల యందును వీరికి చక్కని ప్రవేశమున్నను సాధారణముగ నీటిరంగులనే యుపయోగపరచెదరు. ఇతర ప్రాగ్దేశము లందలి రచనావిధానములను, పనితనమును వీరు వినియోగించిరి. జపానును, చైనాయు వీరి నాకర్షించినవి. వీరి రచన ముఖ్యముగ సనాతనహైందవ వర్ణలేపనము పుట్టించిన యుత్సాహముయొక్క ఫలము. కాని వీరిచిత్తరువు లందు వ్యక్తిత్వమును, ఇంపును ఉండుటచే సజీవములైనటు లుండును. జపానుప్రాబల్యము వీరిరచనకు చాల వరకు మేలొనగూర్చెనని కూడ చెప్పవచ్చును. కాని వీరిరచన సంపూర్ణముగ హైందవమనుట నిశ్చయము. వర్ణలేపనమునందు సూక్ష్మత, భావముయొక్క సూచన, యీతని సౌందర్యమైన చిత్రరచనయం దాకర్షణీయాంశములు. రంగులతో దైవికమగు హృదయావేగము, గంభీరములగు భావములు ప్రదర్శించువాడు చిత్రకారుడు. రం గీతనిభావ. డాక్టరు అవనీంద్రనాథు తమవర్ణలేపనమువలన హృదయావేగమును, భావములను కలుగజేయు అతిలోకమాధుర్యము బుట్టింపగలరు. వేయేల? గొప్ప రమణీయతయు, మిన్నందు లాలిత్యమును పెనుపెట్టిన సమ్మోహనములగు చిత్రితస్వప్నములు వారిరచనలు.

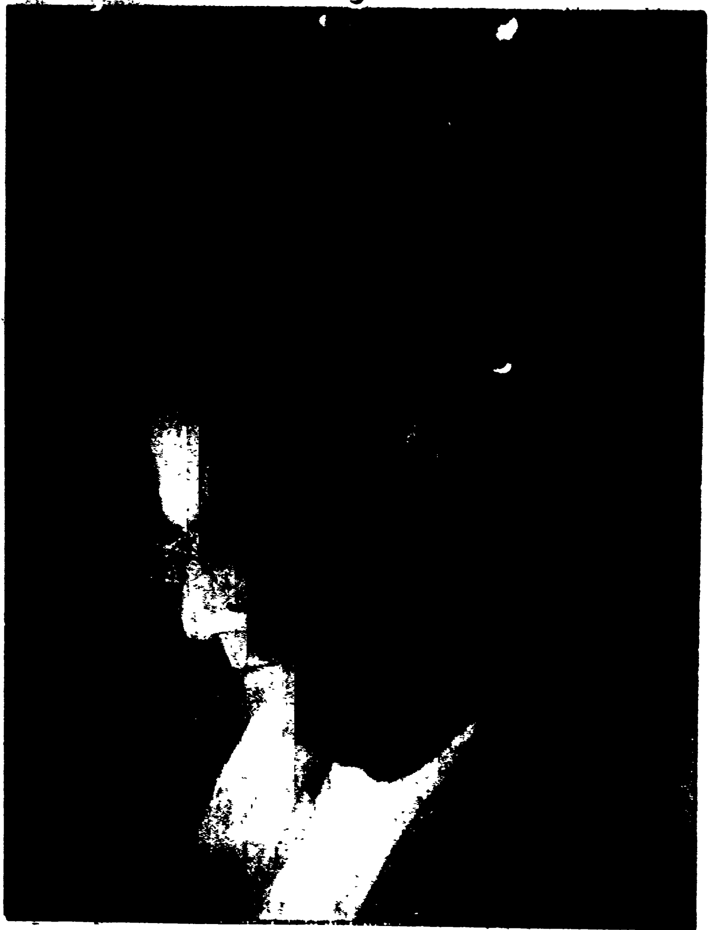
[వి. ఆర్. చిత్ర.]

మా చందాదారులకు

మా కార్యాలయమునకు వ్రాయు ఉత్తరములు మొదలయినవానియందు తమ చందాదారుసంఖ్య వ్రాయవలెను. లేకున్న ప్రత్యుత్తరములు మొదలయిన పనులను జరుపజాలము. చందాదారులసంఖ్య భారతి కవరుకాగితముపై తమ విలాసమునకు ముందున్నది.

చందాదారులకు భారతి 10 వ తేదిలోపల అందకపోయినయెడల వెంటనే తపాలువారికిని, మాకార్యాలయమునకును తెలుపగోరెదము. —భారతి

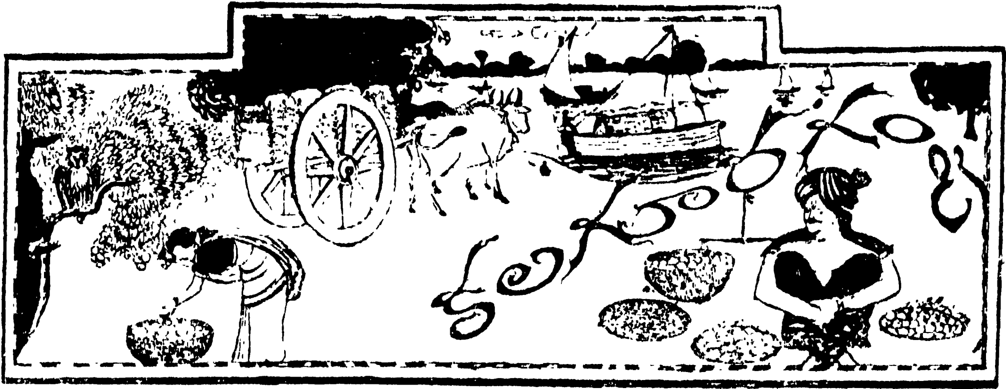

డాక్టరు అవనీంద్రనాథ ఠాకూరుగారు
శ్రీ గుఱ్ఱం మల్లయ్యగారి త్రివర్ణచిత్రము నుండి

ఉమా పరితాపము

నవ్వు నాటెము

సుఖమునకు నవ్వు కారణమా? నవ్వునకు సుఖము కారణమా? రెండును. లోపల తరలిన నవ్వు వెంటనే వెలుపలికి వచ్చును. వెలుపలనుండియు లోనికి నట్లే పోవును. ఈతీరున జార్జ్‌హార్వే కెల్లాగుగారు 'హెల్తు' పత్రికలో వ్రాసిరి. ఎట్లు పుట్టిననేమి, నవ్వు శరీరమును మనస్సును ఉత్సాహగించును. ఆత్మద్వారములను దెఱచి లోనికి ప్రకాశమును వ్యాపింపజేసి భయము, విచారము నక్కడ ప్రోదిచేసియుంచిన చీకటిని, నీడను చెదరగొట్టును. భయము, కోపము, విచారము జీవనవాహిని నింకించును. నోట ఉమ్మి ఊరదు. నాలుక మండుచు అంగిట నంటుకొనును. కారిజము, జీర్ణకోశము-ప్రతి ముఖ్యావయవమును మందగించిపోవును; లేదా, పూర్తిగ నాగిపోవును. అయిన నవ్వు అన్నిచక్రములను ఝుంకారముతో నడవజేయును. మఱియు నెత్తురు రక్తనాళములయందు క్రొత్తవేగముతో పగువిడజేయును.

హాహాహా అను గళధ్వని క్లోమము (ఊపిరితిత్తులో పలి కోశములకును, ఉదరమందలి కోశములకును నడుమ నడ్డముగ నుండు పొర) పిత్తజీర్ణకోశముల క్రిందికి మీదికి నెగురజేసి, ఆరోయిడలినమ్మిన బంట్లకు మనఃపూర్వకమగు హెచ్చరిక నిచ్చును; అది జీర్ణశక్తికి తోడ్పడును; పిత్తాశయమునుండివచ్చు పిత్తరసమును పరిశుద్ధ మొనర్చును; ఆహారవాహిక యంత్రటను తిరుగుడు తరంగములను పుట్టించును.

నవ్వు ఉత్తేజకద్రవ్యము; బలము నిచ్చుమందు; గొప్ప జీవామృతము.

హృదయపూర్వకమగు నవ్వుతో ప్రతిదినము నుదయింపజేయుము.

నలుపు లున్నచో నవ్వి మఱచిపొమ్ము.

ఉత్సాహమున కోటీశ్వరుడవు కమ్ము.

ఈసందర్భమున మన ఆంధ్రరత్నము గోపాలకృష్ణయ్యగారు చెప్పిన వాక్యములు స్మరింపదగును: 'Laughter lubricates the soul,—నవ్వు ఆత్మను స్నిగ్ధమొనర్చును.

కీ. శే. శ్రీమతి పార్వతిఅమ్మాళు

'త్రివేణి' జూలయి సెప్టంబరు మాసముల సంచికలో ప్రకటింపబడిన వ్యాసము నుండి.

శ్రీపార్వతిఅమ్మాళు ౧౮౭౫ సం. ఏప్రిల్ మాసమున జననమందినది. సుబ్బస్వామయ్యరుగారి చిన్న పెండ్లమున కీమె కడగొట్టుబిడ్డ. ఈఅయ్యరుగారు తిరుచినాపల్లి మండలమున మనక్కాల్ గ్రామమున నొక సంపన్నుడగు మిరాశిదారుడు. పార్వతిఅమ్మాళున కైదవయేట నాతడు మృతిచెందెను. ఆతనిపత్ని దొరసామ్మాళు శిష్టాచారపరాయణ; సుగుణవతి. ఈమె తనసవతిపిల్లల పోరువలన చాలసిలుగులకు లోనయినది. పార్వతిఅమ్మాళును కొచ్చిను సంస్థానపు దివాను పేష్కారుగ నుండిన కీ. శే. ఏ. శంకరయ్యరుగారి రెండవకుమారుడు

శ్రీచంద్రశేఖరయ్యరు పెండ్లాడెను. పెండ్లి నాటికి పార్వతిఅమ్మాళునకు వయసు తొమ్మిదేండ్లు. తరువాత నొక యేడాది కామెతల్లియు పరమపదించెను. ఆమెకు చిన్ననాడు కలిగినచిక్కులు—అందును తల్లిదండ్రులమరణము, యౌవనదశయందు తనపై తా నాధారపడియుండుట, తనబాధ్యతను గుర్తించుట, పరులయెడ నాదరభావము కలిగియుండుట మొదలయిన యుత్తమగుణములు పెంపొందుట కుపకరించినవి.

కీ. శే. శ్రీమతి పార్వతిఅమ్మాళు

మగడు చెన్నపురియందు న్యాయశాస్త్రకళాశాలయందు చదువుచుండ పార్వతిఅమ్మాళు కాపురమునకు బోయెను. ఆమె గృహకార్యనిర్వహణాసామర్థ్యమునకు, వివేకమునకు, నత్తవారింట నందఱు నామెయెడ గౌరవమును, ప్రేమయు గలిగి మెలగుచుండువారు. ఆమె కుటుంబకార్యములను నియమముతో, జాగరూకతతో, నేర్పుతో నెరవేర్చుచుండెడిది. అతిథిసత్కారమునెడ నామెకు ప్రీతి మెండు. ఆమె యింట బట్టలు, పాత్రలు, ఆహారపదార్థములు అన్నియు పరిశుభ్రముగ నుండ జూచుకొనుచుండును. ఆమె యెన్నడును సొమ్మును వ్యర్థముగ వ్యయపెట్టెడిది కాదు. ఆమెకు లేనిపోని ఆడంబరము గిట్టదు.

భర్త బి. యల్. పరీక్షనిచ్చి న్యాయవాది కాదలచియుండ పార్వతిఅమ్మాళ్ళు తాతనిని మైసూరు సివిల్ సర్వీస్ మొదటిపోటిపరీక్షకు పోవ ప్రోత్సహించినది. అత డట్లె పోయి యాపరీక్షయందు ప్రథముడుగ కృతార్థుడయ్యెను. మైసూరు ప్రభుత్వము వా రాయనకు తొలుదొలుత అసిస్టాంటు కమిషనరు ఉద్యోగము నొసగిరి. క్రమముగా నాయన పెక్కు ఉన్నతోద్యోగములను బడసి తుదకు మైసూరు ప్రధానన్యాయస్థానమున ప్రధానన్యాయమూర్తియై ౧౯౩౪ వ సం. ఆగస్టుమాసమున విశ్రాంతిగైకొనెను. భార్యయగు పార్వతిఅమ్మాళు సత్ప్రవర్తనము, వివేకము, కార్యకౌశల్యము, అనుకూల్యము, ప్రోత్సాహము నాతనిజీవితమునకు మెఱుగు పెట్టినవనుట అతిశయోక్తి కాజాలదు.

ఆమెకు సంతానము జీవింపలేదు. ఆమె కాకొఱంతయే లేదు. ఒరులసంతానమే యామెసంతానము. ఆమె విశాలహృదయము ప్రేమపూరితము. వారినే తన పిల్లలుగ తలచి మిక్కుటముగ ప్రేమించునది. ఆమెకు మఱియు దీనులయెడ నిండుదయ. వారిదైన్యమును తొలగింప నిరంతరము పాటుపడు చుండెడిది.

ఆమె శిష్టాచారసంపన్నయైనను మతాంతరములయందు పార్వతిఅమ్మాళునకు విశ్వాసము గలదు. వానియందలి ప్రధానతత్వము లామెకు నచ్చినవి. ఇదియే యామెజీవితమునకు మెఱుగుదెచ్చినది. ఆమె కొన్నాళ్లకు దివ్యజ్ఞానసమాజమున సభ్యురాలయ్యెను. మహర్షులయెడను, పూర్వాచార్యులయెడను, జాతీయవీరులయెడను ఆమెకు భక్తిగౌరవములు మిక్కుటము. నిరంతర గ్రంథపఠనమే యిందులకు గారణము.

హైందవుల సాంఘికపరిస్థితులు ముఖ్యముగా వివాహవిధానము, స్త్రీలస్థితి, వితంతువులదుర్దశ, పంచములహీనస్థితి—పార్వతిఅమ్మాళు మనస్సున గట్టిగా

నాటుకొని కలత పెట్టినవి. ఆమె వీనిని చక్కబరచి సంఘమును అభివృద్ధికి దెచ్చుటకయి వీరకంకణము దొడిగినది.

ఆమెకు అఱువము బాగుగవచ్చును. చక్కగా ఉపన్యసించగలదు. కన్నడమునను, మళయాళమునను ఉపన్యాసముల నొసగగలిగియుండెడిది. తరువాత వయసువచ్చిన పిదప ఇంగ్లీషునను వ్యవహారమునకు జాలినంత పాండిత్యమునుగడించినది. మహాత్ముడు మున్నగువారి యుపన్యాసములను సరిగా నర్థముచేసికొనుటయును, ఆవశ్యకమైనచో తోడివారికి సందర్భానుసారముగ వివరించి చెప్పుటకును జాలినజ్ఞానము గలదు.

పార్వతి అమ్మాళు ఉపన్యాసములు విషయపూరితములు, సయుక్తికములు, అర్థవంతములునయి శ్రోతల హృదయములయందు లెస్స నాటుకొనునవి; విసుగు కలిగించు వ్యర్థప్రసంగములతో నిండియుండవు. అప్పుడప్పుడు ఆమె చమత్కారపుమాటలను మీగడ తఱకలవలె చేర్చుచుండును. తాను జెప్పబోవు విషయమునుగూర్చి చక్కగా నాలోచించి నిశ్చయమునుగుదుర్చుకొని పదపడి శ్రోతలకు నచ్చ జెప్పుచుండును. సభలయందు మాట్లాడుట ఈమెకు జంకుకొంకులు లేవు. ఆమె ఉపన్యాసములను చిత్తు వ్రాసికొని వేదికకెక్కదు. సూచనలచిత్తుకూడ నామె కక్కరలేదు. ఆమె యెప్పుడును స్వానుభవములోని విషయములనే మాటలాడును. భాషసుబోధముగనుండును. భావములుస్వతంత్రములు, స్పష్టములునయి ప్రబోధకములుగ నుండును. మంచి దృష్టాంతముల నామె యెత్తిచెప్పుచుండును. విరోధుల ప్రతివిమర్శనముల కింతయేని చలింపక శ్రోతలముఖభావ వైఖరులను గుర్తించి తన యుపన్యాసములను సాగించుచుండును. నియమితకాలమును, విషయమును ఇంతయైన మించక, పెంచక, తనసిద్ధాంతములను గ్రుద్దినట్లు చెప్పితీరును. ఇట్టింతయు నగుటచేతనే శ్రోతలీమెయుపన్యాసముల నొకయక్షరమునైన బోనీపుచ్చక శ్రద్ధతో వినుచుందురు. ఈమె యుపన్యాసధోరణిని పెక్కురు దేశీయులు, విదేశీయులు చాల మెచ్చుకొనియున్నారు. స్త్రీలసౌకర్యములకయిన పెక్కువిషయములనుగూర్చి యీమెచేసిన యుపన్యాసములు లెక్కకు మిక్కిలిగ గలవు. ౧౯౨౭ వ సంవత్సరమున మైసూరు విశ్వవిద్యాలయమువారి ప్రార్థనమ నంగీకరించి "స్త్రీల అభివృద్ధి-ప్రకృతావశ్యకములు" అను విషయమునుగూర్చి కన్నడమున నీమె చక్కగా నుపన్యసించినది.

పార్వతిఅమ్మాళు ఉపన్యాస ప్రారంభమున తాను విద్యావతి కాదనియు, పాఠశాలయందు విద్య నభ్యసించి పరీక్షలనిచ్చియుండలేదనియు, జీవితపాఠశాలయందే విద్య నభ్యసించెననియు, తన ఏబదిఏండ్ల జీవితమున తనకు ఘటిల్లిన వివిధవిధజీవితానుభవములే తాను నేర్చిన పాఠములనియు చెప్పెడిది. ఇది సత్యము. పాఠశాలలయం దామె విద్య నభ్యసింపకున్నను సుప్రసిద్ధద్రావిడ సాహిత్య గ్రంథములను, పురాణములను సవిమర్శముగా పఠించి విస్తారము జ్ఞానమును సంపాదించుకొనినది. దీనికి తోడు ఆధునికప్రపంచస్థితులను, దేశాభివృద్ధి కావశ్యకములగు విషయములను స్వీయవ్యాసంగముచేతను, భర్త సహాయముచేతను చక్కగా బోధపరచుకొనుచుండెడిది.

పార్వతి అమ్మాళు బుద్ధిని, ద్రవ్యమును వినియోగించి సంఘాభివృద్ధికొఱకు కావించిన ఘనకార్యములు పెక్కింటిలో స్త్రీవిద్యాభివృద్ధికొఱకయిన బెంగుళూరునందలి 'మహిళాసేవాసమాజము' ముఖ్యమైనది. స్త్రీలయెడ సానుభూతిగల కొందఱు మిత్రుల సహాయప్రోత్సాహములతో నీయమ యీసమాజమును ౧౯౧౩ వ సంవత్సరమున నెలకొల్పినది. ఆనాటి చిన్న సమాజమే యీనాడు బహువిధముల స్త్రీలయభ్యుదయమునకు పాటుపడుచున్నగొప్ప సంస్థయయి పార్వతిఅమ్మాళు యొక్కస్వార్థరహితమైన సంఘసేవను, తెలివితేటలను చాటుచున్నది. ఆసమాజము పక్షమున స్త్రీలకొఱకొక బెయినింగు పాఠశాల యున్నది. అందు స్త్రీలను కుటుంబసేవకు, ప్రపంచసేవకు ఉపయోగించునట్లు తయారు చేయుటయే పార్వతి అమ్మాళు ఉద్దేశ్యము కావున నామె కొన్ని తరగతుల బాలికలకు గృహకృత్యనిర్వహణవిధానమును, మతమును, నీతిని స్వయము బోధించెడిది. ఆపాఠశాలను నడుపుపద్ధతులు, జాతీయవిధానముల ననుసరించి విద్యగరపుట, ఆరోగ్యమును పెంపొందించు వ్యాయామశిక్షమొదలయినవి పాఠశాలను పరీక్షింప నేతెంచిన స్వదేశీయవిదేశీయాధికారులు చాలగా మెచ్చుకొనిరి. అన్నిటివి

మించి ఉల్లాసముతో కిలకిలలాడుచున్న బాలికల ముఖములు చూడ సొంపుగ నుండెడివి. ఆపాఠశాలను సందర్శించినపుడు రాజప్రతినిధి గారిసతి యెంతయు సంతసమును వెలిపుచ్చినది. పాఠశాలయందలి బాలికలపై నాసాధ్వికి మాతృప్రేమ కలదు. వారిని ఎల్లవేళల కంటికి రెప్పవలె గాచుచుండును. మఱియు నామె సమాజము సొమ్మునుండియు,సొంతసొమ్మునుండియు విద్యార్థి వేతనములనొసగి వయసువచ్చిన స్త్రీలకు పెక్కురకు వృత్తి విద్యలు – ఉపాధ్యాయనూతికాధాత్రీ వృత్తులు — మొదలైన వానిని అభ్యసింప జేయుచుండెడిది. శిశు-ఆరోగ్య ప్రసవాలయమునకు తొలుత నొకసభ్యురాలుగ నుండి తరువాత నధ్యక్షురాలయి తత్సంబంధములగు కార్యములను కడుమెలకువతో నీమె నెరవేర్చుచుండెను. ఇంతేకాక, తఱచుగ నామె వైద్యాలయములకు బోయి రోగులనందఱిని జూచి వారికి సొమ్మును, వలసినవస్తువులను ఇచ్చి ఆదరించుచుండెడిది. వేయేల! మైసూరునందు స్త్రీలయభ్యుదయము నుద్దేశించి ప్రతిష్ఠింపబడిన సంస్థలలో నీయమ బుద్ధి శరీర ధనసహాయము ను బడయని సంస్థ యొక్కటి యైన గానరా దనవచ్చును.

మొన్నటి ఐరోపా మహాసంగ్రామమునందు రణరంగమున పోరాడుచున్న సైనికుల సహాయముకొఱకు కొందఱు స్నేహితుల ప్రోత్సాహముపై రెండు మూడు సంస్థలను స్థాపించి తన్మూలమున నీమె వారి కమూల్యమైన సేవను గావించెను. ఇండియా ప్రభుత్వమువారును, ప్రధాన సేనాపతి సర్ సి. మన్రో గారును ఈసేవను చాల కొనియాడిరి. పార్వతి అమ్మాళుగారి సంఘసేవను మెచ్చి ౧౯౧౭ వ సంవత్సరమున మైసూరు మహారాజావారు ఖిల్లతులను, ౧౯౨౭ వ సంవత్సరమున బ్రిటిషుసార్వభౌముడు కేసరిహింద్ పతకమును బహూకరించిరి.

౧౯౨౭ వ సంవత్సరము ఫిబ్రవరినెలలో పార్వతి అమ్మాళు బెంగుళూరు జిల్లాబోర్డుసభకు సభ్యురాలుగా నియమింపబడినది. ఆమె యీసభకు కేవల మలంకారమాత్రమే కాక ప్రతిసమావేశమునను స్త్రీలు పౌరసత్వమును బడసి ప్రజాహితకార్యముల నాచరింపజాలుదురుగాని వారి కట్టికార్యములను గావింప నవకాశముల నొసంగనలెనని వాదించుచుండెడిది.

ఈయము ఇన్నిపనులను పెక్కేండ్లనుండి ఎడతెగని యనారోగ్యముచే క్రుంగుచుండియే కావించినది. సేవాపరాయణత, స్వార్థత్యాగము, దేశాభ్యుదయవాంఛ యీామె యారోగ్యమును, తుదకు జీవితమును జయింపజాలినవి.

మొన్న ఫిబ్రవరిలో ఢిల్లీనగరమున జరిగిన అఖిలభారత మహిళా మహాసభ కీమె ప్రతినిధిగ నెన్నుకోబడినది. స్త్రీలకు వివాహోచితవయస్సును పొడిగించువిషయమున రాజప్రతినిధిగారికి రాయబారము జరుపవచ్చునని యీామె యాప్రాతినిధ్యమున కంగీకరించినది. భర్తతో ప్రయాణమై ఫిబ్రవరి ౫వ తేదినాడు ఢిల్లీ చేరినది. మఱునాడుదయమున నభ్యంగముచేయుచు మూర్ఛిల్లి వేడినీళ్లపొయ్యిపై పడినది. ముంజేయియు, మోకాలును తీవ్రముగ గాలినవి. వెంటనే గట్టిగా వైద్యముచేయించ మొదలు పెట్టిరి. ఆకారణమున ఆమె సభకు పోజాలక పోయినను సభవారు ఏనాటి కానాడు సభాకార్యక్రమమంతయు నామెకు టెలిఫోనుద్వారా తెలుపుచుండిరి. ఆమెయు వారికి తగినంత ప్రోత్సాహమును చూపుచుండెను.

ఆమెకు క్రమముగా గాయములబాధ మదిరి అపాయకరమైనది. చివరి కామె ౧౯౩౦ ఫిబ్రవరి ౧౯ వ తేది ఆదివారము శివరాత్రినాడు పగలు రెండుఘంటలకు ఈ కర్మభూమిని వదలి కైలాసధామము నలంకరించినది. ఆ పరోపకారపరాయణురాలు, పరమసాధ్వి, ౫౩ ఏండ్లయిన నిండకముందే పరమపదించుట దేశదౌర్భాగ్యము కాక మఱేమగును? పెక్కురు ప్రముఖులు తమయనుతాపమును ఉత్తరములు, వ్యాసములు, ఉపన్యాసములు, ఉపపాదనములు మొదలయినవానిమూలమున వెల్లడించిరి.

డాక్టరు అనిబిసెంటుగా రీమెనుగూర్చి వ్రాసినది యిట్లు కలదు:

"నేను చిరకాలమునుండియు పార్వతి అమ్మాళుగారి పరిచయభాగ్యమును బడసియున్నాను.

ఆమె దివ్యజ్ఞానసమాజసభ్యురాలు. నేను బెంగుళూరునకు పోయినపుడెల్ల వారియింటనే విడియుచుందును. బెంగుళూరునందలి ఎల్లమహిళోద్యమములకును ఆమె హృదయము. అచటి మహిళా సేవాసమాజమును స్థాపించి తానే నాయకత్వమును వహించినది. అరవమునను, కన్నడమునను ఇంపుగా నుపన్యసింప గలదు. ఇంగ్లీషునను మంచిజ్ఞానమును సంపాదించినది. భారతదేశమునందలి సమర్థు లగు నాయకురాండ్రలో నొక్కతె. ఆమె గృహమునకు దేవి; దివ్యజ్యోతి; శాసకురాలు. పరస్పర సాహాయ్యముతోడను, సంపూర్ణైకమత్యముతోడను వారివారి త్రోవలను వారు వారు కార్యములను నడుపుకొనుచు భార్యాభర్తలు సుఖమయముగ గడపిన నలువదియేండ్ల దాంపత్యజీవితమునకు తరువాత హృదయవిదారకమయిన యొక్క దైవికసమాఘాత మామెను కాలదన్నుకొని పోయినది. ఆమె జ్యోతిర్మయియై నిర్వృతిస్థానమున నెలకొని యున్నది."

ఈసాధ్వీమణిజీవితము ఆదర్శకమయినది. ఈమెకన్న సంపన్నులు, సాగుదలకలవారు నగు స్త్రీలు ఆంధ్ర దేశమునను లేరనజాలము. కాని విశాలహృదయముతో తమ సోదరీమణులయభ్యుదయము కొఱకు నడుము కట్టినవారిని మాత్రము చిటికినవ్రేలికొనను లెక్కింపజాలము. మంచి అనకాశములు సామాన్యసంపన్నస్త్రీలకన్న సంస్థానములవారికి కలవు. వారే యిట్టి ఘనకార్యమునకు బూనుకొని ఇతర సోదరసోదరీమణులను ప్రోత్సహించి శ్రితో డ్పాటును బడయవలెను. తాము అవకాశములను విరివిగ గల్పించుకొని పాటుపడవలెను.

దేశము నాలుగుమూలలనుండి స్త్రీలయభ్యున్నతికొఱకయిన ప్రయత్నము లెడతెగక పెద్దమొత్తున కొనసాగి ఫలోన్ముఖములయిన నేతప్ప భారతీయమహిళామండలి కభ్యుదయ ప్రాప్తి యనుమానింపవలసినదే యగును. కేవలము స్త్రీలేకాక పురుషులును ఈవిషయమున శ్రద్ధవహించ దగుదురు.

కీ. శే. శ్రీమతి వంగల వనలతాదేవిగారు

(22-4-1905—28-9-1928)

ఈమె కృష్ణాపత్రిక సంపాదకులగు శ్రీ ముట్నూరు కృష్ణారావుగారి పెద్ద కుమార్తె. మచిలీపట్టణమున సంస్కృతము, తెలుగు సంగీతము, వీనియందు తన విద్య ముగిసినపిదప నీమెకు 16 వ యేట కలకత్తా విశ్వవిద్యాలయపు ప్రొఫెసరుగ నుండిన డా. వంగల శివరామ్‌గారితో 18-5-1921 తేదీని వివాహమయ్యెను. శిష్టాచార సంప్ర

దాయముగల ఆంధ్రబ్రాహ్మణ కుటుంబమున హిందూ పద్ధతిని జరిగిన కొలది సంస్కారవివాహములలో నిది యొకటి

1921-22 సం.నందు వారి కలకత్తా కాపురము సమయమున నామె యా పట్టణముననుండు దక్షిణ ఇండియా యువతీసమాజము మొదలగు వాని యందు సభ్యురాలయియుండి, కళాశాలకు పోవుచుండెడిది.

28-12-1922 న నీమె కొకయాడశిసువు కలిగెను. పిదప కొలది దినములలోనే జబ్బుపడి సంవత్సరము పైబడిన కాలము బాధపడి నయమొంది, క్రొత్త లక్నో విశ్వవిద్యాలయమున రాజనీతిశాస్త్రశాఖకు ప్రధానోద్యోగిగా తన భర్త నియమింపబడుటచే వారితో నచటి కేగెను.

ఈమె హిందీ భాషను బాగుగా నభ్యసించినది. లక్నోలోని ముఖ్య స్త్రీసంఘముల కార్యశాఖలయందుండి చురుకుగా పని చేసినది. దక్షిణయిండియా స్త్రీల సంఘమున కుపాధ్యక్షురాలుగా నుండినది. స్త్రీ విద్యాభ్యున్నతి, ఖద్దరు ప్రచారము, సంఘసేవ, హిందీరాష్ట్రభాష—యీవిషయములయం దీమె చాల పనిచేసినది. హిందీ బాగుగ వచ్చియుండిన దగుటవలన తమ ప్రాంతమునందు వలెనే ఉత్తరదేశమున హిందీ, బంగాళీ స్త్రీలతో కలసి మెలసి పలుకుబడి కలిగి యుండినది.

ఈమె దక్షిణ దేశమునను, ఉత్తరదేశ మంతటను చూచి భర్తగారితో ప్రయాణము చేసియుండెను. గానమునందును, చిత్రకళయందు నీమె కెక్కుడు పరిచయము, నభిమానము నుండెడివి. హిందూస్థాని సంగీతమును నేర్చుకొనినది. ఆంధ్ర చిత్రకారులచే రచియింపబడిన భారతీయచిత్రము లనేకము లీమువద్ద నుండెను. ఈమె యారోగ్యమునకై భర్తగారితో కలసి త్వరలోనే స్విట్జరులాండు వెళ్లవలసియుండెను. ఇంతలోనే క్రూరమరణము నిర్దాక్షిణ్యముగ వచ్చిపడెను. కుమార్తెగను, భార్యగను, మాతగను ఈమె యనేక విధముల నాదర్శభారతీయ మహిళగ నుండెను. 23 ఏండ్ల చిన్నిజీవితకాలమునసే యీమె స్త్రీలకు, భారతదేశమునకు తగు సేవ చేసి 'కొండంత యాస'ను కలుగజేసి తన తలిదండ్రులను, సోదరిని, సోదరుని, చిన్నిబిడ్డను, నిర్భాగ్యుడగు భర్తను శోకమున ముంచి వెడలిపోయినది. తన యల్పజీవితప్రయోజనమును కలకత్తా, లక్నో, ఉత్తరహిందూస్థానములయందలి తన స్నేహితురాండ్రకు నచ్చజేసిన యీమె నిష్క్రమణము వలన సంఘసంస్కరణ స్త్రీ విద్యోద్యమములకు కొంత నష్టము కలిగినదనియే చెప్పవలెను.

పౌరజీవనాదర్శము

కవయిత్రి సరోజినిదేవి సింగపూరు భారతసంఘమువారి 'ఇండియన్' పత్రికకు పంపిన ఆవేశపూరితమగు నొకచిన్న సందేశమునందు సత్యసౌందర్యముల వెలయు పలుకుల నిట్లు నుడివినది :

మనము ముఖ్యముగా జ్ఞాపకముంచుకొనవలసిన విషయ మేమనగా, నవీననాగరికత యభివృద్ధియగుచున్న కొలదిని, విజ్ఞానము నిచ్చి పుచ్చుకొనుటయందు ప్రపంచ మంతంతకు అంతర్జాతీయభావము గలది యగుచున్న కొలదిని, మన మితర దేశములకొసంగుచు నితర దేశములనుండి మనమును గ్రహించుకొనుచున్నాము. అట్టిభావములతో విశాలదృక్పథము, శాస్త్రీయవిచారణ గల యనుభవముతో గూడిన జ్ఞానధనముతోపాటు తాను స్వయముగ ప్రపంచమున చేయవలసిన సేవాభారము హెచ్చును; జీవితము మరింత క్లిష్టమగును. ఈ సంద్యమమునకై మీరు మీ జీవితము నర్పింపవలయుననియు, భక్తిజ్వాల కడు వెలిగించుకొనుటకు మీ దీపములను సిద్ధపరుచుకొనుడనియు మీ దేశమునకు యోగ్యమగు సేవచేయుడనియు నేను కోరుచున్నాను. ఏదో యొకవిధమున మీ రుపాధ్యాయులై బోధనచేయుడని కాని, రాజకీయవేత్తలు కండని కాని నేను మీకు చెప్పుటలేదు. జీవితమున మీరెంత మేధయైనను, మీ రెంతయల్పులైనను, దేశము నొకజాతిగా నొనర్చు నా మహాసాంఘిక వ్యూహమును పూర్తిచేయుటయందు మీరు ఒక యగత్యమగు అంశము. ఒకదేశము

యొక్క మహత్వము ఆదేశపు గొప్పవారియందు గాక యక్కడి సరాసరి మంచివారియం దిమిడి యుండునని మీ రెల్లరును జ్ఞప్తియం దుంచుకొన గోరెదను.

మతభేద వర్ణభేదములు పాటింపక, యెల్లమాన వులకును సమానావకాశము లొసంగుచు, అభివృద్ధి కవరోధము గూర్చు విఘ్నముల జయించుటయందు ధీరతయు సత్యశోధనములను నిత్యజీవితమున నలవరుచుకొనుటయు, పరిపూర్ణావకాశములతో విశాలజీవనము గడుపుకొనుటకు ఈశ్వరదత్తమును,అనుల్లంఘ్యమగు హక్కునుండి యే స్త్రీని గాని, పురుషునిగాని వంచింపకుండుటయు నట్టి మంచి వారికి లక్షణములు.

భారతీయవిద్య

ఆగస్టుమాసపు 'ఇండియన్ ఎడ్యుకేటర్' పత్రికయందు కె. యస్. రామస్వామి శాస్త్రి గారు భారతదేశపు కులజీవనము యొక్కయు, వ్యక్తిగతజీవనము యొక్కయు సజీవత్వము బహిరంతరములనుండియు తర్జనల నొందు చున్నదని యనుమానించుచు భారతీయ సంస్కారమునకు భారతీయవిద్యయే జయప్రద మగు సంరక్షణకర్త కావలెననిన ఇట్లుండవలె నని భావించుచున్నారు—

మన విద్యాలయములు, కళాశాలలు, కళా పరిషత్తులును గ్రామపరిసరములలో నుండవలెను. అప్పుడే భావనోత్కర్షయు,నిరాడంబరజీవనమును,పవిత్రమైన, న్యాయమైన యేకీభావమును మరల నుత్పన్నమగును.గృహ పరిశ్రమలచే సేవితమగుచు కళలచేతను, చేతిపనులచేతను నలంకృతమగుచు, భారతదేశము చాలవఱకు వ్యవసాయ జాతిగానే యుండవలెను. ఇట్టి యున్నత సంస్కారము బ్రహ్మచర్యము నాధారము చేసికొని యుండవల యును. మన దేశభాషల మూలమున ఆ సంస్కారము గరపవలయును. అంతేకాక యది ఆధునికముగను, జాతీయముగను కూడ నుండవలెను. మనమాతృదేశ మెట్లు కర్మభూమియు,భోగభూమియు,పుణ్యభూమియు నగునో గుర్తించుట కది మనకు తోడ్పడవలయును. మన బాల బాలికలు తమ భారతీయత గోల్పోవకుండ, నాగరికులగు నట్లును, ఘన శక్తి ప్రాభవములకు నేటి పంథమున వెనుక బడక తమ భారతీయతయందు కీర్తిని నిలుపుకొనునట్లును శిక్షితులై ప్రముఖులు కావలెను.

కెల్లాగు సంధిపత్రము

నిబంధన 1

ఒడంబడిన యున్నతపక్షములన్నియు, అంతర్జాతీయ కలహములు లేకుండుటకై, యుద్ధమొనర్చుట నిషేధమని ఆయాజాతులపక్షమున దృఢపర్చుచు, పరస్పర సంబంధములలో జాతీయరాజ్యనీతి కది యొకయుపకరణ మని దానిని (యుద్ధమును) పరిత్యజించుకొనుచున్నారు.

నిబంధన 2

ఒడంబడిన యున్నతపక్షములన్నియు నైజము లగు, లేక తమలో తమకు గల, కొన్ని కారణములనుబట్టి కలిగియుండు జగడములు లేక తగవులు విడదీయుటకు శాంతియుతమగు మార్గములనే తప్ప యుద్ధము నెన్నడును తలపకూడదని కరారు చేసికొనుచున్నారు.

నిబంధన 3

(నిశ్చితమగు పద్ధతుల విధించుచున్నది.)

సంతకములు చేసిన జాతులు

జర్మనీ, అమెరికా యునైటెడ్ స్టేట్సు, బెల్జియము, ఫ్రాన్సు, గ్రేటుబ్రిటను, కనడా, ఆస్ట్రేలియా, న్యూజీలండు, దక్షిణాఫ్రికాయూనియన్, ఐరిష్‌ఫ్రీస్టేటు ఇండియా, ఇటలీ, జపాన్, పోలండు, జెకోస్లావాకియా.

కెల్లాగు సంధిపత్రమున కెల్లాగు సంతకముచేయుచున్నాడు

ఈసంధిలో చేరుటకు పిలువబడిన జాతులు

ఆల్బేనియా	ఎబిసీనియా	పెర్షియా
ఆఫ్గనిస్తాన్	ఫిన్‌లండు	పోర్చుగల్
అర్జెంటినా	గ్రీసు	రొమేనియా
ఆస్ట్రియా	గ్వాటేమలా	*రష్యా
బొలివియా	హెయిటీ	సాల్వడర్
బ్రెజిలు	హోండురాస్	సెర్బులు, క్రోట్లు
బల్గేరియా	హంగేరి	స్లావినులయొక్క
చైల్	ఐస్‌లండు	రాజ్యము
చైనా	లట్వియా	సయామ్

కొలంబియా	లిబేరియా	స్పెయిన్
కోస్టారికా	లిథూనియా	స్వీడన్
క్యూబా	లక్సెంబర్గు	స్విట్జర్లాండు
డెన్‌మార్కు	మెక్సికో	టర్కీ
డొమినికన్ (రిపబ్లికు)	నెదర్లాండ్సు	అరుగ్వాయి
ఎక్వాడర్	నికరగ్వా	వెనిజోలియా
ఈజిప్టు	నార్వే	
ఎస్తోనియా	పరగ్వాయి	పనమా

దుర్గమహంతి ఆదినారాయణ.

---

* రష్యాకు ఫ్రాన్సువారి ఆహ్వానము.

మీకు మేలైన సువాసనగల అత్తరులు కావలెనా?

అటులైన అత్తరులకు రాజని పిలువబడు ఆటోదిల్‌బహార్‌ను వుపయోగించుడు

కొన్ని బిందువులను మీ చేరుమాలుపై చిలికినతోడనే యింపగు, పుష్పసంబంధమగు సువాసన నీచుట్టుపట్ల వ్యాపించును.

ఇంతటిరమ్యమైన, మనోహరమైనవాసనను నీవు బజారులో కొను యితర అత్తరులలో పొందజాలవు.

'ఆటోదిల్ బహార్' అను పేరును యిపుడు జ్ఞాపకమునకు తెచ్చికొనుడు. దానిని ఒకమారుపయోగించుడు. దాని మనోహరమైన, శాశ్వతమైన సువాసనకుతన్మయత్వమును చెందుదువు.

½	ఔన్సు	బుడ్డి	వెల	రు.	2–0–0
¼	,,	,,	,,	రు.	1–4–0
1	డ్రాము	,,	,,	రు.	0–12–0
మాదిరిసీసా			,,	రు.	0–2–0
సువాసనగలకార్డులు				రు.	0–1–0

వి. పి. చార్జీలు ప్రత్యేకము

కొనునపుడు దయచేసి 'ఆటోదిల్ బహారు' అను పేరును జాగ్రత్తగా పరిశీలించి కొనుడు. అన్నిచోట్లను అమ్మబడును.

సోల్ ఏజంట్లు:—

ఆంగ్లో యిండియన్ డ్రగ్ అండు కెమికల్ కంపెని,

285, జుమ్మామసీదు బజారు, బొంబాయి.

నొప్పులుగాని, తీపులుగాని, ఏవైననుసరియే తొలగింపవచ్చును

మీరు ఏల నొప్పులవలన బాధపడవలెను. ఆ నొప్పులు తలయందైననుసరే, దేహమున యితరచోట్లనైననుసరియే, నడుమునొప్పి, వాయువునొప్పులు, పడిశము, గొంతురాపిడి, కాళ్లనొప్పులు, కీళ్లనొప్పులు, నాడినొప్పులు, బెణుకునొప్పులు, మొదలగు నొప్పులైనను సరియే, తప్పక త్వరలో

'ఆడమేన్స్ సైప్రెస్ సాల్వ్'

అనువానిచే మాన్పవచ్చును. ఇది వుపశాంతికర మగు అంజనము కాదు. ఇది చాలా మేలైన తైలము. ఇది చాలా విలువగల ఓషధులచే తయారుచేయబడినది. దీనిచే నొప్పులుమొదలంటపోయి తత్క్షణమే నిన్ను ఆనొప్పియొక్క బాధనుండి తొలిగించును. వేలకువేలు దీనివల్ల లాభపడిరి.

వెల బుడ్డి 1 కి రు. 1–0–0. వి. పి. చార్జీలు ప్రత్యేకము.

ఈ అత్యద్భుతమగు బాధనివారిణి ఫలమును కనుగొనుటకు యీ క్రింద పేర్కొనిన అంగడినుండి 2 అణాలకు శ్యాంపిలుడబ్బీ తెప్పించుకొనవచ్చును.

మెస్సర్సు:—ఎ. వి. పారెక్, 259, చైనాబజారు, మద్రాసు.

సోల్ ఏజంట్లు:—ఆంగ్లో యిండియన్ డ్రగ్ అండు కెమికల్ కంపెని,

285, జుమ్మామసీదుబజారు, బొంబాయి.

ప్రపంచయువజన శాంతిమహాసభ

ఆమెన్ (హాలెండ్)

ప్రపంచయువజనోద్యమ సంస్థాపకుడును, డచ్చి యువజనసంఘ కార్యదర్శియు నగు హాయిమ్‌టింక్ (హాలెండు)గారి యధ్యక్షతక్రింద ౧౯౩౪ ఆగస్టు ౧౭ మొదలు ౨౬ వఱకు సమావేశమైనది.

బెజవాడ ఆంధ్రయువజన సంఘకార్యదర్శియగు శ్రీయుత దాసు త్రివిక్రమరావు, ఎల్. ఎల్. బి., బార్. ఎట్. లాగారు ఒక్కరే తిన్నగా భారతదేశమునుండి వచ్చిన ప్రతినిధి; వీరు ఆంధ్రరాష్ట్రము తరఫున అధికారప్రతినిధియు.

రమారమి యొనమండుగురు భారతీయులు మహాసభకు ప్రతినిధులుగా విచ్చేసిరి.—

శ్రీ. డి. టి. రావుగారు, తిన్నగా భారతదేశమునుండి.
,, సింహాగారు, (అవధానుల నరసింహంగారు, మదరాసు) మ్యూనిచ్, జర్మనీనుండి.
,, సింగుకన్య, జర్మనీనుండి భారతీయస్త్రీ ప్రతినిధి.
(,, సాన్యాలుగారు, ,, గుహాగారు, ,, సేనుగుప్తగారు } లండనునుండి భారతీయ ప్రతినిధులు { గ్రేటుబ్రిటనునుండి.
,, రాయిగారు, గ్లాస్గోనుండి భారతీయప్రతినిధి.

అన్ని జాతులనుండియు తగురీతి ప్రతినిధులు వచ్చి మహాసభ నలంకరించిరి.

మహాసభయందు దాఱు విభాగము లేర్పడినవి—

౧. రాజకీయము
౨. విద్యావిషయికము
3. ఆర్థికము
౪. పందెములు
౫. అల్పసంఖ్యాకసంఘములు
౬. ధార్మిక నైతికములు

శ్రీ త్రివిక్రమరావుగారు ఆఱవవిభాగమునకు ఉపాధ్యక్షులుగా వర్తించిరి.

మహాసభ యీక్రింది ఆదర్శములను తీవ్రముగ చర్చించినమీదట తీర్మానములుగ నవలంబించినది:

౧. శాంతియే ప్రపంచమునకు ప్రధానాశయము.

౨. శాంతిసూత్రములు యువకుల మదులకు బాగు పట్టునట్లు చరిత్రపాఠ పుస్తకము లన్నింటను చారిత్రక తాత్పర్యమును మార్చుట.

3. పరాధీనజాతుల కన్నిటికిని స్వాతంత్ర్యము

౪. స్వయం నిర్ణయాదర్శమును గుర్తించుట.

౫. పెద్దజాతుల పోషణమునుండి చిన్నజాతులకు విముక్తి.

౬. ఆర్థికమగు సామ్రాజ్యవాదమును (Imperialism), ఖడ్గవాదమును (Militarism) తుడిచిపెట్టుట.

౭. మతపరివర్తనముల ప్రచారకోద్యమమును తగ్గింపజూచుట.

భారతీయ ప్రతినిధులును, జర్మను ప్రతినిధులును పరస్పరము కడుంగడు మైత్రితో మెలగిరి. జర్మను ప్రతినిధులు భారతీయ ప్రతినిధులకు తమ దేశపునృత్తగానాదుల ప్రదర్శనము లిప్పించి, భారతీయయువకుల కీసందేశము నొసగిరి:—

"జర్మనుయువజన సంఘముగు మేము మీ ఆదర్శములయెడ సంపూర్ణముగు సానుభూతి వహించియున్నాము; స్వాతంత్ర్య సంపాదనయత్నమున మేము భారతీయులను సంపూర్ణముగ ప్రోత్సహించుచు వారికి స్థిరముగ బాసటయై నిలిచియున్నాము."

శ్రీ త్రివిక్రమరావుగారు జర్మనీ అమెరికాలసంయుక్తప్రాతినిధ్యముల యాహ్వానము నంగీకరించి, "హిందూమతము, దార్శనికాధారమును" గుఱించి యొకయుపన్యాసము నొసగి, వారి అధికాదరణమునకు పాత్రులైరి.

డచ్చియువజన సంఘమువారు ప్రపంచ యువజన శాంతి మహాసభ గాంచిన యద్భుత జయమునకుగాను

ఆంధ్ర యువజన శాంతిమహాసభ ప్రతినిధులు

ప్రతినిధుల నభినందింప 'హేగు' నందు ఏర్పాటైం చిన సభ కాహూతులై శ్రీరావుగారు "అంతర్జాతీయశాంతిని" గూర్చి చక్కగ నుపన్యసించిరి. పిదప శ్రీరావుగారు గ్రేటుబ్రిటనునకు పోయి, ఎడింబరోయందలి భారతీయ విద్యార్థులను గలిసికొని, "ఎడింబరో భారతీయసంఘము" పక్షమున "ప్రపంచయుజన శాంతి మహాసభ" యాదర్శములను గూర్చి సెప్టెంబరు ౨ వ తేదీని ఉపదేశదాయకమగు నుపన్యాస మొసంగిరి. అందు శ్రీరావుగారు కీ. శే. దుగ్గిరాల గోపాలకృష్ణయ్యగారిని గూర్చి మాటాడిరి. భారతదేశమున ఆంధ్రరత్నముగను, ఎడింబరోయందు ౧౯౧౩-౧౯౧౪ సం. భారతీయసంఘమునకు ఉపాధ్యక్షుడుగను, ౧౯౧౪-౧౯౧౫ సం. దానికే కార్యదర్శిగను శ్రీగోపాలకృష్ణయ్యగారు కావించిన యన్నుతకార్య విధానమునుగూర్చి ముచ్చటించి, వారు స్వదేశమునను, పరదేశములనుగల భారతీయులకు గావించిన యపారసేవలకు జ్ఞాపకచిహ్నముగ వారి ఛాయాపటము నొకదానిని తమపుస్తక భాండాగార మందిరమున నెలకొల్పునదిగ భారతీయ సంఘమువారిని వేడి, శ్రీగోపాలకృష్ణయ్యగారి ఆత్మశాంతికై భారతీయులెల్లరు నేకమై ప్రార్థనలు సలుపునట్లు ప్రార్థించిరి.

వారిక బ్రిస్టలు నగరము పోయి 'సోషలిస్ట్ డిమాక్రాటిక్ పార్టీ' వారి యాహ్వానము ననుసరించి యచట "భారతదేశపు ప్రస్తుత రాజకీయపరిస్థితిని" గూర్చి యుపన్యసించి, అచటనుండి బెర్లిను, వియెన్నా, జినీవా నగరములందలి యువసమాజముల యాహ్వానము ననుసరించి ఆనగరముల కేగిరి. ఈపర్యటనమునుండి వారు ఈనడుమ భారతదేశమును జేరినారు.

దాసు త్రివిక్రమరావు గారు
ఎల్. ఎల్. బి., బార్-ఎట్-లా

శ్రీరావుగారు బెజవాడ వాణీముద్రాక్షరశాలాధిపతులగు మ. రా. రా. శ్రీ దాసు కేశవరావుగారి కుమారులు. వీరు ౧౮౯౪ సం. న జన్మించిరి. ఏలూరు బెజవాడ హైస్కూళ్లలో చదువుకొనిరి. ౧౯౧౦ సం. న అలహాబాదునందు మెట్రిక్యులేషను పరీక్షనిచ్చిరి. ౧౯౧౧, ౧౯౧౨ సం. ల వీరు అలహాబాదులో ఇంట

దాసు త్రివిక్రమరావుగారు, బ్యారిస్టరు

ర్మీడియటు చదువుచుండగా జబ్బుచేయుటచే ౧౯౧౩ వఱకు చదువు నిలిపివేయవలసివచ్చెను. మరల స్వాస్థ్యము కుదిరిన వెనుక వారు ౧౯౧౩ సం. న బారిస్టరు పరీక్షకు చదువుటకు గ్రేటుబ్రిటనునకు వెడలిరి. ౧౯౧౪ సం. న యుద్ధమువలన వీరు భారతదేశమునకు తిరిగి వచ్చివేసిరి.

ఇంటియొద్ద నూరక కూరుచుండనొల్లక ౧౯౧౫ సం. న వారు కొలంబో కేగి, అచ్చట ఎల్. ఎల్. బి. పూర్తిచేసిరి. పిదప కొంతకాలము 'సిలోనీస్' పత్రికకు సహాయసంపాదకుడుగా నుండి, యుద్ధము ముగియగా, ౧౯౧౯ సం. న లండను నగరమున కేగి, న్యాయవిద్యాభ్యసనము పూర్తిచేసికొని, ౧౯౨౧ సం. ప్రారంభమున న్యాయవాద వృత్తికి సమాయత్తులై, ఆ వేసవియందే భారతదేశమునకు తిరిగి వచ్చిరి.

అప్పటి కిచట అసహాయోద్యమ ముమ్మురముగా సాగుచుండెను. దేశమాత యాహ్వానము ననుసరించి వారు

న్యాయవాది వృత్తియందు ప్రవేశించుట మానుకొని, బెజవాడయందు ముద్రాలయకార్య నిర్వహణమున దీక్షవహించిరి.

ఇన్ని యేండ్లనుండియు వారు స్థానికవిషయములందు శ్రద్ధతో పనిచేయుచునే యుండి, ఆంధ్ర యువ సమితికి కార్యదర్శిగా నెన్నుకొనబడినారు. ఆమెన్ (హాలెండు) నందు జరిగిన ప్రపంచ యువజన శాంతి మహాసభకు ఆ సమితిపక్షమున ప్రతినిధిగా పోవ ప్రార్థితులై, అచటికి ౧౯౨౮ జూలయినెలయందు వారు భారతదేశమునుండి బయలు వెడలిరి. హాలెండు మహాసభయందనేకోపన్యాసముల నొసగినపిమ్మట, వారు ఎడింబరోయందు శాంత్యుద్యమమునుగూర్చి యొక యుపన్యాస మిచ్చిరి. పిమ్మట "భారతదేశపు ప్రస్తుత రాజకీయ పరిస్థితి"ని గూర్చి బ్రిస్టలు నగరమునను "భారతదేశము"ను గూర్చి జెర్లిను, వియెన్నా, జినీవాల యందు యువసమితుల యెదుటను ఉపన్యాసముల గావింప వారి కాహ్వానములు వచ్చెను.

* * *

వారు ఇపుడు భారతదేశము తిరిగివచ్చిరి. వారిచ్చటి శాంత్యుద్యమమున కెంతయు చేయూతనొసగి, ముఖ్యముగ భారతస్వాతంత్ర్యయుద్ధమున పాల్గొని సాఫల్యమునకై యుపకరింతురుగాక!

ఇంగ్లండునందలి భారతీయులు

రాయపురం నల్లవీరన్ సోదరులు

మద్రాసు మంత్రిగానుండిన ఆర్. యస్. ఆరోగ్యస్వామి ముదలియారుగారి రెండవ, మూడవ కుమారులు ఆర్. యస్. వీరన్., ఆర్. యస్. థామస్ గార్లిద్దరును గ్లాస్గోయందు వ్యవసాయము, పాడిపంట విషయమైన విద్యలకు బసిసిరి.

వీరన్ గారు చెన్నపురిలో 21-9-1899 తేదీని జన్మించి నెల్లూరు వెంకటగిరి హైస్కూలులోను, చెన్నపురి ముత్యాలపేట హైస్కూలులోను చదివి చెన్నపురి క్రిస్టియన్ కాలేజి హైస్కూలునందు 1919లో స్కూలుఫైనలు పూర్తిచేసిరి. 8-8-1922 తేదీని వీరిద్దరు సోదరులు నింగ్లాండుకు ప్రయాణమైరి.

పగటివేసములు

పాల్ గారు (బాలికవేసమున); సేన్ గారు (జోగివేసమున); ఆర్. యస్. వీరన్ గారు (రెడ్ ఇండియన్ వేసమున) చందానిధిపసూళ్ల డబ్బీలు పట్టుకొనియున్నారు.

ఆర్. యస్. థామస్ గారు (హాస్యగానివేసమున)

ఈ 6 సంవత్సరములలోను గ్లాస్గోలో వీరన్‌గారు వ్యవసాయమున సి. డి. ఏ. పట్టమునకై విద్య పూర్తిచేసి అప్రెంటిసుగ పనిచేసి 1926-27 సం.లో కిల్‌మార్నాక్‌లో పశుసంరక్షణ, పాలు పెరుగుల యభివృద్ధిమా

కృషీవలులతోసహా వేల్సునందొక గోధుమపంట గడ్డిపప్పలను చేర్చుచున్న ఆర్. యస్. వీరన్‌గారు

ర్గముల నేర్చుకొనిరి. వీరి విద్య పూర్తియైనది. త్వరలో భారతదేశమునకు తిరిగివత్తురు.

థామస్‌గారు గ్లాస్గోలో 1 సం. చదివిరి. 1923-24 లో వేల్సునందు గుత్తసాలమునందు అప్రెంటిసుగ పనిచేసిరి. ఈ ఛాయాపటమునందితడు ఆలుదుంపలను కుప్పగా ప్రోగుచేయుచున్నాడు. 1926 లో వ్యవసాయపువిద్య పూర్తిచేసి యితడు సి. డి. ఏ. పట్టము పడ

వేల్సునందొక బంగాళదుంపల పెరటియందు ఆర్. యస్. థామస్‌గారు

ఆర్. యస్. థామస్‌గారు-తమ బసయందు సెగడివద్ద

సెను. 1926-27 సం. నందు సంవత్సరము పాఠము నను చదివి పరీక్షకు వెళ్ళనక్కరలేని వినాయింపు పొంది వ్యవసాయమునందు గ్లాస్గో బి. యస్‌సి. పట్టము పొందుటకై తయారయ్యెను. కాని యిట్టి చదువు నిష్ఫలియో

ఆర్. యస్. వీరన్‌గారు-తమ చదువుకొను గదియందు

జవమని గ్రహించి ఆప్రయత్నము మానుకొని 1928 లో ఇకోలజీ (ఏయే మొక్కలు, చెట్లు ఎట్టి ఎట్టి స్థలములలో బాగుగా పెరుగును? మొదలగు విషయముల) యందు పరిశోధనచేయుటకై గ్లాస్గోవారి నుండి విద్యార్థి వేతనము పొందెను. పేపరు మిల్లులలోని పనికిరాని సున్నపుమట్టి నుపయోగమునకు తెచ్చుట, దానితో పాత్రలు మొదలగు సామానులు చేయుట, దాని కెలువుగా నుపయోగించుట మొదలగు వానియం దితడు ప్రత్యేకశిక్షణము బడయుచున్నాడు. అది ముగిసినవెనుక నీ వర్షాంతమున నితడు మనదేశమునకు మరలివచ్చును.

వీరిరువురు సోదరులును గ్లాస్గో ఇండియన్ యూనియన్ కార్యములందు పాల్గొనుచున్నారు. బ్రిటిషు ఆసుపత్రుల సహాయార్థమై చందాలను, విరాళములను వసూలుచేయుటకు Ragday Celebration (పగటివేషముల పండుగవంటిది) యందు హాస్యపు దుస్తుల ధరించి యాపటమునం దున్నారు.

బిజేటి వెంకటనారాయణస్వామి
యమ్. ఏ., బి. కామ్. (ఎడింబరో)

చెన్నపురి బిన్నీకంపెనీలో పూర్వము దుబాషిగానుండిన కీ. శే. బిజేటి దేవరాజనాయుడుగారి పుత్రుడితడు. చెన్నపురిలో 1902 సం. జన్మించిరి. పచ్చయప్పస్కూలులో స్కూలుఫైనలు ముగించుకొని జి. డి. ఏ. చదువుకొఱకు గవర్నమెంట్ ఇన్‌స్టిట్యూట్ ఆఫ్ కామర్సునందు చేరిరి. బ్యాంకింగ్‌నం దొకపట్టము పొందిరి గాని జి. డి. యే. పూర్తిచేయకయే వ్యాపారసంబంధ విద్యకొఱకు 1923 లో ఇంగ్లాండు ప్రయాణమైరి.

ఎడింబరో విద్యాలయమున 1926లో బి. కామ్. డిగ్రీ పొంది 1927 లో అర్థశాస్త్రమున యమ్. ఏ. పట్టము బడసిరి. తత్త్వశాస్త్రమున పిహెచ్.డి.ని పొందుటకును, న్యాయశాస్త్రమున బారిష్టరు అగుటకును ప్రయత్నించుచున్నారు. అన్నిట జయము చేకుఱ్చా 1929 సం. మొదటిమాసములందు మరలివత్తురు.

ఇండియన్ అసోసియేషన్‌లో నెక్కువగా పాల్గొనుచుండి భారతదేశ సంబంధవిషయమునం దెక్కుడా సక్తి చూపుచుండిరి. మొదటి సంవత్సరములలో నా సం

బిజేటి వెంకటనారాయణస్వామిగారు,
యమ్. ఏ., బి. కామ్. (ఎడింబరో)

ఘమున కుపాధ్యక్షులుగను, పిదప అధ్యక్షులుగను. ఉన్నారు. 'ఎడింబరో ఇండియన్' అను త్రైమాసిక పత్రిక కుపసంపాదకులుగ కూడ నున్నారు.

భారతీయులు స్వరాజ్యమున కర్హులనియు, నిర్బంధముగ భారతీయు లందరకు విద్య యవసరమనియు వీరి యభిప్రాయము లుపన్యాసములలో వెలిబుచ్చుచుందురు. సైమనుకమిషను వ్యవహారము హాస్యాస్పదమనియు, వారిని భారతీయు లెవ్వరును నమ్మరనియు, ఆంగ్ల పరిపాలన న్యాయ్యమైనది కాదనియుకూడ వీరు వెల్లడించిరి.

కొల్లూరు వెంకటనారాయణ చౌదరిగారు

వీరు గుంటూరుజిల్లా మూల్పూరుగ్రామపు రామస్వామిచౌదరీగారి కుమారులు. తెనాలి స్కూలునందు స్కూలుఫైనలు పూర్తిచేసి, గుంటూరు మిషనుపాఠశాల యందు యింటర్మీడియేటును చదువుచు, పాశ్చాత్యవై

వ్యాసిద్ధి పూర్తిగ నభ్యసించుటకు 1920 సం. సెప్టెంబరులో ఇంగ్లాండుకు ప్రయాణమయిరి. 1921 వ సం. లో ప్రవేశపరీక్షను పూర్తిచేసి, ఎడింబరో వైద్యకళాశాలయందు ఎం. బి. సి. ఎచ్. బి. తరగతియందు చేరి 1927 సం. లో బిరుదును గౌరవములతో సంపాదించిరి.

కొల్లూరు వెంకటరాయుడు చౌదరిగారు, యమ్. బి. సి. ఎచ్. బి. (ఎడింబరో), డి. టి. యమ్., డి. పి. ఎచ్. (లివర్‌పూల్), యల్. యమ్. (డబ్లిన్)

ఇంతటితో తృప్తినొందక ట్రాపికలు వైద్యమందు ప్రఖ్యాతిబడసిన డి. టి. ఎం., డి. పి. ఎచ్. బిరుదులకై లివర్‌పూలునందు చదివి, వాటిని ౧౯౨౮ సం. లో సంపాదించిరి. ఆసంవత్సరమందే మిడ్ వైఫరి పరీక్షయందు పేరుపొందిన డబ్లిను విశ్వవిద్యాలయమందు ఎల్. ఎం. బిరుదునుకూడ సంపాదించగలిగిరి.

ఈమధ్యకాలములో ట్రాపికలు వైద్యసంఘమునందును, బ్రిటిషువైద్య సంఘమునందును సభ్యత్వమును సంపాదించిరి. 'Doctor of Public Health' బిరుదునకును, 'Doctor of Medicine' బిరుదునకును చదివి, వీటినికూడ సంపాదించి యింకొకవత్సరములో స్వదేశము రాదలచియున్నారు.

ఎడింబరో హిందూసంఘములో సభ్యులుగానుండి "ఇండియను బజారు"ను యేర్పాటుచేయుటలో చాల శ్రమపడినారు. ఈ బజారును యేర్పాటు చేయుటకు యెన్నియో వేల రూపాయలు ఖర్చయినప్పటికి, వీరి చేయూతవలన సుమారు నాలుగువేల రూపాయలు యీ హిందూసంఘమునకు ఆదాయము సేకరింపబడెను.

బండిచక్రము

(జనపదగీతము)

జనమంచి వేంకటరామయ్య గారు

౧

రావె యప్పరో! రావె చెల్లెల ! రావె కోడలిపిల్లరో !
త్రావి వేగమె నల్దిగంజిని రారె యూడుపు లూడ్వఁగా!
ఆకసంబునఁ బ్రొద్దుపైకెగఁబ్రాఁకుచున్నది చూడరే,
అంకవెట్టెడి తాళ్లముసుఁగున కడ్డరానివెలుంగులో !

వానదేవునిరాకచే నెనలోనివేఁడి యడంగ నెం
తేని పంటపొలంతి తెప్పిఱి నించుఁ గమ్మని యూర్పులన్
పూనఁగా వలదే యిఁకం దనమేనఁ బులకల పోలికన్
జానలార! ముదంబులో మననాటఁబోఁయెడి మొలకలన్?
మెత్తనౌ చిత్తమున నీరికలెత్తు విత్తినకోరికల్
రిత్తయౌచునుఁ దగులమెల్లను బొత్తుచేకుఱుచుండినన్.

పైలదాఁకఁ గళయుండఁగ గుచ్చెలు మలచి వెన్కకు గట్టరే
ప్రాలుమాలిక లేక నడుములు వంచి మూనలు పెట్టరే.

అన్నవస్త్రము లిచ్చి ప్రోచెడి యమ్మకును భూదేవికిన్
మున్నుగల్లుమనంగ గాజులు ముట్టి చేతుల మ్రొక్కరే!

తల్లికోడిని బిల్లలట్టులు తగిలి కాళ్లను వ్రేళ్లనుం
దల్లిఁ గొల్చిన నోటికందెడుఁ బిల్లలాగ! యోదేనియున్.

చోడిగింజయొ జొన్నగింజయొ చొప్పడున్ సరిగింజయో
కాఁడిమోఁపిడియుఁ గట్టువోరలకు గాదెలేయిఁక నిండెడున్.

తాలుఅప్పలు గుట్టలై పడఁ ద్రవ్వి రతనపురాసులన్
గోలకొండనవాబు బంగరు గోడలందును దాపెడున్.

విత్తుచుండుము కోయుచుండుము క్రొత్తయేమియు లేదిగన్
క్రొత్తబ్రదుకును బ్రగుకవలెనను కోర్కె యొక్కటిదక్కఁగన్
మాసిపోయిన రంగుచీరను మార్చి క్రొత్తది కొల్చి యా
వేసమట్టులెయైన వేఱొక వేసమున్ సవరించుచుం

క్రొత్త నవ్వులు క్రొత్తపువ్వులు క్రొత్తయాటలుపాటలుం
క్రొత్తయందము చందముం గని క్రొత్తవేడుక గూర్చెడున్.

భూమిదేవికతల్ వినం డివి యామె బిడ్డల మగుటచే
నామెత్రో నశెపోవుదుము మనమగపియోమతిచురయకో.

ఎండ గాసిన వాన గురిసిన నేళ్లు కోళ్లను నేకమై
నిండిపోంగిన నూళ్లు మున్గిన బండి చక్రమువోలెనే

తిరుగుచుండును వెలుఁగు-చీఁకటిపరిగఁగను చనుభూమియుం
దిరుగుచుండును దానితో విధి త్రిప్పులం బడి మనమునున్.

ఎంతపాటున కంతిరే ఫల మెంతయూఁకటి కంతె సూ
డెంతకల్మియు లేమియేయగుఁ జింతలం జెనువంతలన్.
కడుపునిండినఁ జాలదే యిఁక గాదె నిండకపోయినన్
బడుగుపాటకపుం గొలానికిఁ బానకంబగు గంజియే.

పట్టినారము మొన్ననే కొడవండ్లు పంటలు కోయఁగ
మట్టినారము విత్తుఁగట్టల ముందుపంటకు నేఁడిదే.

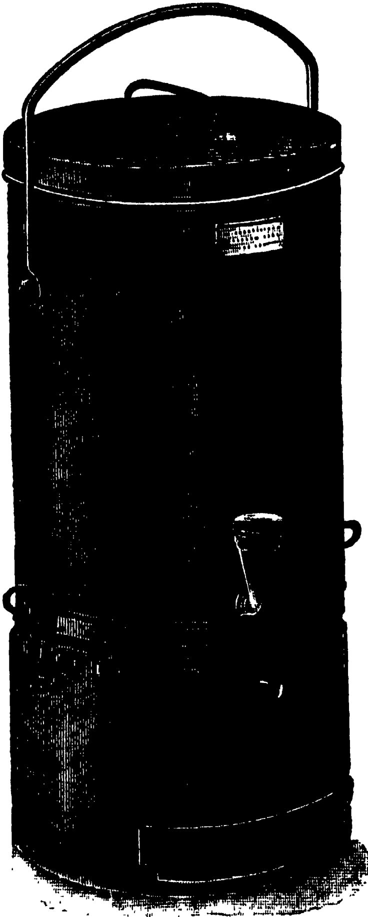
మాటయుం బలుకాడుకొంచును పాటపద్దముఁ బాడుచున్
నాటినాగము పాటువడి యొక పూఁట గంజికి సరిపడన్.

నూటిగా నడునెత్తిమీఁదను చుఱ్ఱుమనియెడుఁ బ్రొద్దికం
గూటిముంతలు వ్రేలుమామిడికొమ్మనీడను నిల్పరే.

కడుపుచిచ్చును జెండయుడుకు రవంత చల్లపడంగ నో[స్.
కన్నడుగు నిల్చుట యెప్పుడున్ రెండడుగులిడుటకు ముందుకు

'వాపిని'

పేటెంటు అభివృద్ధి చేయబడిన ఆవిరి కుక్కరు

కుక్కరులన్నిటిలోను 'వాపిని' అనునదియే కడపటిది. దీనికై మీరందరును వేచియున్నారు. దీనిని చూచినంత మాత్రముననే ఒకటి మీవద్ద యుండవలెనని మీరు తప్పక కోరెదరు.

బాయిలరు వలె గట్టిగానుండి, ఆభరణమువలె ప్రకాశించుచు, అన్నియు పూర్తిగా గల వంటసామానులు. పై భాగమంతయు ఇత్తడితో తయారు చేయబడినది. లోనగలపాత్రలు అలుమూనియముతో తయారుకాబడి యున్నవి. మాయుట సులభము, పరిశుద్ధముచేయుట సులభము.

నీరు ఎంతవరకుండునది కనబడుచునే యుండును. ఇతర కుక్కరులయందుండు లోపములేవియు 'వాపిని' యందు లేదు. ఇది చక్కగా పనికి ఉపయోగించుటకే తయారు చేయబడినది కాని ఆటవస్తువుమాత్రము కాదు. ఏరకము మంటవస్తువులు అనగా బొగ్గు లేక స్పిరిట్ లేక గ్యాసు లేక కిరసన్ ఆయిల్ మొదలగువాటిలో దేనినైనను ఉపయోగించవచ్చును.

ధర రు 12-8-0 నుండి రు 25 ల వరకు గలదు.

పూర్తివివరములకు వ్రాయుము.

బెంగాల్ కెమికల్ అండు ఫర్మాటికల్ వర్క్సు,

లిమిటెడ్; కలకత్తా.

శ్రీ ద్వారం వెంకటస్వామినాయుడుగారు,

గాంధర్వ విద్యాభూషణ

శ్రీ వెంకటస్వామినాయుడుగారు విశాఖపట్టణము వారు. అన్నగారి వద్దనే గానకళను, ఫిడేలువాద్యమును అభ్యసించి మంచి పాండిత్యమును గడించినారు. పది యేండ్లనుండి శ్రీ విజయనగర మహారాజావారి గాన కళాశాలలో ఫిడేలు ఉపాధ్యాయులుగా నున్నారు. ఆంధ్ర మండలమున ఫిడేలు పాండిత్యమున వీరికి సమానులనదగిన వారు ఎందరో లేరనవచ్చును. ఇటీవల రెండుమూడేండ్లనుండి దక్షిణదేశమున గానసభలకు బోయి తమ పాండిత్యమును ప్రదర్శించి మెప్పువడసియున్నారు. విజయనగర మహారాజావారు వీరికి 'గాంధర్వ విద్యాభూషణ' బిరుదము నొసగినారు. జయపురము, వద్యాను మొదలగు సంస్థానముల ప్రభువులును, కొందఱు గానసభలవారును వీరికి స్వర్ణపదకములు మొదలయినవాని నొసగి బహూకరించిరి. వీరికిపుడు వయసు ముప్పదియైదు సంవత్సరములు. వీరివలన ఆంధ్రదేశము గానకళయందు ముందుకు సాగుచుండుటను గాంచనగును.

నందికోళ్ల గోపాలరావుగారు*

తూర్పుగోదావరి మండలమున ఇంజరము అను గ్రామము శ్రీ గోపాలరావుగారి నివాసస్థానము. వీరా గ్రామమునకు గ్రామాధికారి (Village Munsiff). వీరు తెలగాతెగలోని సంపన్నమగు నుత్తమ కుటుంబమునకు జెందినవారు. స్వయం కృషిచేత చిత్రకళనభ్యసించి, వీరు వర్ణచిత్రముల చిత్రించుకౌశల్యము నలవరచుకొన్నారు. వీరి తైలవర్ణచిత్రము 'వేణుగోపాలుడు' భారతి ఐదవ సంపుటము, ఆఱవ సంచికయందు ప్రకటితమైయుండుట భారతీ పాఠకలోకమునకు విదితమే. ఇట్టిదియే ఇంచుకించుక భేదములు గల చిత్రమొకటి వీరిది జర్మనీలో ముద్రితమై యిపుడు ప్రచారమున నున్నది.

---

*శ్రీయుతులు గుండిమెడ వేంకటసుబ్బారావు, మారెళ్లపూడి పుత్రసత్యంశర్మగారులు శ్రీ గోపాలరావుగారి చిత్రములపై ప్రశంసలను వ్రాసి పంపినారు. వారు వ్రాసిన విషయము లిట నుపకరించినవి. —భారతి,

ఇందున్న ‘శ్రీమన్నారాయణ’ చిత్రము వీరి త్రివర్ణ చిత్రములకు ప్రతిబింబము. ఈ చిత్రము, ఉలూచి-అర్జున, శ్రీకృష్ణుడు-రాధ, మొదలయిన చిత్రములను కొన్నిటిని రావుగారు జర్మనీకి ముద్రింపబంపియున్నారట. మఱియు వీరి వర్ణ చిత్రములు తెలుగునాడున గల రాజాస్థానములయందున్నవట.

ములకు దప్పింపబడుచున్నారు. చిత్రకళ నానాముఖముల కొనలుసాగుచున్న యీకాలమున వర్ణ చిత్రములను చక్కగ ముద్రింపనుపకరించు యంత్రసామగ్రి మనదేశమున లేకపోవుట యొక్క పెద్దలోటు. ఆలోటును తీర్పగలవారు కళాకుశలురు, కళాభిమానులును శ్రీమంతులు. శ్రీ గోపాలరావుగారు ఆలోటును తీర్ప ప్రయత్నించుచున్నారట. ఈమేలివార్త సత్యమే అయి వారి ప్రయత్నము

శ్రీమన్నారాయణ

చిత్రకళయందు దాసక్తి మిక్కిలియగుటచేతను, ధన సంపన్నులగుటచేతను వీరు చిత్రములను చిత్రించియుంచుకొనుటతో తనివి చెందక, వ్యయమునకోర్చి వానిని విదేశములకంపి ముద్రింపించి ప్రచార సఫలమగునేని, ఆంధ్రదేశసౌభాగ్యదేవత నాగరికతా సౌధమునకింకొక మెట్టు పైకెక్కినదన్నమాట. వీరి చిత్రకళాకౌశల్యము ఇంకను పెంపొంది తెలుగుజాతికి వాసి గూర్ప పరమేశ్వరు డనుగ్రహించుగాక!

భారతీయ మహిళామండలి

సి. యన్. నల్లముత్తు అమ్మాళ్ కన్యగారు

ఈమె శ్రీమతి డాక్టరు ముత్తులక్ష్మి అమ్మాళ్ గారి చెల్లెలు. మదరాసువిల్లింగ్ డన్ ప్రభ్వి కళాశాలయందుపాధ్యాయగా నుండెను. ఇంగ్లాండులో నాలుగేండ్లు ఉన్నతవిద్యల బడసివచ్చెను. ఇపు డీమె రాజమండ్రి స్త్రీల బోధనాభ్యసన కళాశాల సూపరింటెండెంటుగ నియమింపబడెను.

శ్రీమతి కన్యా లీలామణినాయడుగారు

(శ్రీమతి సరోజినిదేవినాయడుగారికుమార్తె)

ఈమె అక్స్ఫర్డునందు బి. యే. ఆనర్సుపట్టము నొంది యీమధ్య యాంగ్లదేశమునుండి స్వదేశమునకు మరలివచ్చి లాహూరునందలి ప్రభుత్వమహిళాకళాశాలయందు తత్త్వశాస్త్రోపాధ్యాయినీయుద్యోగమును స్వీకరించెను. మొదట లండన్ సెంట్‌పాల్సు బాలికా పాఠశాలయందు చదివి, పిదప అక్స్ఫర్డునందు తత్త్వశాస్త్ర అర్థశాస్త్ర రాజనీతిశాస్త్రములందు బి. ఏ. ఆనర్సుపట్టమును బడసెను. ప్రస్తుతము అమెరికాఖండమునందు భారతదేశస్థితినిగూర్చి ప్రచారము సల్పుచున్న సుప్రసిద్ధకవయిత్రి, రాజకీయవేత్రియగు శ్రీమతి సరోజినిదేవి కుమార్తె యీమె.

శ్రీమతి అన్నా ఈశ్వేను

ఈమె బెజవాడ పురపాలక సంఘమునందు సభ్యురాలుగ నియమింపబడిన ప్రథమనారీమణి; సంఘసేవాభిలాషిణి. బెజవాడయందు బాలికాభటోద్యమమును స్థాపించెను. ఈమె రైల్వే వైద్యశాఖోద్యోగియగు డా॥ యస్. జె. ఈశ్వేను, యం. బి. గారి సతీమణి.

జగన్నాథ నిందాస్తుతి

శ్రీ విక్రమదేవవర్మ గారు

గీ ౧౮౧

ఓ జగన్నాథుఁడా! నిన్ను నోకృపాస-ముద్ర! యనుచును బిలుతురు భూరిభీతి
నంతె కాక నీ కాపేరు సుంత యేసి-చనునె? నీహృదిఁ గరుణా రసమ్ము గలదె?

పాలొసంగెడుభామిని ప్రాణములను-గొనెడు నిసు వెందుఁ గలదె పూతనను బూర్వ
మేమి చేసితివో స్మరియించు కొనుము-మఱచినను మాత రేణుక న్మనసునుండి.

జనుల ప్రాణము ల్దినుకాలసర్ప మవుగ-యరయ నీకుఁ బామునకు సామ్యంబు గలదు
చక్రచిహ్న ముండుట దానిఁ జక్రి యంద్రు-చక్రహస్తుండవగు నీవు చక్రివి గద!

భోగ మని పడగకు నంద్రు పొంది దాని-నద్ది భోగినామంబుతో నమరు చుండు
భోగము లనేకములు గల్గు పురుషవరుఁడ!-యెట్లు భోగివి గావొ నీ వెంచఁగలవె?

అన్నిచోట్లఁ జరింపకే యహి యనియెడు-సర్ప మనెడు నాఖ్యల నద్ది చాటఁబడెడు
నన్ని నెలవులఁ జరియించు నచ్యుతుఁడవు-చెల్లవే నీకు నారెండు పేళ్లుఁ దలఁప?

కుండలమువోలె నది చుట్టుకొనుట జనులు-దానిఁ గుండలి యందురు గాని దివ్య
కుండలంబులు గల నీకె కుండలియను-నామ మెంతయు నొప్పు నెన్నంగ మదిని.

నడుచుటం బాదములు లేక నాగపన్న-గాఖ్యలను బొందె నద్ది; ని రంఘ్రివగుచు
ఋషుల మానసంబులఁ జరియించు నీకు-నొప్పుచుండెడు నానామయుగ్మ మభవ.

అడుగు లిలఁ గానరామి గూఢాంఘ్రి యనుచు-బలుకఁబడునద్ది; నీ పాదములు విరించి
కైనఁ గానంగఁ దరమౌనె? కాన నీదు-పట్ల నా నామధేయ మన్వర్థ మగును.

అద్ది చక్షుశ్శ్రవో నామ మందుఁ దనదు-కనులతోడనే వినుచుంట కతనఁ, జెవులు
లేక వినువాఁడ వగు నీకు నోకజాక్ష!-చెల్లదే తదాఖ్య నిడంగఁ? జెప్పు మీవ.

కుటిలగతి భుజగాఖ్యను గొనియె నద్ది-నీవు భుజగుఁడ వల గొల్ల నెలతఁలకును
అద్ది మంత్రవశ్యంబు; నీ వరయ నామ-మంత్రవశ్యుండ వగుదు రమాకళత్ర!

ఇంత చాలదే? నీ గుట్టు నింక బైటఁ-బెట్టి నంతన నగుదురు పెఱలు విన్న
నీకు దాసుండఁ గావున న్నే నెఱుంగఁ-గొదవ గలుగదు; చెడదు నీ గొప్పతనము.

ఇంతయే నాకుఁ జాలు నా యంతమందుఁ-జెలిమి నీపేరు స్మరియింపఁ జేసి పిదప
నీకు నిచ్చకు వచ్చెడు నెలవు నిమ్ము-వామదేవ పూజిత దేవ! వాసుదేవ!

ఆంధ్ర నాటకరంగము

[మొన్న మూడవతేది నాడు చెన్నపురి దక్షిణ భారత వాణిజ్యసంఘము (నాటకశాఖ)వారు హరిశ్చంద్ర నాటకమును ప్రదర్శించినారు. ఇందు ప్రధానపాత్రధారులు ఆంధ్రనాటక రంగమున పేరుగన్నవారు. హరిశ్చంద్రుడు: శ్రీ. బ్రహ్మజోస్యుల వెంకటసుబ్బారావు గారు; చంద్రమతి: ఆంధ్రనాటకకళాపూర్ణ శ్రీ ముప్పిడి జగ్గరాజుగారు; నక్షత్రకుడు: శ్రీ బలిజేపల్లి లక్ష్మీకాంత కవిగారు. లోహితాస్యబాలుడు: చి॥ రామచంద్రపురపు సత్యనారాయణ. ఈ బాలునియం దుత్తమనటలక్షణములు మొలకలెత్తియున్నవి. సుశిక్షితుడగునేని ముమ్ముందు ఆంధ్రనాటక రంగమునకు వన్నె తేగలడు. ఈనలువురు తమ పాత్రములను సామర్థ్యముతో నిర్వహించగలుగుట చేతనే ప్రదర్శన మాపాటిరమణీయమైనది.

హరిశ్చంద్రుడు సత్యసంధుడని పేరుగాంచుటకు మూలకారణమయిన విశ్వామిత్రుడు ఆశాభంగమును గలిగించినాడు. సత్యకీర్తి మంత్రి, కాలకౌశికదంపతులు, మాతంగకన్యలు చాలినవారుకారు. పాత్రధారు లందఱు నాటకప్రదర్శనమున తమతమపాత్రములను చక్కగా పోషింపజాలకున్నచో ప్రదర్శనము ప్రశంసాపాత్రము కాజాలదు.

ఈహరిశ్చంద్రనాటకమును శ్రీయుతులు బలిజేపల్లి లక్ష్మీకాంతముగారు రచియించినారు. రచనము పద్యభూయిష్ఠము. పద్యములు రసవంతములయి రచనమున కుత్తమకావ్యత్వసిద్ధి నాపాదించుచున్నవి. కాని, ప్రదర్శనమునమాత్రము విసుగునుపుట్టించి, రసభంగమున కుపకరించుచున్నవేమో యను సంశయము గలదు:]

శ్రీయుతులు బ్రహ్మజోస్యుల వెంకట సుబ్బారావుగారు

ఉత్తమ పురుషలక్షణ సంపన్నమయినది సుబ్బారావుగారి గంభీరాకృతి. ఆహార్య మాయనయందు హరిశ్చంద్ర సార్వభౌముని దిద్దితీర్చినది. ఇపుడు ఎల్లవిధముల రావుగారు హరిశ్చంద్ర సార్వభౌముడు. ధైర్యవినయము లాయనసొమ్ము. సార్వభౌముడు—శోకము పెల్లున కన్నులనీరు గార్చును; వెఱ్ఱివానివలె విలపించి విలపింపజేయును. సుబ్బారావుగారి హరిశ్చంద్రునకు ఆంధ్రనాటక రంగమునందు సుప్రతిష్ఠితులయిన హరిశ్చంద్రులలో నొకస్థానము గలదు.

సుబ్బారావుగారి ఉదాత్త మధుర కంఠస్వరము వాచికమునకు వన్నె దెచ్చినది. వారికి చక్కనిసంగీతజ్ఞానము కలదు. వారి శ్రావ్యగానము శ్రోతలహృదయముల నాకర్షించును. కాని నాటకమున గానమున కెక్కువ తావు లేదు.

సుబ్బారావుగారి ఆంగిక సాత్త్వికాభినయములం దక్కడక్కడ ఘుడిలిభావస్ఫూర్తి అనువుపడకుండును. ఇందుకు వారి ప్రకృతియే కారణమా, అభినేయగ్రంథము పద్యభూయిష్ఠమగుటయా! దీనిని సవరించుకొనగలరు సుబ్బారావుగారు.

* * * *

శ్రీయుతులు ఆంధ్ర నాటక కళాపూర్ణ ముప్పిడి జగ్గరాజుగారు

మహాసాధ్వి చంద్రమతిపాత్రధారణమున జగ్గరాజుగారు పేరున కెక్కిన వారని వినుకలి.

వీరిచంద్రమతిని మొదటిమారు చూడ వినుకలి సత్యమని తేలినది. ఉత్తమసాధ్వీలక్షణములు రాజుగారిచంద్రమతియం దొప్పియున్నవి. రాజుగారియందు చంద్రమతి అద్వైత భావమును జెందినది. ఈచంద్రమతి సిగ్గుతో నమ్రవదనయై అనురాగమును లలితలలితముగ వెలిపుచ్చుట ముచ్చటగొలుపును. ఈమె వియోగదుఃఖము అనుభవైకవేద్యము. పుత్రశోకముతో, మూర్తీభవించిన కరుణరసమోయన నీచంద్రమతి పొక్కి-పొగిలి, ప్రేక్షకులను పొగులజేసినది. ఆంధ్రనాటకరంగమున జగ్గరాజుగారి చంద్రమతియే చంద్రమతి.

ఆంగిక వాచిక సాత్వికాభినయములు, గానము రసానుగుణముగ నీచంద్రమతియందు గుదిరినవి. కంఠస్వరము సౌశీల్యమును పెంపొందజేసినది. ఆహార్యము పాతివ్రత్యమునకు పట్టుగొమ్మ.

జగ్గరాజుగారి చంద్రమతిని తఱచు చూడ గుతూహలము గలదు.

శ్రీయుతులు బలిజేపల్లి లక్ష్మీకాంతకవి గారు

వీరు సద్గ్రంథరచయితలని ఆంధ్రలోకమున పేరుగన్నవారు. మంచినటకులనియు ప్రతీతి. మొన్న వీరినక్షత్రకపాత్రదర్శనము లభించినది. కవిగారు సృష్టించిన నక్షత్రకుడే యాపాత్రము. ఆత్మీయులు సర్వథా విధేయులగుదురు. కవిగారినక్షత్రకుడు రంగమున గురువును మించిన శిష్యుడు. గురువునెడ శిష్యులు చూపవలసిన భక్తివినయముల కీనక్షత్రకుడు గురువు. ఈతని కపటనాటకమున ప్రేక్షకులు హరిశ్చంద్రులు.

వాచికమున కవి నక్షత్రకుల కద్వైతభావము. ఈతనిగానము రసములలో లీనమయినది; పశ్చాత్తాపము ప్రేక్షకుల హృదయముల గరగించినది.

వీరును, ఇంకను ఇట్టి ఉత్తమనటకులును ఆంధ్రనాటకరంగమును 'నాటకరంగ' మనిపించవలసిన వారు. -భారతి

గ్రంథములు

* మహాభారత చరిత్ర

గ్రంథకర్త:—పెండ్యాల వేంకట సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారు, పిఠాపురము.

వెల:—రూ. 1-0-0. డెమ్మీసైజు 237 పేజీలు.

ఈగ్రంథమును వందనములతో నందికొనినాము. గ్రంథకర్త యొనర్చిన పరిశ్రమాతిరేకమును ఎచ్చటపట్టిన నచ్చట చదివిచూచి మిక్కిలి యానందించితిమి.

అధునాతనులగు నాంధ్రులలో, తత్రాపి ప్రాచీన పరిపాటి ననుసరించిన వాఙ్మయ విమర్శకులలో, కూలంకష మగు ధిషణాపాటవమును వినియోగించి, సంస్కృతాంధ్ర భాషాసాహిత్యమును, సౌమనస్యము నలవరిచికొని ఈతీరుగా ఆర్యాంధ్రవిజ్ఞానముల కాకరమగు భారతరత్నాకరమును మథించి సారమును తేల్చిన పండితులు ఇప్పుడు చాల నరుదుగా నున్నారు.

శ్రీశాస్త్రిలుగారు ఈకాలపు విమర్శకులధోరణి ననుసరించి-అనగా కథ కాలము, కవికాలము, తద్విశేషములు మున్నగువానిని విమర్శించెడిరీతితో బహిరంగ పరీక్షతో ప్రకృతము ఈ భారతచరిత్రను వ్రాసియున్నారు. (ఇది వారు తెలిపినమాటయే.) కనుక వారు భారతయుద్ధకాలము, రచనావిధానము, గాథావిశేషములు, పాండవపక్షపాతులు, భారతకాలపు రాజ్యములు, భారతపు ముఖ్యవీరులు—అను ప్రధానశీర్షికలతో పాశ్చాత్త్యవిమర్శకపద్ధతిలో గ్రంథరచనను సాగించినారు. ఇందు యుద్ధకాలమును నిర్ణయించునప్పుడు ఉపనిషత్తులు, జ్యోతిశ్శాస్త్రసంప్రదాయములు, భారతవ్యాఖ్యానాంశములు, తక్కిన పురాణాంశములు మున్నగువానిని గైకొని పెక్కుయుక్తిప్రత్యుక్తులతో భారతయుద్ధము 15-16 శతాబ్దులమధ్యను జరిగినదని నిరూపించినారు.

ఇక రచనావిధానమునందు—చాలవఱకు పాశ్చాత్యపండితులమార్గము ననుసరించి భారత భేదములను, వానికి ఆధారములగు నంశములను చక్కగా వెల్లడించిరి. ఈరీతిగానే గాథావిశేషములను వెల్లడించుటలో చాల ప్రయాసమునకు పాల్పడి, ఆర్యానార్య మిశ్రజాతినిర్ణయములు, భారతమున దేవతలుగా మహామహిమతో వర్ణింపబడిన శ్రీకృష్ణ పూతనా నాగులను కూర్చిన చరిత్రాంశములను సాధారణముగా నిరూపించుటయేకాక గతానుగతికముగా విశ్వసింపబడుచున్న ద్రౌపదీవస్త్రాపహరణాదికథలు అసత్యములని చెప్పకయే చెప్పుచున్నారు.

---

* భారతీపత్రికకు అభిప్రాయార్థము వచ్చిన గ్రంథమును నాకిచ్చి తదధిపతులు కొన్నిమాటలు వ్రాయుడని కోరిరి. కనుక నాకు తోచిన విషయములనే కొన్నిటిని ఇచ్చట వ్రాసియున్నాను. ఈచరిత్రకర్తల యభిప్రాయమును నే నెంతవఱకు అంగీకరించెదనన్న విషయమును ముమ్ముందు నా వ్రాయదలచిన వ్యాసములను బట్టి చదువరులు నిర్ణయించుకొనవలెను. పం. ఉ. శా.

పాండవపక్షపాతులను గూర్చి చర్చించినప్పుడు భీష్మ ద్రోణకృప విదుర వ్యాసాదుల తత్త్వములు, వారొనర్చిన యాసందర్భాంశములు నిరూపించినారు. ఈ ఘట్టమునందింకను శ్రీకృష్ణజరాసంధాదిశక్తి కలగల యంశములు చాల విశదపడుచున్నవి. ఇటులనే మహాభారతకాలపు రాజ్యములను గురించి చర్చించుటలో గూడ మనస్మృతులు, పురాణములు మున్నగువానిని మాత్రమే కాక స్వదేశీయులు, విదేశీయులు వ్రాసిన చరిత్రాంశములను కూడ జతచేసి చర్చించి సిద్ధాంతము లొనర్చిరి. ఆకాలపు దేశముల పటము కూడ నచ్చట ప్రదర్శింపబడినది. పిమ్మట ముఖ్యవీరుల పట్టిక ఈయబడినది. ఇవి ఇందుగల ముఖ్యవిషయములు.

మొత్తముమీద శ్రీసుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రులుగారు అత్యధిక మగు నోపికతోను, పట్టుదలతోను సంస్కృతాంధ్ర మహాభారతములను తరిచి తిరు యోచించుకొలది అనేకములగు అద్భుతాంశములను వెలువరించిరి. సత్యనిర్ధారణమునకును, విషయవివేచనమునకును అలవాటుపడియున్న సహృదయుల కిట్టి విమర్శనము చాల సంతోషమును కల్గించి ఈవిషయమునం దింకను అధికమగు విమర్శనము చేయుటకు పురికొల్పుట కలుగ గలదు; కాని ప్రస్తుతాంధ్రదేశములో—అందునను ఎదుటివారివాదమేదియో వినుటకైనను ఓపికపట్టక అపూర్వాభిమానములతో వీరావేశమును దాల్చి ఆర్భాటముచేయుట కలవాటుపడినట్టి యాంధ్రదేశములో—ఇట్టిగ్రంథములును, గ్రంథకర్తలును చాల నిందాస్పదులగుట తప్పనిసరి యని మా యభిప్రాయము. అయినను శాంతిని వీడక కేవలసత్యదృష్టితో ఇంకను అనేకగ్రంథముల నిట్టులె వెలువరించుట గల్గినచో, కాలాంతరమున నాగ్రంథములును, గ్రంథకర్తలును ఆంధ్రజాతికి, భాషకు ఉజ్జీవనము గల్గించునట్లు అగును. ఏమనగా, "కాలోహ్యయం నిరవధిః విపులా చ పృథ్వీ"—అని కదా అందురు. అయినను, విశిష్టమగు దేవాంశ కలవారని మనవారు నమ్ముచున్న కృష్ణుడు, పాండవులు, వ్యాసాదులు మున్నగువారి విషయముల గురించి ఈగ్రంథమునందు చిత్రములు, ఆశ్చర్యజనకము లగు సిద్ధాంతములు వ్రాయబడినవి. ఇంతయేల? "దుర్యోధనునిదే న్యాయము. పాండవులదియే అన్యాయము. పాండవులు కృత్రిమజన్మ కలవారు. ద్రౌపదీవస్త్రాపహరణము అసలు జరుగలేదు. పాండవులు భారతీయులే కారు. కౌరవులే రాజ్యార్హులు. దుర్యోధనాదులు ఉత్తమకౌరవులు; రాజనీతి విశారదులు. వ్యాసుడు వర్ణసంకరసంతానమునకు పునాది. పాండవులు వ్యసనాసక్తులు" అని ఇట్టివి మన ప్రాచీనాచారపరాయణులకు హఠాత్తుగా విన్నంతనే గుండె బ్రద్దలు చేయునట్టివే కదా? కనుక ఈరీతిగా ప్రవాహమునకు ఎదురీత గల గ్రంథములు మనవారిచే ఆదరింపబడునను నమ్మకము మాకు గల్గలేదు. కాని లోకమునకు విరుద్ధములుగా నున్నను పట్టుదలతో వీటిని బయటపెట్టి శాస్త్రులుగారు తమకు గల సత్యప్రియతను వెల్లడించినారు. ఇందులకై వీరి నభినందించెదము.

ఏది యెట్లున్నను అనుకూలబుద్ధితోనో, లేక ప్రతికూలబుద్ధితోనో, వీరి విమర్శనలలో సార మెంతకలదన్న యూహతోనైనను, బూజుపట్టిన భారతపు ప్రతులను మనవారు కొంచమైనను మరల విప్పి చదివెదరనుట సత్యము. ఈమూలకముగానైనను నిర్జీవముగానున్న సారస్వతపారిశ్రామికుల జీవితములో కొంత సంచలనము కల్గించుటయైనను ఉత్తమ మగు కార్యమే కాగలదు. తక్కిన వెట్లున్నను ప్రకృతము శ్రీశాస్త్రులు వారికి ఈపాటియైనను శ్రేయస్సు తప్పదు గదా? కనుక వారు ధన్యులనియే తలంచుచున్నాము.

శ్రీశాస్త్రులుగారి గ్రంథములో చర్చింపబడిన విషయములు ఆంధ్రదేశపు విమర్శకులలో వేరెన్నిక గన్న బ్రహ్మయ్యశాస్త్రులు, చెళ్లపిళ్ల శతావధానులు మున్నగువారిచే ఆకర్ణితములై యెప్పుడల గన్నట్లు పీఠికలో గ్రంథకర్తలు సూచించినారు. ఇది ఆనందింపదగిన విషయము. అయినను స్వయముగా పరీక్షించి ఈ విషయమున మరికొన్ని ప్రత్యేకవ్యాసములను వ్రాయదలచిన మేము ప్రస్తుతము గ్రంథపరిచయముగ నింతకంటెను విశేషించి వ్రాయజాలక యున్నాము.

పం. అ. శా.

కలికాలపు కథలు (మొదటిభాగం)

గ్రంథకర్త: కలగ సత్యనారాయణగారు. క్రౌను 152 పుటలు. వెల 0 12-0.

ఈభాగమున ఎనిమిది కథ లున్నవి. ఇందలి కథ లన్నియు వాడుకభాషలో వ్రాయబడినవి. 'సంఘసంస్కరణాభిలాషి'యగు గ్రంథకర్తగారు సంస్కరణవిధము లేవియు సూచింపకపోవుటచే వారి గ్రంథరచనోద్దేశము నిష్ఫలమైనదనవలసి వచ్చినది. పల్లెటూళ్లను,పట్టణములను గూడ గర్హించిన గ్రంథకర్తగారు వనవాసమును మెచ్చుదురుకాబోలు! పల్లెటూరి పడుచులు పశుప్రాయ లనియు, మన దేశపు ఆడువాండ్రు అప్రయోజకలనియు సూచించుట శోచనీయము. విద్యోపార్జకుల కాధారభూతు లగు ప్రాథమిక పాఠశాలోపాధ్యాయుల చులకనగ జూచుట గ్రంథకర్తల కయుక్తమని నాయాశయము. ఇందు 'వదనమోము'వంటి ప్రయోగములుకూడ నున్నవి. వీరు ప్రచురింపనున్న రెండవభాగమునందైనను నెక్కుడుశ్రద్ధ వహించినగాని వీరి రచన మాదరపాత్రము కాజాలదేమో?

శో. నా.

మిస్ మేయో గ్రంథఖండనము

ప్రకాశకులు: జి. యస్. శాస్త్రి అండుకో., తపాలుపెట్టె నెం. 110, మద్రాసు. క్రౌను 183 పుటలు. వెల 1-0-0.

భారతజాతి కప్రతిష్ఠ వాటించుచు వ్రాసిన మేయోకన్య గ్రంథముయొక్క సారమును, ఆగ్రంథమునకు సమాధానముగ రంగయ్యరుగారు వ్రాసిన 'ఫాదర్ ఇండియా' యను గ్రంథములోనుండి కొన్ని భాగములును, ఆండ్రూసుదొరగారు 'యంగుఇండియా'లో ప్రకటించిన ఖండనలేఖలును నాంధ్రీకరించి చేర్చబడినవి. గ్రంథమంతయు సరళశైలిని గద్యాత్మకముగ వ్రాయబడియుండుటచే స్త్రీ పురుషు లందరకును పఠనీయముగ నున్నది. ఈ గ్రంథము ప్రతి యాంధ్రుడును పఠింపదగినది.

శో. నా.

స్విల్హాటీస్

గ్రంథకర్త: వి.ఎన్. భూమక్. ఇది యొక చిన్ని ఆంగ్లగ్రంథము. తమకు తోచినప్పుడెల్ల వ్రాసిన పద్యముల సమూహ మిందు కలదు. భావ మింకను పరిపక్వము కాకపోయినను చదువుటకీగ్రంథము మనోహరముగ నున్నది. వీరు సరోజినీదేవిగారి మార్గము ననుసరింప యత్నించినటులు గానవచ్చును. ఆంధ్రమునందే యీ పద్యము లున్నయెడల గ్రంథకర్త భావగీతములను వ్రాయుచున్న కవి కుమారుల తరగతికి జేరినవా రగుదురు. రవీంద్రనాథ ఠాకురుగారు ఉపయోగించిన ఆంగ్లశైలిని వీరు దృక్పథమున నుంచుకొనిరి.

శైలియందును, పద్యముల కట్టుబాటునందునే కాక, భావములందును వీరు వంగదేశీయుల ననుసరించిరి. వ్రాయు నుత్సాహము కలవారిలో పలువురు దేశభావములం[illegible]సి స్వభావముల నలంకరింపకుండుట చోద్యము.

అచ్చు బాగుగ నున్నది. శీర్షికకు తగినటుల చక్కని చిత్తరు వీగ్రంథమున కలదు.

త. రా.

శ్రీయుత కూచి నరసింహము పంతులుగారి జీవిత చరిత్రము

కర్త: జనమంచి సీతారామస్వామిగారు.

ప్రకాశకులు: ముద్దా సోమప్పశాస్త్రి అండ్ సన్సు, మేలుపాక, విశాఖపట్నంజిల్లా. వెల అ. 0-3-0. భారతీపాఠకులకు ౨ అ. చీటికి గ్రంథము ప్రతి పంపుదురు.

ఇది శ్రీనరసింహము పంతులుగారి [illegible] జీవితమునకు సంగ్రహవర్ణనము. శ్రీపంతులుగారి [illegible] భక్తి ప్రౌఢన్యాదులు, ఉపాధ్యాయత్వమందలి అనల్పసామర్థ్యము, అతి మృదులమగు కవితాధోరణి, హృదయమందలి అతికోమలత మొదలగు సత్కృష్ట లక్షణములందు చక్కగ వర్ణించుచు, చదువరుల మానసములకు వారి జీవిత ప్రాశస్త్యము నెక్కించుచున్న దీచిన్నవ్యాస

పము. వ్యాసము సంక్షిప్తమై రక్తి గూర్చుచున్నది. శ్రీ పంతులుగారి అనుభవ సూచకము లగునట్టియు వారి జీవిత విశేషముల గొన్నటి వెలిబుచ్చునట్టియు, వారిమానసిక వికాసములఁ గొంత రూఢిగించునట్టియు వారి చక్కని పద్యము లింక ఉద్ధృతములైనవి.

సతీతార

డిమ్మీసైజున ౫౦ పుటలుగల అయిదంకముల చిన్న నాటకము. దీని వెల ఒక్కరూపాయట-అబ్బో!

గ్రంథకర్త: అనుముల వేంకటశేష కవిగారు, కావ్యవిశారద వగైరా బిరుదాంకితులు, తెలుగు పండితుడు, మునిసిపిల్ హైస్కూలు, హాసపేట.

'చెత్తనాటకాలు వద్దో' అని అంటూండే కొద్దీ లెక్కలేకుండా పుట్టుకొస్తున్నాయి. వీటి మూలాన తెలుగు వాఙ్మయానికి తెగులు తగులుకొంటూంది. 'నాటకాంతం కవిత్వం' అని వెనుకటి వారంటే 'నాటకంతోనే మొదలుపెట్టాలనోయి కవిత్వం' అంటారు ఇప్పటివారు, నాటకాలు వ్రాసేవారికి పాండిత్యంకంటే లోకానుభవం ఎక్కువ కావాలి.

ఈ నాటకం కథ అందరికీ తెలిసిందే కాని బృహస్పతినే చంద్రుడివేషంలో తారకు తార్చాడు గ్రంథకర్త. తార 'చంద్రుడే' అను భావంతో తంతు నడిచింది. ఇక తారకు పతిత్వ మెక్కడ? భావ వ్యభిచారం కాలేదా!

ఝాన్సీ లక్ష్మీబాయి

(ఏకాంక నాటకము)

'సిపాయీల తిరుగుబాటు'ని పేరుగన్న భారత స్వాతంత్ర్య సమరమునాడు ఆంగ్ల సేనాపతుల గుండెగాలమగు పరాక్రమించి మించిన వీరవనితామణి యగు 'ఝాన్సీరాణీ' లక్ష్మీబాయి ఆంగ్లేయసైన్యములు ముట్టడించియున్న ఝాన్సీకోటనుండి తప్పించుకొని వచ్చు పట్టును 'చిత్రగుప్తుడు' ఇట్లు గ్రంథరూపమునకు దెచ్చినాడు. డిమ్మీసైజున ౨౮ పుటల పరిమితిగల యీ పుస్తకమునకు వెల, దొరకు చోటు తెలుపలేదు.

కృష్ణుని దేశసేవ

గ్రంథకర్త్రి: చాట్రాతి లక్ష్మీనరసాంబగారు. ముద్రాపకులు: కర్లపాలెం కోదండ రామయ్యగారు, శ్రీ ఆంధ్రగ్రంథాలయ ముద్రాక్షరశాల (లిమిటెడ్), బెజవాడ. డెమ్మీసైజు ౯౫ పుటలు. వెల ౧-౮-౦.

చక్కని ధారాళమైన శైలితో నొప్పారు గద్య పద్య ధోరణిని శ్రీకృష్ణచరిత్రము దేశసేవాపరముగ నిరూపించుచు రచించిన యీ గ్రంథము ప్రశంసాపాత్రము. ఇది బాలబాలికలు చదువదగినది.

అరేబియన్ నైట్సు: ప్రథమ భాగము

గ్రంథకర్త: జొన్నలగడ్డ వేంకటరాధాకృష్ణయ్యగారు.
ప్రకాశకులు: కత్తా అచ్చయ్య అండ్ సన్సు, రాజమండ్రి. క్రౌను సైజు, ౨౫౫ పుటలు. వెల రు. 1-8-0.

'అరేబియన్ నైట్స్' అను ఆంగ్ల గ్రంథమునకిది ప్రతిపదాంధ్రీకరణము గాక, ప్రథమమున కథ చదివి, తత్సారమును పెంచుచు వ్రాసినది. శైలి ఇంకను సవరించుకొని సాపు చేసికొన్న బాగుండెడిది.

శివలీల-నాటకము

కర్త: ముత్తనేని వెంకట చెన్నకేశవులుగారు, జగ్గయ్యపేట. పేజీలు 86. వెల రు 1-0-0.

గయోపాఖ్యానము (ప్రబంధము)

శ్రీ వెంకటేశ్వర గ్రంథమండలి యందలి ఐదవ కుసుమము. కర్త: వెల్లంటి సుబ్బయార్యగారు. పేజీలు 154. వెల రు 1-4-0. చందాదారులకు రు 1-0-0.

సారూప్యౌషధశాస్త్రము

కర్త: డాక్టరు లంక రామారావుగారు, హెచ్. ఎం. బి., కాకినాడ. 287 పేజీలు. వెల రు. 8-0-0.

తంజావూరి మహారాష్ట్రరాజుల చరిత్రము

కర్త: క. ఆర్. సుబ్రమణియన్ గారు, యం.ఏ., మైలాపూరు, మద్రాసు. పేజీలు 107. వెల రు. 1-0-0.

కోటంరాజు నాగేశ్వరదాసు

కర్త: పంగులూరివీరరాఘవుడుగారు, అప్పికట్ల.
పేజీలు 22.

బ్రహ్మగుండేశ్వర మాహాత్మ్యము

వెల. అ. 0-2-0.

శ్రీశైలక్షేత్ర మాహాత్మ్యము

వెల అ. 0-2-0.

ద్వారకా మాహాత్మ్యము

వెల అ. 0-2-0.

ఈపై మూడు మాహాత్మ్యములకు కర్త పుల్లాపంతుల రామబ్రహ్మదయ్యగారు, కర్నూలు.

దీపావళీపండుగ రహస్యము

కర్త: దుర్వ్వూరి బాపన్నగారు, అంగ్రంగి.
పేజీలు 64. వెల రు. 2-0-0

పత్రికలు

'రైతాంగము'

ఇది యొక నూతన మాసపత్రిక. మదరాసు, తిరువళిక్కేణి నుండి శ్రీ బి. టి. నరసింహాచార్యులుగారి సంపాదకత్వమున మొదటి సంచిక అక్టోబరు మాసాంతమున వెలువడినది. సం॥ చందా రూ 2-4-0. గ్రాను సైజు 22 పుటలు. రైతులకు సంబంధించిన ఆర్థిక, వ్యావసాయిక, సాంఘిక సమస్యలను ప్రజల దృష్టిలోనికి దెచ్చి వానిని గురించి ఆలోచించునట్లు చేయుటయే ప్రధానాదర్శముగా గల పత్రిక యిదియని యాంధ్రదేశమున లేనిలోటును దీర్చుట కేర్పడిన దీపత్రిక. రైతుల యభ్యున్నతికి సాధనములగు ఆర్థిక, వ్యావసాయిక, ఆరోగ్య, సాంఘిక సమస్యలన్నియు నిందు చర్చింపబడునని సంపాదకీయమందు వ్రాయబడినది.

వేమవరపు రామదాసుపంతులుగారిచే వ్రాయబడిన 'వ్యవసాయపు రాయలు కమిషను' అను వ్యాసము కమిషనువారి రిపోర్టుయొక్క నిష్ఫలతను, నిరర్థకతను సూచించుచు, దానినుండి రైతులు గ్రహింపవలసిన విషయముల చర్చను ప్రారంభించినది. ప్రతిమాసము నొక్కొక వ్యాసమును వ్రాతుమని పంతులుగారు తెలిపిరి. ఇది సంచిక యందలి ప్రథమవ్యాసము.

గోగినేని రంగనాయకులుగారి 'రైతులు-ఆర్థికస్థితి' యను వ్యాసము రెండవది. క్రమక్రమముగ రైతులకు హెచ్చుచున్న వ్యయమును, తగ్గుచున్న ఆదాయమును, సిస్తుల బాధను గూర్చి ప్రతిగ్రామస్థుడును, రైతును శ్రద్ధతో చదువుకొనవలసిన యీవ్యాసము సరళశైలి నున్నది.

పశువ్యాధులలో తఱచుగావచ్చు గాలికుంటు, కడుపుఉబ్బరము యొక్క కారణములను, లక్షణములను, చికిత్సను గూర్చిన వ్యాసము మూడవది.

సమకాలికాభిప్రాయములలో 'గత్తము ఎరువు', 'మిడుతల దండు నివారణము', 'పొగాకు పైరు', 'పైరుల మార్చుటవలని ప్రయోజనము', 'వరిచేలలో పాకుడు', 'విద్యుచ్ఛక్తి-భూసారము', 'పశువులకు రేచీకటి' యను విషయము లున్నవి.

రైతులయెడల శాసనసభలయందు ప్రభుత్వమువారి వైఖరిని గూర్చి సంపాదకీయములలో చర్చింపబడినది.

వ్యవసాయమును, గ్రామజీవనమును సూచించు ముఖచిత్రముతో, మొదటినుండి తుదివరకు రైతునకుపయుక్తములగు విశేషములతో నిండి, సార్థకనామము నగుటకు ప్రయత్నించు సాధనములో నున్న యీపత్రిక చిరజీవినియై వృద్ధిచెందును గాక!

కా. రా.

కుఱ్ఱవాళ్లని కూర్చోబెట్టి బొమ్మ గీద్దామంటే సరియైన వైఖరి దొరకడమే బ్రహ్మాండం

సాభిప్రాయ విశేషములు

ప్రపంచమునందు సత్యాశ్రయము లేని సకల ప్రయత్నములును నిరర్థకము లగుట సహజధర్మము. మానవు లీపరమార్థమును మఱచి పరమానర్థములకు పాలగుచున్న విధమును ప్రపంచేతిహాసము లనంతముఖములను బోధించుచున్నవి. కన్నులు గలవా రీపరమరహస్యమును చూడగలరు. చెవులు గలవా రీరహస్యమును వినగలరు. బుద్ధి గలవా రీపరమార్థమును గ్రహించి సుఖపడగలరు. కన్నులు, చెవులు, బుద్ధియు కలిగియుండియు వానిని సహజరీతి నుపయోగించనివారు దుఃఖముల పాలగుచున్నారు. ప్రపంచచరిత్ర మంతయును స్వార్థమునకును, పరార్థమునకును గల సంరంభమై యున్నది. బుద్ధిహీనులు స్వార్థమునే పరమార్థముగ ప్రదర్శించుటకు కపటనాటకములను గల్పించుచుందురు. స్వార్థపరులు చెప్పెడి సిద్ధాంతములకును, చేసెడి పనులకును సంబంధము దుర్గ్రాహ్యముగ నున్నది. అధర్మపరాయణులు తాత్కాలికముగ లోకమును వంచించినను కాలాంతరమున సత్యము వ్యక్తము కాగలదు. వర్తమానయుగమునందు వ్యక్తుల కపటనాటకములకన్నను మహాజాతుల కపటనాటకములు మహాసంక్షోభమును గలుగ జేయుచున్న విధమును అయిరోపా మహాసంగ్రామము సువ్యక్తము చేసినది. దేశములు పాడుపడినవి. ప్రజలు నశించిరి. సంపదలు క్షీణించినవి. ప్రజ లన్నాతురులై పరితపించుచున్నారు. ప్రపంచశాంతికై నానాజాతిసమితి స్థాపించబడినది. కాని ప్రపంచమునకు పూర్తము జ్ఞానోదయము గలుగలేదు. పాశ్చాత్యరాజ్యములందు వ్యక్తిస్వాతంత్ర్యము వికసించుచున్న విధముననే పరపీడనదాస్యములును వికసించుచున్నవి. ప్రపంచశాంతికి మూలాధారమైన యుద్ధసన్నాహ నియమములకు బ్రిటీషు, ఫ్రెంచి, ఇటలీ రాజ్యములు విముఖత్వమును చూపినవి. ఈరాజ్యము లెప్పటివలెనే యుద్ధసన్నాహమునకు విశేషమైన ద్రవ్యమును వ్యయముచేయుచున్నవి. ప్రజ లన్నాతురులై పరితపించుచున్నారు. ఈరాజ్యములు పరదేశదాస్యమునకై చూపుచున్న శక్తిసామర్థ్యములు స్వదేశమోక్షమునకై చూపుట లేదు. ఈ రాజ్యములందు పరదేశాక్రమణాభిలాష పెరుగుచున్నది గాని తరుగుట లేదు. అయిరోపా మహాసంగ్రామానుభవము శ్మశానవైరాగ్యముగ పరిణమించినది. ఆయుధధారణమునందు గల భక్తిశ్రద్ధలు ధర్మధారణమునందు గలుగకున్నవి. ధర్మధారణములేని సంపదలు, సామ్రాజ్యములు తాత్కాలికముగ సుఖదాయకములుగ గనుపడినను కాలక్రమమున దుఃఖదాయకములగుట తథ్యము.

మహాభారతయుద్ధము ధర్మాధర్మముల సంరంభములందు ధర్మమునకు గలిగెడి విజయమును, అధర్మమునకు గలిగెడి పరాజయమును పరిస్ఫుటము చేయుచున్నది. దుర్యోధనుడు విజయాశీర్వాదము కోరినపుడు గాంధారి 'ధర్మము గలచోట విజయము గలుగును' అని దీవించినది. ధర్మరాజును ధర్మము రక్షించిన విధమున దుర్యోధనుని వాని యక్షౌహిణులు రక్షించలేదు. పరపీడన మధర్మపరాయణమై మూలచ్ఛేదమును జేయగలవిధమును భారతయుద్ధ మత్యద్భుతముగ బోధించుచున్నది. ఓడిపోయిన కౌరవులు సంపూర్ణముగ నశించిరి. గెలిచిన పాండవులును మహాదుఃఖము ననుభవించిరి. యుద్ధానంతరము ధర్మరాజు విజయమును బొందియును అనుభవించిన సంతాపము లోకమునకు జ్ఞానోపదేశమును జేయుచున్నది. ఆంగ్లేయులు విజయమును బొందనను సంగ్రామానంతర మనుభవించుచున్న దుఃఖవేదన జ్ఞానోపదేశమును జేయజాలకున్నది. బ్రిటీషుప్రజలకు జీవనాధారములైన స్వదేశపరిశ్రమలును, విదేశవ్యాపారమును క్షీణించుచు ప్రజలకు మామూలు జీవయాత్ర దుర్లభమైనది. క్షీణించుచున్న పరిశ్రమలను, వ్యాపారమును, రాజ్యాధికారమును రక్షించుటకు స్వార్థత్యాగము సాధనముగాని పరపీడనము, స్వార్థపరత్వము సాధనములు గావు. బ్రిటీషుసామ్రాజ్యసంరక్షణమునకై ఫ్రాన్సుతో జేసిన సంధినియమములు ప్రయోజనకరములుగ నిపుడు గనుపించినను విషమస్థితియందవి నిరర్థకములు గాగలవు. బ్రిటీషుసామ్రాజ్యమును రక్షించుటకు సామ్రాజ్యాంతర్భాగములందలి భక్తిశ్రద్ధలు యథార్థమైన సాధనములైనటులు పరరాజ్యముల సహాయము సాధనము గాదు. ఐరోపా మహాసంగ్రామమునందు సామ్రాజ్యాంతర్భాగములను రక్షించుటకు భారతబలముల సహాయము సాధనమైనటులు పరరాజ్యముల సహాయము సాధనము గాలేదు. ఫ్రాన్సు, బెల్జియము, తుర్కీ మొదలగు రణరంగములందు భరతవర్షము చేసిన సహాయమును బ్రిటీషురాజనీతిజ్ఞులు వెంటనే విస్మరించుట సంతాపకరము. భరతవర్షమును శాశ్వతముగ బ్రిటీషురాజ్యపాశబద్ధము చేయుటకు బ్రిటీషురాజ్యతంత్రజ్ఞు లవలంబించుచున్న మాయోపాయములు భారతీయులను గాని, లోకమును గాని మోసగింపజాలవు. రాజ్యాంగసంస్కరణముల వ్యాజమునను బ్రిటీషురాజ్యతంత్రజ్ఞులు ప్రదర్శించుచున్న కపటనాటకమునందలి గూఢార్థము లోకమున కంతకును తేటతెల్లముగ నున్నది.

* * *

సైమను సప్తకము

సైమనుకమిషను రెండవసారి భరతవర్షమునందు సంచారము చేయుచున్నది. సైమనుకమిషనుకు భారతప్రభుత్వము త్రిశంకుకమిషనును జత చేసినది. గత సంచారమునందు సైమనుకమిషను విన్నపములతోను, స్వాగతములతోను సంతృప్తినిబొందినది. ఆసంచారము కేవలము ప్రచారము. ఆవిచారణయందలి సారాం

తరహాస్యములకిపుడు బహిరంగముగ విచారణ జరుగుచున్నది. రహస్యవిచారణయందు భారతీయులపొత్తు లేకపోయినను బహిరంగవిచారణయందు భారతీయుల పొత్తు గల్పింపబడినది. ఇంగ్లాండునందుగలిగిన విశ్రాంతిసమయము నందు కమిషను సుకరమైన కార్యవిధానమును నిర్ణయించినది. ఆనిర్ణయముల కనురూపముగ భిన్నరాష్ట్రములందు భిన్నసమస్యలను విచారించుట కుపక్రమించినది.

బొంబయి మద్రాసు రాష్ట్రములందు నిమ్నజాతుల సమస్యను, కలకత్తాయందు యూరపియను సంఘసమస్యను, బెంగాలు పంజాబులందు హిందూమహమ్మదీయ సమస్యను విచారించుట కుపక్రమించినది. వంగరాష్ట్రమునందు ఆంగ్లోఇండియను ప్రాతినిధ్యసమస్యను, మద్రాసునందు బ్రాహ్మణ బ్రాహ్మణేతర ప్రాతినిధ్య సమస్యను విచారించుట కేర్పాటు చేయబడినది. ఈవిచారణయందు భారతీయకమిషనులు పాల్గొనుట కేర్పాటు లున్నను నిర్ణయాధికారము సైమనుకమిషనుకు మాత్రమే కలదు. రాయలుకమిషను, భారతసామ్రాజ్యకమిషను, రాష్ట్రీయకమిషను చేరి విచారణ చేయుచున్నవి. ఈ విచారణయందు రాష్ట్రీయపరిస్థితులను, స్థానిక పరిస్థితులను, సాంఘిక పరిస్థితులనుబట్టి పరస్పరవిరుద్ధములైన భావములు వెలువడుట సహజము. ఈ యేర్పాటులును పరస్పరవిరుద్ధ భావములను వ్యక్తము చేయుటకే చేయబడినటులు కనుపడుచున్నవి. బొంబయి ప్రభుత్వము సమర్పించిన రిపోర్టును గోప్యముగ నుంచవలసిన యవసరము గనుపడదు. రహస్యపరిశోధనమునందే మహోపద్రవము గలదు గాని బహిరంగపరిశోధనమునందు లేదు.

బొంబయి ప్రభుత్వపక్షమున టర్నరుగారు చెప్పినసాక్ష్యము సంస్కరణముల విషయమై వ్యాపించిన వదంతిని బలపరచుచున్నది. రాష్ట్రీయస్వపరిపాలనమును బొంబయి ప్రభుత్వమామోదించుచున్నది; లాను, ఆర్డరును కేంద్రాధికారవశము చేయుటకుగోరుచున్నది; రెండవ శాసనసభనుగాని, కార్యనిర్వాహకసభనుగాని నిర్ణయించుచున్నది. పంజాబునందును కేంద్రాధికారమునకు లాను, ఆర్డరును మార్చవలయునని పంజాబు ప్రభుత్వము విశదము చేయుచున్నది. నామరూపములు లేని రాష్ట్రీయస్వాతంత్ర్యము నొసంగుటకన్ని రాష్ట్రప్రభుత్వములును నేకగ్రీవముగ నంగీకరించునని జోస్యము చెప్పవచ్చును. అధికారము లేని సంస్కరణములను పరికల్పించుటయం దాంగ్ల రాజ్యతంత్రజ్ఞులు పరమప్రవీణులు. బాధ్యతాయుత పరిపాలనమున కాధారభూతములుగ స్థాపితములైన మోంటుఫర్డు సంస్కరణములు గలుగజేసిన బీభత్సము బ్రిటీషు రాజ్య తంత్రజ్ఞుల ప్రజ్ఞను విశదము చేయుచున్నది. కుడిచేతితో నిచ్చినదానిని ఎడమచేతితో లాగుకొనుట బ్రిటీషు రాజ్యతంత్రజ్ఞుల రాజ్యనీతి యని సర్వత్ర చిరకాలానుభవము వలన తెలిసిన విషయము. రాజ్యాంగసంస్కరణవిధానముల్ని రెండేండ్లకుపూర్వమే బ్రిటీషు రాజ్యతంత్రజ్ఞ

లు నిర్ణయించియుందురు. ఆ నిర్ణయములనే ధూప దీప నైవేద్య హారతులతో సం. ౧౯౩౦ యందు ప్రకాశము చేయుట రాజ్యతంత్ర ప్రయోజనమై యుండును. ఈ కపటనాటక ప్రదర్శనము కాలహరణమునకు గారణంబగు చున్నటులు భారతీయప్రయోజనములను సమ కూర్పజాలదు. నిర్ణయించిన విధానమున కీ కపటనాటకప్రదర్శన మేల కావలయునో దు రూహముగ నున్నది. సర్ జాన్ సైమను సానుభూతిని, నుదారాశయములను తెలిపినను కార్యవిధానము మాత్రము మారునని నమ్ము ట కవకాశములు లేవు. ఇంగ్లాండును సంద ర్శించిన భారతీయులును నీ యభిప్రాయమునే విశదము చేయుచున్నారు.

ఇంగ్లాండునుండి వచ్చిన శ్రీమాన్ శ్రీని వాసయ్యంగారు, చిమ్మనులాలుగారు మొద లగువా రందరును బ్రిటీషుప్రజలకు భారతీ యుల పట్లనుగల నిరాదరణనిరసనభావము లను విశదముచేయుచున్నారు. బ్రిటీషువారు లే పక్షమువారైనను భారతీయుల స్వరాజ్యాశయ ములకు ప్రతిఘటనమును బూనుచున్న విధ మును పత్రికాభిప్రాయములు, ప్రజాభిప్రాయ ములు విశదముచేయుచున్నవి. ఆ యభిప్రాయ ములనే సమర్థించుటకు సైమనుకమిషనువిచా రణ జరుగుచున్నది. తెల్లకమిషనువిచారణ యును, తెల్లపత్రికల ప్రచారమును సమానఫల మునుగలుగజేయ సమకట్టినవి. వీరి సంకల్పము బ్రిటీషు రాజ్యాధిపత్యమును సమర్థించుట యును, స్థిరతరము చేయుటయును గాని, భార తీయ స్వాతంత్ర్యమునకు గాని, బాధ్యతా యుత పరిపాలనమునకు గాని సోపానమును నిర్మించుట గాదని నిత్యానుభవము విశదము చేయుచున్నది. బొంబాయియందును, పునహా యందును, లాహోరునందును భారతీయు లవ లంబించిన బహిష్కరణవిధానము భారతీ యాత్మగౌరవమున కనురూపముగ నున్నది. లాహోరునందు రాజభటులు లాలా లాజపతి రాయిగారికిని, నితరనాయకులకును జూపిన దౌర్జన్యము బ్రిటీషుప్రభుత్వలక్షణమును విశ దముచేయుచున్నది. ఇట్టి దురంతకార్యము లన్నియును గాంధిమహాత్ముడు చెప్పినటులు బ్రిటిషుసామ్రాజ్యవిలయమునకు సాధనంబు లగుచున్నవి. లాలా లాజపతిరాయిగారును, వారి సహచరులును చూపిన నిగ్రహము వారి త్యాగమున కనురూపముగ నున్నది. ఇట్టి నిగ్రహత్యాగములే స్వరాజ్యమునకు సత్యమైన మార్గములు.

బ్రిటీషు ప్రజాభిప్రాయ మంతయును నొకమార్గముననే నడుచుచు సహజమైన భారతీయాశయములను ప్రతిఘటించుచున్న పుడు భారతీయులు భిన్నమార్గములను నడు చుచు స్వీయస్వత్వములను గోల్పోవుట దేశా వృతమైన దురదృష్టముగ నున్నది. భారతీ యుల స్వరాజ్యాకాంక్ష పరమావనరమైనను దారి తెన్ను లేకున్నది. "ఎవరికి వారే యము నాతీరే" యనునటు లున్నది. నాయకులు

స్వీయప్రాజాపత్యమును గోరుచున్నారు. సంఘములు ప్రత్యేకలాభములను గోరుచున్నవి. నిమ్నజాతులు, మహమ్మదీయులు, హిందువులు, యూరపియనులు, ఆంగ్లోఇండియనులు ప్రత్యేక సాంఘికలాభములను గోరునటులు దేశక్షేమమును గోరుటలేదు. షాఫిగారివంటి విద్యావంతులు ప్రత్యేకప్రాతినిధ్యమును, నియోజకవర్గమును సమర్థించునపుడు దేశము నావరించిన దౌర్భాగ్యమును వర్ణింపవలసిన యవసరము గనుపడదు. నానకచందుగారు సాంఘిక నియోజకవర్గము బొత్తుగా పనికిరాదనియును సాంఘికనియోజకవర్గ మవసరమైనపుడు సంస్కరణములు పనికిరావనియును నొక్కిచెప్పిరి. రాజాగారును నిమ్నజాతులపట్లను జూపెడిశ్రద్ధను దేశముపట్లను జూపుటలేదు. దేశము బాగున్న వ్యక్తులు, సంఘములు బాగుపడుట కవకాశములు గలుగగలవు. దేశచైతన్యము క్షీణించుచున్నపుడు వ్యక్తివికాసము, సంఘవికాసము దుర్లభము.

సాంఘిక ప్రాతినిధ్యము గలుగజేయుచున్న యనర్థపరంపరలను బొంబయి ప్రభుత్వము వ్యక్తముచేసినది. సామాన్యముగను ప్రజాభిప్రాయమును, దేశాభిప్రాయమును దీని కనుగుణముగనె యున్నవి. సామాన్య నియోజకవర్గమును, సామాన్యమైన నియోజకాధికారమును తాత్కాలికముగను ప్రత్యేక సంఘలాభములకు నష్టదాయకముగను గనుపడినను, సకలదేశప్రయోజనములను సమకూర్చుటకు దోడ్పడగలవు. ప్రజాస్వామ్యమున కవసరమైన నియోజకవర్గము, ప్రాతినిధ్యము సామాన్యనియోజకవర్గము వలననే ఏర్పడగలవు. ఈ సందర్భములందు మౌలానా షౌకతాలిగారు ప్రయోగించుచున్న జయభేరి పరమవిషాదమును గలిగించుచున్నది. మతావేశము ప్రపంచమునకు గలుగజేసిన దుఃఖము వర్ణనాతీతము. మతమునకును, రాజ్యాంగములకును ముడిపెట్టుట యసంగతము. ఈ రెంటి సంబంధమును విడిపోవుట శ్రేయస్కరము. సంగ్రామమో, సంధియో కావలయునని షౌకతాలిగారు ప్రగల్భములు గొట్టిరి. మహమ్మదీయ పరాక్రమము విషయమై వారు నొక్కిచెప్ప నవసరము లేదు. ప్రపంచపరిస్థితులే విశదము చేయుచున్నవి. బానిసలైన హిందువుల మూలముననే ప్రపంచశాంతి గలుగవలసియున్నదని షౌకతాలిగారును, వారి యనుచరులును గ్రహించుట విశేషము. సాంఘిక విభేదములవలెను నాయకుల విభేదములును పరమాసహ్యముగ నున్నవి. ఈ విభేదములు భారతీయుల దౌర్బల్యమును, ప్రతిపక్షుల బలమును విశదము చేయుచున్నవి.

* * *

అఖిలభారత కాంగ్రెసుసంఘము

సకలపక్షసమావేశమునందువలెను అఖిల భారత కాంగ్రెసుసంఘమునందును నెహ్రూ నివేదిక ఏకగ్రీవముగ నంగీకరింపబడుట శుభచిహ్నము. కాని సకలపక్షసమావేశలక్ష్యము డొమినియను ప్రభుత్వముమీదను, కాంగ్రెసు సంఘలక్ష్యము సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యము మీ

తము లగ్నమైనవిధముగను వ్యవహారవిధానము విశదము చేయుచున్నది. సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యాదర్శమున కభ్యంతరములను గల్పించెడి వా రుండజాలరు. ఆదర్శమున కభ్యంతరములు లేకపోయినను కార్యవిధానమునందు భేదాభిప్రాయములు గలుగుచున్నవి. సంస్థానాధీశులు, జమీందారులు, మహమ్మదీయులు, మితవాదులు, హోమురూలరులు, బ్రాహ్మణేతర పక్షమువారు దీని కభ్యంతరములను గల్పించుట సహజము. అఖిలపక్షసమావేశము చేసిన తీర్మానమునకు కాంగ్రెసుసంఘము చేసిన తీర్మానము ప్రతికూలము గాకపోయినను వివిధపక్షములవారును గలిసి పనిచేయుట కభ్యంతరము లేర్పడుచున్నవి. కాంగ్రెసు ప్రచారము కేవలము సభలకు మాత్రమె సంబంధించియున్నది. గ్రామసీమలందును, పట్టణములందును కాంగ్రెసుసంఘములు పేరునకైనను గనుపడవు. పేరునకైనను నిలిచియున్నచోట్లను తగవులాటలు మాత్రము గనుపడుచున్నవి. ఇట్టి సందర్భములలో దేశమంతయును కార్యరూపమున కాకపోయినను భావరూపమున నైనను రాజ్యాంగముల విషయమై ఏకాభిప్రాయమును వ్యక్తముచేయుట ప్రయోజనకరమై యుండును. భేదాభిప్రాయములు కార్యానుకూల్యమునకు ప్రతికూలములు. కాంగ్రెసునందు స్వాతంత్ర్యపక్షము రాయలుకమిషను రాజ్యాంగసంస్కరణముల తరువాతను సహజముగ నేర్పడగలదు. ఈలోపుగను దేశమంతయును నేకమార్గమున నడుచుటవలనను లోకమున కసందిగ్ధముగను భారతప్రజాభిప్రాయము వ్యక్తమైయుండును. రాయలుకమిషను నాటక మింకను నైదుమాసములు ప్రవర్తింపబడనున్నది. ఈకాలము వ్యర్థమైన వాదప్రతివాదములతోను కాలహరణము చేయుటవలనను బ్రిటీషురాజ్యతంత్రజ్ఞుల సంకల్పము సఫలమగుట నిశ్చయము. ప్రజానాయకులు కార్యపరతంత్రులై భారతీయ సంకల్పమును సఫలము చేయుటకు దీక్షను బూనవలసియుందురు. కార్యదీక్ష లేని సంకల్పము పెద్దదైనను, చిన్నదైనను, సఫలము గాజాలదు.

Printed and Published by K. Nageswara Rao, at the Andhra Patrika Press, No. 7, Thambu Chetty St., Madras.

వీటియొక్క సుగుణములను గుఱించి యిదివరకే అందరికిని బాగుగా

ఎల్లచోట్లయందును తెలిసియున్నది

అ ట్లు తె లి య ని వా రు ఆ ల సిం ప క త క్ష ణ మే

మా లోకామయహార కస్తూరి మాత్రలను

Regd
Trade Mark

తెప్పించి, ఒకదఫా వాడిన మీరు మిక్కిలి తృప్తిచెందెదరని మా నిశ్చితాభిప్రాయము. ప్రతిదినము మాకు వచ్చుచున్న ప్రశంసాపత్రములే ఇందుకు ప్రబల నిదర్శనము.

ఇవి మేలైన కస్తూరి, కుంకుమపువ్వు, అపూర్వమైన ఓషధులు మొదలగునవి చేర్చి, శాస్త్రోక్తముగా తయారుచేయబడినది. తాంబూలముతోగాని, విడిగాగాని ఉపయోగింపవచ్చును. పలువిధ జ్వరములు, దగ్గులు, శీతలము, అజీర్ణము, ప్లేగు, అజీర్ణభేది, కడుపుజ్వరము, కడుపునొప్పి, పిల్లల పడిశెము, ప్రక్కలనొప్పి, అగ్నిమాంద్యము, మలబద్ధము, బలహీనత మొదలగువాటికి ప్రజాయుద్ధమునకై పనిచేయును. స్త్రీలు, పసిపిల్లలు, ముసలివారు మొదలగువారికి అమృతసమానము. 250_300 మాత్రలుగల బుడ్డి 1-కి ధర రు 0-4-0 పోస్టుకర్చు 0-4-0 6 బు. పోస్టుఖర్చుతో సహా రు 1-8-0 12-కి రు 2-13-0 25-కి రు 5-3-0.

బిషగ్రత్న పాళ్యపు వెంకటాచల పండితులు, ప్రొప్రైటరు.

శ్రీ సీతారాఘవ వైద్యశాల, మైసూరు.

మద్రాసులో నెం. 6, బందరువీధిలోనున్న ప్యాంకంపెనీవారివద్ద దొరకును.

ఆశ్చర్యము! జయవశీకరణి లేక **అద్భుతమైన తాయెత్తు** అత్యాశ్చర్యము!!

ఈ తాయెత్తు అద్భుతమైన క్రియతో తయారుచేయబడినది. ఇది ధరించిన ప్రతిమనుజునకును, వారికోరికలు తప్పక యీడేరుచుండును. ఇది ధరించినవెంటనే మనసునకు నుత్సాహమును, అధికారుల యాదరణయును, వాణిజ్యమునందు లాభమును, ఉద్యోగలాభము, పరీక్షలయందు గెలుపొందుటయు, మొదలగు శుభములు జరుగుచుండును. ఇవియేగాక మనల నావహించియుండు పిశాచములను పోగొట్టి యితరకష్టములనుండి తొలగించి పరమేశ్వర కృపాపాత్రులజేయును. పసిపిల్లలనావహించిన బాలగ్రహాది ప్రతిబంధకములుగూడ తప్పించి, వారికి సంతోషమొనగూర్చును. గ్రహచారమువలన కలిగినసర్వరోగములను ఉపశాంతింపజేసి న్యాయధర్మబద్ధములందు జయముకలుగుటకై కావలసినచో ప్రత్యేకపు తాయెత్తులు పంపబడును.

ఒక్కొక్క తాయెత్తు రు. 2-0-0; 10 తాయెత్తులు రు. 15-0-0 }
ప్రత్యేక కార్యలాభములకొరకు ప్రత్యేకపు తాయెత్తులు ఒక్కొక్కటి రు. 50-0-0 } పోస్టేజి ప్రత్యేకము.

గాంధిమహాత్ముని కారాగృహ విముక్తి తెల్పిన దైవజ్ఞశిరోమణియొక్క యపూర్వజ్యోతిషము.

హనుమాన్ ఆరూఢము! మీరు మీభవిష్యత్తును తెలియగోరరా?

అయినచో తిరుగు టపాలో కావలసిన ప్రశ్నలను పంపుడు. ప్రతిప్రశ్నకును నెంబరు వేయవలెను. మాపిలాసము పూర్తిగా తెలియజేయవలెను. జాబువ్రాయు సరియైన కాలముగూడ తెలియజేయవలెను. వెంటనే సరియైన జవాబులను పొందగలరు. 5 ప్రశ్నలకు రు. 1-0-0 వి. పి. చేసినచో రు. 1-4-0. పై ప్రశ్నలకు ఒక్కొక్కదానికి రు. 0-4-0 చొప్పున చార్జి చేయబడును.

వి. కె. శఠగోపాచార్యులు,

హనుమదుపాసి. జ్యోతిష్కుడు, తిరుత్తణి, చిత్తూరుజిల్లా, మద్రాసు రాజధాని.